

DIRECTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

international scientific-practical journal

ALMATY, KAZAKHSTAN

ISSN: 3007-8946

15 MARCH 2025

els.education23@mail.ru

irc-els.com

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

15 марта 2025 г.
Almaty, Kazakhstan

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-3-7
UDC 378.147

ENHANCING ENGLISH LEARNING MOTIVATION IN NON-LINGUISTIC STUDENTS THROUGH DIGITAL PLATFORMS

ILYASSOVA ARAILYM KANATKYZY

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Doctoral student of the Department of Foreign Philology, Astana, Kazakhstan

Abstract. *The article examines the impact of WebQuest, Padlet, Nearpod, and QR-code platforms on teaching English in non-linguistic specialties. The research results showed that these technologies increase students' motivation and make the learning process more effective and interactive. Additionally, the challenges of implementing new methods and directions for future research are discussed.*

Keywords: *WebQuest, Padlet, Nearpod, QR-code, English language, digital technologies, motivation, interactive learning.*

INTRODUCTION

The future of education lies in blended learning, a symbiosis of face-to-face and online learning formats with varying degrees of inclusivity. Currently, blended learning (traditional and e-learning) is widely implemented worldwide. Considering and applying all new trends in ICT development in education helps elevate a country's educational system to a new level.

Innovative methods for teaching English to students of non-linguistic profiles are crucial, particularly those that enhance students' interest, motivation, and active engagement. One of the key tools in this regard is WebQuest technology.

The term "WebQuest" was first introduced in 1995 by Bernie Dodge concerning an educational activity developed using internet resources [1]. In his article "Some Thoughts About WebQuests," he defines the term as "a quest activity in which some or all of the information students interact with comes from Internet resources" [2].

In other words, WebQuest consists of interactive online tasks where students solve problems, explore new topics, and collaborate using available online resources. This teaching method encourages students to interact actively with course materials, fostering a deeper understanding of the language. Combining WebQuests with other digital tools such as online platforms and multimedia resources not only boosts students' motivation but also enriches their linguistic skills.

Another important feature of WebQuests is that they are constructed from a set of specific blocks:

1. In the **Introduction** section, the instructor should explain the plan to students for completing the given task, introduce the topic, and provide them with information or context. Additionally, when introducing the lesson, students are given details about the objectives and goals of the lesson (Figure 1).

ОФ “Международный научно-исследовательский центр “Endless Light in Science”

As shown in the image, students were given exercises on the platform, such as matching key words with their meanings or corresponding images and filling in blanks with new words. Learners completed the tasks using their mobile phones or laptops and checked their answers with the instructor (Figure-4).

Figure 4 – Working with new words.

Nearpod offers a unique English learning experience, including **3D art and virtual reality demonstrations**. These features enhance the learning experience by allowing teachers to present professionally oriented English through visualization and virtual experiences.

Additionally, **Nearpod** enables the integration of educational videos and the creation of interactive questions, increasing students' engagement and motivation in the learning process.

For example, for physics students, video content related to topics such as “*What is optics?*” or “*Marie Curie*” was embedded into the platform, allowing students to gain a deeper understanding of the subject while mastering key English vocabulary. These features support in-depth and effective English learning within the context of professional fields (Figure-5).

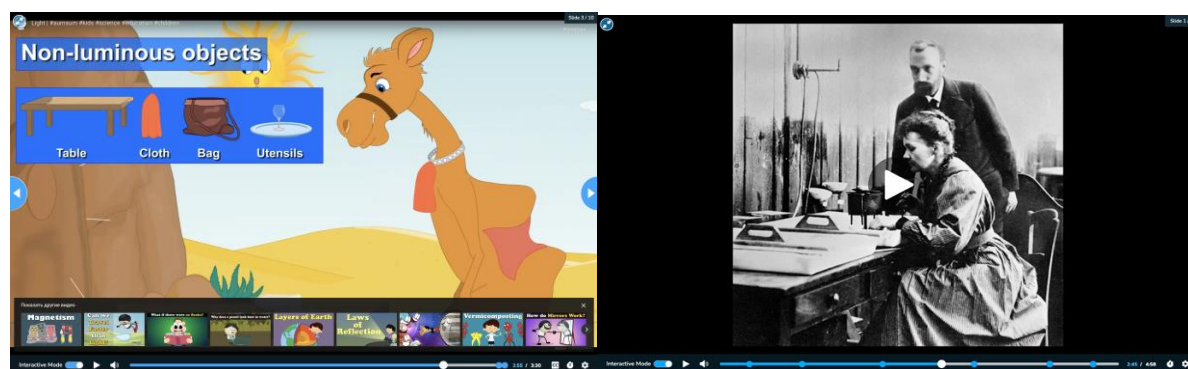

Figure 5 – Nearpod video tasks.

QR Code

When describing the term itself, the **QR code** stands for **Quick Response** and is considered part of mobile technology and mobile learning. The QR code is a version of a **matrix barcode** first developed in Japan in **1994** for industrial automation. A barcode, in turn, is a machine-readable code that contains information about the assigned element. The **QR code** is a trademark of the Japanese company **Denso** [3].

These black-and-white square codes can contain links or other data that redirect students to additional information on a specific subject.

In the context of the educational process, **QR codes** are considered within the paradigm of mobile technologies, representing a way to independently use mobile services at any time and place, in conjunction with other information and communication services [4].

To use **QR codes** in teaching and learning, we need any application or website that converts links into codes. Of course, we can encode any information into our **URL** links, such as:

- Additional information related to a textbook text or assignment;
- Links to websites;
- Links to videos or podcasts;
- Links to audio recordings;
- Links to online surveys and quizzes;
- Links to presentations on interactive platforms like **Prezi, Canva, Powtoon**;
- Links to **interactive exercises** that can be used with an interactive whiteboard.

An example of an accessible and easy-to-use website is **qr-creator.com**, or any other QR code generator like **Qrafter**.

The first step in converting a link into a **QR code** is to find the necessary **URL**, copy it into **qr-creator.com**, and generate the newly created code (Figure-6).

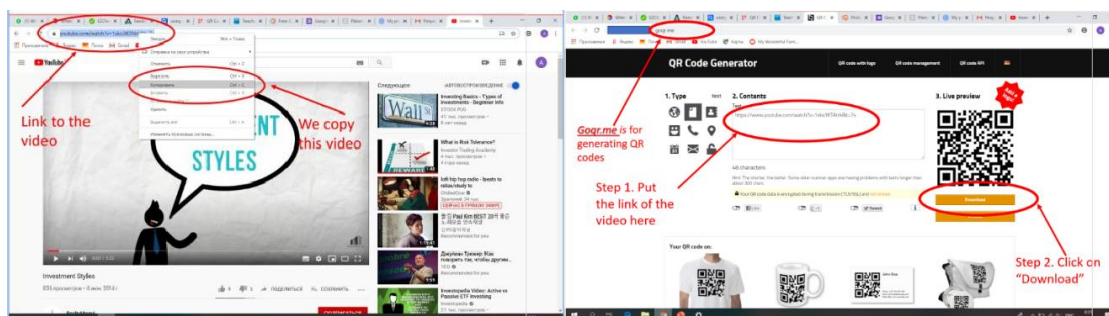

Figure 6 - Creating a QR code.

Beyond simply generating QR codes, they can also be embedded in textbooks as supplementary tasks or additional materials to help students complete independent work. Exercises involving QR codes can take the form of board games, making it engaging for students to interact with information such as words, suffixes or prefixes, sentence fragments, images, or parts of speech in a game-based format.

Additionally, for quick assessments of student progress, QR codes can facilitate surveys, tests, and feedback sessions at the end or middle of a semester. Platforms such as **Quizlet, EZcheck, and Plickers** can be used to simplify the process of sharing these links, enhancing the learning experience.

METHODOLOGY

This study employed a mixed-method approach, incorporating both qualitative and quantitative analysis. The primary focus was on integrating modern educational technologies—WebQuest, Padlet, Nearpod, and QR codes—into the process of teaching English to students in non-linguistic specialties.

The research was conducted in several stages. In the preparation stage, a literature review was conducted on the use of digital technologies in education, and the most effective tools were selected. During the experimental stage, lessons were conducted using WebQuest, Padlet, and Nearpod platforms, with QR codes integrated into learning materials. Students were assigned tasks aimed at developing language and research skills.

For data collection, surveys were developed to gather student feedback on the use of digital technologies, containing both closed and open-ended questions. These surveys were conducted via Google Forms, ensuring easy access for students and automated data collection.

In the assessment and observation phase, tests were administered to evaluate students' comprehension of the learning materials. Surveys were conducted to assess students' motivation levels. Teachers observed and documented changes in student engagement and interest during lessons.

RESULTS AND DISCUSSION

During data analysis, the obtained results were processed using descriptive statistics and content analysis of student responses. The levels of engagement and academic performance before and after the integration of digital technologies were compared.

The research results showed that the use of digital platforms positively affects students' motivation and interest in the learning process. An increase in motivation was noted by 85% of students, who stated that using **WebQuest** and **Padlet** made the learning process more engaging and interactive. Students demonstrated significant progress in mastering professional vocabulary, especially when using **Nearpod** and **QR codes** for material reinforcement. The use of these platforms also improved students' digital literacy levels. Compared to traditional teaching methods, student engagement increased by 30%.

However, some challenges were identified, such as the need for additional time to master new technologies and the occurrence of technical issues when using the platforms. This study confirmed the effectiveness of digital technologies in teaching English to students of **non-linguistic specialties**. The findings align with previous research emphasizing the importance of interactive and innovative teaching methods.

As limitations, it should be noted that the study was conducted on a limited sample of students, which may affect the generalizability of the results. Additionally, both teachers and students required more time to adapt to new tools.

Future research should focus on expanding the student sample, including various subjects to evaluate the effectiveness of technologies, developing additional methodological materials and guidelines for teachers, and studying the long-term impact of digital technologies on student performance and motivation. The integration of modern technologies such as **WebQuest**, **Padlet**, **Nearpod**, and **QR codes** opens up new perspectives for English language teaching, making it more engaging and effective. However, to achieve the greatest impact, it is essential to consider students' individual needs and the technical capabilities of educational institutions.

CONCLUSION

The article "Enhancing English learning motivation in non-linguistic students through digital platforms" highlights important perspectives on modern educational methodologies. By reviewing platforms such as Nearpod, Padlet, WebQuest, and QR codes, the authors emphasize their significance in enhancing English learning for non-linguistic specialties.

These platforms enrich the learning experience, creating engaging and productive educational environments. Their implementation fosters active student participation and develops not only language skills but also research, critical thinking, and collaboration abilities, ultimately contributing to better preparation of professionals in various fields.

REFERENCES

1. Moser H. Internet Adventure: Learning with WebQuests. - NY, 2000. – p.94
2. Dodge Bernie. Some Thoughts About WebQuests. - Status: 1997.
3. Graham, S. Preparing for the 21st Century: Soft Skills Matter, Stedman Graham, Huffington Post, 2015.
4. Harmer J. How to Teach English. An Introduction to the Practice of English Language Teaching. - Edinburgh: Gate Longman, 2000. - p.198

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-8-12

«ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕ АЛАДЫ»

ТАЛКАНБАЕВА АЙНУРА НУРМАХАНОВНА

Тараз қаласы, Ш.Смаханұлы атындағы №44 орта мектебінің информатика пәні мұғалімі

***Аңдатпа.** Жасанды интеллект (ЖИ) білім берудегі ең перспективалы зерттеу бағыттарының біріне айналды. Бұл мақала қазіргі мектептердегі жасанды интеллект рөліне шолу жасайды және ЖИ оқу процесін жақсарту және білім беру тәжірибесін қалай байыта алатыны туралы түсінік береді.*

Мақала тақырыпқа кіріспеден басталып, жасанды интеллектті білім беру тәжірибесіне енгізудің маңыздылығын көрсетеді. Әдебиеттерге шолу ЖИ мәнін ашады және осы саладағы алдыңғы зерттеулердің негізгі нәтижелерін ұсынады. Мақалада ЖИ-ді мектептерде қолдануға болатын көптеген әдістер, соның ішінде сыныпты автоматтандыру, жекелендірілген оқыту, өнімділікті бақылау және бағалау, виртуалды мұғалімдер мен көмекшілер қарастырылады.

Дегенмен, мақалада білім беруде ЖИ қолдануға қатысты маңызды этикалық және қауіпсіздік мәселелері көтеріліп, оларды шешу бойынша ұсыныстар берілген. Мектептегі білім беруде ЖИ қолданудың сәтті жағдайларын талдау арқылы мақалада оқу процесін жетілдірудегі осы технологияның артықшылықтары мен әлеуеті көрсетілген.

Мақаланың қорытындысында жасанды интеллектті мектептерде қолданудың қазіргі қиындықтары мен перспективалары жинақталып, оның білім берудің болашағына қосқан елеулі үлесі көрсетілген.

Бұл мақала педагогтарға, зерттеушілерге және білім берудің болашағына және білім берудегі технологиялық үрдістерге қызығушылық танытатын кез келген адамға арналған.

***Кілттік сөздер.** Жасанды интеллект, Тәрбие және тәрбие процесі, Білім берудегі технологияның интеграциясы, Оқу үдерістерін автоматтандыру, Жекелеген оқыту, Оқушылардың үлгерімін бақылау, Виртуалды мұғалімдер және білім беру қолданбалары, Білім берудегі жасанды интеллект этикасы, Білім берудегі деректер қауіпсіздігі, STEM білім беру, Мектептерде кодтау, Білім беру технологияларының тиімділігі.*

Кіріспе. Қазіргі заманда білім әр халықтың, әрбір жеке тұлғаның болашағын айқындайтын негізгі факторлардың біріне айналды. Білімнің жоғары деңгейін ұстап тұру – әрбір қоғамның өзінің ғылыми-техникалық прогресін, экономикалық дамуын және азаматтардың әл-ауқатын қамтамасыз етуге ұмтыла отырып, алдына қоятын міндеті. Осы тұрғыда заманауи технологияларды, атап айтқанда жасанды интеллектті (ЖИ) пайдалану білім беру үдерісін өзгертуде басты рөл атқара бастады.

Жасанды интеллект – адамның интеллектуалдық қабілетін талап ететін тапсырмаларды орындауға қабілетті компьютерлік жүйелерді құрумен айналысатын информатика саласы. Соңғы онжылдықтарда ЖИ медицина мен өндірістен көлік пен ойын-сауыққа дейін адам өмірінің көптеген салаларына мықтап енді. Бірақ жасанды интеллект қолданудың ең перспективалы және маңызды бағыттарының бірі білім беру болып табылады.

Бұл мақаланың мақсаты – жасанды интеллект мектептердегі оқу процесін қалай жақсартатынын қарастыру. Біз ЖИ білім беру тәжірибесіне оң өзгерістер енгізетін әртүрлі әдістерді талдаймыз және осы дамумен байланысты ықтимал артықшылықтарды, қиындықтарды және этикалық мәселелерді талқылаймыз. Мектептерде ЖИ-ді сәтті енгізу мысалдарын пайдалана отырып, біз технологияның оқу жолын қалай өзгертетінін және оқушыларға жаңа биіктерге жетуге көмектесетінін көрсетеміз.

Білім берудегі жасанды интеллект анықтамасы.

Алдымен білім берудегі жасанды интеллект дегеніміз не және осы салаға қандай технологиялық компоненттер кіретінін анықтайық. Көптеген зерттеушілер әртүрлі аспектілерге, соның ішінде машиналық оқытуға, нейрондық желілерге және деректерді өндіруге, олардың студенттердің қажеттіліктеріне бейімделе алатын интеллектуалды жүйелерді құрудағы рөліне назар аударды.

Білім берудегі жасанды интеллект анықтамасы оқу процесін жақсарту және білім беру мүмкіндіктерін байыту үшін адамның интеллектіне еліктеп, арттыруға арналған технологиялық әдістер мен жүйелерді пайдалануды қамтиды. Білім берудегі жасанды интеллект әдетте келесі аспектілерді қамтиды:

Machine Learning: Бұл компьютерлік жүйелерге деректер мен тәжірибені талдау арқылы бейімделуге және жақсартуға мүмкіндік беретін ЖИ бөлімшесі. Білім беруде машиналық оқытуды әр оқушының қажеттіліктері мен оқу стиліне жауап беретін бейімделген оқыту платформаларын жасау үшін пайдалануға болады.

Нейрондық желілер: ЖИ-дегі нейрондық желілер мидың құрылымы мен қызметін модельдейді, жүйелерге үлгілерді тануға, мәтінді талдауға және шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Білім беруде оларды дауысты, мәтінді және кескінді тану үшін қосымшаларды жасау үшін, сондай-ақ жекелендірілген оқыту үшін пайдалануға болады.

Деректерді талдау: ЖИ үлгілер мен трендтерді анықтау үшін деректердің үлкен көлемін талдау жолдарын қамтиды. Білім беруде деректерді талдау оқушылардың үлгерімін бағалау, оқу қажеттіліктерін болжау және оқу бағдарламасын оңтайландыру үшін пайдаланылуы мүмкін.

Робототехника және автоматтандыру: ЖИ пайдаланатын робототехника студенттерге ғылым, технология, инженерия және математика (STEM) салаларындағы дағдыларды дамытуға көмектесетін білім беру роботтарын жасау сияқты білім беру мақсаттарында жүзеге асырылуы мүмкін.

Виртуалды көмекшілер және білім беру қолданбалары: ЖИ ақпаратты, оқу материалдарын және тапсырмаларды қамтамасыз ету арқылы студенттерге оқу процесінде көмектесетін виртуалды мұғалімдер мен білім беру қолданбаларын жасау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Білім берудегі жасанды интеллект оқу процесін қол жетімді, жекелендірілген, интерактивті және тиімді ету арқылы жақсартуға бағытталған. Ол мұғалімдерге, студенттерге және оқу орындарына жылдам өзгеретін цифрлық дәуірге бейімделуге көмектеседі және білім сапасын келесі деңгейге көтереді.

Мектептерде жасанды интеллектті қолдану. Мектептерде жасанды интеллектті қолдану мұғалімдер үшін оңтайлы шешім болып келеді. Өйткені ЖИ мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді. Сабақ жоспарын құрудан бастап, кезкелген құжатты өңдеуге дейін.

Оқу үдерістерін автоматтандыру.

Жасанды интеллект мектептердегі оқу үдерісінің әртүрлі аспектілерін автоматтандыруға қалай көмектесетінін егжей-тегжейлі қарастыруға болады. Міне, жасанды интеллект білім беру процестерін автоматтандырудың кейбір нақты жолдары:

1. Оқу материалдарын басқару:

Оқулықтарды, оқу бағдарламаларын және оқу ресурстарын қоса алғанда, оқу материалдарын автоматты түрде жаңартып, қолдайтын мазмұнды басқару жүйелерін жасайды.

Өзгеретін стандарттар мен білім беру талаптарын ескере отырып, материалдарды жаңарту және бейімдеу процестерін автоматтандыру.

2. Электрондық тесттер мен бағалаулар:

Тесттер мен тапсырмаларды автоматты түрде жасау және тексеру жүйелерін енгізу.

Қосымша қолдауды қажет ететін студенттерді жылдам анықтау үшін жасанды интеллект аналитикасын пайдаланып, оқушылардың үлгерімін бақылау және бағалау.

3. Әкімшілік тапсырмаларды басқару:

Тіркеу, сабаққа қатысу мен ресурстарды бақылау және сабақты жоспарлау сияқты әкімшілік тапсырмаларды автоматтандыру.

Оқушылар, педагогикалық ұжым және мектеп қаржысы туралы мәліметтерді есепке алудың тиімді жүйелерін құру.

4. Кері байланысты басқару жүйелері:

Оқушылар мен олардың ата-аналарына үлгерімі мен жетістіктері туралы ақпаратты жылдам алуға мүмкіндік беретін ЖИ-ді қолданатын ата-аналар мен оқушылар үшін кері байланыс жүйесін енгізу.

Оқушылардың үлгерімі мен тәртібі туралы есептерді автоматты түрде жасау.

5. Қабылдау және қабылдау процесін автоматтандыру:

Құжаттарды және сұхбаттарды автоматтандырылған сканерлеуді және талдауды қоса, қабылдау және студенттерді іріктеу процесін жеңілдету үшін ЖИ пайдалану.

Білім беру үдерістерін автоматтандыру мұғалімдер мен әкімшілерге мектеп ресурстарын тиімдірек басқаруға және сапалы білім беруге көңіл бөлуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ автоматтандырудың артықшылықтары мен міндеттерін талқылау және оқу процесінде адамдардың өзара әрекетін сақтауға назар аудару маңызды.

Виртуалды мұғалімдер және білім беру қосымшалары.

Жасанды интеллект виртуалды мұғалімдерді және оқу үдерісін байытатын білім беру қосымшаларын жасауға үлкен көмегін көрсеткенін білеміз. Міне, жасанды интеллекттің жасаған жетістіктері:

1. Виртуалды мұғалімдер:

Виртуалды мұғалімдер студенттермен байланысып, әртүрлі тақырыптар бойынша ақпарат бере алатын чат-боттар, виртуалды кейіпкерлер немесе дауыстық көмекшілер түрінде келеді.

Олар студенттерге тапсырмаларды орындауға көмектесе алады, қиын ұғымдарды түсіндіре алады және зерттеу бойынша ұсыныстар жасай алады.

2. Білім беру қолданбалары:

Жасанды интеллект көмегімен студенттерге интерактивті тапсырмалар, тесттер, жаттығулар мен ойындарды қамтамасыз ететін білім беру қосымшалары жасалады.

Бұл қолданбалар студенттердің деңгейі мен қажеттіліктеріне бейімделіп, жеке тәжірибені қамтамасыз етеді.

3. Талдау және кері байланыс:

Жасанды интеллектпен жұмыс істейтін білім беру қолданбалары оқушылардың үлгерімін талдап, үлгерім мен жақсартудың ықтимал бағыттары туралы егжей-тегжейлі кері байланыс бере алады.

Бұл студенттерге өздерінің күшті және әлсіз жақтарын жақсы түсінуге көмектеседі.

4. Білімге қол жеткізу:

Виртуалды мұғалімдер мен білім беру қолданбалары қашықтан оқытуда әсіресе пайдалы болуы мүмкін көптеген білім мен оқу материалдарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Студенттер әр түрлі пәндер мен дағдыларды өз уақытында меңгере алады.

5. Интерактивті оқыту орталары:

Виртуалды мұғалімдер мен білім беру қолданбалары интерактивті оқу орталарын жасайды, бұл білім беруді оқушылар үшін тартымды әрі қызықты етеді.

Олар белсенді қатысуға және білімді іс жүзінде қолдануға ықпал етеді.

Виртуалды мұғалімдерді және ЖИ-ке негізделген білім беру қосымшаларын енгізу оқыту үшін қосымша құралдар мен ресурстарды қамтамасыз ету арқылы дәстүрлі мұғалімдердің рөлін толықтырады. Бұл сонымен қатар студенттерге білім беру тәжірибесін жекелендіруге және өз қажеттіліктеріне сәйкес дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Білім беруде жасанды интеллекттің табысты ету мысалдары.

Жасанды интеллектті мектептегі білім беруде сәтті қолданудың нақты жағдайлары мен оқиғаларын ұсыну маңызды. Себебі жасанды интеллект кез келген саланы табысқа жеткізе алады. Соның дәлелі келесі мысалда:

1. Khan Academy:

Khan Academy – оқу материалдары мен тапсырмаларды қамтамасыз ету үшін ЖИ-ті қолданатын танымал платформа. Жүйе оқушының деңгейіне бейімделіп, математика, жаратылыстану және басқа да пәндерді оқыту үшін жекелендірілген ұсыныстар береді.

2. Duolingo:

Duolingo – үйрену тәжірибесін пайдаланушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеу үшін ЖИ-ті қолданатын тіл үйрену қолданбасы. Жүйе тіл дағдыларын жақсарту үшін әртүрлі жаттығулар мен кері байланыс ұсынады.

3. Carnegie Learning:

Carnegie Learning - жекелендірілген оқу жоспарларын жасау үшін ЖИ пайдаланатын математикалық білім беру бағдарламаларын қамтамасыз етеді. Бұл оқушылардың математикаға деген сенімділігін және дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4. Coursera:

Coursera - жетекші университеттер мен институттардың курстарын ұсынатын онлайн оқыту платформасы. Жасанды интеллект тапсырмаларды бағалау және қайта қарау және студенттердің қызығушылықтары мен мақсаттарына сәйкес келетін курстарды ұсыну үшін қолданылады.

5. ScribeSense:

ScribeSense – сабақтар мен дәрістерді автоматты түрде транскрипциялау үшін ЖИ қолданатын қолданба. Бұл мұғалімдер мен студенттерге оқу материалдарының мәтіндік нұсқаларын оңай алуға және оларды талдауға мүмкіндік береді.

Осы мысалдардың әрқайсысында ЖИ оқытуды жекелендіруде, кері байланысты қамтамасыз етуде және білімге қолжетімділікті жеңілдетуде рөл атқарады. Олар сонымен қатар әртүрлі білім беру сценарийлерінде ЖИ пайдаланудың артықшылықтары мен тиімділігін көрсетеді.

Білім берудегі ЖИ дамуының өзекті мәселелері мен тенденциялары.

Білім беруде жасанды интеллектті (ЖИ) дамыту мен пайдаланудың қазіргі қиындықтары мен тенденцияларын талқылау бұл технологияның білім беру үдерісіне қалай әсер ететінін және оны жүзеге асыру барысында қандай қиындықтар туындайтынын түсіну үшін маңызды. Міне, осы саладағы кейбір негізгі қиындықтар мен тенденциялар:

Қиындықтар:

Барлығына қол жетімді емес: білім берудегі ЖИ әлеуетіне қарамастан, барлық оқу орындары мен студенттер технологияға бірдей қол жеткізе алмайды. Бұл білім берудегі теңсіздікті нашарлататын цифрлық теңсіздікті тудырады.

Деректер және құпиялылық: Студент деректерін жинау және талдау құпиялылық пен деректер қауіпсіздігі мәселелерін тудырады. Студенттердің деректерін қорғау үшін қатаң стандарттар мен заңдар қажет.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру: Білім беруде ЖИ қолдану мұғалімдерді дайындауды және олардың рөлін қайта қарастыруды талап етеді. Кейбір мұғалімдер жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеруде қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Тенденциялар:

Дербес оқыту: ЖИ әрбір студенттің қажеттіліктері мен деңгейіне сәйкес келетін жекелендірілген оқу жоспарларын материалдарын жасауға мүмкіндік береді.

Оқыту процестерін автоматтандыру: ЖИ мұғалімдерге баға қою сияқты күнделікті тапсырмаларды азайтып, олардың уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Кері байланыс және бағалау: ЖИ студенттер мен мұғалімдерге жылдам және егжей-тегжейлі кері байланыс беріп, олардың жұмысын жақсартуға көмектеседі.

Осы қиындықтар мен тенденцияларды талқылау ЖИ білім беруді қалай өзгертетінін және оның пайдасын барынша арттыру және тәуекелдерді азайту үшін қандай шаралар қабылдауға болатынын түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жасанды интеллект біздің өміріміздің барлық саласына еніп жатқан керемет қуатты құрал және білім де артта қалмайды. Біз ЖИ қазірдің өзінде білім беру процесіне қалай оң өзгерістер енгізіп жатқанын және студенттер мен мұғалімдерге жаңа мүмкіндіктер беріп жатқанын қарастырдық. Дербес оқыту, процестерді автоматтандыру, деректерді жинау және талдау, виртуалды мұғалімдер мен білім беру қосымшаларын жасау білім беру сапасын арттырады және пайда әкеледі.

Жасанды интеллект білім беру жүйесіне енгізілсе, студенттер цифрлық дәуірде қажетті дағдыларды дамыта алады және жекелендірілген оқу тәжірибесіне ие болады. Дегенмен, деректердің қолжетімділігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ мұғалімдерді оқыту әділ білім беру мүмкіндіктерін жасау үшін басымдық болып қала береді.

Дегенмен, білім беру саласына ЖИ енгізу бірқатар қиындықтарды да тудырады. Сандық теңсіздік, этикалық мәселелер және деректердің құпиялылығы мәселелері назар аударуды және шешімдерді қажет етеді. Мұғалімдерді оқыту және білім беру ұйымдарында ЖИ-ті тиімді пайдалану үшін негіз құру да бірдей маңызды.

Жасанды интеллект білім берудің ажырамас бөлігіне айналуға, біздің оқу және табысқа жету жолын өзгертеді. Қиындықтарға қарамастан, осы саладағы ілгерілеудің келешегі жігерлендіреді, қазіргі заманғы әлемнің қажеттіліктерін көрсететін неғұрлым қолжетімді, жекелендірілген және сапалы білім беруге жол ашады.

Болашақта бұл технологияны білім беруде одан әрі дамытудың болашағын көріп отырмыз. Жекелендірілген оқыту қолжетімді және тиімді болады, қашықтықтан оқыту дамиды және білім беру зерттеулері ЖИ ұсынатын деректер мен талдау арқылы қолдау табады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Смит, Дж. (2020). «Жасанды интеллекттің білімге әсері». Білім беру технологиясы журналы, 25(3), 123-136.
2. Джонсон, А. (2019). «ЖИ негізіндегі білім берудегі этикалық ойлар». Білім беру этикасы, 12(2), 45-58.
3. Браун, Л. және т.б. (2018). «ЖИ негізіндегі оқыту қолданбалары: ағымдағы тенденцияларға шолу». International Journal of Educational Technology, 7(1), 32-45.
4. Білім беру ЖИ консорциумы. (2021). «Білім берудегі ЖИ: үздік тәжірибелер мен нұсқаулар».
5. Ұлттық білім беру зерттеулері орталығы. (2017). «Оқытудың болашағы: ЖИ және білім». Зерттеу есебі, 42.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-13-18

ӘОЖ 372.851

БҰРЫШТАРДЫ, ҰЗЫНДЫҚТАРДЫ, АУДАНДАРДЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАТЫНАСТАРЫН ЕСЕПТЕУГЕ АРНАЛҒАН ЕСЕПТЕР

ШЫНАЛИЕВА ЖАНСАЯ СЕИЛБЕКОВНА

М. Әуезов атындағы ОҚУ жаратылыстану ғылымдары және педагогикасы жоғары
мектебінің магистранты

Аңдатпа. Вектор – қазіргі математиканың іргелі ұғымдарының бірі болып табылады және оның әртүрлі салаларында кеңінен қолданылады. Г.Бессель, Дж.Арган және К.Гаусстың комплекс сандар теориясына арналған еңбектерінде екі өлшемді кеңістіктегі векторларға қолданылатын арифметикалық амалдар арасындағы байланыс орнатылған. В.Гамильтонның, Г.Грасманның, Ф.Мебиустың еңбектерінде вектор ұғымы үш өлшемді кеңістіктің қасиеттерін зерттеуде кең қолданыс тапты. Қазіргі уақытта сызықтық алгебра, аналитикалық және дифференциалдық геометрия, функционалдық талдау векторлық негізде ұсынылған.

Кілттік сөздер. Метрика, геометрия, бұрыш, ұзындық, аудан, қатынас, формула, кесінді, вектор, ара қашықтық, биіктік.

Кейбір жағдайларда есептеу есептерін шешу кезінде қосымша салуларды, элементар алгебра мен тригонометрияны қолданумен байланысты конструктивті тәсілдерден гөрі векторларды қолдану қолайлы[1]. Векторлардың көмегімен геометриялық есептерді тиімді шешу үшін векторлық алгебраның заңдарын білу, векторды базис бойынша жіктеу түсінігімен танысу, геометриялық фактіні векторлар тіліне аудару мүмкіндігі ғана емес, сонымен қатар белгілі бір әдістеме де қажет. Шешу жоспарын құру кезінде бірнеше маңызды ережелерді қарастырамыз.

1. Егер қашықтық немесе бұрышты есептеу қажет болса, онда векторлардың скаляр көбейтіндісін қолдану керек.

2. Векторларды енгізгенде екі жолдың біреуін таңдауға болады:

а) белгілі векторларды ортақ бас нүктеге үйлестіру керек;

б) векторларды бір нүктеден бастап салмай, есепте қарастырылатын фигуралармен байланысты бағытталған кесінділер ретінде бейнелеу.

3.Егер есеп планиметриялық болса, онда базис ретінде коллинеар емес екі векторды бөліп алып, қалған векторларды солар арқылы өрнектеген жөн; егер есеп стереометриялық болса, онда базис ретінде үш компланар емес векторды таңдау керек. Бұл жағдайда бастапқы нүктені енгізу міндетті емес.

4. Бірқатар жағдайларда, мысалы, көпжақты бұрыштарға қатысты есептерді шығарғанда, көпжақты бұрыштың төбесінен бастап салынған бірлік векторларды енгізсек, есептеулер жеңілдетіледі.

Геометрия оқулықтары мен есептер жинақтарында ұсынылған есептердің едәуір бөлігінде үшбұрыштың қасиеттері мен үшбұрыштың басқа фигуралармен комбинациялары зерттеледі. Осы есептерді шешу кезінде келесі есептің нәтижесі жиі пайдалы болуы мүмкін.

Есеп 1 (Стюарт теоремасы). C_1 нүктесі A төбесінен бастап санағанда, ABC үшбұрышының AB қабырғасын λ -ға қатысты бөледі. $\vec{CC_1}$ векторды $\vec{CA}$, $\vec{CB}$ векторлары арқылы өрнектеп, CC_1 кесіндісінің ұзындығын табыңыз, егер $AB = c$, $BC = a$, $CA = b$ болса.

Шешуі. $\overrightarrow{CC_1} = \frac{\overrightarrow{CA} + \lambda \overrightarrow{CB}}{1 + \lambda}$ кесіндіні берілген қатынаста бөлу формуласын қолданамыз.

$\overrightarrow{CA} = \vec{b}$, $\overrightarrow{CB} = \vec{a}$ белгілеулерін енгізсек, онда $\overrightarrow{CC_1} = \frac{\vec{b} + \lambda \vec{a}}{1 + \lambda}$.

$\overrightarrow{CC_1}$ вектордың скаляр квадратын табайық:

$$\overrightarrow{CC_1}^2 = \frac{(\vec{b} + \lambda \vec{a})^2}{(1 + \lambda)^2} = \frac{\vec{b}^2 + 2\lambda(\vec{b}\vec{a}) + \lambda^2 \vec{a}^2}{(1 + \lambda)^2}.$$

$\vec{a}\vec{b} = ab \cos C$ скаляр көбейтіндінің анықтамасы және $2ab \cos C = a^2 + b^2 - c^2$ косинустар теоремасы негізінде алатынымыз

$$\overrightarrow{CC_1}^2 = \frac{\vec{b}^2 + \lambda^2(a^2 + b^2 - c^2) + \lambda^2 a^2}{(1 + \lambda)^2} = \frac{b^2 + \lambda a^2}{1 + \lambda} - \frac{\lambda c^2}{(1 + \lambda)^2}.$$

Демек,

$$CC_1 = \sqrt{\frac{b^2 + \lambda a^2}{1 + \lambda} - \frac{\lambda c^2}{(1 + \lambda)^2}}.$$

(1)

Стьюарт теоремасын қолдану үшін, көріп отырғанымыздай, C_1 нүктенің АВ кесіндісін бөлетін λ қатынасын білу керек. Біріншіден, бұл қатынасты есептеу керек. Көбінесе үшбұрыштың медианасының, биссектрисасының немесе биіктігінің табаны C_1 нүктесі ретінде қарастырылады. Медиана жағдайында C_1 - АВ кесіндінің ортасы, демек $\lambda = 1$. Басқа екі жағдайда λ табу үшін векторларды қалай пайдалану керектігін қарастырамыз[2].

Есеп 2. ABC үшбұрышы берілген, бұл үшбұрыштың CC_1 - ішкі (сыртқы) бұрышының биссектрисасы. C_1 нүктесі АВ қабырғасын бөлетін қатынасты табыңыз.

Шешуі. Біз алдыңғы есептің белгілеулерін қолданамыз. Айталық, А нүктесінен бастап есептегенде C_1 нүктесі АВ қабырғасын бөлетін қатынасы λ -ге тең болсын. Онда

$\overrightarrow{CC_1} = \frac{\overrightarrow{CA} + \lambda \overrightarrow{CB}}{1 + \lambda}$ немесе қабылданған белгіні ескере отырып

$$\overrightarrow{CC_1} = \frac{\lambda}{1 + \lambda} \vec{a} + \frac{1}{1 + \lambda} \vec{b}.$$

Айталық, $\lambda > 0$ болсын, онда C_1 нүкте АВ кесіндісін іштей бөледі.

$\vec{a}, \vec{b} : \vec{a}_0 = \frac{\vec{a}}{|\vec{a}|}, \vec{b}_0 = \frac{\vec{b}}{|\vec{b}|}$ векторлармен бір бағытас болатын бірлік $\vec{a}_0, \vec{b}_0$ векторларды табайық

(векторды санға көбейту анықтамасынан, мысалы, $\vec{a}$ векторы үшін алатынымыз:

$|\vec{a}_0| = \frac{1}{|\vec{a}|} |\vec{a}| = 1$). $\vec{a}_0, \vec{b}_0$ бірлік векторларға салынған параллелограмм ромб болады (1-сурет),

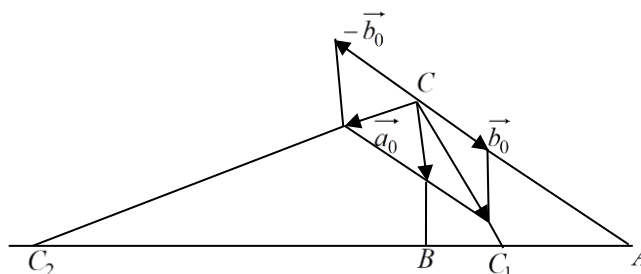
ал ромбтың диагонали оның қарама-қарсы екі бұрышының биссектрисасы болады. Демек, $\vec{l} = \vec{a}_0 + \vec{b}_0$ вектор $\overrightarrow{CC_1}$ векторына коллинеар, яғни мынаны білдіреді

$$\overrightarrow{CC_1} = t(\vec{a}_0 + \vec{b}_0) = \frac{t}{a}\vec{a} + \frac{t}{b}\vec{b}.$$

$\overrightarrow{CC_1}$ вектордың коллинеар емес $\vec{a}$ және $\vec{b}$ векторлар арқылы жіктелуін салыстырсақ, алатынымыз: $\frac{\lambda}{1+\lambda} = \frac{t}{a}$, $\frac{1}{1+\lambda} = \frac{t}{b}$. Бұдан $\lambda = \frac{b}{a}$ және сондықтан

$$\overrightarrow{CC_1} = \frac{b}{a+b}\vec{a} + \frac{a}{a+b}\vec{b}.$$

(2)

Сурет 1- Ромб

Белгілі фактінің векторлық дәлелін алғанымызға назар аударайық: $\frac{AC_1}{C_1B} = \frac{b}{a}$ - үшбұрыштың ішкі бұрышының биссектрисасы қарама-қарсы қабырғасын іргелес қабырғаларына пропорционал бөліктерге бөледі.

Үшбұрыштың сыртқы бұрышының CC_2 биссектрисасы АВ кесіндісін сырттан бөледі және CC_1 биссектрисаға перпендикуляр. Демек, ол $\vec{a}_0 - \vec{b}_0$ векторға параллель. Шынында,

$$(\vec{a}_0 - \vec{b}_0)(\vec{a}_0 + \vec{b}_0) = \vec{a}_0^2 - \vec{b}_0^2 = 1 - 1 = 0.$$

$$\lambda = -\frac{AC_1}{C_1B} = -\frac{b}{a} \text{ жағдайда да дәл осылай дәлелдеуге болады.}$$

Синус теоремасының негізінде ізделінді қатынасты үшбұрыштың бұрыштарының өлшемдерімен де көрсетуге болатынын байқауға болады

$$\lambda = -\frac{b}{a} = \frac{\sin B}{\sin A}.$$

Есеп 3. ABC үшбұрыш берілген, CC_1 - оның биіктігі. C_1 нүктесі АВ қабырғасын бөлетін қатынасты табыңыз[3].

Шешуі. Шарт бойынша $CC_1 \perp AB$, сондықтан $\overrightarrow{CC_1} \cdot \overrightarrow{AB} = 0$. Осы теңдікте $\overrightarrow{AB} = \overrightarrow{CB} - \overrightarrow{CA} = \vec{a} - \vec{b}$ алмастыруды жасай отырып, аламыз $\overrightarrow{CC_1}(\vec{a} - \vec{b}) = 0$. Бұдан $\overrightarrow{CC_1} \cdot \vec{a} = \overrightarrow{CC_1} \cdot \vec{b}$.

Айталық, C_1 нүкте АВ қабырғасын А нүктесінен санағанда λ қатыста бөлсін, онда $\overrightarrow{CC_1} = \frac{\overrightarrow{CA} + \lambda \overrightarrow{CB}}{1 + \lambda}$ немесе $\overrightarrow{CC_1} = \frac{\vec{b} + \lambda \vec{a}}{1 + \lambda}$. Егер соңғы теңдіктің екі жағын скаляр алдымен $\vec{a}$ векторға, содан кейін $\vec{b}$ векторға көбейтсек бірдей нәтиже шығады; сондықтан

$$\vec{ab} + \lambda \vec{a}^2 = \vec{b}^2 + \lambda(\vec{ab}).$$

Бұдан $\lambda = \frac{\vec{b}^2 - \vec{ab}}{\vec{a}^2 - \vec{ab}}$ екендігі шығады. $\vec{ab} = ab \cos C = \frac{1}{2}(a^2 + b^2 - c^2)$ екенін ескере

отырып, табылған қатынасты төмендегі түрде жазуға болады

$$\lambda = \frac{b^2 + c^2 - a^2}{a^2 + c^2 - b^2}.$$

Алынған формула $\lambda = (AB, C_1)$ қатынасты ABC үшбұрышының қабырғаларының ұзындықтары арқылы өрнектейді. Кейбір есептерді шығарған кезде бұл қатынастың өрнегін үшбұрыштың бұрыштарының өлшемдері тұрғысынан білу әлдеқайда ыңғайлы. Өйткені

$$\lambda = \frac{\vec{b}^2 - \vec{ab}}{\vec{a}^2 - \vec{ab}} = \frac{\vec{b}(\vec{b} - \vec{a})}{\vec{a}(\vec{a} - \vec{b})} = \frac{\vec{CA} \cdot \vec{BA}}{\vec{CB} \cdot \vec{AB}} = \frac{\vec{AC} \cdot \vec{AB}}{\vec{BC} \cdot \vec{BA}} = \frac{bc \cos A}{ac \cos B} = \frac{b \cos A}{a \cos B},$$

ал синустар теоремасы бойынша $\frac{b}{a} = \frac{\sin B}{\sin A}$, онда

$$\lambda = \frac{\sin B}{\sin A}.$$

Планиметриялық есептерді шешу барысында көбінесе үшбұрыштың медианаларының, биссектрисаларының және биіктіктерінің ұзындықтарын есептеуге тура келеді. Қарастырылған тірек есептерін пайдалана отырып, осы кесінділердің ұзындықтарын қалай табуға болатынын көрсетейік.

Есеп 4. ABC үшбұрышының BC, CA, AB қабырғаларының ұзындықтары сәйкесінше a, b, c тең. Ұзындығын табыңыз: а) CC₁ медиананың; б) C бұрышының CL биссектрисасын; в) C бұрышына сыртқы бұрыштың CN биссектрисасын; г) CH биіктігін[4].

Шешуі. а) CC₁ медиананың C₁ табаны AB қабырғасын $\lambda = 1$ қатыста бөледі. Сондықтан (2) формуласынан мынаны табамыз:

$$CC_1 = \sqrt{\frac{b^2 + a^2}{2} - \frac{c^2}{2}} = \frac{1}{2} \sqrt{2(b^2 + a^2) - c^2}.$$

б) L нүкте AB қабырғасын A нүктесінен бастап санағанда $\lambda = \frac{b}{a}$ қатынаста бөледі.

Сондықтан,

$$CL = \sqrt{\frac{b^2 + \frac{b}{a}a^2}{1 + \frac{b}{a}} - \frac{\frac{b}{a}c^2}{\left(1 + \frac{b}{a}\right)^2}} = \sqrt{ab - \frac{abc^2}{(a+b)^2}} = \frac{1}{a+b} \sqrt{ab((a+b)^2 - c^2)}.$$

Бұдан $CL = \frac{1}{a+b} \sqrt{ab(a+b+c)(a+b-c)}$ немесе

$$CL = \frac{2}{a+b} \sqrt{abp(p-c)},$$

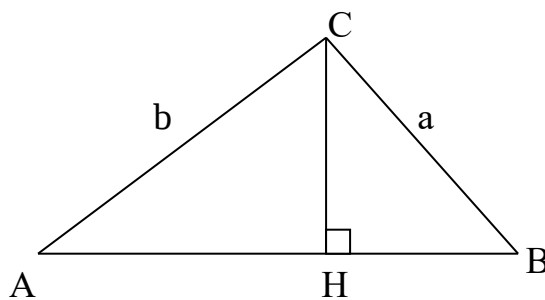
мұндағы $p = \frac{1}{2}(a+b+c)$.

в) Сыртқы бұрыштың CN биссектрисасының ұзындығы осы сияқты табылады. Тиісті түрлендірулерді орындағаннан кейін біз мыналарды аламыз:

$$CL = \frac{2}{|a-b|} \sqrt{ab(p-a)(p-b)}.$$

$a = b$ болғанда, яғни, ABC үшбұрышы AB табанымен тең қабырғалы болған жағдайда, C -ға сыртқы бұрыштың биссектрисасы AB -ға параллель болады.

г) Мұнда $\lambda = \frac{b^2 + c^2 - a^2}{a^2 + c^2 - b^2}$. (2) формула бойынша CH биіктігін есептеу қиын есептеулермен байланысты. Сондықтан мұны басқаша жасайық. Өйткені $\vec{AH} = \frac{\lambda}{1+\lambda} \vec{AB} = \frac{b^2 + c^2 - a^2}{2c^2} \vec{AB}$, онда $AH = \frac{|b^2 + c^2 - a^2|}{2c^2} AB$. Содан кейін $b \geq a$ деп есептейміз (2-сурет), онда $AH = \frac{b^2 + c^2 - a^2}{2c}$

Сурет 2- ABC үшбұрыш

Тікбұрышты үшбұрыштан $AHC : CH = \sqrt{b^2 - AH^2} =$
 $= \sqrt{b^2 - \frac{(b^2 + c^2 - a^2)^2}{4c^2}} = \frac{1}{2c} \sqrt{4b^2c^2 - (b^2 + c^2 - a^2)^2}$. Радикал астындағы өрнекті түрлендірейік:

$$\begin{aligned} 4b^2c^2 - (b^2 + c^2 - a^2)^2 &= \\ &= (2bc + b^2 + c^2 - a^2)(2bc - b^2 - c^2 + a^2) = \\ &= ((b+c)^2 - a^2)(a^2 - (b-c)^2) = \\ &= (b+c+a)(b+c-a)(a+b-c)(a-b+c) = \\ &= 16p(p-a)(p-b)(p-c). \end{aligned}$$

Сонда белгілі формулаға келеміз

$$CH = \frac{2}{c} \sqrt{p(p-a)(p-b)(p-c)}.$$

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Клековкин Г.А. Решение геометрических задач векторным методом.- Учебное пособие для учащихся 10-11 классов.- Самара: СФ ГАОУ ВО МГПУ, 2016. – 180 с.
2. Майоров В.М., Скопец З.А. Векторное решение геометрических задач (задачник-практикум по спецсеминару). – М.: Просвещение, 1968. – 252 с.
3. Шарыгин И.Ф. Задачи по геометрии (планиметрия). – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1982. – 160 с. – (Библиотечка «Квант». Вып. 17).
4. Прасолов В.В. Задачи по планиметрии. Ч. 2. – 2-е изд., пере-раб. и доп. – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1991. – 240 с. – (Б-ка мат. кружка).

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-19-23
ӘӨЖ 372.851

ШЕҢБЕРЛЕРГЕ ІШТЕЙ ЖӘНЕ СЫРТТАЙ СЫЗЫЛҒАН ТӨРТБҰРЫШТАР

ЖЫЛҚЫБАЕВА АРУ АБАЙҚЫЗЫ

М. Әуезов атындағы ОҚУ жаратылыстану ғылымдары және педагогикасы жоғары
мектебінің магистранты

Аңдатпа. Төртбұрышқа іштей және сырттай сызылған шеңберлер ұғымы 8 сыныпта енгізіледі. Егер төртбұрыштың барлық төбелері қандай да бір шеңбер бойында жатса, төртбұрыш шеңберге іштей сызылған деп аталады. Ал, егер төртбұрыштың барлық қабырғалары қандай да бір шеңберге жанама болса, оны шеңберге сырттай сызылған деп атайды. Мектеп математика курсының оқу құралдарына талдау жасау, мұндағы шығарылатын көпбұрыштарға іштей және сырттай сызылған шеңберлерге қатысты есептерді шығаруда оқушының тақырыпты меңгеру дағдыларын қалыптастыруға толық дәрежеде мүмкіндік жасай алмайтынын көрсетіп отыр. ҰБТ-де үшбұрышқа, төртбұрышқа іштей, сырттай сызылған шеңберге қатысты берілген есептер көптеп кездеседі. Берілген есептерді тест кезінде қателеспей тез шешу үшін оқушылар берілген тақырыпты жақсы меңгеруі керек. Алай да мектеп оқулықтарында мысалға алар болсақ шеңберге іштей, сырттай сызылған төртбұрыштар тақырыбына қарасты материалдар мектеп оқулықтарында дәлелдеуге арналған мысалмен ғана берілген. Оқушылар дәлелдеуге берілген есептерді шығаруға келгенде қиналады. Сондықтан да бұл теоремаларға кеңінен тоқталмай кетуі де мүмкін. Барлық көпбұрыштарға бірдей іштей, сырттай шеңбер сыза алмаймыз. Есеп шығару үшін көпбұрыштарға, үшбұрыштарға, төртбұрыштарға, шеңберге байланысты теориялық материалдарды жақсы меңгеру керек. Осы айтылған мәселелер мақаланың негізгі арқауы болды.

Кілттік сөздер. дөңес төртбұрыш, іштей сызылған шеңбер, сырттай сызылған шеңбер, трапеция, үшбұрыш, шеңбер, радиус, бұрыш, биіктік.

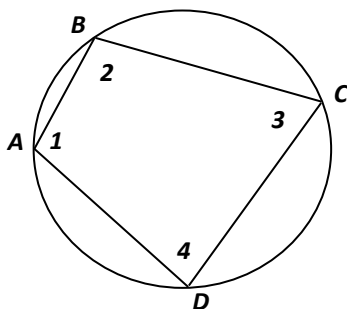
Теорема 1. Шеңберге іштей сызылған төртбұрыштың қарама- қарсы бұрыштарының қосындысы 180° [1].

Берілгені: ABCD- іштей сызылған төртбұрыш,

$\angle 1, \angle 2, \angle 3, \angle 4$ - ABCD төртбұрышының бұрыштары.

Дәлелдеу керек: $\angle 1 + \angle 3 = 180^\circ$

$\angle 2 + \angle 4 = 180^\circ$

Сурет 1 -Шеңберге іштей сызылған төртбұрыш

Дәлелдеуі. $\angle 1$ - $\widehat{BCD}$ доғасының жартысымен өлшенеді, $\angle 3$ - $\widehat{DAB}$ доғасының жартысымен өлшенеді.

$$\text{Яғни, } \angle 1 + \angle 3 = \frac{\widehat{BCD}}{2} + \frac{\widehat{DAB}}{2} = \frac{\widehat{BCD} + \widehat{DAB}}{2} = \frac{360^\circ}{2} = 180^\circ$$

Сол сияқты: $\angle 2 + \angle 4 = 180^\circ$.

Теорема дәлелденді.

Теорема 2 (теорема 1 кері). Егер төртбұрыштың қарама- қарсы бұрыштарының қосындысы 180° болса, онда оған сырттай шеңбер сызуға болады.

Теорема 3. Шеңберге сырттай сызылған дөңес төртбұрыштың қарама-қарсы қабырғаларының ұзындықтарының қосындылары тең.

Берілгені: ABCD – сырттай сызылған төртбұрыш,

K, L, M, N – жанасу нүктелері.

Дәлелдеу керек: $AB + CD = AD + BC$

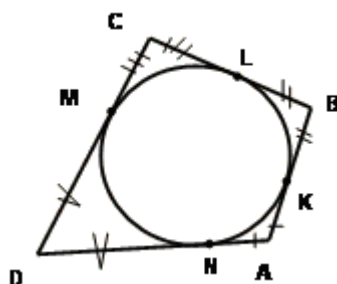
Дәлелдеуі. $AB + CD = (AK + KB) + (CM + MD)$

$AD + BC = (AN + ND) + (BL + LC) = (AN + BL) + (LC + ND)$

Бір нүктеден жүргізілген жанамалардың қасиеті бойынша:

$AK = AN, KB = BL, CM = LC, MD = ND$

Сондықтан: $AB + CD = AD + BC$ [2].

Сурет 2 -Шеңберге сырттай сызылған дөңес төртбұрыш

Теорема 4 (теорема 3 кері). Егер дөңес төртбұрыштың қарама-қарсы қабырғаларының ұзындықтарының қосындылары тең болса, онда оған іштей шеңбер сызуға болады.

Дөңес төртбұрышқа іштей және сырттай сызылған шеңберлер туралы теоремаларға сүйеніп, келесі мынадай тұжырымдар жасауға болады:

1. Квадратқа іштей де, сырттай да шеңбер сызуға болады;
2. Тіктөртбұрышқа сырттай шеңбер сызуға болады;
3. Ромбыға іштей шеңбер сызуға болады;
4. Тіктөртбұрышқа іштей шеңбер сызуға болмайды;
5. Ромбыға сырттай шеңбер сызуға болмайды.

Қарастырылған жағдайлардың бәрінде де іштей және сырттай сызылған шеңберлердің центрлері сәйкес төртбұрыштың диагональдарының қиылысу нүктесінде жатады.

Мысал 1. Берілгені: ABCD – ромб[3].

$$\angle DAB = 30^\circ$$

$$AB = BC = CD = AD = 10 \text{ см}$$

Табу керек: r

Шешуі: $\triangle ADB$ қарастырамыз, $AB = AD = 10 \text{ см}$, $\angle DAB = 30^\circ$

$$S_{\triangle} = \frac{1}{2} ab \sin \gamma \quad \text{формуласы бойынша, } S_{ABD} = \frac{1}{2} AD \cdot AB \cdot \sin 30^\circ$$

$$S_{ABD} = \frac{1}{2} \cdot 10 \cdot 10 \cdot \sin 30^\circ, \quad S_{ABD} = \frac{1}{2} \cdot 10 \cdot 10 \cdot \frac{1}{2}, \quad S_{ABD} = 25 (\text{см}^2).$$

$$\triangle AOD = \triangle AOB \quad (AO - \text{ортақ қабырғасы, } DO = OB, AD = AB)$$

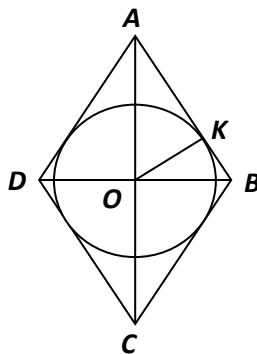
$$S_{AOD} = S_{AOB} = \frac{1}{2} S_{ABD}, \quad S_{AOB} = 12,5(\text{см}^2).$$

Екінші жағынан $S_{\Delta} = \frac{1}{2} a \cdot h$ формуласы бойынша

$$S_{AOB} = \frac{1}{2} OK \cdot AB \quad (OK = r, OK \perp AB, OK = h)$$

$$12,5 = \frac{1}{2} \cdot r \cdot 10, \quad 12,5 = 5r, \quad r = 2,5.$$

Жауабы: 2,5 см.

Сурет 3 - ABCD – ромб

Мысал 2. Шеңберге сырттай сызылған тең бүйірлі трапецияның ауданы 32 см^2 -қа, ал табанындағы бұрышы 30° -қа тең. Трапецияның бүйір қабырғасының ұзындығын табыңыз[4].

Берілгені: $ABCD$ -тең бүйірлі трапеция. $BC \parallel AD, AB = CD, S_{TP} = 32 \text{ см}^2, \angle BAE = 30^\circ$.

Табу керек: $AB = CD - ?$

Шешуі: Трапецияның биіктігі $BE = h$ болсын.

Сонда $AB = 2h$ болады, өйткені $\angle A = 30^\circ$.

$BC + AD = AB + CD = 2AB$ болғандықтан,

$BC + AD = 4h$ болады.

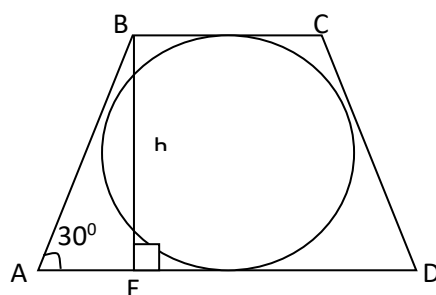
Трапецияның ауданы

$$S_{TP} = \frac{(BC + AD)}{2} \cdot h = 2h^2 = 32, \text{ бұдан } h = 4 \text{ см}^2.$$

Демек, трапецияның бүйір қабырғаларының ұзындықтары

$AB = CD = 2h = 2 \cdot 4 = 8 \text{ см-ге тең.}$

Жауабы: 8 см.

Сурет 4 - Шеңберге сырттай сызылған тең бүйірлі трапеция

Мысал 3. Тең бүйірлі трапецияның периметрі оған іштей сызылған шеңбердің ұзындығынан екі есе үлкен. Трапецияның табанындағы бұрышты табыңыз.

Берілгені: $ABCD$ - тең бүйірлі трапеция, $BC \parallel AD$, $AB = CD$, $S_{TP} = 4\pi$.

Табу керек: $\angle BAK = \alpha - ?$

Шешуі: $AB = DC = x$, $BC = b$, $AD = a$ деп белгілейік.

Есептің шарты бойынша $a + b + 2x = 4\pi$.

Трапеция шеңберге сырттай сызылғандықтан,

$BC + AD = AB + CD$, $a + b = 2x$ болады,

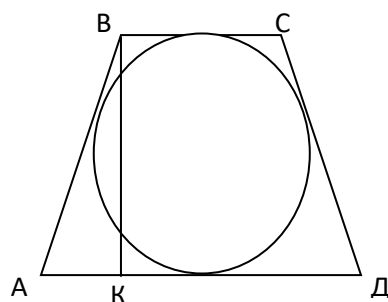
сондықтан $4x = 4\pi$, $\frac{2r}{x} = \frac{2}{\pi}$.

$\triangle ABK$ - нан: $\sin \alpha = \frac{BK}{x} = \frac{2r}{x}$, бұдан

$\sin \alpha = \frac{2}{\pi}$, $\alpha = \arcsin \frac{2}{\pi}$.

Демек, ізделінді бұрыш $\arcsin \frac{2}{\pi}$ - ге тең.

Жауабы: $\arcsin \frac{2}{\pi}$.

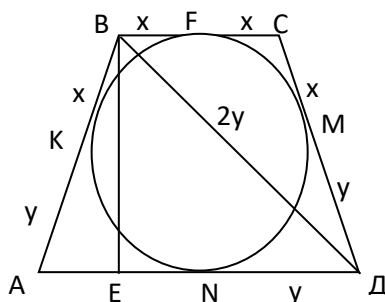

Сурет 5 - Тең бүйірлі трапеция

Мысал 4. Шеңберге сырттай сызылған тең бүйірлі $ABCD$ трапециясы берілген, оның екі диагоналы да AD табанына тең. Трапецияның табанындағы бұрыштарын табыңыз.

Берілгені: $ABCD$ - тең бүйірлі трапеция, $BC \parallel AD$, $AB = CD$, $AC = BD = AD$.

Табу керек: $\angle BAD - ?$

Сурет 6 - Шеңберге сырттай сызылған тең бүйірлі $ABCD$ трапеция

Шешуі: Бір нүктеден шеңберге жүргізілген жанаманың қасиеті бойынша:

$$AN = AK = DN = DM = y, \quad BK = BF = CF = CM = x$$

болады. $AD = BD = 2y$ болсын.

$$\triangle ABE \text{ -да: } AB = x + y, \quad AE = AN - EN = y - x.$$

$$BE^2 = AB^2 - AE^2; \quad BE^2 = (x + y)^2 - (y - x)^2 =$$

$$= x^2 + 2xy + y^2 - y^2 + 2xy - x^2 = 4xy;$$

$\triangle DBE$ -нан:

$$BE^2 + DE^2 = BD^2; \quad 4xy + (y + x)^2 = 4y^2, \quad 4xy + y^2 + 2xy + x^2 = 4y^2,$$

$$x^2 + 6xy - 3y^2 = 0, \quad \left(\frac{x}{y}\right)^2 + 6 \cdot \frac{x}{y} - 3 = 0, \quad \frac{x}{y} = z, \quad z^2 + 6z - 3 = 0, \quad z_{1,2} = -3 \pm 2\sqrt{3};$$

$$\text{Олай болса, } x_1 = (-3 + 2\sqrt{3})y; \quad x_2 = (-3 - 2\sqrt{3})y;$$

$$\triangle ABE \text{ -нан: } \cos \angle A = \frac{AE}{AB}, \quad \cos \angle A = \frac{y - x}{y + x}; \quad \text{Бұдан } x = (-3 + 2\sqrt{3})y \text{ болғанда,}$$

$$\cos \angle A = \frac{y - (-3 + 2\sqrt{3})y}{y + (-3 + 2\sqrt{3})y} = \frac{y \cdot (1 + 3 - 2\sqrt{3})}{y \cdot (1 - 3 + 2\sqrt{3})} = \frac{2 \cdot (2 - \sqrt{3})}{2 \cdot (\sqrt{3} - 1)} = \frac{2 - \sqrt{3}}{\sqrt{3} - 1} =$$

$$= \frac{(2 - \sqrt{3})(\sqrt{3} + 1)}{2} = \frac{\sqrt{3} - 1}{2}, \quad \angle A = \arccos \frac{\sqrt{3} - 1}{2};$$

$$x = (-3 - 2\sqrt{3})y \text{ болғанда,}$$

$$\cos \angle A = \frac{y - (-3 - 2\sqrt{3})y}{y + (-3 - 2\sqrt{3})y} = \frac{y \cdot (2 + \sqrt{3})}{y \cdot (-1 - \sqrt{3})} = \frac{-(2 + \sqrt{3})}{1 + \sqrt{3}} =$$

$$= \frac{-(2 + \sqrt{3}) \cdot (1 - \sqrt{3})}{1 - 3} = -\frac{\sqrt{3} + 1}{2} < -1.$$

$$\text{Демек, ізделінді бұрыш мынаған тең: } \angle A = \arccos \frac{\sqrt{3} - 1}{2}.$$

$$\text{Жауабы: } \arccos \left(\frac{\sqrt{3} - 1}{2} \right).$$

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Вологжанина, М. Б. Факультативные занятия по теме «Вписанные четырехугольники» / М. Б. Вологжанина // Сборник статей IX Международной науч.-практической конференции «Наука в современном обществе : закономерности и тенденции развития» (Пермь, 25.02.2017 г.). – Пермь : Аэтерна, 2017.
2. Дендеберян, Н. Г. Проектирование элективного курса по решению математических задач с практическим содержанием в средней школе / Н. Г. Дендеберян, Е. В. Кострыкина // Методический поиск: проблемы и решения. – 2016. – №1. – С. 39–43.
3. Прокофьев, А. А. Пособие по геометрии для подготовительных курсов (планиметрия) / А. А. Прокофьев. – 4-е изд. перераб. и доп. – Москва : МИЭТ, 2007. – 232 с.
4. Шарыгин, Г. И. Лекции по элементарной геометрии / Г. И. Шарыгин. – Москва : МЦНМО, 2014. – 216 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-24-27
ӘОЖ 517.518.232

КӨРСЕТКІШТІК-ДӘРЕЖЕЛІК ТЕҢСІЗДІКТЕРДІ ШЕШУ

ЖАНӘДІЛ САЛТАНАТ ҚАЗБЕКҚЫЗЫ

М. Әуезов атындағы ОҚУ жаратылыстану ғылымдары және педагогикасы жоғары
мектебінің магистранты

Аңдатпа. Мектеп бағдарламаларында болып жатқан өзгерістер оқушылардың есептерді әр түрлі тәсілдермен соның ішінде дәстүрлі тәсілдермен шығаруды, жоғары сыныптарда көрсеткіштік және дәрежелік функциялардың қасиеттерін пайдаланып көрсеткіштік-дәрежелік теңдеулер мен теңсіздіктерді шешуді меңгеруінің жоғары деңгейде болуын талап етеді. Жалпы көрсеткіштік-дәрежелік теңдеулер мен теңсіздіктерді шешуді жоғары сыныптарда таңдау компоненті арқылы енгізу математика курсының ғылыми деңгейін көтереді, оқушыларда математикалық мәдениеттің маңызды элементтерін қалыптастыруға жүйелі бағыт береді, сонымен қатар оқушыларда диалектика-материалистік көзқарасты қалыптастыруда да үлкен рөл атқарады.

Кілттік сөздер. көрсеткіштік-дәрежелік, теңсіздік, функция, айнымалы, шешім, түбір, анықталу облысы.

Көрсеткіштік теңсіздікті шешу тәсілдерін қарастырайық.

Анықтама

$$a^{f(x)} > a^{g(x)}, a > 0, a \neq 1 \quad (1)$$

түрінде берілген немесе осы түрге келетін теңсіздік **көрсеткіштік теңсіздік** деп аталады.

Көрсеткіштік теңсіздікті шешу үшін келесі теореманы қолданамыз.

Теорема. Егер $a > 1$ болса, онда $a^{f(x)} > a^{g(x)}$ теңсіздігі $f(x) > g(x)$ теңсіздігімен; егер $0 < a < 1$ болса, онда $a^{f(x)} > a^{g(x)}$ теңсіздігі $f(x) < g(x)$ теңсіздігімен мәндес болады.

Дәлелдеу. Дәлелдеу үшін (1) теңсіздіктің екі жағын $a^{g(x)}$ өрнегіне бөліп, $\frac{a^{f(x)}}{a^{g(x)}} > 1$ теңсіздігін аламыз.

Соңғы теңсіздікті $a^{f(x)-g(x)} > 1$ теңсіздігіне келтіреміз. Енді $f(x) - g(x) = t$ белгілеуін енгізсек, $a^t > 1$ теңсіздігі шығады. Осы теңсіздікті шешу үшін $a > 1$ және $0 < a < 1$ екі жағдайын қарастырсақ жеткілікті.

Егер $a > 1$ болса, онда $a^t > 1$ теңсіздігі орындалу үшін $t > 0$ болуы қажет, яғни $f(x) - g(x) > 0$. Бұдан $f(x) > g(x)$ теңсіздігін аламыз.

Егер $0 < a < 1$ болса, онда $a^t > 1$ теңсіздігі орындалу үшін $t < 0$ болуы қажет, яғни $f(x) - g(x) < 0$. Демек, $f(x) < g(x)$.

Мысалдар қарастырайық[1].

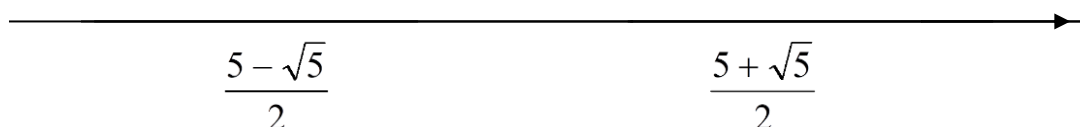
Мысал 1. $(x^2 - 5x + 6)^{x-7} < (x^2 - 5x + 6)^{\frac{2x}{5}-1}$ теңсіздігін шешейік.

$$\text{Ш е ш у і. 1) } \begin{cases} x^2 - 5x + 6 > 0 \\ x^2 - 5x + 6 < 1 \\ x - 7 > \frac{2x}{5} - 1 \end{cases}$$

$$\begin{cases} x > 3 \text{ немесе } x < 2 \\ \frac{5-\sqrt{5}}{2} < x < \frac{5+\sqrt{5}}{2} \\ x - \frac{2x}{5} > -1 + 7 \end{cases} \quad \begin{cases} x > 3 \text{ немесе } x < 2 \\ \frac{5-\sqrt{5}}{2} < x < \frac{5+\sqrt{5}}{2} \\ \frac{3x}{5} > 6 \end{cases}$$

$$\begin{cases} x > 3 \text{ немесе } x < 2 \\ \frac{5-\sqrt{5}}{2} < x < \frac{5+\sqrt{5}}{2} \\ x > 10 \end{cases}$$

Теңсіздіктердің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

Сурет 1- Сан өсі

Үш теңсіздік те орындалуы қажет, өйткені бұл жүйе. Бірақ $x > 10$ болса, онда теңсіздік орындалмайды. Яғни шешімі жоқ.

$$2) \begin{cases} x^2 - 5x + 6 > 1 \\ x - 7 < \frac{2x}{5} - 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} x < \frac{5-\sqrt{5}}{2} \\ x < 10 \end{cases} \text{ немесе } x > \frac{5+\sqrt{5}}{2}$$

Теңсіздіктердің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

Сурет 2 - Сан өсі

Егер $x < \frac{5-\sqrt{5}}{2}$ болса, онда $x < 10$ болады. Яғни $\left(-\infty; \frac{5-\sqrt{5}}{2}\right) \cup \left(\frac{5+\sqrt{5}}{2}; 10\right)$ теңсіздіктер жүйесінің шешімі болып табылады.

Қалған жағдайларында шешімі жоқ. Өйткені $x^2 - 5x + 6 = 0$ немесе 1 шартты қанағаттандырмайды, ал $x^2 - 5x + 6 < 0$, $2 < x < 3$ болады. Бірақ бұдан дәрежесі бөлшек сан болатын теріс сан шығады.

$$\text{Жауабы } \left(-\infty; \frac{5-\sqrt{5}}{2}\right) \cup \left(\frac{5+\sqrt{5}}{2}; 10\right)$$

Мысал 2. $(2x^2 - 3x - 5)^{x-3} \leq 1$ теңсіздігін шешейік[2].

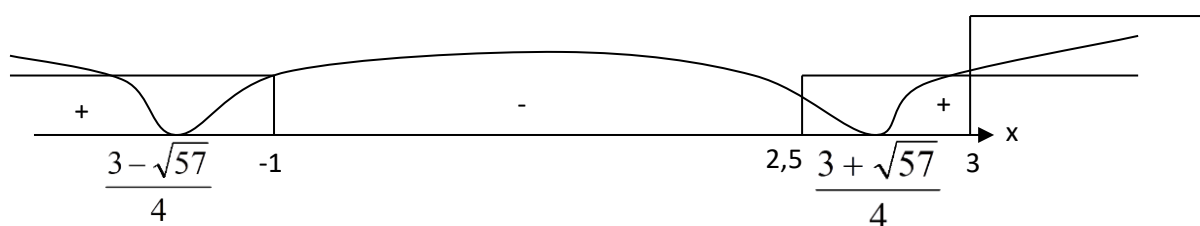
Ш е ш у і. Егер $2x^2 - 3x - 5 = 0$ болса, онда $x=2,5$ немесе $x=-1$.

Егер $x \neq 2,5$ немесе $x \neq -1$ болса, онда теңсіздікті мына түрде $(2x^2 - 3x - 5)^{x-3} \leq (2x^2 - 3x - 5)^0$ жазуға болады.

$$1) \begin{cases} 2x^2 - 3x - 5 > 0 \\ 2x^2 - 3x - 5 < 1 \\ x - 3 \geq 0 \end{cases}$$

$$\begin{cases} x < -1 \text{ немесе } x > 2,5 \\ \frac{3 - \sqrt{57}}{4} < x < \frac{3 + \sqrt{57}}{4} \\ x \geq 3 \end{cases}$$

$x \geq 3$ болған жағдайда екінші теңсіздік орындалмайды. Жүйенің шешімі болмайды. Теңсіздіктер жүйесінің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

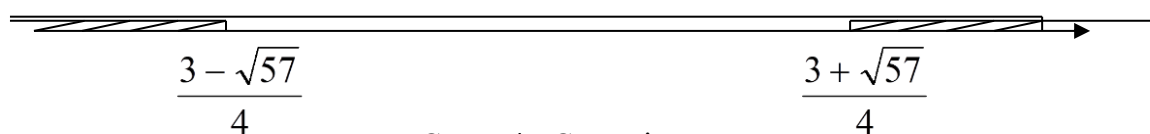

Сурет 3- Сан өсі

$$2) \begin{cases} 2x^2 - 3x - 5 > 1 \\ x - 3 \leq 0 \end{cases} \Rightarrow$$

$$\begin{cases} x < \frac{3 - \sqrt{57}}{4} \text{ немесе } x > \frac{3 + \sqrt{57}}{4} \\ x \leq 3 \end{cases}$$

Теңсіздіктер жүйесінің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

Сурет 4 - Сан өсі

$\left(-\infty; \frac{3 - \sqrt{57}}{4}\right) \cup \left(\frac{3 + \sqrt{57}}{4}; 3\right]$ теңсіздіктер жүйесінің шешімі.

Жауабы $\left(-\infty; \frac{3 - \sqrt{57}}{4}\right) \cup \left(\frac{3 + \sqrt{57}}{4}; 3\right]$.

Мысал 3. $(x - 3)^{2x^2 - 7x} > 1$ теңсіздігін шешейік[3-4].

Шешуі. Бұл көрсеткіштік – дәрежелік теңсіздікті шешу үшін мына екі жағдайды қарастыру қажет: $x - 3 > 1$ және $0 < x - 3 < 1$. Бірінші жағдайда дәреже көрсеткіші $2x^2 - 7x$ оң сан болу, ал екінші жағдайда теріс болуы қажет.

$$1) \begin{cases} x - 3 > 1 \\ 2x^2 - 7x > 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} x > 4 \\ 2x(x - 3.5) > 0 \end{cases}$$

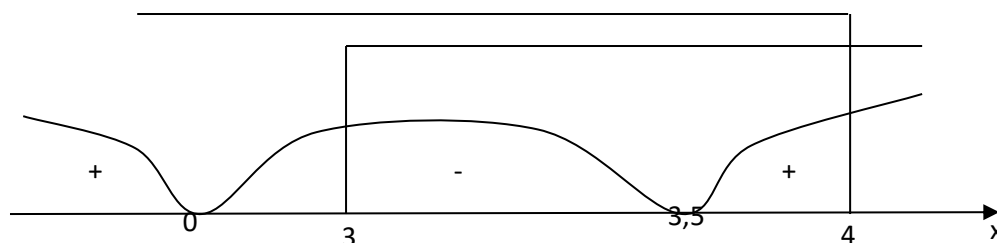
Теңсіздіктер жүйесінің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

Сурет 5- Сан өсі

$$2) \begin{cases} 0 < x - 3 < 1 \\ 2x^2 - 7x < 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 3 < x < 4 \\ 2x(x - 3.5) < 0 \end{cases}$$

Теңсіздіктер жүйесінің шешімдерін сан өсінде көрсетейік.

Сурет 6- Сан өсі

Бірінші теңсіздіктер жүйесінің шешімі $(4; +\infty)$ интервалы, ал екінші теңсіздіктер жүйесінің шешімі $(3; 3,5)$ болып табылады, яғни осы екі шешімді қиылыстырып көрсеткіштік – дәрежелік теңсіздіктің шешімін $(3; 3,5) \cup (4; +\infty)$ аламыз.

Жауабы. $(3; 3,5) \cup (4; +\infty)$.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Шарыгин И. Ф., Голубев В. И. Решение задач: Учебное пособие для 11 класса общеобразовательных учреждений. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1995.-214с.
2. Потапов М. К., Александров А. В., Пасиченко П. И. Алгебра и начала анализа. Современный курс для поступающих в ВУЗы. – М.: Экзамен, 1998-125с..
3. Потапов М. К., Олейник С. Н., Нестеренко Ю. В. Конкурсные задачи по математике: Справочное пособие. – 2-е изд. – М.: Физмалит, 2001.-174с.
4. Крамор В. С. Повторяем и систематизируем школьный курс алгебры и начал анализа. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1993.-201с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-28-30

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ»

ТУЛЕКОВА АЛИЯ МАРАТОВНА

Тарих пәнінің оқытушысы

КАРАСАЕВА АЙЖАН ИВАНОВНА

Биология пәнінің оқытушысы

КОРАБАЕВА МЕРУЕРТ СЕРИКОВНА

Ағылшын тілі пәнінің оқытушысы

“Zhansugurov college”

Жетісу облысы, Талдықорған қаласы

Аннотация: Инклюзивті білім беру — бұл барлық балаларды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды да, тең құқықтық негізде оқыту мен тәрбиелеуге бағытталған жүйе. Бұл тәсіл білім беру мекемелерінде әр баланың ерекшеліктеріне қарамастан, олардың толыққанды дамуына және әлеуметтенуіне мүмкіндік береді. Қазіргі заманда қоғамның әлеуметтік сұраныстарын қанағаттандыру үшін, білім беру саласында инклюзивті тәсілдер мен әдістемелер белсенді түрде енгізілуде. Осы мақалада инклюзивті білім берудің маңызы, оның негізгі қағидаттары, заманауи білім беру жағдайында жүзеге асырылуы мен қиындықтары туралы сөз болады.

Кілт сөздер: Инклюзивті оқыту, заманауи білім беру, ерекше бала, бейімдеу, интеграция, әлеуметтену.

Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивтік білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

1. Инклюзивті білім берудің мәні мен маңызы:

Инклюзивті білім беру — бұл әрбір балаға өзінің ерекшеліктеріне қарамастан, білім алуға мүмкіндік беру. Оның негізгі мақсаты — білім беру мекемелерінде теңдік пен әділдікті қамтамасыз ету, әлеуметтік интеграцияны қолдау және қоғамның барлық мүшелеріне білім беру процесіне қатысуға тең мүмкіндік беру. Бұл тәсіл тек мүмкіндігі шектеулі балаларды емес, барлық оқушыларды біріктіруге бағытталған.

Инклюзивті білім беру жүйесі балалардың жеке ерекшеліктеріне қарай білім алу мүмкіндігін ұсынады, оларды әлеуметтік ортада үйлесімді дамытуға ықпал етеді. Мұндай білім беру моделінің маңызды құрамдас бөлігі — мектептер мен қоғамның барлығының өзара ынтымақтастықта жұмыс істеуі [1].

2. Инклюзивті білім берудің қағидаттары

- Барлық балалардың тең құқықтығы: Әрбір бала білім алу құқығына ие. Мүмкіндігі шектеулі балалар да жалпы білім беру жүйесінде өз орындарын табуы тиіс.

- Әр түрлілік пен теңдік: Инклюзивті білім беру әртүрлілікті қабылдауға негізделеді, яғни балалардың әртүрлі қажеттіліктері мен ерекшеліктері ескеріледі.

- Жеке бағдарланған оқыту: Әрбір балаға қажетті жеке оқыту жоспары мен әдістемелерді қолдану арқылы оқытуды ұйымдастыру.

- Қоғамдық қолдау: Инклюзивті білім беру тек мектептердің ғана емес, бүкіл қоғамның бірлескен күш-жігерін талап етеді.

3. Инклюзивті білім берудің негізгі элементтері

Инклюзивті білім беру жүйесінің іске асуы үшін бірнеше негізгі элементтер қажет:

- Мұғалімдердің кәсіби дайындық: Мұғалімдер инклюзивті білім беру әдістерін игеріп, әртүрлі оқушыларды қабылдай білетіндей дайын болуы қажет. Бұл үшін арнайы курстар мен тренингтер өткізу маңызды.

- Қолайлы оқу ортасы: Инклюзивті білім беру үшін мектептер мен оқу орындары физикалық және психологиялық тұрғыдан қолайлы болуы тиіс. Мысалы, арнайы жабдықтар, көмекші құралдар және арнайы бағдарлама бойынша оқу мүмкіндіктері.

- Психологиялық және педагогикалық қолдау: Әр баланың психологиялық жағдайын ескеріп, арнайы мамандардың көмегі қажет. Бұл инклюзивті білім беру үшін қажетті маңызды құрал.

- Әлеуметтік ынтымақтастық: Балалардың мектептегі басқа балалармен толыққанды араласуы үшін түрлі әлеуметтік бағдарламалар мен іс-шаралар ұйымдастыру маңызды.

4. Инклюзивті білім берудің заманауи жағдайы

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту соңғы жылдары бірқатар өзгерістер мен жаңалықтар арқылы жүзеге асуда. Мысалы, 2020 жылы білім беру саласындағы инклюзивтілік принциптерін қолдау мақсатында жаңа стандарттар қабылданды. Бұл стандарттар мүмкіндігі шектеулі балаларға жалпы білім беру жүйесінде өз орындарын табуға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда Қазақстанда инклюзивті білім беру бағыты бойынша білім беру мекемелері арнайы құрылғылармен жабдықталуда, мұғалімдерге арнайы курстар ұйымдастырылуда, сондай-ақ оқушыларға психологиялық көмек көрсету бағдарламалары іске асырылуда.

Алайда, инклюзивті білім беру саласында кейбір қиындықтар да кездеседі. Олардың қатарында ресурстардың жетіспеушілігі, мамандардың тапшылығы, білім беру мекемелерінің дайындық деңгейінің әртүрлілігі, сондай-ақ қоғамдық көзқарастардың өзгеруі қажет болуы.

5. Инклюзивті білім берудегі қиындықтар мен мәселелер

Инклюзивті білім беруді іске асыру барысында бірнеше маңызды қиындықтар туындауда:

- Мұғалімдердің дайын еместігі: Инклюзивті білім беру жүйесіне ауысу үшін мұғалімдер тиісті дайындықтан өтуі қажет. Қазіргі таңда көптеген мұғалімдер инклюзивті білім беру әдістемелерін игерген жоқ, бұл олардың жұмысына кедергі келтіруде.

- Ресурстардың жетіспеушілігі: Инклюзивті білім беру үшін арнайы оқу құралдары, технологиялар мен әдістемелер қажет. Көптеген мектептерде бұл ресурстар әлі толық қамтылмаған.

- Қоғамдық қабылдау мәселесі: Әлеуметтік стереотиптер мен дискриминация инклюзивті білім беру жүйесінің дамуына кедергі келтіріп отыр. Қоғамның мүмкіндігі шектеулі балаларға деген көзқарасын өзгерту маңызды.

- Қаржылық қиындықтар: Инклюзивті білім беру жүйесін дамытудың қаржылық мәселелері де маңызды. Арнайы жабдықтарды, мамандарды және оқу материалдарын қамтамасыз ету үшін қосымша қаржы қарастыру қажет.

Инклюзивті білім берудің әлемдік тәжірибесі.

Шетелде 1970 жылдардан бастап мүгедектердің білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал ететін нормативтік актілер пакетін әзірлеу және енгізу жүргізіліп келеді. АҚШ пен Еуропаның қазіргі білім беру саясатында бірнеше тәсілдер дамыды, оның ішінде білімге қолжетімділікті кеңейту (widening participation), мейнстриминг (mainstreaming), интеграция (integration), инклюзия (inclusion). Мейнстриминг «ерекше» балалар құрдастарымен мерекелерде, түрлі мерекелік іс-шараларда сөйлеседі деп болжайды. Интеграция дегеніміз - ақыл-ойы мен физикалық дамуында ауытқуы бар балалардың қажеттіліктерін, оларға бейімделмеген, жалпы өзгеріссіз қалатын білім беру жүйесіне сәйкестендіру. Инклюзия - мектептерді реформалау және оқыту жағдайын барлық балаланың қажеттіліктеріне жауап беретіндей етіп қайта жоспарлау [2].

1990 жылдары АҚШ пен Еуропа елдерінде мүгедек балалардың ата-аналарының өзін-өзі ұйымдастыру проблемалары, мүгедектердің әлеуметтік белсенділігі және олардың құқықтарын қорғаушылар туралы бірқатар басылым жарық көрді. Бұл инклюзивті білім беру идеяларын танымал етуге ықпал етті.

1980-1990 жылдары жүргізілген инклюзивті білім берудің экономикалық тиімділігі туралы зерттеулер интеграцияланған білімнің артықшылықтары мен жетістіктері көрсетеді.

Бүгінгі таңда көптеген батыс елінде мүмкіндігі шектеулі балаларды интеграциялаудың маңыздылығы туралы белгілі бір келісім бар. Мемлекеттік, муниципалдық және мектептер ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін бюджеттен қаржыландырылады [3].

Инклюзивті білім беру туралы ереже 2006 жылғы 13 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясымен мақұлданған «Мүгедектердің құқықтары туралы» БҰҰ конвенциясына енгізілген.

Қорытынды

Заманауи білім беру жағдайында инклюзивті білім беру маңызды бағыт болып табылады, себебі ол барлық балалардың тең білім алу құқықтарын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қазақстанда инклюзивті білім беру саласында кейбір жетістіктерге қол жеткізілсе де, әлі де шешілуі тиіс мәселелер бар. Бұл бағыттағы жұмысты жалғастыру, ресурстарды тиімді пайдалану және қоғамның көзқарасын өзгерту арқылы инклюзивті білім беруді кеңінен енгізу қажет [4].

Инклюзивті білім беру тек мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, жалпы қоғамға пайда әкеледі. Мұндай жүйе қоғамның біртұтастығын нығайтып, барлық азаматтардың тең құқықтарын қамтамасыз етеді, сондай-ақ әр адамның әлеуметке қосқан үлесін арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

Заманауи білім беру жағдайындағы инклюзивті білім беру тақырыбына қатысты мақала үшін пайдаланылатын әдебиеттер тізімі төменде ұсынылған. Бұл тізім инклюзивті білім беру жүйесі туралы теориялық және практикалық ақпаратты қамтитын негізгі ғылыми еңбектер мен ресурстарды қамтиды.

1. Гавришова, Н. Л. (2018). Инклюзивное образование: теоретические и практические аспекты. М.: Издательство РУДН.
 - Бұл кітап инклюзивті білім беру концепциясын, оның дамуын және Қазақстан мен Ресейдегі жүзеге асырылу жолдарын қарастырады.
2. Мельничук, В. В. (2016). Инклюзивное образование в условиях современной школы. М.: Педагогика.
 - Автор инклюзивті білім беру жүйесін жалпы білім беру мектептерінде қолдану мәселелерін зерттеп, арнайы мектептер мен жалпы мектептердің тәжірибелерін салыстырады.
3. Мурашова, Н. А., Гулевич, Л. П. (2020). Инклюзивное образование в России: проблемы и перспективы развития. Санкт-Петербург: Лань.
 - Бұл кітап инклюзивті білім беруді дамытудағы қиындықтарды талқылайды және оның болашағы туралы болжамдар ұсынады.
4. Рахметова, М. Т. (2017). Инклюзивті білім беру: Қазақстандағы жағдайы мен даму перспективалары. Алматы: Қазақ университеті.
 - Бұл ғылыми жұмыс Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесін талқылайды және оны дамыту үшін қажетті ресурстар мен шараларды зерттейді.

Бұл әдебиеттер инклюзивті білім беру мәселелері мен оның жүзеге асырылуы туралы терең білім алуға және ғылыми зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-31-37

ӘОЖ 376.37

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: СУРДОПЕДАГОГИКАДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ

ТАЛҒАТҚЫЗЫ НАЗЫМ, КАБДУАЛИЕВА БАЛЖАН, ТҰРАЛЫҚ ДИЛЯРА,
АБИЛОВ АЯТ

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің студенттері

Ғылыми жетекшісі – АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА

Талдықорған, Қазақстан

Аннотация. Бұл мақалада инновациялық технологиялар мен сурдопедагогиканың қазіргі деңгейі қарастырылады. Қазіргі уақытта білім беру жүйесін жетілдіруге бағытталған инновациялар оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту, оқу процесін жеңілдету және тиімділігін арттыруға арналған жаңа әдістерді енгізуді көздейді. Бұл зерттеуде сурдопедагогиканы дамыту мен оның инновациялық технологиялармен интеграциясы туралы сөз қозғалады. Қарастырылатын негізгі мәселелер: сурдопедагогика, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR), сурдопедагогикада инновациялық әдістемелер мен құралдардың қолданылуы, сондай-ақ шетелдік тәжірибелердің Қазақстандағы жағдаймен салыстырылуы. Мақалада есту қабілеті бұзылған балаларға білім беру және олардың әлеуметтік интеграциясы үшін инновациялық құралдарды тиімді пайдалану мәселелері айқындалады.

Кілт сөздер: инновациялық технологиялар, сурдопедагогика, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, виртуалды шындық, кеңейтілген шындық, инклюзивті білім беру, білім беру үдерісі, шетелдік тәжірибе, арнайы мектептер.

Аннотация. В данной статье рассматривается современный уровень инновационных технологий и сурдопедагогике. В настоящее время инновации, направленные на совершенствование системы образования, предполагают внедрение новых методов развития познавательных способностей учащихся, упрощение процесса обучения и повышение эффективности. Данное исследование посвящено развитию сурдопедагогике и ее интеграции с инновационными технологиями. Основные вопросы, подлежащие рассмотрению: сурдопедагогика, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), виртуальная и дополненная реальность (VR/AR), использование инновационных методов и инструментов в сурдопедагогике, а также сравнение зарубежного опыта с ситуацией в Казахстане. В статье описаны проблемы эффективного использования инновационных средств обучения слабослышащих детей и их социальной интеграции.

Abstract. This article examines the current level of innovative technologies and deaf pedagogy. Currently, innovations aimed at improving the education system involve the introduction of new methods for developing students' cognitive abilities, simplifying the learning process, and increasing efficiency. This study deals with the development of deaf pedagogy and its integration with innovative technologies. The main issues to be considered: deaf pedagogy, information and communication technologies (ICT), virtual and augmented reality (VR/AR), use of innovative methods and tools in deaf pedagogy, as well as comparison of foreign experiences with the situation in Kazakhstan. The article describes the problems of effective use of innovative tools for education of hearing impaired children and their social integration.

Инновациялық технологиялар – бұл білім беру үдерісін жетілдіруге, оқушылардың білім алуын жеңілдетуге және тиімділігін арттыруға бағытталған жаңа құралдар мен әдістердің

жиынтығы. Қазіргі таңда инновациялар білім беру саласында қолданудың ең жоғары деңгейіне жетіп, білім беру жүйесін әртараптандыруға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, интерактивті тәсілдер мен білім беру мазмұнын жаңартуға мүмкіндік береді. Олар оқытудың тиімділігін арттырып, оқушылардың білім деңгейін мониторингтеу және бағалауды жеңілдетеді. Инновациялық технологиялар, әсіресе, инклюзивті білім беру саласында маңызды рөл атқарып, әр түрлі қажеттіліктері бар балалар үшін тең мүмкіндіктер жасауға жағдай туғызады.

Біздің қарастыратын негізгі мәселеміз инновациялық технологиялар емес, сурдопедагогиканы оны пайдалану. Ең алдымен, сурдопедагогика ғылымының қазіргі деңгейін қарастырсақ.

Сурдопедагогика- есту қабілеті бұзылған (естімейтіндерді, нашар еститіндерді, есту қабілетінен кейін айырылғандарды) балаларды тәрбиелеу және оқыту туралы ғылым [1,304 б]. Ол арнайы әдістер мен құралдарды қолдана отырып, есту қабілеті нашар оқушыларға білім беру мен олардың әлеуметтік интеграциясын қамтамасыз етуге бағытталған. Бүгінде сурдопедагогика деңгейі жоғары деп саналатын елдерде арнайы білім беру жүйесі үнемі жаңартылып, инновациялық әдістер енгізілуде. Қазақстанда сурдопедагогика саласында бірқатар жетістіктерге қол жеткізілгенімен, ол әлі де дамудың белгілі бір кезеңінде тұр. Қазіргі уақытта елімізде сурдопедагогика бойынша білім беру және арнайы мектептер ашу жұмыстары жүргізілуде, бірақ ол басқа елдермен салыстырғанда кейбір техникалық және ұйымдастырушылық қиындықтарға тап болуда. Сонымен қатар, мемлекеттік және жеке секторлар арасында өзара байланыс орнату қажеттілігі байқалады, бұл бағытта даму үшін қосымша қаржы мен ресурстар қажет. Қазіргі сурдопедагогиканың негізгі мақсаты – есту қабілеті бұзылған оқушыларға сапалы білім беру, олардың қоғамда лайықты орнын табуына көмектесу.

Қазіргі кезеңдегі сурдопедагогиканы оқыту жүйесі мен мамандарды даярлау мәселесіне баға бере кетсек. Қазақстанда сурдопедагогика бойынша мамандар даярлау жүйесі үнемі жаңартылып отырады. Бұл саладағы мамандарды оқыту негізінен педагогикалық жоғары оқу орындарында жүзеге асады, онда студенттерге арнайы білім беру әдістері мен құралдары үйретіледі. Студенттер ең алдымен балалардың психологиясы мен педагогикасы туралы терең білім алады, кейін олар есту қабілеті бұзылған балаларды оқыту бойынша тәжірибелік дағдыларға ие болады. Оқыту барысында студенттер сурдопедагогика әдістемесін, логопедиялық жұмыс істеуді, коммуникативті дағдыларды дамыту, сурдопедагогикалық диагностика жүргізуді үйренеді. Сонымен қатар, арнайы білім беру мекемелерінде мамандардың кәсіби даярлығын арттыру үшін әдістемелік материалдар мен инновациялық технологиялар ұсынылады. Бірақ, кейбір оқу орындарында бұл бағытта нақты оқу бағдарламалары мен заманауи оқыту әдістері жетіспеуі мүмкін.

Сөз басында айтылған инновациялық технологияларды сурдопедагогикада пайдалануды талқылай кетсек. Заман талабына сай технологиялардың даму кезеңінде сурдопедагогикада қаншалықты жаңашыл құрылғылар мен жаңа оқыту әдістемелер бар екенін айтап өту қажет.

Сурдопедагогика саласында инновациялық технологияларды қолдану оқушылардың білім алу мүмкіндігін кеңейтіп, оқу процесін тиімді әрі қызықты ете алады. Қазақстанда сурдопедагогика саласында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), арнайы бағдарлама мен мобильді қосымшалар кеңінен қолданылуда. Бірақ, оларды тиімді пайдалану үшін көптеген арнайы бағдарламалық құралдар мен әдістемелік материалдарды дамыту қажет. Мысалы, *дыбыстық сигналдарды және жазбаша мәтіндерді графикалық, бейнемазмұнды немесе анимациялық форматта* көрсету арқылы балалардың есту қабілетін дамытуға болады. Сонымен қатар, виртуалды және кеңейтілген шындық технологияларын пайдалану, оқыту үдерісін визуалды және сезімдік тұрғыдан байыта отырып, балалардың белсенділігін арттырады. Шетелде сурдопедагогикада виртуалды оқу құралдары мен ақылды мектептер жиі қолданылады, бұл балаларға жаңа әдістермен білім алуға мүмкіндік береді. Қазақстанда осы

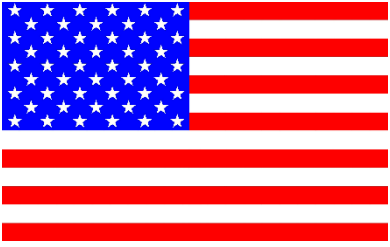
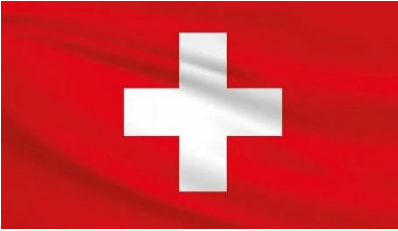
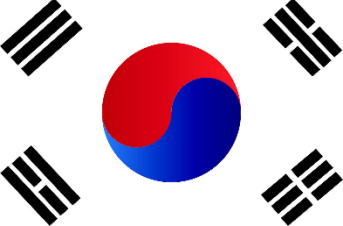
бағытта жұмыс істеу әлі де дамуда және қосымша зерттеулер мен инновациялық шешімдер қажет.

Оқыту - білім беру мен оқуды қамтитын процесс, оның мәні – білім алушыны жүйелі ғылыми біліммен қаруландыру, әдет-ғұрып және құндылықтармен таныстыру, отандық және әлем мәдениеті жетістігінің негізінде тәрбиелеу мен дамыту [2].

Қазақстан мен шетелдік тәжірибелерді салыстыра отыра, сурдопедагогиканы оқытудың жағдайын талқыласақ.

Шетелдік тәжірибелер көрсеткендей, сурдопедагогикадағы инновациялық технологиялар есту қабілеті бұзылған балаларды оқытуда тиімді құралдар ретінде қызмет етеді. Мысалы, АҚШ пен Германияда арнайы мектептерде қолданылатын инновациялық әдістер мен заманауи технологиялар білім берудің сапасын арттыруға мүмкіндік берді. Олар компьютерлік оқыту бағдарламаларын, виртуалды оқыту жүйелерін, мобильді қосымшаларды қолдануды белсенді түрде енгізуде. Қазақстанда осы технологияларды пайдалану әлеуеті бар, бірақ бұл үшін тиісті зерттеулер мен дайындық қажет. Инновациялық технологияларды енгізу мектептер мен арнайы оқу орындарында білім беру үдерісін жетілдіріп, оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Әр елдегі сурдопедагогика ғылымы бойынша пайдаланылатын инновациялық технологиялар мынадай:

АҚШ: 	АҚШ-та сурдопедагогика саласында виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) технологиялары кеңінен қолданылады. Бұл технологиялар оқушыларға есту қабілетін дамытуды, оқыту процесін визуализациялауды және қарым-қатынас жасау дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, балаларға нақты әлемде есту қабілетімен байланысты қиындықтарды түсіну үшін виртуалды ортада арнайы сценарийлер ұсынылады. Сондай-ақ, компьютерлік бағдарламалар мен арнайы құрылғылар, мысалы, сигнализация және дыбыстық жазбалар қолданылуда.
Швейцария: 	Швейцарияда есту қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы аппараттар мен қосымшалар, соның ішінде сөйлеу-қабылдау жүйелері кеңінен қолданылады. Сондай-ақ, оларды оқытуда жазбаша ақпаратты визуалды түрде көрсету үшін инфографика мен анимация технологиялары пайдаланылады. Швейцария мектептерінде және түзету мекемелерінде балалардың сөйлеу мен тыңдау дағдыларын дамыту үшін инновациялық бағдарлама мен құрылғылар пайдаланылады.
Оңтүстік Корея: 	Оңтүстік Кореяда сурдопедагогикада қолданылатын инновациялық технологиялар арасында білім беру роботтары мен интерактивті ойындар бар. Бұл құрылғылар есту қабілеті бұзылған балаларды оқытуда ынталандырушы элементтер ретінде қызмет етеді. Сонымен қатар, оқытудың мультимедиялық тәсілдері кеңінен таралған, мұнда дыбыстық және бейнемазмұндарды үйлестіру арқылы оқушылардың өзара қарым-қатынасы дамытылады.

Канада: 	Канадада сурдопедагогикада сөйлесу үшін қондырғылар (мысалы, FM жүйелері) мен дыбысты күшейтетін аппараттар қолданылып, олар сабақта оқушылардың сөйлесулерін есту мен сөйлеу қабілеттерін жақсартады. Сондай-ақ, Канаданың мектептерінде компьютерлік бағдарлама мен мобильді қосымшалар қолданылып, білім алу үдерісін жеңілдетеді.
---	---

1-кесте. Дамушы елдердің сурдопедагогикада пайдаланатын технологиялары

Сурдоаударма және сөйлеу бұзылыстары бар адамдарға көмек көрсету қаншалықты мүмкін. Сурдоаударма саласында инновациялық технологиялар есту қабілеті бұзылған адамдарға ақпаратты дәл жеткізу үшін маңызды құралдар болып табылады. Канада мен АҚШ-та арнайы сурдоаудармашылар мен автоматтандырылған жүйелер (мысалы, автоматты субтитрлер мен сөйлеуден мәтінге ауысу технологиялары) кеңінен қолданылады. Мұндай технологиялар есту қабілеті бұзылған адамдарға қоғамдық орындарда, оқыту барысында, сондай-ақ әлеуметтік ортада өзара әрекеттесуде көмек береді.

Есту қабілетінің болмауы ақаудың бір түрі болып табылады. Ал ақау – бұл қандай да бір дене кемістігі. Кез келген ақауды оның орталық жүйке жүйесіне және баланың психикалық аппаратына қатынасы тұрғысынан қарастырған жөн. Жүйке жүйесінің қызметінде үш бөлек аппарат ажыратылады. Үш аппараттың әрқайсысының жетіспеушілігі баланың дамуы мен тәрбиесіне әр түрлі әсер етеді [3].

Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған мектепке дейінгі мекемелер мен мектептерде жиі кездесетіндердің бірі - Л.В. Нейман классификациясы.

Онда есту функциясының зақымдану дәрежесі және осы есту жағдайында сөйлеуді қалыптастыру мүмкіндіктері ескеріледі. Есту қабілетінің төмендеу дәрежесін анықтау тоналды аудио-метрика және сөйлеу арқылы есту қабілетін зерттеу нәтижелеріне негізделген. Ерте және мектеп жасына дейінгі балаларға қатысты ойын тоналды аудиометриясы жиі қолданылады. Бұл әдістемені кішкентай балалармен (екі-үш жас) жұмыс барысында қолдану олардың дыбыстық сигналдарға шартты-моторлы реакциясын дамыту түрінде алдын-ала дайындықты қажет етеді (Э.И. Леонхард, Г.С. Лях, А.М. Марусева, Н.Д. Шматко және т.б.).

Есту қабілетінің бұзылуының екі түрі бар — есту қабілетінің жоғалуы және саңырау. Есту қабілетінің жоғалуы деп есту қабілетінің төмендеуі түсініледі, онда сөйлеуді қабылдау мен өз бетінше меңгеруде қиындықтар туындайды. Дегенмен, кем дегенде шектеулі және бұрмаланған сөздік қорын есту арқылы меңгеру мүмкіндігі сақталады [4].

Сөйлеу бұзылыстары бар адамдарға көмек көрсету үшін қолданылатын технологиялар арасында емдік роботтар, дыбысты күшейтетін жүйелер мен сөйлеуді тану құралдары бар. Бұл құрылғылар адамның сөйлеу және тыңдау дағдыларын жетілдіріп, сөйлеу қабілетін дамытуға көмектеседі. Швейцария мен АҚШ-та арнайы түзету бағдарламалары мен терапевтік құрылғылар, мысалы, сөйлеу күшейткіштер, сөйлеу жазбаларын жүйелеу құрылғылары қолданылады.

Қазақстан өзінің білім беру жүйесінде көптеген инновациялық технологияларды енгізу бағытында дамып келеді, алайда әлі де кейбір елдерден артта қалып келеді. Мысалы, АҚШ пен Швейцария инновациялық құрылғылар мен бағдарламаларды кеңінен пайдаланып, сурдопедагогиканы оқытуда айтарлықтай нәтижелерге жеткен, ал Қазақстанда бұл технологияларды енгізу әлі толыққанды жүзеге аспайды. Сонымен қатар, Қазақстанның артықшылығы – ол өз білім беру жүйесінде арнайы білім беру мен инклюзивті білім беру саласында айтарлықтай жетістіктерге жетіп, бірнеше халықаралық ұйымдармен серіктестік орнатты.

Демек, біздің талдау бойынша оқыту мәселесін жоспарлауда шетелдік тәжірибелерге сүйену қажет. Сурдопедагогиканы әлем тәжірибесіне негіздеп оқыту эффективті жұмыс жасауға, мұқтаж жандарға тиімді көмектесуге мүмкіндік береді.

Технологиялардың ішінде білім беру бағдарламаларында мультимедиялық және виртуалды құрылғыларды қолдануға болады.

Сурдопедагогика саласында технологиялардың қолданылуы білім беру үдерісін тиімдірек және инклюзивті ету үшін маңызды рөл атқарады. Мультимедиялық құрылғылар мен виртуалды шындық (VR) технологиялары студенттерге білім алу үдерісін визуализациялау арқылы жеңілдетеді. АҚШ-та, мысалы, VR арқылы есту қабілеті бұзылған балалар үшін нақты өмір жағдайларындағы қиындықтарды көрсету мүмкіндігі бар. Бұл технологиялар балалардың көрнекі қабылдауын жақсартыды, сондай-ақ сөйлеу мен тыңдау қабілеттерін дамытуда жаңа тәсілдер ұсынады.

Қазақстанда да осы технологияларды енгізу барысында білім беру орындарында оқу үрдісін қызықты әрі тиімді ете алатын мүмкіндіктер пайда болуда. Мысалы, арнайы білім беру мекемелерінде интерактивті тақталар мен мобильді қосымшалар пайдаланылады. Бұл құрылғылар оқушылардың ақпаратты қабылдау қабілеттерін дамытатын құрал ретінде қолданылып, сабақтарды қызықты етіп көрсетеді. Виртуалды шындықты қолдану арқылы оқушыларға дағды мен білімді нақты жағдайда қолдану мүмкіндігі беріледі. Сонымен қатар, мұндай технологиялар оқушылардың білім деңгейін бірдей деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Сурдопедагогиканы оқытудың маңызды бір қыры – мамандарды оқыту мен даярлау. Бұл салада білім алған студенттерге тек теориялық білім ғана емес, сонымен бірге практикалық дағдылар да қажет. Мысалы, студенттерге арнайы құрылғыларды қалай қолдану керектігі, сөйлеу мен есту қабілеттерін дамыту үшін қандай жаттығуларды орындау қажет екені үйретіледі. Бұл оқыту процесі тек академиялық біліммен шектелмейді, ол болашақ мамандарға балалармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

АҚШ-тағы кейбір жоғары оқу орындарында сурдопедагогика мамандығы бойынша студенттер тек арнайы курстарды емес, сондай-ақ бейнемазмұн арқылы оқыту әдістемелерін де меңгереді. Бұл студенттерге есту қабілеті бұзылған балалардың нақты қажеттіліктерін түсінуге көмектеседі. Қазақстанда да мұндай тәсілдерді енгізу маңызды. Мысалы, болашақ сурдопедагогтар үшін мамандандырылған курстар мен тренингтер ұйымдастырылуы қажет, онда олар сөйлесу, тыңдау және қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін қолданылатын әдіс-тәсілдермен танысады.

Арнайы мамандарды тек оқытып қана қоймай, олардың тәжірибесін жетілдіруге баса назар аударған жөн.

Студенттердің шынайы өмір жағдайларында жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру – бұл өте маңызды қадам. Тек теориялық біліммен шектелмей, оларды нақты жағдайларда қолдануға үйрету қажет. Мысалы, оқу бағдарламалары мен арнайы оқыту әдістемелері арқылы балаларды қоғамдық орындарда немесе әлеуметтік жағдайларда әрекет етуге бейімдеуге болады. Бұл тәжірибелік сабақтар оқушыларға өздерін қоғамдық ортада сенімді сезінуге мүмкіндік береді.

Швейцариядағы оқу орындарында сурдопедагогика бойынша мамандарға балалармен нақты ортада жұмыс істей алатындығын қамтамасыз ету үшін тәжірибелік оқыту әдістері кеңінен қолданылады. Оқытушылар мен студенттер жеке сабақтарды, тренингтерді, арнайы жаттығуларды өткізу арқылы оқушыларды әлеуметтік дағдыларға бейімдейді. Бұл әдістер Қазақстанда да қолданылуы тиіс. Мұндай оқу бағдарламалары оқушылардың қиын жағдайларда дұрыс әрекет етуіне көмектеседі және олардың әлеуметке интеграциялануын жеңілдетеді. Сол сияқты бізде де практикалық жұмыстарды көбейту жұмыс нәтижесін арттыруға жағдай жасайды.

Жеке қажеттіліктерге бейімделу арқылы, әр балаға жеке тәсілмен қарап, оның қабілеттерін дамытуға бағытталған оқыту әдістерін жиірек пайдалануды ұсыну.

Сурдопедагогиканың негізгі қағидаттарының бірі – әр баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын жасау. Әр оқушының қабілеттері әртүрлі болғандықтан, оқыту әдістері де әр балаға жеке бейімделген болуы керек. Мысалы, кейбір балаларға визуалды

әдістер тиімді болса, басқаларына тыңдау арқылы оқыту тиімді болуы мүмкін. Бұл тәсілдер оқушылардың толыққанды дамуына және олардың мүмкіндіктерін ашуға мүмкіндік береді.

Оңтүстік Кореяда мұндай жеке тәсілдер жүйелі түрде қолданылып, әр оқушының қажеттілігіне сәйкес оқыту әдістемелері жасалады. Бұл оқушылардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, жеке оқу жоспарын құру арқылы жүзеге асырылады. Қазақстанда да осындай әдістерді енгізу қажет. Мұндай тәсілдер оқушыларға өз қабілеттерін барынша ашуға мүмкіндік береді, сонымен қатар оларды қоғамда белсенді азамат болуға бағыттайды.

Бұл қағидаттар әлемнің жетекші елдерінде тиімді қолданылып келеді және Қазақстанда да осы тәжірибені енгізу арқылы сурдопедагогика саласында жаңа деңгейге көтерілуге мүмкіндік бар.

Сурдопедагогикадағы білім беруде шынымен жұмыс жасайтын инновациялық технологиялар деп мыналарды ұсына аламыз:

1. Мультимедиялық құралдарды қолдану. Мультимедиялық құралдар, мысалы, бейнемазмұн, анимациялар, интерактивті жаттығулар сурдопедагогикада ерекше маңызды рөл атқарады. Бұл құралдар балаларға дыбысты, қозғалысты және бейнені біріктіріп көрсету арқылы ақпаратты оңай қабылдауға мүмкіндік береді. Оқушылар сөйлеу, есту дағдыларын осындай құралдар арқылы дамытуда белсенді түрде қатыса алады. Әрекет ететін бейнемазмұн арқылы балалар нақты сөйлеу үлгілерін көріп, үйренеді, ал анимациялық видеолар балалардың оқып-үйрену процесін жеңілдетеді.

1-сурет. Оқытуда мультимедиялық құралдарды пайдалану

2. Виртуалды және арттырылып жатқан шындық (VR және AR). Бұл технологиялар оқушыларға шынайы әлеммен әрекеттесу арқылы білім алуға мүмкіндік береді. Виртуалды шындық оқушыларға есту және сөйлеу қабілеттерін дамытуда нақты өмірде кездесетін жағдайлармен танысуға көмектеседі. Мысалы, VR құралдары арқылы есту қабілеті бұзылған балалар көшеде жүру, дүкенде сатып алу немесе басқа әлеуметтік іс-әрекеттерді үйрене алады. Арттырылып жатқан шындық (AR) да ұқсас жағдайда қолданылады, мұнда шынайы ортаны бейнемазмұнмен байыта отырып, оқушыларға нақты тәжірибе беруге болады.

3. Сөйлеу терапиясын қолдайтын технологиялар. Сөйлеу және есту бұзылыстары бар балаларға сөйлеу терапиясы өте маңызды болып табылады. Дыбысты тану және айту бойынша арнайы жаттығулар үшін қолданылатын синтезаторлар мен арнайы мобильді қосымшалар баланың сөйлеу қабілетін жақсартуға көмектеседі. Мысалы, арнайы құрылғылар арқылы бала әртүрлі дыбыстарды тыңдап, олардың айтуын қайталап, дұрыс айтуды үйренеді.

4. Инклюзивті білім беру жүйелері мен онлайн платформалар. Қазіргі заманғы онлайн оқу жүйелері мен білім беру платформалары сурдопедагогикадағы маңызды құрал болып табылады. Оқушыларды интернет арқылы оқыту мүмкіндіктері арнайы жаттығулар мен практикалық тапсырмаларды орындау үшін пайдалы. Оқушылардың материалдарды игеруі мен оқыту жүйелерінің түрленуі оқу нәтижелеріне айтарлықтай әсер етеді. Онлайн

платформалар арқылы мамандар мен оқытушылар арасындағы байланыс нығайып, білім деңгейі арта түседі.

5. Жеке қажеттіліктерді ескере отырып оқыту. Әр оқушының жеке қабілеттері мен қажеттіліктеріне сай оқыту – сурдопедагогикадағы ең маңызды принциптердің бірі. Инновациялық технологиялар осы мәселеде таптырмас көмекші құрал бола алады. Мысалы, арнайы бағдарламалар мен қосымшалар оқушыларға жеке дағдыларды дамытуға көмектеседі. Бұл технологиялар арқылы балалардың қабілеттері мен күшті жақтарын дамытуға болады.

Қазақстанның білім беру жүйесі қазіргі уақытта жаңа технологияларды енгізу бойынша үлкен қадамдар жасауда. Бұл салада әлемдік тәжірибелермен салыстырғанда, біз шетелдердің кейбір озық тәжірибелеріне жеткенімізбен, толық дамып үлгерген жоқпыз. Мұндай технологияларды қолданудың әлеуеті бар, бірақ ол үшін арнайы зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ресурстарды тиімді пайдалану қажет.

Инновациялық технологиялар білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл технологиялар сурдопедагогика саласында есту қабілеті бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Шетелдік тәжірибелер, әсіресе АҚШ, Германия, Швейцария және Оңтүстік Кореяда қолданылатын инновациялық әдістер, білім берудің сапасын арттыруға және балалардың дамуында айтарлықтай жетістіктерге жетуге мүмкіндік берді. Қазақстанда да осы бағытта даму бар, бірақ ол әлі де шетелдермен салыстырғанда артта қалуда. Атап айтқанда, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен виртуалды шындық технологияларының қолданылуы тиімділікті арттыра алады. Қазақстанда осы технологияларды енгізу мен дамытуды одан әрі жалғастыру үшін зерттеу жұмыстары мен инновациялық шешімдер қажет. Сонымен қатар, білім беру жүйесін жетілдіру үшін шетелдік тәжірибелерді ескере отырып, инновациялық әдістемелер мен құралдарды енгізу тиімді болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі / Құрастырғандар: Ш. Құрманбайұлы, С.Исақова, Б.Мизамхан және т.б. Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 596 б.
2. Білімгерлер мен талапкерлерге, бакалаврлар мен магистрларға, оқытушыларға арналған глоссарий / Үркімбаев М.Ф., Ахметов Ә.С. – Тараз: Тараз университеті, 2011. – 116 б.
3. Боскис Р.М. Саңырау және нашар еститін балалар. – М.: Кеңестік спорт, 2004. -304 б.білім берудегі балалар // Халыққа білім беру. – 2017. – №9 – 47 б.
4. Нейман, Л.В. Құлағы нашар еститін және мылқау балалардағы есту қызметі / Л.В.Нейман. - М.: АПН РСФСР, 1981.-100 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-38-43

ӘОЖ 376.1

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНДЕГІ ҚИЫНДАҚТАРДЫ ЖОЮ

АЙДЫНБЕКҚЫЗЫ ГҮЛНАЗ, ЖАПАБАЕВА ЖИБЕК, ТУРЕГЕЛДІ САНИЯ,
ТУРБЕКҚЫЗЫ АҚМАРАЛ

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің студенттері

Ғылыми жетекшісі – АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА

Талдықорған, Қазақстан

Аннотация. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар (ЕББҚ) – бұл физикалық, психологиялық, интеллектуалдық немесе әлеуметтік ерекшеліктері бар, арнайы педагогикалық қолдауды қажет ететін тұлғалар тобы. Мұндай балалардың оқу және даму ерекшеліктері олардың қажеттіліктерін жеке түрде қарауды талап етеді. ЕББҚ балалар инклюзивті немесе арнайы білім беру бағдарламалары арқылы оқытылады. Бұл мақалада ерекше қажеттіліктері бар балалардың негізгі санаттары, олардың қажеттіліктерін қамтамасыз ету қағидаттары және әлеуметтік бейімделу мәселелері қарастырылған.

ЕББҚ балалардың негізгі санаттарына интеллектуалдық дамуында ауытқулары, сенсорлық бұзылыстар, қозғалыс аппаратының бұзылыстары, психологиялық-эмоционалдық қиындықтар, сондай-ақ дарынды, бірақ ерекше қолдауды қажет ететін балалар кіреді. Мұндай балалардың оқуына қолайлы жағдай жасау үшін дифференциалды оқыту, ойын технологиялары және арт-терапия сияқты әдістердің тиімділігі атап өтілген. Сонымен қатар, олардың білім алуына тосқауыл болатын кедергілерді жою, мектеп инфрақұрылымын бейімдеу және педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру қажеттілігі айқындалған.

Мақалада ерекше балаларды қолдаудағы халықаралық тәжірибе мысалдары да қамтылған. Финляндия, Германия және Жапония елдерінің озық үлгілері Қазақстандық инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіруге негіз бола алады. Әлеуметтік бейімделу үдерісін тиімді жүзеге асыру үшін әр баланың жеке қажеттіліктерін ескеретін арнайы жобалар жасау қажеттілігі көрсетілген.

Кілт сөздер: ерекше білім беруді қажет ететін балалар, инклюзивті білім беру, әлеуметтік бейімделу, дифференциалды оқыту, педагогикалық қолдау, ата-аналармен жұмыс, инклюзивті сыныптар, ресурстық орталықтар, қоғамның стереотиптері, ерекше қажеттіліктер.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар – бұл дамуында психологиялық, физикалық, әлеуметтік немесе интеллектуалдық ерекшеліктері бар, арнайы педагогикалық қолдауды қажет ететін тұлғалар тобы. Бұл категорияға жататын балалар жалпы білім беру жүйесінде инклюзивті немесе арнайы білім беру бағдарламаларын қажет етуі мүмкін, себебі олардың даму деңгейі мен оқу қабілеттері әртүрлі. Ерекше білім беру қажеттіліктері көбінесе уақытша немесе тұрақты сипатқа ие болып, баланың жеке даму қарқыны мен әлеуетін анықтайды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың негізгі санаттары:

1. **Интеллектуалдық дамуында ауытқулары бар балалар.** Бұл топқа ақыл-ойы кем немесе дамуы кідірген балалар кіреді. Олардың танымдық процестері баяу немесе шектеулі болуы мүмкін.

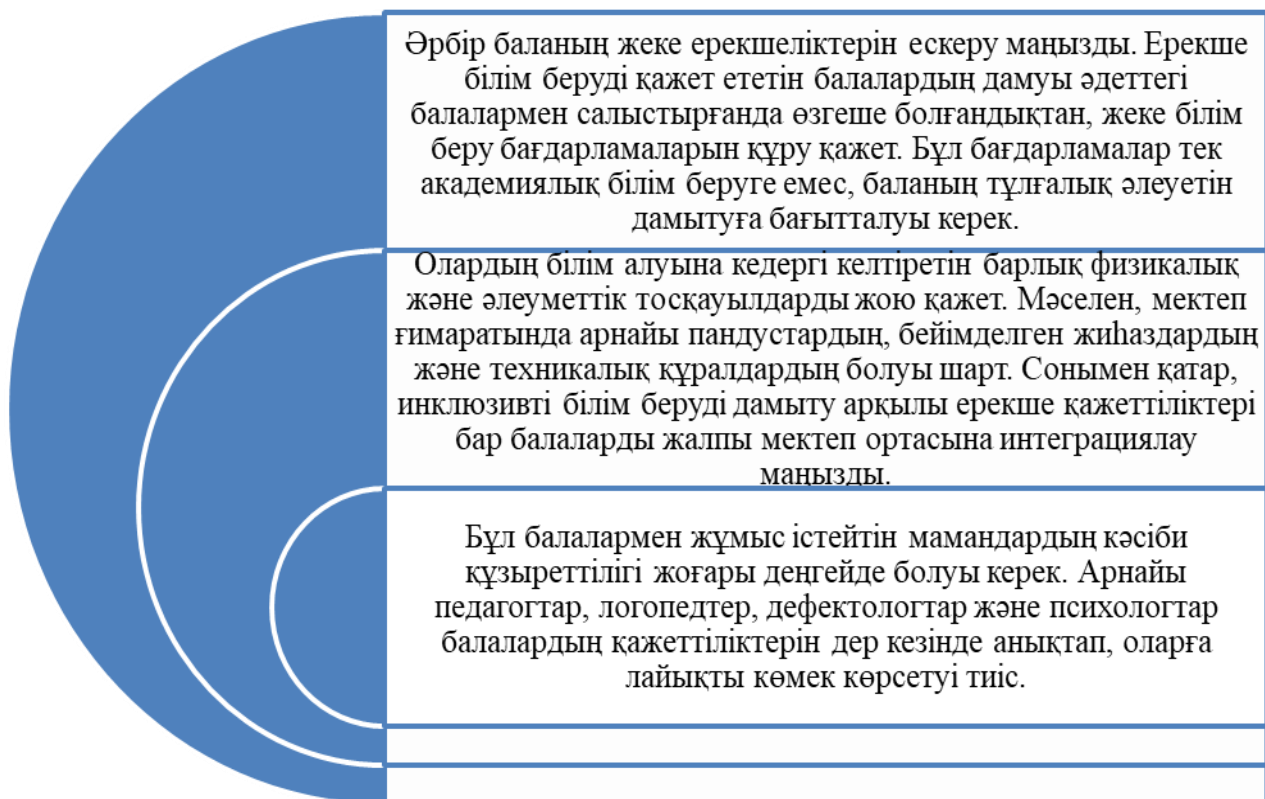
2. **Сенсорлық бұзылыстары бар балалар.** Бұл топқа есту, көру қабілеті нашарлаған балалар жатады. Мысалы, көру қабілеті нашар балалар Брайль шрифті, арнайы оптикалық құралдарды қолдану арқылы білім алады.

3. **Қозғалыс аппаратының бұзылыстары бар балалар.** Церебральды сал ауруы немесе басқа да моторлы қиындықтары бар балалар ерекше оқу ортасын қажет етеді.

4. Психологиялық-эмоционалдық бұзылыстары бар балалар. Мұндай балалардың мінез-құлқында агрессия, депрессия немесе әлеуметтік қарым-қатынастағы қиындықтар байқалуы мүмкін.

5. Дарынды, бірақ ерекше қажеттіліктері бар балалар. Олар интеллектуалдық қабілеттері жоғары болғанымен, әлеуметтік бейімделуде қиындық көре алады.

Мұндай балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыруда бірнеше негізгі қағидаттар сақталуы тиіс:

1-кесте. Маңызды қағидаттар

Біздің мақаламыздағы ең басты мәселе ЕББҚ бар балалармен жұмыс болғандықтан, педагогикалық тұрғыдан жұмыс істеу әдістемелерін пайдалана отыра зерттеу қажет.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу әдістемелерінің тиімді жолдарын айқындасақ. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу нәтижелерін жақсарту үшін дифференциалды оқыту, ойын технологиялары және арт-терапия сынды әдістер тиімді болып табылады. Мысалы, дифференциалды оқыту әдісі арқылы әр баланың қабілетіне сай тапсырмалар ұсынылады. Бұл олардың оқуға деген ынтасын арттырып, өз-өзіне деген сенімін нығайтады.

Сондай-ақ, ата-аналардың қолдауынсыз бұл балалардың әлеуметтік бейімделуі қиынға соғады. Сондықтан ата-аналармен тұрақты түрде тренингтер, кеңестер өткізу білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналуы тиіс.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды (ЕББҚ) әлеуметтік бейімдеу – бұл олардың қоғам өміріне толыққанды қатысуына жағдай жасап, жеке әлеуетін ашуға бағытталған күрделі және көп қырлы процесс. Бұл процесс барысында бірнеше маңызды қиындықтар туындайды, оларды ескерусіз тиімді бейімдеу мүмкін емес. Әлеуметтік бейімделу тек білім беру саласын ғана емес, сонымен қатар отбасылық, психологиялық, медициналық және қоғамдық қолдауды қамтитын кешенді шараларды талап етеді. Еббқ әлеуметтік бейімделуіндегі қиындақтар:

1. Қоғамдық қабылдаудағы кедергілер. Қоғамның ерекше қажеттіліктері бар балаларға деген көзқарасы көбінесе теріс стереотиптермен және түсінбеушілікпен сипатталады. Мысалы, кейбір ата-аналар инклюзивті сыныптарда оқитын балалардың дамуы жалпы білім

беру процесіне кері әсерін тигізеді деп ойлайды. Мұндай көзқарас ЕББҚ балаларды қоғамнан шеттетіп, олардың өзін-өзі төмен бағалауына және әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктерінің шектелуіне әкеледі.

2. Оқу орындарындағы орта бейімделуінің жеткіліксіздігі. Көптеген білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беру ортасын қамтамасыз ететін материалдық-техникалық база жеткіліксіз. Бұл пандустардың, арнайы жабдықтардың, сонымен қатар сенсорлық бұзылыстары бар балаларға арналған құралдардың болмауы арқылы көрінеді. Сонымен қатар, оқу бағдарламаларының стандарттары барлық балалардың қажеттіліктерін бірдей ескермеуі мүмкін. Бұл ЕББҚ балалардың өздерін жалпы топтың бір бөлігі ретінде сезінуіне кедергі келтіреді. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуы олардың қоршаған ортамен және әлеуметтік қарым-қатынаспен өзара әрекеттесуіне байланысты. Оқытушы мен құрдастарының қолдауы баланың әлеуметтенуін жеделдетеді [1, 157 б.].

3. Мамандардың кәсіби дайындығының жеткіліксіздігі. Әлеуметтік бейімдеуде ерекше рөлді педагогтар мен психологтар атқарады. Дегенмен, көптеген мамандар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуде тиісті дайындықтан өтпеген. Мысалы, педагогтар дифференциалды оқыту әдістерін толық меңгермеуі мүмкін, ал психологтар балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға жеткілікті көңіл бөлмейді. Бұл балалардың оқыту процесіне толыққанды қатысуына және құрдастарымен қарым-қатынас орнатуына кедергі жасайды.

4. Балалардың өзін-өзі төмен бағалауы және эмоционалдық қиындықтар. ЕББҚ балалардың көпшілігі өзін-өзі төмен бағалап, өз мүмкіндіктерін шектеулі деп санайды. Мұндай жағдай олардың қоғамдық іс-шараларға қатысуына және достар табуына кедергі келтіреді. Әлеуметтік бейімделу барысында эмоционалдық қиындықтар, мысалы, қорқыныш, ұялшақтық немесе агрессия, жиі кездеседі. Бұл балалардың қоғамға кірігуіне кері әсерін тигізеді.

5. Отбасылық қолдаудың жеткіліксіздігі. Кейбір ата-аналар ерекше қажеттіліктері бар баланың дамуында маңызды рөл атқарғанымен, олардың жеткілікті білімге ие болмауы немесе психологиялық дайындықсыздығы бейімделу процесін қиындатады. Мысалы, ата-аналардың баланың мүмкіндіктеріне деген сенімсіздігі оның дамуына теріс әсер етеді. Сонымен қатар, материалдық және моральдық ресурстардың жетіспеушілігі де маңызды рөл ойнайды.

6. Құрдастарымен қарым-қатынас орнатудағы қиындықтар. ЕББҚ балалардың құрдастарымен байланыс орнатуы жиі қиындыққа тап болады. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларының жеткіліксіздігіне немесе құрдастар тарапынан түсінбеушілікке байланысты болуы мүмкін. Мысалы, көру немесе есту қабілеті нашар балалар өздерін қоғамда шеттетілгендей сезінуі ықтимал. Сөйлеу бұзылыстары бар балаларда өз ойын дұрыс жеткізуге қиындық туындайды, бұл олардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуды күрделендіреді. Қоғамдық қолдау және арнайы түзету әдістері бұл қиындықтарды жеңілдетеді [2, 94 б.].

7. Мемлекеттік қолдаудың жеткіліксіздігі. ЕББҚ балалардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету үшін кешенді мемлекеттік саясат қажет. Алайда, кейбір аймақтарда инклюзивті білім беру бағдарламалары мен әлеуметтік бейімдеу шаралары толық жүзеге асырылмайды. Мәселен, ауылдық жерлерде арнайы педагогтардың жетіспеуі немесе бейімделген инфрақұрылымның болмауы балалардың қоғамға араласуына үлкен кедергі келтіреді.

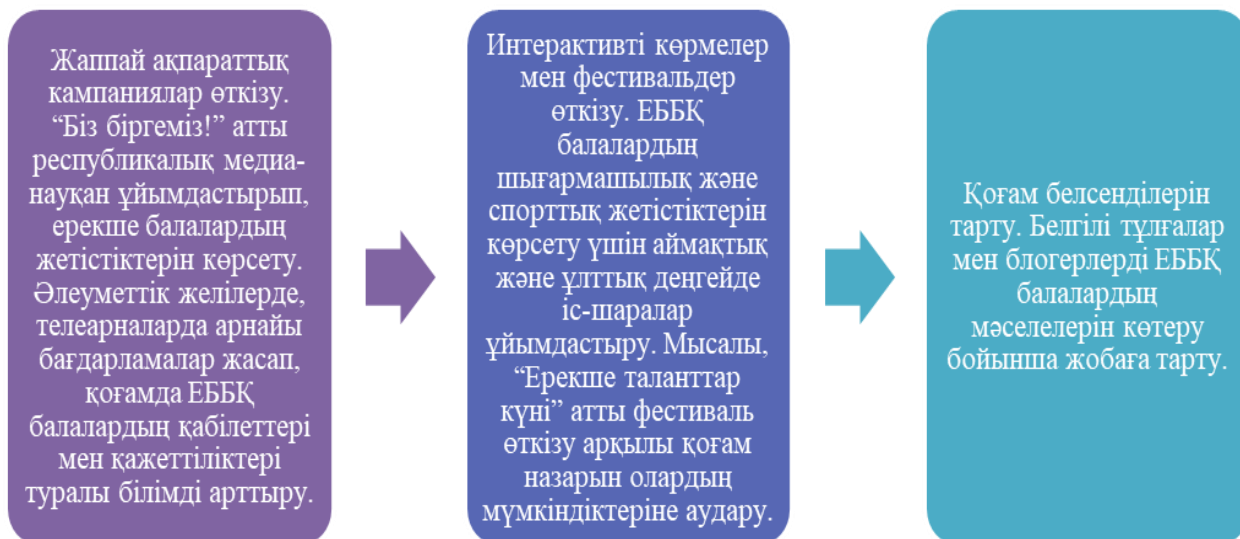
8. Қоғамдық іс-шараларға қатысу мүмкіндігінің шектелуі. ЕББҚ балалардың спорттық, мәдени және шығармашылық іс-шараларға қатысу мүмкіндіктері шектеулі болуы мүмкін. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларын дамыту мен өзін-өзі көрсетуіне кері әсер етеді. Мысалы, мұндай іс-шараларда ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы жағдай жасалмауы олардың қатысуын шектейді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың (ЕББҚ) әлеуметтік бейімделуі үшін кешенді, нақты жобаларды жүзеге асыру аса маңызды. Бұл бағыттағы жұмыстар әр баланың әлеуетін дамытуға, олардың қоғамға кірігуіне және тең мүмкіндіктерге қол жеткізуіне

бағытталуы тиіс. Әрбір баланың жеке қажеттіліктерін ескерусіз оның толыққанды дамуын қамтамасыз ету мүмкін емес. Тәрбиеші оның ерекшеліктерін түсінуі керек [3, 202 б.].

Жоғарыда біз атап өткен мәселелерді басшылыққа ала отырып, қиындықтарды жою мақсатында жоба жасауды ұсына аламыз. Ұсынылып отырған жоба барлық негізгі қиындықтарды жүйелі түрде шешуге арналған және бірнеше деңгейден тұрады: білім беру, әлеуметтік орта, ата-ана қолдауы, мемлекеттік саясат және қоғамдық көзқарас. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін жеке оқыту жоспарлары мен бейімделген бағалау жүйесі олардың әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктерін арттырады [4, 67 б.].

1. Қоғамдық көзқарасты өзгерту: ақпараттық-түсіндіру жұмыстары. Қоғамда ЕББҚ балаларға қатысты теріс стереотиптер мен түсінбеушілік бар. Осы мәселелерді шешу жолы:

2-кесте. Мәселені шешу жолдары

2. Білім беру ортасын бейімдеу. Оқу орындарының инфрақұрылымы мен бағдарламалары ЕББҚ балалардың қажеттіліктеріне сай келмейді. Бұл қиындықтарды шешу үшін біз мынандай жолдарды ұсынамыз.

- *Арнайы ресурстық орталықтар құру.* Әр мектепте ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған психологиялық, педагогикалық және техникалық қолдау көрсететін ресурстық орталықтар ашу.

- *Инклюзивті сыныптарды дамыту.* Барлық білім беру мекемелерін қажетті жабдықтармен қамтамасыз ету: пандустар, арнайы жиһаздар, Брайль шрифті, аудиооқулықтар және тағы басқа құралдар.

- *Цифрлық технологияларды енгізу.* “Цифрлық инклюзия” жобасын іске асыру арқылы ерекше балаларға арналған онлайн-курстар мен оқыту платформаларын жасау.

3. Мамандардың біліктілігін арттыру. Ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін мамандардың дайындық деңгейі төмен.

- *Мұғалімдерге арналған оқыту бағдарламалары.* Барлық педагогтар үшін “Инклюзивті білім беру негіздері” атты арнайы курстар енгізу. Бұл курстарда ерекше балалардың ерекшеліктерін ескеретін оқыту әдістері, эмоционалдық қолдау және қарым-қатынас орнату дағдылары үйретіледі.

- *Қосымша кадрларды даярлау.* Әр мектепке дефектологтар, логопедтер, және психологтар штатын бекіту.

- *Халықаралық тәжірибені қолдану.* Финляндия, Германия және Жапонияның инклюзивті білім беру тәжірибесін зерттеп, қазақстандық жүйеге бейімдеу.

4. Ата-аналарды қолдау. Ата-аналар балаларының қажеттіліктерін түсінбеуі мүмкін немесе олардың бейімделу процесінде жеткілікті қолдау көрсете алмайды. Сондықтан тек балалармен ғана емес, қиындықтардың басы қолдаушыларымен де жұмыс жасау керек.

- Ата-аналар мектебін ашу. Барлық аймақта “Ерекше бала – ерекше махаббат” атты ата-аналарға арналған білім беру және қолдау орталықтарын құру. Мұнда ата-аналарға психологиялық көмек, заңгерлік кеңес беріледі.

- Білім беру тренингтері. Ата-аналарға ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуы, тәртібі және әлеуметтенуі туралы тренингтер өткізу.

- Қаржылай қолдау. ЕББҚ балалары бар отбасыларға материалдық көмек көрсету механизмдерін жетілдіру.

6. Құрдастарымен қарым-қатынасты дамыту. Инклюзивті білім беру ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғамда толыққанды орын табуына мүмкіндік береді. Бұл теңдік пен құрмет негізінде іске асырылуы керек [5, 35 б.]. ЕББҚ балалар құрдастарымен қарым-қатынас орнатуда қиындықтарға тап болады. Сол себепті баланы қоғамнан оқшаулау емес, керісінше қосу үшін жағдай жасау қажет. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың қабілеттерін дамыту үшін оларға өз бетінше әрекет ету мүмкіндігін беру маңызды. Бұл олардың сенімділігін арттырады [6, 98 б.].

3-кесте. ЕББҚ балалардың құрдастарымен қарым-қатынас орнатуына жағдай тудыру жүйесі

6. Мемлекеттік қолдауды күшейту. Кейбір аймақтарда инклюзивті білім беру және әлеуметтік бейімдеу шаралары толық орындалмайды.

- Инклюзивті білім беруді қаржыландыруды арттыру. Мемлекет тарапынан бұл салаға бөлінетін қаражатты 20%-ға ұлғайту.

- Заңнаманы жетілдіру. Ерекше балалардың құқықтарын қорғау бойынша жаңа заңдар мен ережелер қабылдау.

Дәлелдемелер мен нәтижелердің болжамы

1. Халықаралық тәжірибе: Финляндияда инклюзивті білім беру бағдарламаларын іске асыру арқылы ерекше балалардың 78%-ы орта мектепті аяқтаған.

2. Қазақстандық жетістіктер: 2021 жылы Алматыдағы инклюзивті орталықтардың бірі 300-ден астам баланың әлеуметтік дағдыларын жақсартуға көмектескен.

3. Күтілетін нәтиже: Егер бұл жоба жүйелі түрде жүзеге асырылса, 5 жыл ішінде ерекше балалардың қоғамға бейімделу деңгейі 60%-дан 90%-ға дейін артады.

Қорыта келе, ерекше білім беруді қажет ететін балалар (ЕББҚ) – қоғамның ерекше қолдауды талап ететін маңызды бөлігі. Олардың психологиялық, физикалық,

интеллектуалдық немесе әлеуметтік ерекшеліктері білім алу және әлеуметтену барысында айрықша тәсілдерді қажет етеді. Бұл балаларды толыққанды қолдау олардың әлеуетін ашып, қоғамға кірігуіне мүмкіндік береді.

Мақалада ЕББҚ балалардың негізгі санаттары және олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы білім беру бағдарламалары мен инклюзивті орта құру қажеттігі талданған. Әрбір баланың даму қарқыны мен ерекшеліктеріне сәйкес жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу маңызды. Бұл тек академиялық білімді емес, баланың тұлғалық әлеуетін дамытуға бағытталуы тиіс.

Ерекше балалардың білім алуына және қоғамға бейімделуіне кедергі келтіретін негізгі мәселелердің қатарында қоғамдық көзқарастар, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, мамандардың кәсіби деңгейінің төмендігі, отбасылық және мемлекеттік қолдаудың әлсіздігі айқындалды. Осы мәселелерді шешу үшін кешенді шаралар қажет:

- Қоғамдық санада ЕББҚ балалар туралы теріс стереотиптерді өзгерту мақсатында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- Білім беру мекемелерін арнайы пандустар, техникалық құралдар, Брайль шрифті және басқа да бейімделген жабдықтармен қамтамасыз ету;
- Педагогтар мен мамандардың біліктілігін арттыру және халықаралық тәжірибелерді енгізу;
- Ата-аналармен белсенді жұмыс жүргізу және олардың қолдауын күшейту.

Мақалада инклюзивті білім берудің ерекше балаларды қоғам өміріне бейімдеудегі рөлі ерекше аталған. Дифференциалды оқыту, ойын технологиялары мен арт-терапия сияқты әдістер олардың білім алу процесін тиімдірек етуге көмектеседі. Сонымен қатар, құрдастарымен қарым-қатынас орнату, әлеуметтік дағдыларды дамыту, эмоционалдық қиындықтарды жеңу бағытында қолдау көрсету қажеттілігі көрсетілген.

ЕББҚ балаларды қолдау тек білім беру саласымен шектелмейді. Бұл кешенді жұмыс отбасылық, психологиялық, медициналық және қоғамдық қолдауды қамтуы тиіс. Әрбір балаға тең мүмкіндік беру, олардың ерекшеліктерін ескеру және қоғамда толыққанды орнығуына жағдай жасау – бұл инклюзивті қоғамның басты қағидаты. Сондықтан инклюзивті білім беру және әлеуметтік бейімделу шараларының тиімділігін арттыру мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болуға тиіс.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдау бойынша жүйелі түрде жұмыс жүргізу олардың қоғам өміріне белсенді қатысуына және жеке әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Инклюзияны дамыту тек балалар үшін емес, бүкіл қоғам үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Л.С. Выготский. “Психология развития ребёнка”. – Москва: Педагогика, 1984. – 428 б.
2. Р.Е. Левина, Т.Б. Филичева. “Формирование речи у детей с речевыми нарушениями”. – Москва: Просвещение, 1990. – 302 б.
3. К.Д. Ушинский. “Человек как предмет воспитания”. – Москва: Изд-во педагогической литературы, 1868. – 479 б.
4. Аймағамбетов А.К. “Инклюзивті білім беруді дамытудағы қазақстандық тәжірибе”. – Нұр-Сұлтан: Білім және Ғылым Министрлігі, 2020. – 152 б.
5. ЮНЕСКО. “Инклюзивное образование: доступ для всех”. – Париж: UNESCO Publishing, 2005. – 186 б.
6. М. Монтессори. “Методика воспитания детей”. – Москва: Эксмо, 2008. – 256 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-44-50
ӘОЖ 376.37

ЛОГОПЕДИЯДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ӘДІЛХАНҚЫЗЫ АЛИНА, НУРМУХАМБЕТ АНЕЛЯ, ЕРЖАНҚЫЗЫ ӘМИНА

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің студенттері

Ғылыми жетекшісі – АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА

Талдықорған, Қазақстан

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі балалардың сөйлеу қабілетін дамытуға арналған инновациялық әдістер мен технологиялар жан-жақты қарастырылған. Сөйлеу қабілеті – баланың психологиялық және танымдық дамуына әсер ететін басты құралдардың бірі екені анықталды. Баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда дәстүрлі тәсілдермен қатар заманауи әдістердің тиімділігі де талқыланады. Атап айтқанда, арт-терапия, логопедиялық массаж, сенсорлық оқыту және дене жаттығулары секілді заманауи тәсілдер сөйлеу бұзылыстарын түзетуде маңызды орын алады. Бұдан бөлек, балалардың сөздік қорын молайту және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға бағытталған ойындар мен жаттығулар ұсынылған. Сондай-ақ мақалада логопедияда қолданылатын дидактикалық синквейн әдісінің артықшылықтары мен оның балалардың сөйлеу қабілетін дамытудағы маңызы егжей-тегжейлі баяндалған.

Кілт сөздер: Сөйлеу, дамыту, сөйлеу бұзылыстары, заманауи тәсілдер, инновациялық технологиялар, лексикалық қор.

Аннотация. В статье подробно рассматриваются инновационные методы и технологии, направленные на развитие речи у детей дошкольного возраста. Выявлено, что речь является одним из основных инструментов, влияющих на психологическое и когнитивное развитие ребёнка. Обсуждается эффективность как традиционных, так и современных подходов к формированию речевых навыков у детей. В частности, такие современные методы, как арт-терапия, логопедический массаж, сенсорное обучение и физические упражнения, играют важную роль в коррекции речевых нарушений. Кроме того, предлагаются игры и упражнения, направленные на обогащение словарного запаса и правильное использование грамматических конструкций. Также в статье подробно раскрываются преимущества дидактического метода синквейна, используемого в логопедии, и его значимость в развитии речевых способностей детей.

Annotation. The article thoroughly examines innovative methods and technologies aimed at developing speech skills in preschool children. It has been identified that speech is one of the key tools influencing a child's psychological and cognitive development. The effectiveness of both traditional and modern approaches to the formation of speech skills in children is discussed. In particular, modern methods such as art therapy, speech therapy massage, sensory education, and physical exercises play a significant role in correcting speech disorders. In addition, games and exercises aimed at enriching vocabulary and proper use of grammatical structures are proposed. The article also provides a detailed analysis of the advantages of the didactic cinquain method used in speech therapy and its importance in developing children's speech abilities.

Кіріспе

Сөйлеу – адам психикасының маңызды функцияларының бірі және қарым-қатынас барысында тілдің символдық жүйесін қолдануға негізделген күрделі процесс. Сөйлеу адамның әртүрлі іс-әрекеттерін дамытуға мүмкіндік беретін негізгі механизмдердің бірі болып

табылады. Баланың сөйлеу қабілетін меңгеруі оның мінез-құлқын реттеуге, әрекеттерін жоспарлауға және басқара білуіне ықпал етеді.

Логопедия – бұл сөйлеу мен тіл дамуының бұзылыстарын зерттейтін ғылым. Әр түрлі сөйлеу бұзылыстарының себептері мен олардың түзету жолдары әрқашан жеке қарастырылуы қажет[1].

Мектепке дейінгі кезеңдегі баланың жақсы дамыған сөйлеу дағдысы оның мектептегі білім алуында табысты нәтижеге жетуінің негізгі шарты болып табылады. Сөйлеу қабілетіндегі бұзылыстарды дер кезінде түзетіп, баланың дамуына кедергі келтіретін факторларды жою қажет. Себебі, сөйлеу бұзылыстары психикалық функцияларға кері әсер етіп, оның әрекеті мен мінез-құлқына ықпал етуі мүмкін.

Қазіргі таңда мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту және тәрбиелеу саласында практикалық материалдардың мол қоры жинақталған. Бұл материалдарды қолдану баланың сөйлеуін жүйелі әрі тиімді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Алайда, сөйлеу патологияларының көбеюі мамандарды түзету жұмыстарында бірқатар қиындықтарға ұшыратады.

Практикалық материалдарды екі негізгі топқа бөлуге болады:

- 1.Баланың сөйлеуін тікелей дамытуға бағытталған әдістер.
- 2.Баланың сөйлеуін дамытудың дәстүрлі емес, делдалдық технологияларын қамтитын әдістер.

Инновациялық әдістер сөйлеу бұзылыстарын түзету және дамыту саласында перспективалық құралға айналуға мүмкіндік береді. Мұндай әдістер мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілетін түзетуде жоғары нәтижеге жетуге көмектеседі. Олар логопедиялық көмектің тиімділігін арттырып, сөйлеуді қалпына келтіру үдерісін оңтайландырады, сондай-ақ баланың жалпы денсаулығына жағымды әсер етеді.

Қазіргі заманғы логопедия ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен дамыту үдерісін жетілдіруге арналған инновациялық тәсілдерді үнемі іздестіруде. Инновациялық технологиялар – бұл білім беру тиімділігін арттыруға арналған жаңа әдістер мен құралдардың жиынтығы. Педагогикалық үдеріске енгізілетін жаңашылдықтар білім беру мақсаттарына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңалық енгізіп, мұғалім мен оқушының бірлескен әрекетін ұйымдастыруға негізделеді.

Инновациялық технологияның негізгі ерекшелігі – оның білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру қабілетінде. Логопедияда қолданылатын “микроинновациялар” әдістемелік құралдарды жергілікті деңгейде жаңартып, логопедиялық көмектің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Жалпы сөйлеу қабілеті жеткіліксіз дамыған балалардың сөйлеуі лексикалық және грамматикалық тұрғыда қатарластарынан айтарлықтай ерекшеленеді. Бұл айырмашылық олардың сөздік қорының көлемі мен сапасында да айқын көрініс табады. Осы олқылықтарды жою үшін логопедиялық көмек көрсету маңызды.

Лексикалық қордың жеткіліксіздігі және оны белсендіру мәселелері

Балалардың сөздік қорының шектеулілігі олардың күнделікті қарым-қатынас барысында негізінен белгілі әрі қарапайым сөздер мен сөз тіркестерін ғана қолдануынан байқалады. Бұл құбылыс сөздердің мағынасын дұрыс түсінбеуінен немесе оларды бұрмалап қолдануынан көрінеді. Сондай-ақ, балалар сөйлем ішінде қажетті сөздерді дұрыс таңдай алмауы немесе тұжырымның негізгі мағынасын жеткізуде қолайлы лексикалық бірліктерді табуда қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Лексикалық және грамматикалық құрылымдарды қолданудағы кемшіліктер келесі ерекшеліктермен сипатталады:

- Сөздердің мағынасын нақты ұғынбау: Бұл баланың сөздік қорының шектеулілігі мен оны сөйлемде орынды пайдалана алмауының нәтижесі.
- Сөз тіркестеріндегі үйлестірудегі қателіктер: Бұл сөздердің жалғауларын дұрыс таңдай алмауынан туындайды.

• Грамматикалық құрылымдарды дұрыс қалыптастыра алмау: Сөздерді сөйлем ішінде сәйкестендіруде қиындықтар туындайды.

Мұндай мәселелерді шешу үшін тек сөздік қорды байытып, мағынасын нақтылау ғана емес, сонымен қатар лексикалық бірліктерді белсенді қолдануға және жеке пікірін дұрыс білдіруге жағдай жасау маңызды. Осы бағытта дидактикалық синквейн технологиясы тиімді әдіс ретінде қолданылады.

Дидактикалық синквейннің ерекшеліктері

“Синквейн” термині француз тілінен аударғанда “бес жолды шумақ” дегенді білдіреді. Бұл әдіс ақпаратты жүйелеуге, оны қысқаша әрі нақты түрде тұжырымдауға мүмкіндік береді. Әр жол белгілі бір синтаксистік тапсырмаға негізделген, ал оны құрастыру барысында келесі дағдылар дамиды:

- Ақпараттың ең маңызды бөліктерін іріктеу.
- Қорытынды жасау және оны ықшам түрде ұсыну.
- Еркін шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Дидактикалық синквейннің ерекшелігі – оны қолдану үшін арнайы жағдайлар қажет емес. Бұл әдіс мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушыларының лексикалық және грамматикалық дағдыларын дамытуда оң нәтиже береді.

Синквейнді қолданудың тиімділігі

1. Баланың сөздік қорын белсенді түрде байытады.
2. Лексикалық бірліктерді қолдану шеберлігін қалыптастырады.
3. Жеке пікірін нақты әрі жүйелі жеткізуге үйретеді.
4. Шығармашылық ойлау қабілетін дамытады.

Синквейн құрастыру қазіргі замандағы ақпараттық қоғамда маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Бұл әдісті тілдік кемшіліктері бар балалардың сөйлеу дағдыларын түзету жұмыстарында жүйелі түрде қолдану олардың білім алу нәтижелілігін арттыруға ықпал етеді.

Сөйлеу бұзылыстарының алдын алу мен түзетуінде ерте диагностика мен тиісті педагогикалық әдістердің маңызы өте жоғары. Қазіргі таңда логопедтердің көмегімен сөйлеу дамуының түрлі аспектілері анықталып, оларды түзету бағытында жұмыстар жүргізілуде[2].

Бұл мақала логопедия саласында қолданылатын инновациялық технологияларды, олардың түрлерін, әдістерін және түзету-дамытушылық үдерістердегі тиімділігін жан-жақты сипаттайды. Логопедияда қолданылатын негізгі инновациялық технологиялар төмендегідей топтастырылған:

1. Арт-терапиялық технологиялар

Арт-терапия – өнер мен шығармашылық әдістер арқылы баланың психоэмоционалды және сөйлеу дамуын түзету. Оның негізгі бағыттары:

1-сызба. Арт-терапия бағыттары

2. Логопедиялық және саусақ массажы

Бұл әдіс сөйлеу аппаратының бұлшық еттерін дамытуға бағытталған.

- Логопедиялық массаж сөйлеу бұлшықеттерін белсендіруге көмектеседі.
- Саусақ массажы моторика мен сөйлеуді үйлестіреді.

3. Сенсорлық білім берудің заманауи технологиялары

Сенсорлық ортаны дамытуға арналған жаттығулар арқылы баланың түйсіктері мен сезімдерін жетілдіру.

4. Денеге бағытталған әдістер

Бұлшықет кернеуін, тыныс алу, релаксация жаттығуларын қолдану арқылы сөйлеу бұзылыстарын түзету. Кинезиологиялық жаттығулар интеремисфералық байланысты жақсартуға, стресс деңгейін төмендетуге ықпал етеді.

Арт-терапияның тиімділігі

- Баланың эмоционалды жағдайын жақсарту;
- Сөйлеу функцияларын ынталандыру;
- Психосоматикалық стресс пен бұлшықет кернеуін төмендету.

Саусақ және өзіндік массаждың артықшылықтары

Өзіндік массаж балаларға сөйлеу дағдыларын дамытуға және моториканы жақсартуға көмектеседі. Сонымен қатар, массаж топтық сабақтарда да тиімді қолданылады.

Бұл әдістер логопедия саласында сөйлеу бұзылыстарын түзетуде заманауи және тиімді құралдар ретінде кеңінен қолданылуда.

Сөйлеу бұзылыстары бар балаларға көмектесудің заманауи әдістері ретінде төмендегілерді қарастырып көрдік. Бұл әдістерді құрастыруда қазіргі балалардың қызығушылығы мен қолданылатын тәсілдердің тиімділігі ескерілген.

1. Баланың жеке ерекшеліктерін ескеру

Әр бала ерекше, сондықтан әрқайсысына жеке тәсіл қолдану маңызды.

• **Диагностика:** Алдымен баланың сөйлеу қабілетін нақты анықтау қажет. Мысалы, артикуляциялық аппараттың құрылымы, сөздерді қалай айтуы, дыбыстарды дұрыс шығару деңгейі зерттелуі керек.

• **Психологиялық қолдау:** Баланы үркітпей, жылы қарым-қатынаста болу маңызды. «Сөздер әлемінде саяхаттау» сынды ойындар арқылы оның сенімділігін арттыруға болады.

2. Дыбыс шығаруға арналған қызықты ойындар

Баланың артикуляциясын дамыту үшін ойын формасында жаттығуларды қолдану тиімді.

Ойын түрлері:

• «Дыбыс іздеу» ойыны: Балаға әртүрлі дыбыстарды тыңдатып, оны қайталауды ұсынамыз. Мысалы, жануарлардың немесе көліктердің дыбыстарын еліктету. Бұл ойын дыбыстарды анық айтуға үйретеді. Қазақ тіліндегі дыбысқа еліктеу арқылы дыбыстарды анық айту дағдысын дамытуға болады.

Сурет	Еліктеу сөз
	кчау би-бип вун-вун
	ку-ка-ре-ку чип-чип қыт-қыт
	гаф-гаф аф-аф ырр-ырр

1-кесте. «Дыбыс іздеу» ойыны бойынша суретті карточкалар

• «Таңғажайып сөздер» ойыны: Балалар ерекше дыбыстардан құралған сөздер арқылы өлеңдер құрастырады. Бұл ойын сөйлеу қабілетін дамытумен қатар, шығармашылықты оятады.

• Кейіпкерлер арқылы сөйлеу: Балалар сүйікті мультфильм кейіпкерлерін дауыстап бейнелейді. Мысалы, «Лунтик» не «Маша мен Аю» секілді.

3. Тіл бұлшықеттерін дамыту жаттығулары

Дыбыстарды дұрыс айтуға тіл бұлшықеттерінің күші мен қозғалғыштығы үлкен әсер етеді.

- «Тіл гимнастикасы»:
- «Кемпірқосақ»: Тілді жоғары-төмен қозғалту.
- «Пойыз»: Тілді алды-артқа созу.
- «Суретші»: Тілмен астыңғы немесе жоғарғы таңдайды «суреттеу».

Бұл жаттығуларды айна алдында жасау арқылы бала өз қимылдарын бақылап үйренеді.

4. Ән мен ритмді пайдалану

Музыканың сөйлеу қабілетіне оң әсер ететіні дәлелденген.

Ән айту: Балаларды сүйікті әндерін айтуға шақыру. Бұл сөйлеу тынысын жақсартады және артикуляцияны дамытады.

- Ритмдік жаттығулар: Балалар барабанға соққан дыбысқа сәйкес белгілі бір сөздерді қайталайды. Мысалы, «та-та-та» немесе «ла-ла-ла».

5. Әлеуметтік ортада жаттықтыру

Логопедиялық кемшілігі бар балаларға құрдастарымен қарым-қатынасқа түсу маңызды.

- Қуыршақ театры: Балалар өздері құрастырған оқиғаларды айтып, кейіпкерлерді дауыстайды.

- Топтық ойындар: Балалар ортақ тапсырмаларды орындап, сөйлеу арқылы бір-бірімен байланыс орнатады.

6. Қазіргі заманғы технологияларды пайдалану

Технологиялар балалардың қызығушылығын арттырады.

- Сөйлеу тренажерлары: Арнайы мобильді қосымшалар мен ойындар (мысалы, «Логопед PRO») дыбыстарды дұрыс айтуға үйретеді.

- Виртуалды шындық (VR): Балаларды әртүрлі қызықты ортаға енгізіп, оларға сөздер мен сөйлемдерді дұрыс айтуға тапсырма беру.

7. Баланың отбасы мен мұғалімдерін тарту

Бала тек логопедпен жұмыс істеп қана қоймай, ата-анасының көмегімен үйде де жаттығу жасауы тиіс.

✓Үй тапсырмалары: Бала күнделікті дыбыстарды айқын айтуға арналған жеңіл тапсырмаларды орындайды.

✓Қуаттандырушы сөздер: Ата-анасы әр жетістігін мақтап, балаға қолдау көрсетуі керек.

8. Оқу құралдарын тиімді пайдалану

Баланың сөйлеуін дамыту үшін төмендегі материалдарды қолдануға болады:

- Сурет карталары: Балаларға сурет арқылы заттың атын айтқызу.

- Ертегілерді қолдану: Кейіпкерлердің сөздерін қайталатып, өз ойын қосуға шақыру.

9. Нәтижені бағалау және түзету

- Әр кезең сайын баланың жетістігін бақылап, оның әлсіз тұстарын анықтап, қайта жұмыс жасау қажет.

- Баланы мақтап, жеткен жетістіктерін атап өту оның ынтасын арттырады.

Бұл зерттеу жұмысының нәтижелері мен оның барысында қолданылған әдістерді талдай отырып, біз өзіміздің мақсатымызға жетуге қандай жолдармен жеткенімізді және қандай қорытындыларға келгенімізді көреміз. Мәтіндерді талдау, сараптау және шолу әдістері арқылы біз көптеген маңызды аспектілерді айқындап, оларды жүйелеп, тереңірек зерттедік.

Сөйлеу бұзылыстары – бұл балалардың сөйлеу қызметінің сапасының төмендеуі, ол әр түрлі факторлардың әсерінен пайда болуы мүмкін. Логопедтік жұмыстың негізгі мақсаты – балалардың тілдік және сөйлеу қабілеттерін қалпына келтіру[3].

Зерттеу барысында мәтіндермен жұмыс істегенде біз негізінен мәтіннің құрылымын, мәнін және мағынасын жан-жақты талдауды қолдандық. Мәтіндерді қарау барысында біз мәтіннің контекстіне сай әртүрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану арқылы оқырманға түсінікті әрі қызықты материал дайындадық. Әрбір мәтінді толыққанды талдап, оның ішкі құрылымын, логикалық байланыстарын, сондай-ақ автордың негізгі идеялары мен мақсаттарын анықтадық.

Сонымен қатар, мәтіндермен жұмыс істеу барысында әртүрлі сауалнамалар мен сұхбаттар әдісін де пайдалану арқылы қосымша деректер жинақтадық. Бұл әдіс біздің тақырыпқа қатысты нақты көзқарастарды қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Мақаладағы нәтижелер негізінде біз бірнеше ұсыныс жасай аламыз:

- Мәтіндермен жұмыс істегенде әртүрлі әдеби және тарихи әдістерді қолданудың маңыздылығы зор, өйткені бұл тек ғылыми құндылықты арттырып қана қоймай, оқырмандарды жаңа көзқарастар мен ойлармен таныстыруға мүмкіндік береді.

- Алдағы зерттеулерде тақырыпты кеңейтіп, жаңа көзқарастар мен әдіс-тәсілдер қолдануды ұсынамыз, бұл жаңа нәтижелер мен мүмкіндіктерге жол ашады.

• Сонымен қатар, мәтіндер мен әдеби шығармаларды зерттегенде әрқашан әдіс-тәсілдердің көпжақты болуын және түрлі контексттерді ескере отырып шешімдер қабылдауды маңызды деп санаймыз.

Логопедиялық жұмыс – бұл тіл және сөйлеу дағдыларын түзету және дамыту бойынша арнайы шаралар кешені. Әдістердің әр алуандығы мен жүйелілігі сөйлеу бұзылыстарының тиімді түзетілуіне мүмкіндік береді[4].

Осы зерттеу жұмысы арқылы біз мәтіндер мен әдеби шығармаларды тереңірек түсінуге және олардың мағынасына еруге мүмкіндік алдық. Әдіс-тәсілдерді дұрыс қолдану арқылы біз жақсы нәтижелерге қол жеткізе отырып, зерттеу бағытын әрі қарай дамыту үшін қажетті негіз құрдық. Мәтіндердің анализі мен салыстырмалы талдау әдістерін қолдану арқылы біз жазушының ойлары мен идеяларын анықтап, ғылыми тұрғыдан жүйеледік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қожабергенова, Б. Қ. Логопедия негіздері. – Алматы: ҚазҰПУ, 2007. – 256 б.
2. Сейітова, Р. Т. Сөйлеу және тілдің дамуындағы бұзылыстар. – Алматы: Білім, 2013. – 184 б.
3. Жұмағалиева, Н. Балалардағы сөйлеу бұзылыстары: теория және тәжірибе. – Астана: Логос, 2015. – 312 б.
4. Сариева, Л. М. Логопедиялық жұмыс және оның әдістері. – Алматы: Рауан, 2011. – 220 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-51-53
ӘӨЖ 37.372.8

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ GREEN STEAM-ЭКСПЕРИМЕНТТЕРІНІҢ РӨЛІ

ШАУХАТБЕКОВ ДАНИЯР БАХЫТБЕКҰЛЫ

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті Химия БББ 4-курс студенті

АБДУРАХМАНОВА МУХАББАТ ТОҒМЫРЗАҚЫЗЫ

№228 Шәймерден Бәкіров атындағы орта мектебінің химия – биология пәні мұғалімі

Ғылыми жетекшісі – **К.Ш.АРЫНОВА**

Қызылорда қаласы, Қазақстан

Аннотация. Мақалада оқушылардың экологиялық хабардарлығын қалыптастырудағы Green steam эксперименттерінің рөлі қарастырылады. Зерттеу орта сынып оқушылары арасында жүргізілді, онда олардың практикалық STEAM эксперименттеріне қатысқанға дейін және одан кейінгі экологиялық ойлау динамикасы талданды. Нәтижелер Green STEM әдістерін қолдану қоршаған орта мәселелері туралы білімді тереңдетуге, табиғатқа жауапкершілікпен қарауды қалыптастыруға және жаратылыстану пәндеріне қызығушылықты арттыруға ықпал ететінін көрсетеді. Мақалада осы тәсілдің тиімділігін көрсететін диаграммалар мен кестелер келтірілген.

Түйінді сөздер: Green STEM, экологиялық сауаттылық, зерттеу әдісі, STEAM-білім, химиялық эксперимент, экологиялық жобалар.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың экологиялық хабардарлығын арттыру үшін жаңа тәсілдерді талап етеді. Осындай әдістердің бірі-Green STEM тұжырымдамасы (ғылым, технология, инженерия және математика экологиялық мәселелерге баса назар аударады). Green STEM шеңберінде тәжірибеге бағытталған эксперименттерді қолдану сыни ойлауды дамытуға және қоршаған ортаға саналы көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді.

STEAM-технология қазіргі білім берудегі жетекші технологиялардың бірі болып табылады, өйткені ол ХХІ ғасырдың негізгі құзыреттерін дамытуға ықпал етеді: сыни тұрғыдан ойлау, командада жұмыс істей білу, тиімді қарым-қатынас және шығармашылық, бұл болашақ мамандарды даярлауда маңызды рөл атқарады. Қоршаған ортаның қазіргі жағдайын ескере отырып, мектептегі экологиялық тәрбие әсіресе өзекті болып отыр. Алайда, оқушылардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыру кешенді тәсілді қажет етеді, өйткені экологиялық проблемалар пәнаралық сипатта болады. Бұл тұрғыда STEAM жобалары танымның жаратылыстану-ғылыми әдістемесіне негізделген әртүрлі пәндік салалар арасындағы байланыс ретінде әрекет ете алады.

STEAM-білім ғылымның бес бағытын біртұтас білім беру жүйесіне біріктіретін пәнаралық және қолданбалы тәсілдерге негізделген. Австралия, Ұлыбритания, Израиль, Канада, Қытай, Сингапур және АҚШ сияқты бірқатар елдерде бұл оқыту форматы кеңінен танымал болды. STEAM (science – ғылым, technology – технологиялар, engineering – инженерия, art – өнер, mathematics – математика) оқушыларға оқу ортасы жағдайында ғылыми әдістерді практикада қолдануға мүмкіндік береді. STEAM жобаларын білім беру процесіне қосу теориялық білімді бекітіп қана қоймай, оларды нақты жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді, бұл әсіресе экологияны зерттеуде маңызды. Экологиялық жобаларды жүзеге асыра отырып, оқушылар қоршаған орта мәселелерін шешуге белсенді қатыса отырып, білімді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік алады.

Зерттеу әдіснамасы. Зерттеу нысаны орта мектептің оқушылары (7-9 сыныптар) болып табылады, өйткені дәл осы жас кезеңінде экологиялық хабардарлықтың белсенді қалыптасуы

жүреді, оқушылардың көкжиегі кеңейіп, жаратылыстану ғылымдарына деген қызығушылығы артады. Green STEM эксперименттерін білім беру процесіне қосу мұндай әдістердің экологиялық сауаттылық деңгейін арттыруға және қоршаған ортаға саналы көзқарасты қалыптастыруға қаншалықты тиімді ықпал ететінін бағалауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаттарына жету үшін деректерді талдаудың сандық және сапалық әдістерін қамтитын кешенді тәсіл қолданылды. Green STEM эксперименттеріне дейін және кейін сауалнамалар алынды. Сауалнама екі кезеңде жүргізілді – эксперименттер басталғанға дейін (кіріс диагностикасы) және олар аяқталғаннан кейін (қорытынды диагностика).

Сауалнаманың бірінші кезеңінде оқушыларға экологиялық мәселелер туралы білімдерінің базалық деңгейін, оларды шешу жолдары туралы хабардарлық дәрежесін, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне жеке көзқарасын көрсететін сұрақтарға жауап беру ұсынылды.

Green STEM эксперименттерінен өткеннен кейін оқушылар сауалнаманы қайта толтырды, бұл олардың экологиялық мәселелерді қабылдауындағы өзгерістерді, экологияға қызығушылықтың жоғарылау дәрежесін және практикалық дағдылардың қалыптасу деңгейін анықтауға мүмкіндік берді. Сауалнама сұрақтары келесі блоктарға топтастырылды: Экологиялық мәселелер туралы хабардар болу; Қоршаған ортаны сақтау жолдарын білу; Жеке көзқарас және экологиялық жауапты мінез-құлыққа дайын болу.

Экологиялық STEM эксперименттерін жүргізу. Зерттеу барысында экологиялық құбылыстарды және оларды реттеу тәсілдерін практикалық зерттеуге бағытталған бірнеше Green STEM эксперименттері ұйымдастырылды. Бұл эксперименттерге мыналар кірді:

- Суды табиғи сүзгілермен тазарту.
- Қышқыл жаңбырдың Өсімдіктердің өсуіне әсерін зерттеу.
- Дәстүрлі пластикке балама ретінде биопластика жасау.
- Органикалық қалдықтарды компосттау процесін зерттеу.
- Органикалық қалдықтардан энергия өндіру.

Green STEM шеңберінде практикалық эксперименттерді қолдану оқушылардың қоршаған ортаға саналы көзқарасын қалыптастыруға, зерттеу дағдыларын дамытуға және экологиялық процестерді түсінуге ықпал етеді. Бұл бөлімде ғылыми әдістерді қолдана отырып, экологиялық проблемалар мен мүмкін шешімдерді зерттеуге бағытталған үш негізгі эксперимент ұсынылған.

Тәжірибе 1	Суды табиғи сүзгілермен тазарту
Тапсырма: Материалдар: Қорытынды:	Ластанған суды тазарту үшін тиімді табиғи сүзгі жасаңыз. Құм, көмір, қиыршық тас, өсімдіктер. Оқушылар сүзгілеудің табиғи тәсілдері және су ресурстарын қорғаудың маңыздылығы туралы білді.
Тәжірибе 2 Міндеті Материалдар: Қорытынды:	Органикалық қалдықтардан энергия өндіру биогаз өндіру процесін көрсету. органикалық қалдықтар, анаэробты контейнер. жаңартылатын энергия көздерінің маңыздылығын түсіну.
Тәжірибе 3 Тапсырма: Материалдар: Қорытынды:	Қышқыл жаңбырдың өсімдіктерге әсері РН-ның өсімдіктердің өсуіне әсерін зерттеу. әртүрлі қышқылдық ерітінділер, өсімдіктер. атмосфераның ластануының әсерін және шығарындыларды азайту қажеттілігін түсіну.

Эксперименттік жұмыс шағын топтарда жүргізілді, бұл топтық жұмыс пен ғылыми ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етті. Эксперименттерді орындау барысында оқушылар

зертханалық зерттеулер жүргізіп қана қоймай, алынған нәтижелерді талдап, қорытынды жасап, зерттеулерін шағын жобалар түрінде ұсынды.

Жиналған деректерді сандық талдау үшін статистикалық өңдеу әдістері қолданылды: Сауалнама сұрақтарының әр санаты бойынша орташа мәндерді есептеу; Тәжірибе алдында және одан кейін білім деңгейінің пайыздық өзгеруін және экологияға қатынасын анықтау; Эксперименттердегі оқушылардың белсенділігі мен олардың сауалнаманың қорытынды нәтижелері арасындағы корреляциялық талдау.

Сапалық талдауға мыналар кірді: Сауалнамалардың ашық сұрақтарына оқушылардың жауаптарын түсіндіру; Олардың атқарылған жұмыс және игерілген білім туралы рефлексиялық мәлімдемелерін талдау. Олардың Green steam эксперименттерін орындау процесіне қатысуын бақылау.

Сауалнаманы, практикалық эксперименттерді және деректерді талдауды қамтитын пайдаланылған кешенді зерттеу әдісі Green stem-дің оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға әсерін объективті бағалауға мүмкіндік берді. Зерттеу тәжірибеге бағытталған оқыту әдістері оқушылардың экологиялық проблемалар туралы хабардар болу деңгейін арттыруға, олардың экологиялық жауапты мінез-құлқын қалыптастыруға және ғылыми ойлауды дамытуға ықпал ететінін көрсетті.

Зерттеу нәтижелері. Эксперименттер жүргізілгеннен кейін оқушыларға қайта сауалнама жүргізілді.

Кесте 1. Экологиялық хабардарлық деңгейінің өзгеруі

Көрсеткіш	экспериментке дейін (%)	эксперименттен кейін (%)
Ластанудың салдарын түсіну	45	82
Қайта өңдеудің маңыздылығын түсіну	38	77
Білімді өмірде қолдануға дайын болу	32	74

Деректерді талдау Green STEM эксперименттерін пайдалану мектеп оқушыларының экологиялық хабардарлығын айтарлықтай арттыратынын көрсетті. Оқушылар жаһандық мәселелерді жақсы түсініп қана қоймай, оларды күнделікті өмірде шешуге дайын екендіктерін көрсетеді.

Green STEM эксперименттерінің негізгі артықшылықтары: Зерттеу дағдыларын дамыту; Экологиялық жауапты мінез-құлықты қалыптастыру; Ғылым мен технологияға деген қызығушылықты арттыру.

Білім беру процесінде Green steam эксперименттерін қолдану оқушылардың экологиялық сауаттылығын айтарлықтай арттыруға ықпал етеді. Мұндай практикалық тапсырмаларды мектеп бағдарламаларына қосу экологиялық саналы ұрпақты қалыптастырудағы маңызды қадам болары сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. National Wildlife Federation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nwf.org/>. – Дата доступа: 05.09.2019.
2. Sanders M. STEM, STEM education, STEMmania [Электронный ресурс] // The Technology Teacher. – 2009. – № 68 (4). – P. 20–26.
3. Greening STEM Educator Resources NEEF [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.neefusa.org/eeweek/greening-stem/approach> – Дата доступа: 05.09.2019.
4. Resources for STEAM / Edutopia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.edutopia.org/article/STEAMresources>. – Дата доступа: 11.09.2019.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-54-57

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОТРУДНИЧЕСТВА РОДИТЕЛЕЙ И ШКОЛ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ ПОВЕДЕНЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ

КУРМАНГАЛИЕВА БОТАГОЗ ТАСТАНБЕКОВНА

Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования»,
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау, Казахстан.

ТЕМИРОВ К.У.

Научный руководитель

Аннотация: В статье рассматривается, насколько жизненно важно, чтобы семья и школа работали вместе, чтобы решать проблемы поведенческой адаптации учащихся. Проанализированы методы воспитания, их влияние на развитие личности ребенка, а также роль школы в привлечении родителей к полезной образовательной практике. Рассмотрены препятствия, препятствующие плодотворному сотрудничеству, такие как сомнения, недостаточная коммуникация и различия в понимании образовательных целей. Подчеркивается, насколько важно постоянное общение между родителями и учителями для устранения разногласий и создания благоприятной образовательной среды. По данным исследования, участие родителей в школьных мероприятиях, консультациях с учителями и психологами укрепляет родительские практики и семейные отношения, что положительно влияет на успеваемость и адаптацию детей.

Ключевые слова: семейно-школьное сотрудничество, поведенческая адаптация, стили воспитания, педагогическая компетентность, родительское участие

Аңдатпа: Бұл мақалада оқушылардың мінез-құлқын реттеу мәселелерін шешу үшін отбасылар мен мектептердің бірлесіп жұмыс істеуі қаншалықты маңызды екенін қарастырады. Тәрбие әдістері, олардың бала тұлғасының дамуына әсері, сонымен қатар ата-ананы пайдалы тәрбиелік тәжірибеге баулудағы мектептің рөлі талданады. Күмән, нашар қарым-қатынас және білім беру мақсаттарын түсінудегі айырмашылықтар сияқты жемісті ынтымақтастықтың кедергілері талқыланады. Келіспеушіліктерді шешу және оң білім беру ортасын құру үшін ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы үздіксіз байланыстың маңыздылығы атап өтіледі. Зерттеуге сәйкес, ата-аналардың мектептегі іс-шараларға қатысуы, мұғалімдермен және психологтармен кеңесу ата-ана тәжірибесі мен отбасылық қарым-қатынасты нығайтады, бұл балалардың оқу үлгеріміне және бейімделуіне оң әсер етеді.

Түйін сөздер: отбасы-мектеп ынтымақтастығы, мінез-құлық бейімделуі, ата-ананың тәрбие стилі, педагогикалық құзыреттілік, ата-ананың қатысуы

Abstract: The article examines the vital importance of family and school working together to address students' behavioral adaptation issues. It analyzes parenting methods, their impact on the child's personality development, and the role of the school in engaging parents in useful educational practices. It examines barriers to fruitful collaboration, such as doubts, poor communication, and differences in understanding educational goals. It emphasizes the importance of ongoing communication between parents and teachers to resolve disagreements and create a positive educational environment. According to the study, parental involvement in school activities, consultations with teachers, and psychologists strengthens parenting practices and family relationships, which has a positive effect on children's academic performance and adaptation.

Keywords: family-school collaboration, behavioral adaptation, parenting styles, pedagogical competence, parental involvement

Введение

Семья как основная биосоциальная общность и школа как среда когнитивного, социального и аффективного контекста представляют собой поле, где родители и педагоги работают над развитием и формированием личности ребенка. Семья — это среда обитания и общения, которая служит эталонной основой для раннего опыта ребенка, который служит основой для общего развития личности. Как образовательная среда, школы, в дополнение к семьям, являются сферами влияния, которые направлены на достижение определенных целей развития и обучения детей. Образование происходит в школах, и семьи не являются исключением из этого. Тесное сотрудничество между семьями и школами может оказать положительное влияние на обе стороны, улучшая школьную атмосферу, поддерживая рост семьи и родительские навыки, а также помогая учителям улучшить свою практику [1].

Школа и семья нуждаются в поддержке друг друга, чтобы воспитывать детей хорошими людьми. Поэтому необходимо трансформировать сотрудничество школы и семьи таким образом, чтобы оно способствовало моральному воспитанию [2]. Цель этой статьи — изучить, насколько эффективно сотрудничество родителей и школы для решения проблем адаптации поведения у детей.

Влияние стилей родительского воспитания и сотрудничества со школой на адаптацию и успеваемость учащихся

Использование различных методов обучения, влияющих на поведение родителей по отношению к своим детям, подразумевается стилями воспитания родителей [3]. Объединяя эти аспекты, можно выделить четыре стиля воспитания: авторитарный (высокий уровень надзора и контроля), послушный (высокий уровень теплоты и любви, но низкий уровень надзора), авторитетный (поддержка и уважение с четкими поведенческими границами) и безразличный (низкий уровень любви и надзора) [4].

В то время как родительское воспитание, основанное на отвержении, может иметь пагубное влияние на развитие личности ребенка, родительское воспитание, основанное на принятии, способствует сочувствию и признанию уникальности ребенка. Школы могут быть весьма полезны для того, чтобы увести родителей от отчуждения, недоверия, чрезмерной опеки и чрезмерного или недостаточного контроля [5]. Родители могут использовать стратегии, которые поддерживают эмоциональный обмен, надлежащий мониторинг и высококачественную коммуникацию, участвуя в школьных мероприятиях, которые способствуют участию родителей и помогают им повысить свою педагогическую компетентность.

Цель современных инициатив сотрудничества семьи и школы — согласовать тактику работы в классе с родительскими подходами. Чтобы достичь общей цели обучения детей, все стороны должны терпимо относиться к противоположным точкам зрения. Для эффективного сотрудничества необходимо постоянное общение, а не просто обмен знаниями. Навыки родительского воспитания и вовлеченность в образование детей улучшаются, когда родители участвуют в школьных мероприятиях, таких как родительские собрания, отслеживание прогресса и совместные школьные задания [6].

Многие мероприятия по вовлечению родителей остаются традиционными, фокусируясь на обновлениях и встречах, с ограниченными возможностями для родителей влиять на принятие решений. Попович и Жукович (2014) подчеркивают, что школы должны укреплять доверие, поддерживать родителей в принятии решений и помогать разрабатывать эффективные стратегии коммуникации [7]. Для значимой образовательной поддержки учителям нужны не только профессиональные навыки, но и навыки сотрудничества [8]. Взаимный интерес, вовлеченность и общая ответственность в конечном итоге необходимы для успешного сотрудничества. Благодаря инициативам, которые укрепляют родительские способности и поддерживают образовательные обязанности учителей, школы могут помогать семьям.

Препятствия к партнерству семьи и школы

Существует множество препятствий, которые мешают формированию партнерских отношений семьи и школы. Кристенсон (2004) классифицирует эти препятствия как те, которые влияют на семьи, педагогов и те, которые напрямую связаны с отношениями семьи и школы [9]. Например, семейные препятствия, которые мешают позитивному партнерству, включают пассивную роль в образовательном процессе, недоверие к педагогам и невосприимчивость педагогов к потребностям и желаниям семьи. Препятствия педагогов включают страх конфликта с родителями, опасения по поводу способности семей помогать в решении вопросов, связанных со школой, негативное общение с семьями относительно успеваемости ребенка и трудности с восприятием родителей как партнеров в образовательном процессе. Наконец, барьеры, связанные с отношениями между семьей и школой, включают общение, которое происходит строго при возникновении проблем, отсутствие информации и ресурсов о том, как должно осуществляться сотрудничество между семьей и школой, отсутствие понимания перспективы с обеих сторон, неспособность принять партнерскую ориентацию, отношение «выиграл-проиграл» при возникновении конфликта и разное восприятие успеваемости ребенка.

Эффективное партнерство семьи и школы является сложным даже в самых лучших обстоятельствах. Но когда родители и учителя расходятся во мнениях относительно образовательных решений, связанных с ребенком, эти отношения еще больше усложняются.

По словам Кристенсона (2004), готовность и способность эффективно разрешать конфликты являются ключами к созданию эффективного сотрудничества между семьей и школой. Когда нет конфликтов, отношения между родителями и учителями часто бывают теплыми. Однако когда возникают разногласия, родителям и учителям становится намного труднее сотрудничать [10]. Общие цели и ценности служат основой для эффективного разрешения конфликтов. Конфликты следует рассматривать как возможность обсудить цели школы и цели родителей и работать вместе, а не разрушать сотрудничество. Понимание того, как родители, учителя и ученики реагируют на родительско-учительские споры, связанные со способностями ученика, может помочь понять, как эффективно решать эти споры.

Родители склонны выбирать образовательные методы, которые способствуют достижению их целей, не ставя под угрозу эмоциональные связи с детьми. Их практики варьируются от выражения любви и принятия до руководства посредством строгих требований. Исследование показывает, что понимание и поддержка являются наиболее часто используемыми методами, в то время как чрезмерный контроль встречается реже. В частности, отцы демонстрируют более высокую тенденцию к отстранению и более низкому контролю по сравнению с матерями, что подтверждает значительные гендерные различия в подходах к воспитанию детей.

Результаты показывают, что лекции для родителей и беседы, инициированные учителем, являются предикторами формирования желаемого родительского поведения, такого как предоставление детям права на свое мнение [11]. Кроме того, участие в родительских собраниях, индивидуальных беседах и консультациях школьного консультанта влияет на родительскую практику, способствуя более здоровым семейным отношениям и оптимальным условиям для развития ребенка.

Заключение

Родители, ученики и педагоги должны работать вместе, чтобы сформировать эффективное, устойчивое партнерство семья-школа. Прочные партнерства могут гарантировать, что конфликты будут успешно управляться и разрешаться. В конечном счете, партнерство семья-школа заключается в максимизации возможностей для успеха учащихся. Когда и родители, и учителя учатся совершенствовать свои партнерские усилия, а ученики остаются в центре всех отношений, партнерство семья-школа может быть сохранено — даже при наличии конфликта.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Милак, Ђ. С. (2020). Участие родителей и педагогов в предотвращении раннего ухода из школы: достижения и ограничения. В: Радулович Л., Милин В. и Лююч Б. (ред.), *Национальная научная конференция "Встречи педагогов": участие в образовании – педагогические (вз)гляды* (стр. 258–264). http://147.91.75.9/manage/shares/Quality_of_education/Susreti-pedagoga_2020-Zbornik-radova.pdf
2. Kesgin S (2019). Ways to Improve Cooperation in Family, School, or Cooperation Education-Moral Education. *Electronic Turkish Studies* 14(2):581-598.
3. Bogavac Dragana S., Stojadinović Aleksandar M., & Rajčević Petar Đ. (2022). PARENTAL INVOLVEMENT IN EDUCATION AND COLLABORATION WITH SCHOOL. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 10 (1), 1-14.
4. Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (pp. 1-101). New York: Wiley.
5. Dedaj, M. (2020). Vaspitni stilovi roditelja i porodična komunikacija [Parenting Styles and Family Communication]. *Vaspitanje i obrazovanje*, 45(3), 121-132. <https://doi.org/10.5937/ZRFFP50-23619>
6. Veljković, J. (2021). Značaj saradnje školske ustanove i porodice za razvoj ličnosti učenika [The importance of family-school cooperation for the development of student personality]. *Nauka, nastava, učenje u izmenjenom društvenom kontekstu*. 309-320. <https://doi.org/10.46793/NNU21.309V>
7. Попович, Д., и Жукович, С. (2014). Партнёрство семьи и школы в условиях переходного периода. Сборник трудов Философского факультета в Приштине, 44(1), 219–235. <https://doi.org/10.5937/ZRFFP44-5751>
8. Grofcikova, S., Mendelova, E., & Green, H. (2019). Teacher's individual concept with focus on cooperation with pupil's family. In 6th SWS International Scientific Conferences on social sciences 2019. (pp. 493-500). <https://doi.org/10.5593/SWS.ISCSS.2019.4/S13.064>
9. Christenson, S. L. (2004). The family–school partnership: An opportunity to promote the learning competence of all students. *School Psychology Review*, 33(1), 83–104.
10. Cornille, T. A., Pestle, R. E., & Vanwy, R. W. (1999). Teachers' conflict management styles with peers and students' parents. *The International Journal of Conflict Management*, 10(1), 69–79.
11. Đukić, Tatjana & Bogavac, Dragana & Stojadinović, Aleksandar & Rajčević, Petar. (2022). Parental Involvement in Education and Collaboration with School. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 10. 1-14. 10.23947/2334-8496-2022-10-1-01-14.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-58-63

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

МИЦУЛЯ ЕЛЕНА АНДРЕЕВНА

Магистрант 2 курса, ОП 7М01301 «Педагогика начального образования»,
Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова

Научный руководитель – ШАЯХМЕТОВА А.А
Кокшетау, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию научно-методических условий инновационной деятельности педагогов начальных классов. В работе рассматриваются актуальные проблемы внедрения современных образовательных технологий и анализируются успешные практики, способствующие улучшению качества обучения. Особое внимание уделяется подготовке учителей к использованию инновационных методов, а также поддержке со стороны администрации образовательных учреждений. Результаты подчеркивают важность системного подхода и постоянного обучения педагогов, чтобы создать адаптивное и эффективное образовательное пространство. Статья содержит рекомендации для будущих исследований и практических действий в направлении информатизации процесса обучения.

Ключевые слова: инновационная деятельность, начальные классы, педагогические технологии, качество обучения, подготовка учителей, образовательные учреждения.

Abstract. This article is devoted to the study of scientific and methodological conditions of innovative activity of primary school teachers. The paper examines the current problems of the introduction of modern educational technologies and analyzes successful practices that contribute to improving the quality of education. Special attention is paid to the preparation of teachers for the use of innovative methods, as well as support from the administration of educational institutions. The results highlight the importance of a systematic approach and continuous teacher training in order to create an adaptive and effective educational space. The article contains recommendations for future research and practical actions in the direction of informatization of the learning process.

Keywords: innovative activity, elementary grades, pedagogical technologies, quality of education, teacher training, educational institutions.

Введение. Инновационная деятельность в образовании является ключевым фактором, способствующим повышению качества обучения и воспитания детей. В условиях быстро меняющегося мира, где технологии и научные подходы развиваются с невероятной скоростью, педагогам начальных классов необходимо осваивать новые методики и внедрять их в образовательный процесс. Основным термином в этой области является "инновация", который подразумевает введение новых идей, методов и подходов, способствующих улучшению результатов обучения и развитию творческого потенциала учащихся. Актуальность исследования научно-методических условий инновационной деятельности педагогов начальных классов обусловлена необходимостью подготовки детей к требованиям современного общества, обладающего высоким уровнем сложности и динамичности. В данной ситуации учитель выступает не только как носитель знаний, но и как фасилитатор, который должен уметь адаптировать образовательный процесс под нужды каждого ученика [1].

Существующие методические рекомендации и программы зачастую не отражают современных требований и недостаточно учитывают индивидуальные особенности детей, что делает важным поиск новых подходов и средств для реализации инновационной деятельности

в классе. Педагоги должны быть готовы к постоянному профессиональному развитию и поиску эффективных технологий, способных вдохновить детей на изучение окружающего мира и развитие критического мышления.

Целью данного исследования является определение ключевых условий для успешной реализации инновационной деятельности в начальной школе. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие **задачи**:

-Выявить основные научно-методические принципы, способствующие инновационному обучению в начальной школе.

-Определить роль преподавателя в процессе внедрения инновационных технологий в учебный процесс.

-Разработать рекомендации по повышению квалификации педагогов в контексте инновационной деятельности.

Исследование научно-методических условий инновационной деятельности педагогов начальных классов является важной темой в области педагогики и образовательных технологий. Несколько ученых, как в Казахстане, так и в России, глубоко исследовали эту область, предлагая теории и практики для улучшения образовательного процесса. Одним из таких ученых является казахстанский педагог и профессор Аюбова Гульсара Махметовна [2], а русским ученым, внесшим значимый вклад в данную область, является доктор педагогических наук, профессор Ирина Борисовна Коновалова [3].

Гульсара Махметовна Аюбова является одним из ведущих экспертов в области педагогических инноваций и образовательных технологий в Казахстане. Она активно занимается исследованиями, направленными на внедрение новых методов обучения в начальной школе. Основное внимание Гульсары Махметовны уделяется формированию у детей критического мышления и творческих способностей через интеграцию различных образовательных технологий. В своих исследованиях она анализирует современные подходы к обучению, такие как проектное и проблемное обучение, а также целенаправленные методики, которые способствуют более глубокому усвоению учебного материала. Аюбова является автором многочисленных учебных пособий и статей, в которых представляются практические рекомендации по внедрению инноваций в образовательный процесс. Ее работы содержат результаты многих экспериментов, проведенных в казахстанских школах, что позволяет делать обоснованные выводы о влиянии инновационных методов на успеваемость и развитие учащихся.

Гульсара Махметовна активно участвует в образовательных конференциях как на национальном, так и на международном уровне, где делится опытом внедрения новых педагогических практик. Она также консультирует образовательные учреждения по вопросам разработки и внедрения новых образовательных программ, что свидетельствует о ее выдающемся вкладе в развитие образовательной системы Казахстана. Благодаря усилиям таких исследователей, как Аюбова, многие школы в стране начали активно внедрять инновационные подходы в своей практике, что способствует модернизации и улучшению качества образования.

Ирина Борисовна Коновалова является одним из ключевых специалистов в области педагогических инноваций и информатизации образовательного процесса. Работы Коноваловой сосредоточены на теоретических и практических аспектах внедрения новых технологий в школу, особенно в контексте начального образования. Она исследует такие направления, как использование информационно-коммуникационных технологий, развивающего обучения и игровых методов. В своих трудах Ирина Борисовна акцентирует внимание на важности подготовки учителей к использованию цифровых технологий в учебном процессе, что позволяет создавать более адаптивное и интерактивное образовательное пространство. Ее работы включают как теоретические основы, так и практические рекомендации для педагогов, что делает их особенно ценными для учителей, стремящихся интегрировать современные подходы в свою практику.

Ирина Борисовна также активно участвует в разработке государственных образовательных стандартов и программе повышения квалификации учителей, что делает ее исследования актуальными не только на уровне отдельных учебных заведений, но и для всей образовательной системы России. Исследования, проведенные Коноваловой, подтверждают важность внедрения инновационных методов обучения для повышения мотивации и заинтересованности учащихся, а также их успешности в учебе.

Методы исследования. Исследование научно-методических условий инновационной деятельности педагога начальных классов потребовало применения комплексного подхода и использования нескольких методов. В данном контексте основными методами исследования стали анкетирование и теория действия.

Первым методом, использованным в настоящем исследовании, является анкетирование. Этот метод позволяет получить количественные и качественные данные о текущем состоянии инновационной деятельности в начальной школе. Анкетирование проводилось среди педагогов начальных классов, работающих в различных образовательных учреждениях, с целью выявления их впечатлений, опыта и мнений относительно внедрения инновационных методов и технологий в учебный процесс. В анкете содержались вопросы, касающиеся актуальных задач образования, используемых технологий, уровня профессиональной подготовки учителей, а также их мотивации к внедрению инноваций. Анкетирование дало возможность собрать мнения достаточно широкой выборки респондентов, что обеспечивает достоверность и обоснованность полученных результатов. Данные, полученные в результате анкетирования, были обработаны с использованием статистических методов, что позволило выявить основные тренды и проблемы, с которыми сталкиваются педагоги в своей практической деятельности. Кроме того, результаты анкетирования позволили создать профиль современного учителя начальных классов, который активно использует инновационные технологии, а также выявить барьеры, мешающие их внедрению.

Вторым методом исследования стала теория действия. Этот метод позволяет анализировать процессы, происходящие в образовательной среде, и понимать, как различные факторы влияют на реализацию инновационной деятельности. Основное внимание в рамках этой теории уделяется практике обучения и взаимодействию между педагогом и учеником. Принимая во внимание индивидуальные и социальные контексты, в которых происходит обучение, можно определить ключевые элементы, способствующие или препятствующие внедрению новых методов. При помощи теории действия исследовались конкретные примеры успешных практик, проведенных в учебных заведениях, где инновационные подходы к обучению привели к улучшению результатов учащихся и повышению их заинтересованности в учебном процессе. Этот метод дал возможность не только выявить успешные практики, но и выявить факторы, определяющие их эффективность, такие как мотивация учеников, педагогическая поддержка и систематическое обучение учителей.

Таким образом, применение анкетирования и теории действия в процессе исследования позволило получить комплексное представление о научно-методических условиях, необходимых для успешной инновационной деятельности педагогов начальных классов. Эти методы не только обеспечили качественный и количественный анализ существующей практики, но и открыли новые горизонты для дальнейшего исследования в области инновационного образования. Полученные результаты могут быть использованы как основа для разработки рекомендаций и стратегий по поддержке и развитию инновационной деятельности в начальной школе, а также для повышения квалификации педагогов, работающих в этой сфере. Наше исследование направлено на создание условий, способствующих формированию открытого и креативного образовательного пространства, где учитель и ученик становятся партнерами в процессе обучения.

Результаты исследования. Исследование научно-методических условий инновационной деятельности педагогов начальных классов позволило выявить ряд значимых результатов, касающихся как возможностей внедрения инновационных технологий в

образовательный процесс, так и существующих проблем и барьеров. В ходе анкетирования и анализа практических примеров были собраны данные, которые позволяют более глубоко понять текущую ситуацию в этой области.

Первым важным результатом исследования стало выявление уровня готовности учителей начальных классов к внедрению инновационных методов. Согласно полученным данным, большинство респондентов (около 76%) считают, что обладают базовыми знаниями и навыками для применения современных технологий в обучении. Однако лишь 32% из них уверены в своих силах и готовы экспериментировать с новыми методами. Большинство опрошенных педагогов отмечают необходимость в дополнительном обучении и поддержке со стороны администрации образовательных учреждений. Это говорит о том, что готовность к внедрению инноваций часто не соответствует реальным возможностям, и необходима более систематическая работа с педагогами по повышению их компетенций.

Таблица 1. Уровень готовности педагогов начальных классов к внедрению инновационных технологий

Уровень готовности	Процент (%)
Высокий	12
Средний	64
Низкий	24
Не уверен	32

Вторым значимым аспектом, выявленным в ходе исследования, стал анализ используемых педагогами инновационных технологий. Основное внимание на себя обращают методы, связанные с информационно-коммуникационными технологиями (ИКТ), которые были выбраны 58% респондентов. Это подтверждает тенденцию к цифровизации образовательного процесса, однако также выявляет и некоторые недостатки, такие как отсутствие достаточного технического обеспечения и доступа к интернету в школах. Остальные популярные методы включают проектное обучение (38%), игровые технологии (30%) и проблемное обучение (25%).

Анализ результатов анкетирования показывает, что многие учителя начинали использовать инновации в обучение в силу необходимости, а не по своему усмотрению. Это дает сигнал о том, что система образования еще не полностью адаптирована к современным вызовам и нуждается в большей гибкости и поддержке со стороны руководства школ. Важно отметить, что 45% респондентов выразили желание участвовать в профессиональных сообществах и семинарах, что также подчеркивает их стремление к росту и развитию в условиях инновационного обучения.

Кроме того, исследование показало, что важным фактором, влияющим на успешность внедрения инновационных технологий, является поддержка со стороны администрации образовательных учреждений. Педагоги, работающие в школах, где руководство активно поддерживает инициативы по внедрению новых методов и технологий, имеют более высокие результаты в обучении своих учеников. Так, среди опрошенных женщин и мужчин, работающих в таких условиях, 70% признали, что имеют возможность экспериментировать с новыми методами, и результаты их учеников значительно превосходят средние показатели по школе.

Однако, как указывает третья часть респондентов, одной из основных преград на пути к внедрению инновационных технологий остаются устаревшие программы обучения и системы оценки. В некоторых случаях педагоги чувствуют себя ограниченными в своих действиях, принуждаясь следовать жестким рамкам, установленным старыми методиками, которые не учитывают новых подходов к обучению.

Исследование научно-методических условий инновационной деятельности педагогов начальных классов позволило глубже понять имеющиеся проблемы, а также выделить

успешные практики в данной области. Важным было не только получить данные о текущем состоянии внедрения инноваций, но и проанализировать факторы, которые могут влиять как положительно, так и отрицательно на процесс внедрения новых образовательных технологий.

Одной из главных проблем, выявленных в исследовании, стало отсутствие системного подхода к обучению педагогов. Большинство учителей испытывают дефицит знаний в области новых технологий и методик, что связано не только с недостатком обучающих программ, но и с нехваткой времени на их изучение в условиях загруженности. Педагоги начальных классов чаще всего перегружены организационными вопросами и рутинной работой, что не оставляет им достаточно времени для самообразования и профессионального роста.

Также среди опрошенных были отмечены низкие уровни взаимопонимания и сотрудничества между учителями и администрацией школ. Это приводит к тому, что многие идеи и предложения учителей остаются без внимания, создавая атмосферу отчуждения. Учителя рассматривают внедрение инновационных методов обучения как дополнительное бремя, а не как возможность перезагрузки и улучшения качества образования.

Другой значительной проблемой является недостаток ресурсного обеспечения для использования новых технологий. Во многих школьных учреждениях отсутствуют современные компьютеры, проекторы и другие инструменты, необходимые для полноценного внедрения ИКТ. В ряде случаев школы сталкиваются с техническими сбоями, что дополнительно снижает заинтересованность педагогов.

Несмотря на выявленные проблемы, исследование также показало, что существуют успешные практики внедрения инновационных технологий в образовательный процесс. Некоторые школы уже используют современные подходы, такие как проектное обучение, игровые методики и активные формы работы с учениками. Это стало возможным благодаря активному сотрудничеству учителей, созданию рабочих групп и обучения на базе учебных учреждений.

На примере одной из школ, участвующих в исследовании, была организована программа профессионального развития педагогов, включающая регулярные тренинги, семинары и мастер-классы. В этом учебном заведении учителя активно делятся опытом, обсуждают новые идеи и разрабатывают совместные проекты, что существенно повышает уровень их вовлеченности в процесс обучения. Указанная школа также применяет коучинг, когда опытные педагоги помогают новичкам адаптироваться к новым условиям и осваивать инновационные слова.

Важным аспектом успешной практики является сбор и анализ обратной связи от учащихся относительно используемых методов. В этой школе учителя проводят регулярные опросы среди учеников, обсуждают с ними, какие технологии и подходы им нравятся, и что можно улучшить. Это позволяет не только повысить качество обучения, но и укреплять взаимное доверие между учениками и педагогами.

Результаты исследования показывают, что внедрение инновационных технологий положительно сказывается на мотивации и успеваемости учащихся. Ученики, обучающиеся с использованием методов проектного обучения и ИКТ, отмечают большую заинтересованность в учебном процессе, улучшение понимания материала и развитие сотрудничества в группе. Это подтверждается результатами опросов, где 85% учеников выразили положительное мнение о новых методах обучения и отметили, что они помогают лучше усваивать материал.

Более того, использование игровых методов позволило повысить не только успеваемость, но и социальные навыки учащихся. Ученики учатся работать в команде, уделяют внимание мнению других и учатся принимать совместные решения. Это, в свою очередь, позитивно влияет на их межличностные отношения и способствует улучшению атмосферы в классе.

Таким образом, результаты исследования показывают, что для успешной реализации инновационных методов в начальной школе необходимо проводить системную работу с педагогами, направленную на повышение уровня их профессиональной подготовки и создание условий для экспериментирования и внедрения новых подходов к обучению. Обучение должно

быть не только одноразовым, но и постоянным, чтобы учителя могли адаптировать свои знания к быстро меняющимся условиям образовательного процесса.

Выводы:

- Большинство педагогов начальных классов имеют базовые знания о современных методах и технологиях, однако почти треть из них не уверены в своей готовности к их внедрению, что указывает на необходимость дополнительного обучения и поддержки.

- Информационно-коммуникационные технологии являются наиболее используемыми инновационными методами в обучении, что подтверждает тенденцию к цифровизации образования, однако также выявляет недостаток технического обеспечения в образовательных учреждениях.

- Учителя выражают реальную заинтересованность в участии в семинарах и профессиональных сообществах, что говорит о желании развивать свои навыки и внедрять инновации в образовательный процесс.

- Успех внедрения инновационных технологий в значительной степени зависит от поддержки со стороны администрации школ, что подчеркивает важность создания благоприятной образовательной среды.

- Устаревшие программы и жесткие рамки образовательных стандартов сказываются на мотивации учителей к экспериментам и нововведениям, создавая преграды на пути к внедрению современных подходов.

- Необходимость пересмотра систем оценки и программ обучения, чтобы они лучше соответствовали инновационным методам, была отмечена большинством респондентов.

- Педагоги, имеющие возможность экспериментировать и внедрять новые методы, в большинстве случаев достигают лучших результатов в обучении своих учеников, что указывает на необходимость гибкости в образовательном процессе.

Исходя из результатов исследования, рекомендовано разработать стратегии повышения квалификации учителей, системы поддержки инноваций на уровне образовательных учреждений, а также внедрить в образовательный процесс больше возможностей для обмена опытом между педагогами. Это может включать организацию курсов повышения квалификации, профессиональные сообщества, сотрудничество с университетами и экспертами в области образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аюбова Г. М., Коновалова И. Б. Современные подходы к инновационному обучению в начальной школе: идеи и практики. – Нур-Султан: Издательство "Білім", 2021. – 150 с.
2. Аюбова Г. М. Инновационные технологии в образовательном процессе: пути внедрения и практическое применение. – Алматы: Издательство Казахского университета, 2017. – 152 с.
3. Коновалова И. Б. Информационно-коммуникационные технологии в обучении: опыт и перспективы. – Москва: Издательство Академии повышения квалификации и переподготовки работников образования, 2019. – 240 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-64-70

УДК 378.147

SRSTI 14.01.45

МЕТОДЫ ПРИМЕНЕНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ НА ТЕМУ «СТЕРЕОХИМИЯ ОРГАНИЧЕСКИХ МОЛЕКУЛ» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

НҮРЛАНҚЫЗЫ АЯУЛЫМ, ТҮЙМЕБАЙ ДИНАРА

магистранты 1 курса Южно-Казахстанского педагогического университета имени
Ө.Жәнібеков

Научный руководитель- ШЕРТАЕВА Н.Т.
Шымкент, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются методы применения технологий виртуальной реальности (VR) в процессе проведения практических занятий по стереохимии органических молекул для студентов вузов. Анализируются возможности VR-среды для наглядного представления пространственной структуры органических соединений, их изомерии и механизма органических реакций. Описаны основные преимущества использования виртуальной реальности, включая повышение уровня визуализации, интерактивности и вовлеченности студентов в учебный процесс. Приводятся примеры образовательных платформ и программных решений, позволяющих моделировать стереохимические структуры и взаимодействия в 3D-пространстве. Авторы обсуждают методические подходы к интеграции VR в учебные курсы по органической химии, а также оценивают эффективность таких технологий на основе опыта их применения в вузах.

Ключевые слова: виртуальная реальность, стереохимия, органическая химия, VR-обучение, образовательные технологии, интерактивные методы обучения.

Annotation. The article discusses the methods of using virtual reality (VR) technologies in the process of conducting practical classes on the stereochemistry of organic molecules for university students. The possibilities of the VR environment for visual representation of the spatial structure of organic compounds, their isomerism and the mechanism of organic reactions are analyzed. The main advantages of using virtual reality are described, including increasing the level of visualization, interactivity, and student engagement in the learning process. Examples of educational platforms and software solutions that allow modeling stereochemical structures and interactions in 3D space are given. The authors discuss methodological approaches to integrating VR into organic chemistry training courses, as well as evaluate the effectiveness of such technologies based on the experience of their use in universities.

Keywords: virtual reality, stereochemistry, organic chemistry, VR-learning, educational technologies, interactive teaching methods.

Введение

Современное химическое образование требует использования инновационных технологий, способствующих глубокому пониманию сложных пространственных структур молекул и их стереохимических особенностей. Стереохимия органических молекул является одной из наиболее сложных для восприятия дисциплин, поскольку традиционные методы обучения, основанные на двумерных изображениях и физических моделях, не всегда позволяют студентам в полной мере осознать трехмерную природу молекул и их пространственные преобразования. Поэтому актуальным является применение виртуальной реальности (VR), которая предоставляет уникальные возможности для формирования и развития пространственного мышления у студентов, позволяя им взаимодействовать с

молекулярными моделями в интерактивном режиме. Использование VR-технологий в обучении стереохимии способствует повышению наглядности, улучшению понимания таких ключевых концепций, как хиральность, конформационный анализ и стереоселективность реакций, а также развитию практических навыков работы с молекулярными структурами.

Кроме того, интеграция виртуальной реальности в образовательный процесс соответствует тенденциям цифровизации высшего образования, что делает данную тему особенно актуальной в контексте совершенствования методик преподавания химических дисциплин. Исследование методов применения VR при изучении стереохимии органических молекул позволит разработать эффективные подходы к обучению, которые повысят уровень подготовки студентов и их мотивацию к изучению сложных химических процессов.

Целью данной работы является разработать и обосновать методы применения технологий виртуальной реальности (VR) для проведения практических занятий по стереохимии органических молекул в вузах, с целью повышения наглядности, интерактивности и эффективности усвоения сложных пространственных структур и принципов их взаимодействия.

В **задачи исследования** входило нахождение ответов на следующие исследовательские вопросы:

Q1. Насколько изучена проблема технологии виртуальной реальности (VR) в контексте их применения в высшем химическом образовании, с особым акцентом на изучение стереохимии органических молекул в научной литературе?

Q2. Можно ли определить влияние VR-технологий при проведении практических занятий по стереохимии, включая моделирование пространственной структуры молекул, визуализацию их взаимодействий и конформационных переходов?

Q3. Как можно оценить эффективность внедрения VR-методов в учебный процесс, включающая сравнительный анализ традиционных и инновационных способов обучения, выявление влияния VR на успеваемость студентов, их пространственное мышление и уровень понимания стереохимических принципов?

Современные отечественные и зарубежные исследователи подчеркивают значимость внедрения VR-технологий в химическое образование, отмечая их потенциал в повышении эффективности обучения и вовлеченности студентов.

С помощью поисковых систем Education Research Complete, ERIC, MEDLINE, EMBASE, IEEE Xplore, Scopus и Web of Science: Core Collection был проведен обзор литературы, чтобы найти отчеты об использовании виртуальной реальности в учебных программах для студентов, в частности для изучения стереохимии органических молекул.

Анализ существующих VR-технологий, применяемых в высшем образовании при обучении студентов основам стереохимии органических молекул, демонстрирует рост и разнообразие инноваций в этой области. Отметим некоторые из ключевых технологий:

Виртуальная реальность (VR):

- HTC Vive и Oculus Rift: Это высококачественные VR-гарнитуры, которые предоставляют пользователю широкое поле зрения и высокую степень иммерсии. Они используются в образовательных программах для обучения дизайну, архитектуре и искусству.

- PlayStation VR: Это более доступная VR-платформа, используемая в некоторых учебных программах для обучения игровому дизайну и виртуальному искусству.

- Google Cardboard и Google Daydream: Это доступные VR-решения, которые можно использовать с смартфонами. Они позволяют широкому кругу пользователей познакомиться с VR-технологией.

- VR-программное обеспечение: Существует множество VR-программ и приложений, разработанных специально для обучения, такие как Tilt Brush (для создания 3D-картин и моделей) и Gravity Sketch (для 3D-моделирования).

Д.П. Ананин и А.Ю. Сувилова [1] определяют VR- технологии как средства, обеспечивающие полное погружение обучающихся в искусственно созданную среду, что

ОФ "Международный научно-исследовательский центр "Endless Light in Science"

способствует отработке алгоритмов действий в стандартных и нестандартных ситуациях профессиональной деятельности, включая химические эксперименты.

Авторы Набокова Л.С., Загидуллина Ф.Р. [2] показывают, что современные тенденции в образовательном процессе стремятся к интеграции инновационных технологий, среди которых виртуальная реальность (VR) занимает особое место. VR предоставляет возможность создания интерактивных и иммерсивных учебных сред, что особенно актуально при изучении дисциплин, требующих пространственного воображения, таких как стереохимия органических молекул.

Внедрение VR в образовательный процесс позволяет модернизировать традиционные формы лекций и практических занятий. Использование компьютерных образовательных технологий усиливает информативность и наглядность, переводя акцент на индивидуализацию и дифференциацию знаний студентов, что обеспечивает синергизм педагогического воздействия [3-4].

Обзор [5] посвящен иммерсивной виртуальной реальности в системе подготовки педагогов химии, чтобы лучше понять ее потенциальную способность обучать пользователей работе в условиях мышления более высокого порядка, что обычно требует продвинутых навыков суждения, таких как критическое мышление и решение проблем.

Исследования [6] были проведены, чтобы изучить, сравнить и охарактеризовать интерактивные учебные среды для преподавателей естественных наук, основанные на виртуальной реальности, с условиями обучения в реальной жизни. Пятьдесят четыре студента колледжа были случайным образом распределены либо в реальные условия, либо в условия виртуальной реальности. Основное влияние состояния виртуальной реальности на реальную жизнь не было статистически значимым с точки зрения ретроспективного опроса вовлеченности, психологических измерений и комплексной нейровизуализации. Это открытие позволяет предположить, что использование виртуальной реальности с точки зрения реалистичности среды для учителей естественных наук preservice позволило им извлекать уроки из смоделированных реальных ситуаций для передачи навыков использования виртуальной реальности в классе.

Создание специализированных VR-приложений, таких как MolecularWebXR, предоставляет возможность многопользовательского взаимодействия в иммерсивной среде. Пользователи могут одновременно исследовать и обсуждать химические и биологические концепции в 3D-пространстве, что способствует более глубокому пониманию молекулярных структур и их взаимодействий [7-8].

Проекты, такие как MolecuSense, используют перчатки с тактильной обратной связью для создания и взаимодействия с моделями молекул в VR. Это обеспечивает более естественное и интуитивное взаимодействие, позволяя студентам "ощущать" молекулярные структуры, что способствует лучшему пониманию пространственной организации молекул [9].

Анализ литературы показывает, что интеграция VR в процесс обучения стереохимии органических молекул открывает новые возможности для повышения качества образования. Иммерсивные технологии способствуют лучшему пониманию сложных пространственных структур, повышают мотивацию студентов и обеспечивают интерактивность учебного процесса.

Однако для эффективного внедрения VR необходимо учитывать технические аспекты, адаптировать учебные программы и проводить дальнейшие исследования по оценке педагогической эффективности VR технологии.

Материалы и методы

Для исследования методов применения технологий виртуальной реальности (VR) в процессе проведения практических занятий по стереохимии органических молекул в вузах целесообразно использовать комплекс научных методов: литературный анализ для изучения и систематизация научной литературы, учебно-методических пособий, рецензируемых статей и

современных исследований в области химического образования, педагогических технологий и цифровых инструментов, включая VR-технологии, моделирование и разработка VR-контента для создания, адаптации и тестирования интерактивных виртуальных моделей молекул, обеспечивающих наглядное представление стереохимических принципов, таких как хиральность, конформационный анализ и стереоселективность химических реакций.

Для оценки влияния внедрения VR-технологий на качество усвоения учебного материала студентами, а также их вовлеченность в изучение стереохимии был проведен педагогический эксперимент. Во время педагогического эксперимента наблюдали за ходом проведения занятий, в которых используются VR, с целью изучения взаимодействия студентов и преподавателей с этими технологиями.

Чтобы собрать данные, отражающие субъективное восприятие студентами VR-инструментов, их удобство, педагогическую эффективность и влияние на формирование пространственного мышления было проведено анкетирование и тестирование.

Следующий метод исследования сравнительный анализ для проведения сопоставления результатов обучения студентов, использующих VR-технологии, с результатами традиционного подхода к изучению стереохимии (работа с двумерными изображениями, физическими моделями и компьютерными симуляциями).

Были использованы методы математической статистики для объективного анализа полученных экспериментальных данных и выявления достоверности влияния VR-методов на эффективность обучения.

Комплексное применение данных методов позволит оценить педагогическую значимость VR-технологий в изучении стереохимии, выявить их дидактические преимущества и разработать обоснованные рекомендации по их интеграции в образовательный процесс вузов.

Обсуждение и результаты

В последние годы технологии виртуальной реальности (VR) активно внедряются в образовательный процесс, включая обучение химии в вузах. Их применение позволяет улучшить визуализацию сложных химических концепций, повысить мотивацию студентов и обеспечить безопасную среду для проведения виртуальных экспериментов [10]. Стереохимия, как наука, исследующая пространственное расположение атомов в молекулах, требует глубокого понимания трехмерных структур и их изомерии. Традиционные двумерные изображения ограничены в передаче пространственной информации, что затрудняет восприятие стереохимических особенностей соединений. Виртуальная реальность (VR) позволяет преодолеть эти ограничения, обеспечивая интерактивное взаимодействие с трехмерными моделями молекул, что способствует более полному усвоению материала. Сравнение эффективности VR-технологий с традиционными методами преподавания, проведенное в работе [11], подтверждает их высокую значимость для изучения стереохимии. Можно отметить что, использование VR в образовательном процессе повышает наглядность изучаемых структур и способствует развитию пространственного мышления у студентов.

В Южно - Казахстанском педагогическом университете имени Ө. Жәнібеков использование VR позволяет студентам понимать такие понятия как хиральность, конфигурации и конформации молекул. Студенты могут изменять угол вращения связей, наблюдать за стереоизомерами и моделировать реакции, учитывая стереохимические аспекты. Также отмечено, что приложения VR Chemistry LAB и MEL Chemistry VR предоставляют виртуальные лаборатории, где студенты могут проводить эксперименты и изучать химические процессы в интерактивном формате.

Педагогический эксперимент проводился на кафедре «Химия» В социологическом опросе приняли участие студенты специальностей 6B01504 - «Подготовка учителя химии», 6B01507 - «Подготовка учителя химии- биологии», в количестве 50 человек.

При проведении анкетирования среди студентов по выявлению применения методик виртуальной реальности были получены следующие результаты. На вопрос «Вы использовали

VR в учебных целях?» около 74% ответили «Да», 26% - «Нет». При пояснении, с какой конкретной технологией VR они имели опыт, то более 60% указали на мобильные приложения, 40% - VR-гарнитуры. На вопрос «Оцените, каким образом использование VR повлияло на ваше обучение (положительно, отрицательно, нейтрально)?» - положительно – 77%, нейтрально -23%, отрицательно - 0%.

Наблюдение за ходом проведения практических занятий, в которых используются виртуальная реальность (VR), с целью изучения стереохимии органических молекул в вузах. Наблюдение строилось на основе следующей схемы:

1.Планирование и подготовка, определение цели исследования, аспектов взаимодействия между студентами и преподавателями: вовлеченность студентов, реакцию на учебный материал и технологии и т. д.

2.Выбор методологии наблюдения. Подготовка необходимого оборудования для наблюдения, включая камеры, микрофоны.

Проведение наблюдения: выбор места наблюдения, запись хода занятия, включая действия студентов и преподавателей, их реакции, вопросы, комментарии, видеозапись.

Анализ данных: транскрибация и категоризация материала по определенным темам или критериям (например, активность студентов, типы вопросов и ответов и т. д.). Выявление успешных стратегий использования VR и обнаружение проблемных ситуаций. Выводы, полученные из наблюдений за ходом практических занятий с использованием виртуальной реальности (VR) стали ценными данными для анализа эффективности интеграции данной технологии в учебный процесс (Рисунок 1).

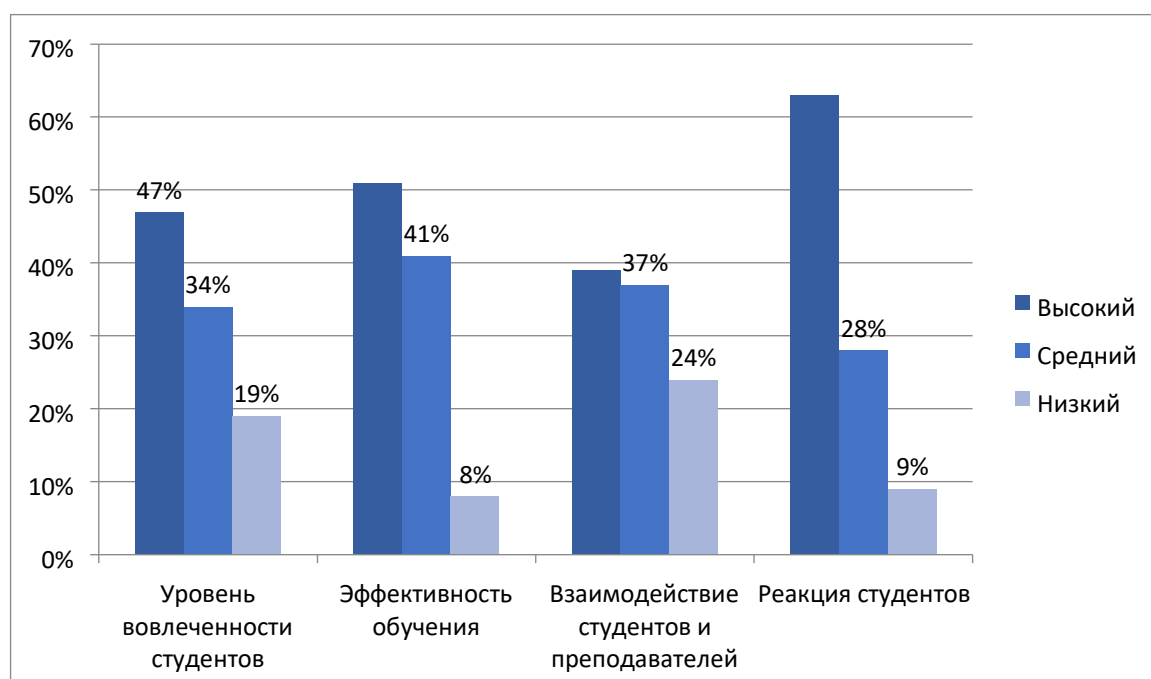

Рисунок 1 - Результаты наблюдений за ходом проведения занятий, в которых используются виртуальная реальность (VR)

На основе экспериментальных данных можно заключить, что интеграция VR-технологий в обучение стереохимии органических молекул предоставляет уникальные возможности для углубленного изучения предмета. Она способствует развитию пространственного мышления, улучшает понимание сложных концепций и делает образовательный процесс более интерактивным и увлекательным. Однако для эффективного внедрения VR необходимо учитывать методические аспекты и обеспечивать соответствующую техническую поддержку.

Заключение

Интеграция технологий виртуальной реальности (VR) в образовательный процесс высшей школы открывает новые возможности для изучения сложных дисциплин, требующих развитого пространственного мышления, таких как стереохимия органических молекул. Анализ теоретических и практических аспектов применения VR при проведении практических занятий по данной теме подтверждает ее высокую педагогическую ценность и перспективность.

Использование VR-технологий позволяет повысить наглядность изучаемых структур, обеспечить интерактивное взаимодействие с трехмерными моделями молекул, что способствует более глубокому пониманию их пространственной организации, конформационных переходов и стереохимических принципов. Кроме того, VR способствует формированию у студентов профессионально значимых навыков, развитию аналитического мышления и повышению уровня вовлеченности в образовательный процесс.

Проведенное исследование демонстрирует, что VR-методы обладают рядом преимуществ по сравнению с традиционными подходами, включая расширенные возможности визуализации, повышение уровня мотивации обучающихся и индивидуализацию обучения. Однако для эффективного внедрения данной технологии в образовательный процесс требуется дальнейшая работа по совершенствованию методических подходов, адаптации учебных программ и разработке специализированного программного обеспечения.

Таким образом, применение виртуальной реальности при изучении стереохимии органических молекул представляет собой перспективное направление развития высшего химического образования, требующее дальнейшего исследования и апробации с целью повышения качества подготовки специалистов в данной области.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ананин Д.П., Суви́рова А.Ю. Иммерсивные технологии в образовательной практике российской высшей школы // Высшее образование в России. 2023. Т. 33. № 5. С. 112–135. DOI: 10.31992/0869-3617-2024-33-5-112-135
2. Набокова Л.С., Загидуллина Ф.Р. Перспективы внедрения технологий дополненной и виртуальной реальности в сферу образовательного процесса высшей школы // Профессиональное образование в современном мире. 2019. Т. 9. № 2. С. 2710–2719. DOI: 10.15 372/PEMW20190208
3. Корнилов Ю.В. Иммерсивный подход в образовании // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2019. Т. 8. № 1(26). С. 174–178. DOI: 10.26140/anip-2019-0801-0043
4. Давыдова Д., Гильванов Г.Р., Кукушкина Я.В., Романова И.Ю. Иммерсивные технологии в высшем образовании // Известия Петербургского университета путей сообщения. СПб.: ПГУПС, 2023. Т. 20. Вып. 1. С. 120–132. DOI: 10.20295/1815-588X-2023-1-120-132
5. Concannon B.J., Esmail S., Roberts M.R. Head-Mounted Display Virtual Reality in Post-Secondary Education and Skill Training // Frontiers in Education. 2019. No. 4 (80). P. 1–23. DOI: 10.3389/educ.2019.00080
6. Lamb, R., & Etopio, E. A. (2020). Virtual reality: A tool for preservice science teachers to put theory into practice. *Journal of Science Education and Technology*, 29(4), 573–585. <https://doi.org/10.1007/s10956-020-09837-5>
7. Atal D., Admiraal W., Saab N. 360° Video in Teacher Education: A Systematic Review of Why and How It is Used in Teacher Education // Teaching and Teacher Education. 2023. Vol. 135. Article no. 104349. DOI: 10.1016/j.tate.2023.104349
8. Snelson C., Hsu Y.C. Educational 360°-Degree Videos in Virtual Reality: A Scoping Review of the Emerging Research // TechTrends. 2020. No. 64. P. 404–412. DOI: 10.1007/s11528-019-00474-3
9. Gandolfi E., Kosko K.W., Ferdig R.E. Situating Presence within Extended Reality for Teacher Training: Validation of the Extended Reality Presence Scale (XRPS) in Preservice Teacher Use of Immersive 360° Video // British Journal of Educational Technology. 2021. No. 52 (2). P. 824–841. DOI: 10.1111/bjet.13058
10. Рачеев Н.О., Назарова Л.И. Цифровые и нецифровые образовательные технологии в высшей школе: иммерсивность и агентность // Непрерывное образование: XXI век: научный электронный журнал. 2023. Вып. 2(42). С. 1–12. DOI: 10.15393/j5.art.2023.8364
11. Ковалев А.И., Роголева Ю.А., Егоров С.Ю. Сравнение эффективности применения технологий виртуальной реальности с традиционными образовательными средствами // Вестник Московского университета. Серия 14: Психология. 2019. № 4. С. 44–58. DOI: 10.11621/vsp.2019.04.44

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-71-75

UDC: 378.147:004.738.5:811.111

ENHANCING PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING WITH MOBILE TECHNOLOGIES: A CASE STUDY OF «HELLOTALK»

AMANBAY MAKPAL MUKHTARKYZY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

MUSABEKOVA TOMIRIS ERBOLKYZY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Scientific advisor OSSOKINA DARYA OLEGOVNA

PhD, associate professor at

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Abstract. *This article examines the impact of mobile technology on language learning, with a particular focus on the HelloTalk application, which facilitates personalized language practice by connecting learners with native speakers. The paper outlines key features of the app, including vocabulary-building tools and interactive techniques such as spaced repetition, which contribute to improving learners' engagement and progress. In addition to highlighting the app's benefits, the article addresses several challenges that limit its broader adoption and reduce its overall effectiveness in formal educational contexts.*

Keywords: «HelloTalk», mobile technology, language learning, personalized learning, vocabulary, Foreign Language Teaching (FLT).

Introduction

Over the past decade, mobile technologies have significantly transformed the landscape of language learning, providing learners with more flexible, accessible, and interactive educational opportunities. Mobile devices have gained widespread popularity and offer increasingly advanced features, expanding their educational potential [1]. According to the UNESCO Institute for Statistics, mobile technology is now accessible to users across most regions of the world, supporting both formal and informal learning contexts [1]. In particular, personalized language learning—tailoring instruction and practice to individual learners' needs—has become a critical component of effective language acquisition. Among the many available tools, HelloTalk, a language exchange platform, connects learners with native speakers for authentic communication, offering both structured language support and real-time interaction.

Literature review

The importance of mobile technologies in enhancing language learning has been widely recognized in recent research. Wang et al. emphasize that mobile applications support personalized learning, adapting to individual learners' goals, preferences, and progress [2]. Lee [3] and Alvarez [4] highlight that applications such as HelloTalk provide real-time opportunities for communication with native speakers, helping bridge the gap between theoretical knowledge and practical language use. Kim and White also note that interactive features, including direct feedback and collaborative exchanges, support the development of vocabulary, grammar, and speaking skills [5].

Brown and Martin further argue that mobile platforms extend language learning beyond the classroom, encouraging autonomous practice in informal settings [6]. In addition, Sanchez and Holt point out that platform like HelloTalk foster cross-cultural engagement, enriching the learning process with both linguistic and cultural benefits [7]. However, several challenges remain. Fox and Palinscar stress that unequal access to digital devices and reliable internet connectivity continues to limit participation, especially among disadvantaged learners [8]. Furthermore, Selwyn highlights the need

to improve learners' digital literacy to help them navigate educational technologies effectively [9].e training, which can hinder the effectiveness of platforms like «HelloTalk».

Methods or Methodology

This conceptual study employs a qualitative synthesis approach to examine the role and effectiveness of the HelloTalk application in supporting personalized English language learning. The study consolidates insights from peer-reviewed academic research, published case studies, and user feedback documented in existing literature. By triangulating data from multiple sources, the study aims to present a comprehensive overview of the app's capabilities, advantages, and limitations within the context of mobile-assisted language learning (MALL) and personalized educational strategies.

The methodological approach is non-empirical, meaning no original data collection (such as surveys, interviews, or experiments) was conducted directly by the authors. Instead, the analysis is based on a systematic review of secondary sources, including journal articles, educational technology reviews, user satisfaction reports, and previously published evaluations of HelloTalk in both formal and informal learning environments. This secondary data was carefully selected to represent a range of perspectives, from educational researchers, language instructors, and language learners themselves.

The qualitative analysis focuses on identifying recurring themes related to user engagement, app functionality, pedagogical value, and technical or economic barriers that impact the successful adoption of the platform. Special attention is paid to features that contribute to personalized learning experiences, such as adaptive feedback, real-time corrections from native speakers, and customizable learning paths. These features are analyzed within the broader framework of learner autonomy, self-regulated learning, and digital language learning strategies.

The study also considers how HelloTalk fits into the evolving landscape of MALL, comparing its functionality and pedagogical value to other widely used language learning applications. This comparative lens helps situate the findings within the larger discussion of technology-enhanced language learning.

Although no original fieldwork was undertaken, the combination of theoretical analysis, case study synthesis, and user feedback interpretation provides a holistic understanding of how HelloTalk can be used to enhance personalized language learning experiences, particularly for learners of English.

Analysis and results

HelloTalk functions as both a social platform and an educational tool, designed to facilitate language exchange between learners and native speakers across more than 100 languages. The app combines real-time communication features with interactive learning tools, enabling both structured and spontaneous language practice. According to Johnson and Smith, core features such as text chat, voice messaging, video calls, and collaborative text correction are consistently highlighted by users as valuable for improving fluency, grammar awareness, and pronunciation [10]. The familiar, social media-like interface lowers the barrier to participation, making the platform accessible and engaging, particularly for younger users accustomed to digital communication [2].

As Kim and White note, immediate feedback from native speakers through corrected texts and conversational responses enhances learners' understanding of contextual language use and helps address errors in real-time, reinforcing practical communication skills [5]. This authentic language practice helps learners develop cultural sensitivity, an essential component of communicative competence.

A key strength of HelloTalk is its personalization options, which allow learners to adjust display preferences, select topics of interest, and set learning goals tailored to their individual needs and proficiency levels. Wang et al. emphasize that this adaptive personalization, which ranges from basic visual customization to dynamic content adaptation, aligns closely with learner-centered educational strategies [2]. This customization enhances motivation by ensuring that learning materials remain relevant and engaging for each individual.

Beyond individual interactions, the app supports collaborative learning through group chats, thematic forums, and interactive community posts, where learners can seek advice, participate in discussions, and exchange language tips [11]. This peer-to-peer interaction reinforces language skills and cultivates a sense of belonging to a global learning community [12]. Brown and Martin highlight that this flexible, anytime-anywhere access supports learners in integrating language study into their daily routines [6].

Another notable feature, HelloWords, focuses specifically on vocabulary acquisition. Combining spaced repetition techniques, interactive flashcards, and gamified quizzes, HelloWords facilitates long-term vocabulary retention [14]. By offering thematic word lists and progress-tracking tools, this feature enables learners to monitor their development and target specific areas for improvement. Nugroho et al. emphasize that this combination of interactive learning and structured review accelerates vocabulary acquisition and enhances word recall in conversational contexts [14].

Puspita et al. report that learners who regularly engage with HelloTalk experience increased confidence in speaking, improved self-correction habits, and higher motivation to communicate with native speakers [16]. The combination of real-time interaction, collaborative learning, personalized content, and gamified practice contributes to a well-rounded, engaging, and effective learning experience.

Table 1: Key Features and Benefits of HelloTalk for Personalized Language Learning

Feature	Description	Reported Benefits
Real-Time Messaging	Text, voice, and video chat with native speakers	Fluency improvement, error correction in context [5], [10]
Text Correction Tool	Native speakers edit messages with highlighted changes	Immediate grammar feedback, improved writing skills [5], [10]
HelloWords Vocabulary Tool	Spaced repetition, flashcards, and themed lists	Enhanced vocabulary retention, targeted learning [14], [15]
Personalized Learning Paths	User-selected topics, custom goals, and adjustable settings	Increased learner motivation and autonomy [2], [4]
Community Interaction	Forums, group chats, cultural exchange posts	Peer learning, intercultural competence, global community sense [6], [7], [12]
Gamification Elements	Vocabulary quizzes, progress tracking, user challenges	Increased engagement, sense of accomplishment [14], [15]

This table-style infographic visually summarizes the core features of HelloTalk alongside the specific learning benefits reported in existing research. Each feature is linked to a clear pedagogical outcome, emphasizing how HelloTalk supports personalized and collaborative language learning.

Discussion of Findings

Despite its many benefits, HelloTalk presents certain challenges. Reliable internet access remains critical for effective use, yet connectivity problems often disrupt sessions, particularly in areas with limited infrastructure [8]. Additionally, the freemium model limits access to essential features, such as advanced translations and unlimited conversations, restricting students who cannot afford premium subscriptions [16]. As Smith and Li highlight, financial barriers particularly affect learners from economically disadvantaged backgrounds, reducing their opportunities for engagement [16]. Time constraints imposed by the free version also lead to rushed or incomplete practice sessions, diminishing the quality of learning [16].

Broader challenges in technology integration persist in educational contexts. Digital inequalities limit access for some learners, while varying levels of digital literacy mean that some students struggle to navigate mobile platforms effectively [8], [9]. Educators play a crucial role in addressing these challenges by integrating technology strategically, aligning it with curriculum goals, and providing students with training in both technical skills and online safety [9]. Ensuring a balance

between technology-based and face-to-face instruction remains essential to fostering deeper learning and sustained engagement [8].

Conclusion

The growing integration of mobile technologies into language learning has opened new avenues for personalized, flexible, and learner-centered education, with applications such as HelloTalk demonstrating strong potential to enhance English language acquisition. By providing real-time interaction with native speakers, HelloTalk fosters authentic communication experiences, bridging the gap between classroom theory and real-world practice. Its personalized features, including adjustable learning settings, interactive feedback tools, and gamified vocabulary learning, allow learners to tailor their language practice to individual preferences, supporting a more motivated and autonomous learning process.

However, the effectiveness of HelloTalk as an educational tool depends on several external factors. Reliable access to technology and the internet is essential for learners to fully engage with the platform's features, yet digital inequality continues to pose a significant barrier, particularly in economically disadvantaged regions. Additionally, the freemium business model, while allowing initial access, limits full functionality to paying users, which can exclude some learners from benefiting fully from its tools and resources. These economic barriers are particularly impactful for students from low-income backgrounds, restricting their participation in sustained language practice.

Teacher involvement also plays a crucial role in ensuring effective integration of mobile applications into formal learning processes. Educators can enhance learning outcomes by curating appropriate content, guiding students in setting achievable goals, and helping them develop digital literacy skills necessary for effective app navigation. Teachers can also foster blended learning environments, combining app-based practice with classroom instruction to maximize the benefits of both face-to-face interaction and technology-enhanced learning.

Furthermore, the potential of HelloTalk extends beyond linguistic benefits. By connecting learners with speakers from diverse cultural backgrounds, the app promotes intercultural awareness and competence, preparing students for global communication in academic, professional, and social settings. This cultural dimension enriches the language learning experience and aligns with modern educational goals of developing global citizens.

Future research should explore longitudinal studies that examine how sustained use of HelloTalk influences language retention, communicative confidence, and cross-cultural competence over time. Comparative studies with other mobile-assisted language learning (MALL) platforms could further clarify the specific benefits and limitations of HelloTalk in different educational contexts. Investigating strategies for integrating HelloTalk into blended learning programs, teacher training initiatives, and institutional curricula would also help establish best practices for its effective use in formal educational settings.

In conclusion, HelloTalk holds significant promise as a tool for personalized, interactive, and culturally enriching language learning, provided that issues of access, support, and integration are thoughtfully addressed.

LITERATURE:

1. UNESCO Institute for Statistics. Mobile learning technologies and their global impact // UNESCO Report. – 2019. – No. 3. – P. 12-25.
2. Wang C., Jones A., Patel S. Personalization in mobile language learning applications // Computer-Assisted Language Learning. – 2018. – Vol. 25, No. 3. – P. 180-195.
3. Lee J. Mobile technology in language education: The case of «HelloTalk» // Journal of Digital Learning in Higher Education. – 2022. – Vol. 19, No. 3. – P. 45-60.
4. Alvarez M. Mobile-assisted language learning: Personalization through interactive tools // Journal of Language and Technology. – 2019. – Vol. 12, No. 2. – P. 67-85.
5. Kim H., White C. Interactive mobile learning: Examining «HelloTalk»'s effectiveness in second language acquisition // Computer-Assisted Language Learning Journal. – 2020. – Vol. 15, No. 2. – P. 120-138.
6. Brown P., Martin R. The role of mobile platforms in language acquisition beyond the classroom // International Journal of Language Studies. – 2020. – Vol. 14, No. 1. – P. 32-50.
7. Sanchez E., Holt R. The social and cultural benefits of mobile-assisted language learning // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. – 2018. – Vol. 56, No. 2. – P. 98-114.
8. Fox R., Palinscar A. Addressing the digital divide in technology-based language learning // Educational Research Review. – 2019. – Vol. 19. – P. 23-40.
9. Selwyn N. Digital literacy and student challenges in mobile learning environments // Journal of Educational Computing Research. – 2017. – Vol. 55, No. 4. – P. 532-550.
10. Johnson R., Smith P. User experience and learning outcomes in mobile language apps // Language Teaching and Learning. – 2021. – Vol. 29, No. 4. – P. 75-93.
11. Chen Y., Li J. Collaboration and communication in online language learning environments // Journal of Applied Linguistics and Language Research. – 2021. – Vol. 8, No. 1. – P. 21-37.
12. Garcia T., Yamada S. Virtual classrooms and online language exchange platforms: Bridging cultures through technology // Journal of Intercultural Communication. – 2020. – Vol. 10, No. 3. – P. 56-71.
13. Zulaikah N., Rashid A., Karim Y. The role of mobile learning applications in vocabulary acquisition: A study on «HelloTalk» // Journal of Language and Technology Research. – 2024. – Vol. 16, No. 2. – P. 88-102.
14. Nugroho A., Siregar L., Ismahani M. The effectiveness of spaced repetition in vocabulary learning using HelloWords // TESOL Journal. – 2021. – Vol. 12, No. 4. – P. 78-93.
15. Damayanti S., Nugraha R., Saputra Y. The cognitive benefits of language learning apps: A study on «HelloTalk» users // Journal of Educational Technology. – 2024. – Vol. 15, No. 1. – P. 112-128.
16. Puspita L., Srisudarso M., Tauhidin T. Narrative inquiry research on «HelloTalk»'s impact on English speaking skills // Journal of Second Language Acquisition. – 2023. – Vol. 18, No. 2. – P. 200-220.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-76-78

УДК: 37.013

ПЕДАГОГИКАЛЫК ИЛИМДИН ТАРЫХЫЙ ӨНҮГҮҮСҮ ЖАНА КӨРҮНҮКТҮҮ ОКУМУШТУУЛАРДЫН САЛЫМЫ

ДУЙШЕБАЕВА МАРИПА КУШУБАКОВНА

ага окутуучу, аспирант Талас мамлекеттик университети Талас шаары, Кыргыз
Республика

Аннотация. Бул макалада педагогика илиминин өнүгүшүнө салым кошкон көрүнүктүү окумуштуулар жана алардын эмгектери баяндалат. Педагогикалык ойлордун калыптанышы байыркы Кытай, Индия, Греция сыяктуу цивилизациялардан башталып, Сократ, Платон, Аристотель сыяктуу ойчулдардын көз караштары аркылуу өнүгүп келе жатканы көрсөтүлөт. XVII кылымдан баштап педагогика өз алдынча илим катары калыптанып, Ян Амос Каменский, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Иоганн Гербарт, Джон Дьюи сыяктуу изилдөөчүлөрдүн теориялык концепциялары менен байыган. Советтик жана заманбап педагогикага Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский жана Ю.К. Бабанский сыяктуу педагогдор чоң салым кошкон. Макалада педагогиканын негизги максаты адамдын жашоодогу ордун табууга жардам берүү жана тарбиялоо методдорун үзгүлтүксүз өркүндөтүү экендиги баса белгиленет.

Ачкыч сөздөр: педагогика, тарбиялоо, дидактика, методика, билим берүү, окумуштуулар.

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ И ВКЛАД ВЫДАЮЩИХСЯ УЧЕНЫХ.

ДУЙШЕБАЕВА МАРИПА КУШУБАКОВНА

ст.преподаватель, аспирант Таласский государственный университет
г.Талас, Кыргызская Республика

Аннотация. В данной статье рассматриваются выдающиеся ученые, внесшие вклад в развитие педагогической науки, и их труды. Формирование педагогических идей берет начало в таких цивилизациях, как Древний Китай, Индия, Греция, и продолжает развиваться через взгляды мыслителей, таких как Сократ, Платон, Аристотель. С XVII века педагогика оформилась как самостоятельная наука, обогащенная теоретическими концепциями исследователей, включая Яна Амоса Коменского, Джона Локка, Жан-Жака Руссо, Иоганна Гербарта и Джона Дьюи. В советской и современной педагогике значительный вклад внесли такие педагоги, как Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский и Ю.К. Бабанский. В статье подчеркивается, что основная цель педагогики — помочь человеку найти свое место в жизни и постоянно совершенствовать методы воспитания.

Ключевые слова: педагогика, воспитание, дидактика, методика, образование, ученые.

Педагогика илиминин башаты эң байыркы Кытай, Индия, Греция ж.б. цивилизацияларындагы жаш муундарды тарбиялоо боюнча сунуштардын, пикирлердин жыйындысында жатат. Педагогикалык ой толгоолор байыркы ойчулдардын эмгектеринде айрым бир бөлүктөрү катары кездешет.

Байыркы Грецияда жаштарды тарбиялоо, аларды калыптандыруу боюнча негизги сунуштар, жоболор пайда болгон. Ошол эле учурда тарбиялоонун айрым бир боюнча атайын эмгектер жаралган.

Сократ (б.з.ч 469-399) жаны нерселерди үйрөтүүдө суроо жооп методун иштеп чыккан. Уйрөнүүчүнүн тигил же бул багыттагы ой толгоосун сурамжылап, ага жаны ишмердүүлүктөрдү, жанылыктарды тншүрүү жолу эффективдуу болоорун аныктаган.

Платон (б.з.ч 727-347) илимий трактаттарында тарбиялоо процессинин манызын, анын мазмунун жана аларды уюштуруу формалары боюнча илимий көз-караштарды жазган.

Аристотель (б.з.ч 348-322) адеп-ахлактык, акыл-эс, дене тарбиясы боюнча классикалык эмгектерди жазып, биринчилерден болуп окутуу процессинде окуучулардын жаш курактык өзгөчөлөгүн эске алуу зарылчылыгын белгилеген. Анын педагогика илимине арналган “этика”, “жан жөнүндө”, “саясат” ж.б. эмгектери жарык көргөн.

Марк Фабий Квинтилиан (б.з.ч 118-42) адамдын эл алдында сүйлөө мүмкүнчүлүгүн арттыруу боюнча “чечендик тарбиялоо” аттуу он эки китептен турган эмгекти жазган. [2.35-38]

Педагогикалык багыттагы илимий тракттарды Августин, Аквинат, ж.б. ойчулдар жазышкан. Кайра жаралуу доорундагы көрунүктүү педагогдорго Витторино Фельтрэ, Франсуа Рабия, Томас Мор, Мишель Монтель, Эрозм Роттердамский, ж.б. кирет.

Педагогика илиминин өз алдынча илим катары калыптанышы XVII кылымдын башына таандык. Англис философу Фрэнсис Бэкон биринчилерден болуп педагогика илимин өзүнчө илим катары кароону сунуштаган. Ал 1623-ж. жарыялаган “Илимдердин баалулугу жана кенейиши” деген эмгегинде илимдерди классификациялоого аракеттенип, педагогика илимин “окууга жетекчилик” жүргүзүүнүн илими деп эсептөө менен бирге, аны өз алдынча илим деп белгилеген.

Педагогика илиминин калыптанышына улуу чех педагогу Ян Амос Каменский чон салым кошкон. Ал биринчилерден болуп окутуунун объективдүү закон ченемдүүлүктөрүн тапкан. Анын “Улуу дидактика” деген эмгеги азыркы убакытка чейин классикалык илимий эмгек болуп саналат. [2:139]

Педагогика илиминин андан ары өнүгүшүнө Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Генрих Песталоцци, Иоганн Горбарт, Адольф Дистервег, Константин Дмитриевич Ушинский ж.б. өз салымдарын кошушкан.

XIX-XX кылымдардын чегинде педагогикалык концепциялар, теориялар кайрадан талдап чыгууга учураган. Европанын айрым мамлекеттеринде жана АКШда педагогикалык илим изилдөө лаборатория пайда болгон. А.Лай, Э.Мейман, Бинс, О.Декраш, Д.Дьюи, Э.Клапаред ж.б. көптөгөн педагогикалык багыттар пайда болгон.

Немец педагогу Иоганн Фридрих Гербарт улуу педагог Я.Каменскийдин кадимки класстык-сабактык окуу системасын кайрадан иштеп чыгып, педагогиканын илимий дидактикасын түзгөн. Ал дидактиканы ошол мезгилдеги этика жана психология илимдеринин теориялык концепцияларынын базасында иштеп чыккан.

И.Гербарт тарбиялоонун негизги максаты моралдык, адеп-ахлактык денгээли жогору болгон жаш муундарды калыптандыруу эсептеген. Ал дидактикалык системаны иштеп чыгууда колдонгон адеп-ахлактык жана психологиялык жоболор метофизикалык мүнөзгө ээ болучу, ал эми анын дидактиканын башкы концепциясы болсо немецтик идеология философиясына негизделген. Дидактикага кошкон негизги салымы-анын биринчилерден болуп окуу процессинин журушун аныкталган бөлүктөргө бөлүп жүргүзүүнүн зарылчылыгын далилдеши. Анын иштеп чыккан дидактикалык системасына ылайык окуу процесси төмөнкү бөлүктөрдөн турат: ачыктык ассоциация-система-метод.

Ошол сыяктуу Джон Дьюи педагогикалык эксперименттерди Чикаго шаарынын мектептеринде 1895-жылдары баштаган. Д.Дьюи эгерде окуучулардын оздук кышкыкчылыгы негизги орунга коюлса, окуу процесси натыйжалуу, ийгиликтүү өтөрүн далилдеген. Окуу теориясына киргизген эн негизги концепциясы-бул”ойлонуунун толук актысы”. [2. 142-143бет.]

Окутуунун өнүктүрүү үлгүсү 60-жылдарда пайда болгон. Анын негизги баштоочусу Н.В. Занков башталгыч билим берүүнүн программасы жана окутуу методикасы окуучулардын

жалпы өсүүсүнө жардам бербестен, ар кандай окуу материалдарын жаттап алууга шарт түзөрүн далилдеген. Ал боюнча Выгатскийдин “окутуу өнүгүүнүн алдында жүрүүгө тийиш” деген жобосу менен негизделген. [2. 148-149]

Көрүнүктүү педагог-окумуштуу Ю.К. Бабанский дагы өзүнүн чоң салымын кошкон. Анын негизги максаты катары илимдин акыркы жетишкендиктерин пайдалануу менен тышкы стимулга карата өзүнүн реакциясын туура башкарууну үйрөтүү каралган.

Советтик мектепке чейинки педагогиканын өнүгүшүндө Н.К.Крупская, А.С.Махоренко, В.А.Сухомменскийге айрыкча орун таандык. Педагогиканын андн ары өнүгүшүнө испаниялык психолог жана педагог Х.Вивес, Ротердомский ж.б. негиздеп өнүктүрүшөт. Алардын китептеринде педагогикалык кубулуштардын, универсалдуу закон ченемдүүлүктөрүү, мугалимге коюлуучу талаптар ишке ашырылган. Тарбия теориясын жана окутуу теориясын иштеп чыгышкан. Педагогикалык ойлордун өнүгүү тарыхында Руссонун (1742-1778) педагогикасы бөтөнчө орунда турат. Балдырдын табигый өнүгүшү менен эсептешүү керек деген негизги талабы педагогиканын XVIII кылымдагы мыкты жетишкендиги болгон.

Жыйынтык:

Ушул теманы изилдеп жатып, төмөнкү жыйынтыкка келдим. Педагогика илими тарыхый өнүгүү процессинде көптөгөн көрүнүктүү ойчулдардын жана окумуштуулардын салымы менен байыган. Байыркы цивилизациялардан тартып эле жаш муундарды тарбиялоого жана билим берүүгө өзгөчө көңүл бурулуп келген. Сократтын суроо-жооп методу, Платондун тарбиялоодогу илимий көз караштары, Аристотелдин жаш курактык өзгөчөлүктөргө басым жасаганы педагогиканын фундаменталдык негиздерин түптөдү. XVII кылымда Ян Амос Каменскийдин "Улуу дидактикасы" педагогиканын илимий жактан өнүгүүсүнө чоң өбөлгө түздү. Андан соң Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Иоганн Гербарт, Джон Дьюи сыяктуу илимпоздор тарбиялоонун жаңы ыкмаларын сунушташты. Советтик педагогикада Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский жана Ю.К. Бабанскийдин иштери билим берүү тармагында кеңири колдонулду.

Жыйынтыктап айтканда, педагогикалык илим адамдын бүткүл жашоосу бою өнүгүп, жаш муундарды коомдук турмушка даярдоого багытталган. Ар кайсы доордун илимпоздорунун идеяларын изилдеп, аларды учурдагы билим берүү процессине интеграциялоо – заманбап педагогиканын негизги максаты болуп саналат. Негизи эле педагогика илими улам жаш муундарды коомдук турмушка даярдоо адабиятын изилдеп уйрондум. Адамды анын буткул омуру тарбияланат деген ойдун мааниси да ушунда экен. Илимий педагогика ырастоосу боюнча адамдын инсандыгы ишмердик процессинде калыптанат.

Бул ишмердуулук өсүп-өнүгүүгө чон таасир этет. Тарбиялоонун методун иликтеп изилдөөдө сандык талдоо методун колдонуу боюнча биринчи гана кадамдар жасалууда экен Дж. Локктун “Мысли о воспитании” деген китебиндеги материалдарды колдонуп, сабак өтсөк кулк-мүнөздү жана ойлонууну калыптандыра алат экенбиз. Кандай гана педагогика илиминин калыптанышына салым кошкон окумуштуулардын методдорун изилдеп, окуп уйрөнсөк, анда эн жакшы иш жасаган болот экенбиз.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЙ КИТЕПТЕР:

1. Педагогикалык издениуу / ги. А. Амонашвили, Н.Лисенкова, И.П.Волков сон башын жазган М.Н. Скоткин.
2. Педагогиканын негиздери. Мамбетакунов Э, Сияев Т-“Турар”, 2022. 368 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-79-84

METALLAR MÖVZUSUNUN ƏDƏBİYYAT, TARİX, TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT FƏNLƏRİ İLƏ ƏLAQƏSİ

AYNURƏ ŞƏMİL QIZI TOMUYEVA
k.ü.f.d.

FATMA VALEH QIZI HƏSƏNZADƏ
magistrant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Annotasiya. *İntegrasiyanın əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, müxtəlif fənlər arasında əlaqə yaradaraq biliklərin daha əhatəli və mənalı qavranılmasını təmin edir. Fənlərarası integrasiya şagirdlərdə kompleks düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir, onların dünyagörüşünü genişləndirir və öyrənilən biliklərin real həyatla əlaqəsini daha aydın dərk etmələrinə kömək edir. Xüsusilə kimyanın humanitar fənlərlə əlaqəsi bu fənnin yalnız maddələrin quruluşu və reaksiyalarını öyrənən bir elm olmadığını, həm də cəmiyyətin, mədəniyyətin və etik dəyərlərin formalaşmasına təsir göstərdiyini nümayiş etdirir. Məqaləmizdə yuxarıdakı fikirlərdən geniş formada bəhs olunub.*

Açar sözlər: *integrasiya, şagird marağı, metallar, fənlərarası əlaqələr, integrativ yanaşma*

СВЯЗЬ ТЕМЫ МЕТАЛЛЫ С ЛИТЕРАТУРА, ИСТОРИЯ, ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО

Аннотация. *Значение интеграции заключается в создании связи между различными дисциплинами, что обеспечивает более комплексное и осмысленное восприятие знаний. Междисциплинарная интеграция развивает у учащихся навыки комплексного мышления, расширяет их кругозор и помогает им лучше понимать связь полученных знаний с реальной жизнью. В частности, связь химии с гуманитарными науками показывает, что эта дисциплина изучает не только строение и реакции веществ, но и оказывает влияние на общество, культуру и формирование этических ценностей. В нашей статье эти аспекты рассмотрены более подробно.*

Ключевые слова: *интеграция, интерес учащихся, металлы, междисциплинарные связи, интегративный подход*

THE CONNECTION OF THE TOPIC OF METALS WITH LITERATURE, HISTORY, AND FINE ARTS

Annotation. *The significance of integration lies in creating connections between different disciplines, ensuring a more comprehensive and meaningful perception of knowledge. Interdisciplinary integration develops students' complex thinking skills, broadens their worldview, and helps them better understand the connection between acquired knowledge and real life. In particular, the relationship between chemistry and the humanities demonstrates that this discipline not only studies the structure and reactions of substances but also influences society, culture, and the formation of ethical values. These aspects are discussed in more detail in our article.*

Keywords: *integration, student interest, metals, interdisciplinary connections, integrative approach*

Bu gün Azərbaycanda təhsilin yenilənməsi əsas prioritetlərdən biridir. Öyrənmə keyfiyyətinin artırılması, innovativ yanaşmaların və interaktiv tədris metodlarının tətbiqi vacib məsələlər sırasında yer alır. Hazırda ölkəmizin təhsil modeli inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən bəhrələnərək təkmilləşdirilir. Məzmun və struktur baxımından yenidən qurulma prosesləri gedir, fərdin həyatı

bacarıqlara sahib olması üçün məqsədyönlü addımlar atılır [1]. kurikulumda məzmun və komponentlərin əlaqəli şəkildə təqdim edilməsi tədris prosesinin səmərəliliyini artırır. Bu, müəllimlərə fənn üzrə bilik və bacarıqları ardıcıl və sistemli şəkildə çatdırmağa, şagirdlərə isə mövzular arasında əlaqəni anlamağa və biliklərini bütöv şəkildə qavramağa kömək edir. Həmçinin, integrativ yanaşma öyrənilən məlumatların daha praktik və istifadəyə yararlı olmasını təmin edir[2]. kimya müəllimi dərs planını hazırlayarkən təkcə standartlar, məqsədlər, üsul və resursları deyil, həm də mövzu ilə əlaqəli inteqrasiyanı nəzərə almalıdır. Bu, şagirdlərin mövzunu daha geniş kontekstdə anlamasına və real həyatda tətbiq edə bilməsinə kömək edir. Bu yanaşma şagirdlərin kimyaya marağını artırır, fənni daha əyani və həyati edir, həm də onların tənqidi düşünmə və araşdırma bacarıqlarını inkişaf etdirir[3]. müasir təhsil modeli sadəcə biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmır, əksinə, şagirdlərin dünyagörüşünü genişləndirməyə, onların analitik düşünmə və yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə yönəlib. İnkişafetdirici təhsil modelləri, bilikləri təkcə əzbərləməklə deyil, onları tətbiq etmə və dərk etmə yolu ilə mənimsəməyi hədəfləyir. Bu yanaşma təhsilin bütün pillələrində tətbiq edilməli və insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələri ilə vəhdətdə inkişaf etdirilməlidir. Təhsildə inteqrasiya müasir dövrdə global yanaşmaların vacib bir hissəsinə çevrilib və şagirdlərin daha çevik, yaradıcı və analitik düşünən fərdlərə çevrilməsinə kömək edir[4]. İnteqrasiya təhsil sistemində ayrı-ayrı fənlərin və bilik sahələrinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsi, onların vahid bir sistem kimi təqdim edilməsi prinsipidir. Bu yanaşma şagirdlərə yalnız ayrı-ayrı faktları deyil, həm də onların qarşılıqlı əlaqəsini anlamağa kömək edir[5].

Metalların ədəbiyyatla əlaqəsi, onların simvolik mənaları və insanların mədəniyyətlərindəki təsiri ilə çox dərin və maraqlı bir sahədir. Metallar, təbiətdəki mövcudluqları və insanlıq tarixindəki rolu ilə yanaşı, ədəbiyyatda çox vaxt fərqli mənalar daşıyır. Ədəbiyyatda metalların istifadəsi həm fiziki, həm də mənəvi mənada müxtəlif cür təzahür edə bilər, onlara müxtəlif şərhlər və simvolik izahlar verilir.

1. "Əlkimya" və "Qızıl"

Qızıl, ədəbiyyatda ən çox zənginlik, dəyər və arzu olunan maddi sərvət kimi təsvir olunur. Orta əsrlərdə və daha sonra, ədəbiyyatın bir çox nümunələrində, qızılın tapılması və ya əlkimya prosesləri mühüm mövzulardan birini təşkil edirdi. Əlkimya, qeyri-mümkün olanı mümkün etməyə çalışan bir elmi cəhətdir və bəzən ədəbiyyatda qızılın bu yolla əldə olunması ideyası qeyri-mümkün arzuların, arxasında gizlənən böyük ehtirasların və ya insanın daxili mübarizəsinin simvolu olaraq işlənirdi.

"Qızılın alçaldılması": Ədəbiyyatda qızılın təmsil etdiyi maddi sərvət bəzən müsbət deyil, mənfi bir mənə daşıyır. Məsələn, qızılın aləmi aludə edici bir gücə sahib olması və ya cəmiyyətin mənəvi dəyərlərini pozması, ədəbiyyatın tənqidi bir elementinə çevrilir. Mark Tvenin "Huckleberry Finn" əsərində qızılın cəmiyyətin mənəvi zəifliyini və maddiyyata olan dərin marağını nümayiş etdirən bir simvol kimi təsvir edilməsi buna nümunə ola bilər.

2. "Ferro" və "Polad". Dəmir və polad, ədəbiyyatda ən çox fiziki və mənəvi güc simvolları kimi istifadə olunur. Bu metalların təbiətindəki sərtlilik və möhkəmlik, insanın əzmkarlığını, döyüşçülüynü və möhkəmliyini təmsil edir. Ədəbiyyatın bir çox əsərində, xüsusən də müharibə və qəhrəmanlıq mövzulu əsərlərdə, polad və dəmir simvolları güc, davamlılıq və qəhrəmanlıq əlaməti olaraq vurğulanır.

Dəmir və poladın mənəvi gücü: Ernest Heminqueyin əsərlərində, məsələn, "The Old Man and the Sea" əsərində, "dəmir" və "polad" simvolları yalnız fiziki bir gücü deyil, həm də insanın mübarizəsini və yaşama iradəsini təmsil edir. Polad və dəmirin sərtliyi, qəhrəmanın ruhunu simvolizə edir. Dəmir, həmçinin fiziki əzmkarlığın simvolu olaraq istifadə olunur.

Müharibə və qəhrəmanlıq: Poladın və dəmirin simvolik rolu xüsusilə müharibə ədəbiyyatında önə çıxır. Poladın müharibə silahları, zirehli döyüşlərdə tətbiq edilməsi, ədəbiyyatın qəlbinə işləmiş böyük bir simvolik təcrübədir. Aleksandr Dimanın "Dörd Qardaş" əsərində dəmir və poladın döyüşçü əzmkarlığının və nizamın təmsilçisi olduğu vurğulanır.

3. "Simvolizmdə və Əfsanələrdə"

Simvolizm və əfsanələrdə metallar, xüsusən də alətlərin və mədənlərin təsvirində, insanın daxili mübarizəsini və həyatın qəhrəmanlıq anlarını əks etdirir. Metallar, xüsusən də qızıl və gümüş, insanın

özünü aşma, təmizlənmə və daxili inkişaf kimi müsbət mövzularla əlaqələndirilir. Eyni zamanda, metal elementlərinin "sərtliyi" və "bərkliyi" çox zaman insanın daxili mübarizəsinin simvolu kimi istifadə edilir.

Alət və mədəncilik simvolizmi: Simvolizmdə metalların bir çox zaman alət və ya mədəncilik obrazları ilə əlaqələndirilməsi, insanın həm daxili aləmini, həm də xarici mübarizəsini göstərən bir simvol olur. Məsələn, bir mədəncinin qazdığı qızılın tapılması, insanın öz içindəki "gizli xəzinəni" tapmağı simvollaşdırır.

Əfsanələr və qəhrəmanlıq: Polad, döyüşçülərin və qəhrəmanların əzmkarlığını simvolizə etməklə yanaşı, insanın qarşılaşdığı çətinlikləri aşmaq üçün tələb olunan əzmkarlığı və qeyri-adi gücü də təmsil edir. Yunan mifologiyasından tanınan "Herakl" və ya "Achilles" kimi qəhrəmanlar, dəmir və poladın məğlubedilməz qüvvəsini təmsil edən simvollarıdır.

4." Metalların Əfsanələrdə Qeyri-Mümkün və Həqiqət Arasındakı Mübarizəsi"

Metallar, ədəbiyyatda tez-tez insanın qeyri-mümkün olanı axtarışını və əbədi tərənnümünü simvollaşdırır. Qızıl, çox zaman sonsuz mükafat və arzu edilən bir "şəffaf dünya" kimi təsvir olunur. Bununla belə, qızılın tapılması və ya əlkimya prosesləri həm də insanın təbiəti ilə bağlı dərinlən gələn narahatlıq və uğursuzluqları da simvollaşdırır.

Qeyri-mümkün və həqiqət axtarışı: Ədəbiyyatda qızılın simvolik olaraq qeyri-mümkün və ya çətin tapılacaq bir şey olaraq göstərilməsi, insanın əbədi mükafat və mənəvi təmizlik axtarışını simvollaşdırır. Qızılın qarşısında dayanan maneələr, həyatın çətinlikləri və insanlar arasındakı güc münasibətlərinin təzahürüdür.

1. "Qızıl" - Zənginlik və Arzu

Qızıl, Azərbaycan ədəbiyyatında çox vaxt zənginlik, mükafat və arzu olunan bir maddi sərvət kimi təsvir olunur. Lakin bu təsvir yalnız maddi deyil, həm də mənəvi və simvolik mənə daşıyır. Qızıl, həm də qeyri-mümkün olan bir şeyi və ya həyatın ən yüksək məqsədini simvollaşdırır. Nizami Gəncəvinin əsərlərində qızılın işlənməsi bir çox mənalar daşıyır. Məsələn, "Xosrov və Şirin" əsərində Xosrovun Şirinə olan sevgisi və ona çatmaq üçün keçdiyi çətin yolda simvolik olaraq qızıl və qiymətli daşlar istifadə edilir. Bu elementlər onun arzularının və sevgisinin böyük dəyərini göstərir.

Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərində də qızılın təmsil etdiyi mənalar bəzən məhəbbət və ideal sevgini simvolizə edir. Füzulinin qızıl və gümüşə olan vurğuları, məndəki xəyali və əfsanəvi elementlərlə birləşərək, insanın yüksək əxlaqi və mənəvi məqsədlərinə doğru yolunun bəzən dağlarla, çətinliklərlə dolu olduğunu göstərir.

2. "Polad" və "Dəmir" - Güc və Əzmkarlıq

Dəmir və polad, Azərbaycan ədəbiyyatında güc və əzmkarlığın simvolu kimi tez-tez istifadə olunur. Polad və dəmirin sərtliyi, döyüşçülüyn və əzmin təmsilçisi olaraq görünür. Məhəmməd Füzulinin və Nizami Gəncəvinin əsərlərindəki qəhrəmanlar, tez-tez "dəmir iradə", "polad qəlb" kimi ifadələrlə tərif olunur. Bu, insanın daxili gücünü, əzmkarlığını və sarsılmaz inamını vurğulayan bir simvolizmdir. Bu şəkildə polad və dəmir, qəhrəmanların və mübariz insanların mənəvi sərtliliklərini, heç bir maneə qarşısında dayanmadan irəliləmək istəyini göstərir. Cəlil Məmmədquluzadənin əsərlərində, xüsusən də "Danabaş kəndinin əhvalatları"nda, dəmir və polad metaforaları kənd həyatının mübariz və sərt şəraitini, insanın həyatda irəliləmək üçün qarşılaşdığı çətinlikləri aşmaq bacarığını simvollaşdırır. Bu əsərlərdə insanlar bir tərəfdən təbii sərtliliklərlə mübarizə aparır, digər tərəfdən isə daxili polad iradə ilə qarşılaşdıqları çətinlikləri dəf etməyə çalışırlar.

4. Məşhur Azərbaycan Poeziyasında Metalların İşlənməsi

Azərbaycan poeziyasında da metalların istifadəsi çox vaxt simvolik mənada olur. Xüsusilə Səməd Vurğun, Bəxtiyar Vahabzadə, Rəsul Rza kimi şairlərin əsərlərində, metalların həm fiziki, həm də mənəvi mənaları vurğulanır. Bəxtiyar Vahabzadənin "Həqiqət" adlı şeirində polad və dəmir kimi güc və qətiyyət simvolları insanın daxili mübarizəsinin əks olunması üçün istifadə olunur. Şair, insanın həyat yolunda qarşılaşdığı maneələrə qarşı necə "dəmir iradə" ilə mübarizə aparmalı olduğunu vurğulayır. Səməd Vurğun isə "Hər şeyin bir vaxtı var" şeirində zamanın və əzmkarlığın simvolu olaraq polad və qızılın mənəvi yükünü işlətməmişdir. Zaman və əzmkarlıq motivləri ilə birləşərək, o, insanın həyatda qarşılaşdığı çətinlikləri və dəyişən anları təsvir edir. Bədii ədəbiyyat

kimyanın həm xarici, həm də daxili gözəlliyini açmağa kömək edir. Söhbət, əlbəttə ki, təkcə maddələrin, kristalların, məhlulların quruluşunun gözəlliyindən – bu xarici, cəlbədici tərəfdən getmir. Kimya daxili mahiyyəti, hadisələri izah etmə qabiliyyəti və sonsuz imkanlar palitrası ilə gözəldir[6].

Metallar və Tarix

Metalların insan tarixindəki yeri və rolu çox böyükdür, çünki bu elementlər mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların inkişafında əsas amillərdən biri olmuşdur. Tarixdə metalların istifadəsi cəmiyyətin texnoloji, iqtisadi və sosial həyatını dəyişdirmiş və inkişaf etdirmişdir.

1. Erkən Dövlərdə Metallardan İstifadə

İnsanlığ tarixində metalların ilk dəfə istifadəsi, əslində, bir çox texnoloji inqilabın başlanğıcını qoymuşdur. Tunc dövrü (təxminən e.ə. 3000-1200) metal işçiliyi və texnologiyasının inkişafı ilə bağlıdır. Bu dövrün insanları mis, tunc və digər metalların kəşfi ilə alətləri, silahları, bəzək əşyalarını və digər gündəlik həyatda istifadə olunan predmetləri hazırlamağa başladılar. Bu dövrün ən mühüm inkişafı, alətlərin və silahların daha dayanıqlı və effektiv olmasını təmin edən metalların istifadəsi ilə bağlı idi. Tunc dövrü, həmçinin metal ərintilərinin ilk dəfə istifadə olunduğu dövrdür. Tunc, mis və qalayın qarışığıdır və bu ərinti daha dayanıqlı alətlər və silahların istehsalına imkan yaratmışdır. Bununla da, insanlar təbii resurslardan daha effektiv istifadə etməyə başladılar, ki bu da cəmiyyətlərin gücünü və inkişafını sürətləndirdi.

2. Qızıl və Gümüşün Ticarətdə Rolu. Qızıl və gümüş, yalnız dekorativ və bəzək əşyası kimi istifadə edilməklə qalmamış, həm də uzun müddət pul vahidi kimi xidmət etmişdir. Tarix boyunca, xüsusilə Yunanıstan, Roma və Çin imperiyalarında bu metallar beynəlxalq ticarətin ayrılmaz bir hissəsi olmuşdur. Qızıl və gümüşdən hazırlanan sikkələr, bazarlarda və ticarətdə geniş istifadə olunmuşdur. Qızılın və gümüşün yüksək dəyəri və sabitliyi, onları ticarətdə əvəzolunmaz etmişdir. Bu metallar, həmçinin dövlətlər tərəfindən iqtisadi sabitlik təmin edən və mədəniyyətlərarası əlaqələri gücləndirən mühüm bir vasitə olmuşdur. Çox zaman qızıl və gümüş sərvətləri, bir sivilizasiyanın gücünün və zənginliyinin rəmzi kimi qəbul olunurdu. Məsələn, Roma İmperiyasının ticarətini təmin edən qızıl və gümüş sikkələr, zamanla bu metalların beynəlxalq mübadilə vasitəsi kimi necə dəyərli olduğunu göstərdi. Həmçinin, Çin mədəniyyətində qızıl və gümüşdən hazırlanmış sikkələr əhəmiyyətli ticarət obyektləri olaraq istifadə olunurdu.

3. Sənaye İnqilabı

Sənaye inqilabı (18-ci əsrin sonu və 19-cu əsrin əvvəli) metalların istifadəsində ən mühüm mərhələlərdən biridir. Dəmirin və karbonun birləşməsi ilə əldə edilən polad sənayenin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bu dövrün təməlini qoyan "metallurgiya" texnologiyalarının inkişafı, həmçinin yeni alətlərin, maşınların və infrastrukturun istehsalını təmin etmişdir. Sənaye inqilabının nəticəsi olaraq, metallara olan tələbat artdı, çünki yeni fabriklər və istehsalat sahələri çox sayda metal məhsulu istehsal etməyə başladılar. Dəmir yolu, gəmilərin inşası, avtomobillər və maşınlar kimi müxtəlif sahələrdə metalın istifadəsi, texnoloji inkişafı və sənayeləşməni sürətləndirdi. Bu dövrdə gəmiçilik, dəmiryolu və istehsalat sahələrində istifadə edilən metallar, həm də cəmiyyətin sosial quruluşunu dəyişdi. İnsanlar daha çox şəhərlərə köçdülər, şəhər həyatının təkmilləşməsi ilə bağlı yeni iqtisadi və texnoloji inqilablar baş verdi.

4. Metalların İqtisadi Rolu və Texnoloji İnkişaf

Sənaye inqilabından sonra metallar, texnologiyanın və iqtisadiyyatın inkişafında əsas materiala çevrildi. Elektronika, avtomobil sənayesi, enerji istehsalı və qida istehsalı kimi sahələrdə metalların rolu artdı. Metalların, xüsusən də alüminium, mis, nikel və litium kimi metalların istifadəsi, müasir texnologiyanın inkişafında həlledici rol oynamışdır. Bu dövrdə, həmçinin nano texnologiya və aerospace mühəndisliyi kimi sahələrdə metalların tətbiqi, yeni kəşflərin və texnoloji inqilabların yaranmasına səbəb olmuşdur.

Metallar və Təsvir İncəsənəti

Metalların təsvir incəsənəti ilə əlaqəsi çox geniş və maraqlı bir sahədir. Metallar həm struktur, həm də estetik baxımdan sənət əsərlərində istifadə edilərək, həm təbii gözəllik, həm də insanın texnoloji nailiyyətlərini simvollaşdırır. İncəsənətdə metalların istifadəsi bir tərəfdən materialın öz

gözəllik və möhkəmliyi ilə əlaqəliyə, digər tərəfdən, insan cəmiyyətlərinin inkişafını və texnoloji irəliləyişlərini əks etdirir.

1. Müxtəlif Metalların Təsvirlərdə Rolu

Təsvir incəsənətində metalların istifadəsi, çox zaman cəmiyyətin mədəni və sosial səviyyəsini göstərmək üçün həyata keçirilir. Xüsusilə qızıl və gümüş kimi metallar, zənginlik və təmtərağın simvollarıdır. Bu rənglər, sənət əsərlərində gözəllik və qlamur yaratmaq üçün tez-tez istifadə olunur. Qızıl və gümüş rəngləri, həmçinin müdriklik, sədaqət və müqəddəsliklə əlaqələndirilir. Təsvir incəsənətində metalların istifadəsi, həmçinin təmtəraqlı və bəzəkli təsvirlərin yaradılmasında istifadə olunur. Bu, xüsusilə dini və tarixi mövzulara aid olan əsərlərdə nəzərə çarpır. Məsələn, qızıl və gümüş rəngləri, müqəddəs simvolların və dini obrazların təsvirində tez-tez tətbiq olunur. Eyni zamanda, qızıl və gümüş öz parıltısı ilə əsərin vizual cazibədarlığını artırır.

2. Memarlıqda Metalların İstifadəsi

Metallar, memarlıq və heykəltəraşlıq sahələrində də mühüm yer tutur. Metalın xüsusiyyətləri – onun möhkəmliyi, elastikliyi və işləmə bilənliyi – heykəltəraşların və memarların əsərlərini yaradarkən istifadə etdiyi əsas amillərdəndir. Mis, dəmir, qızıl, nikel və digər metalların müxtəlif formalarda işlənməsi, estetik və struktur baxımından zəngin əsərlərin yaranmasına imkan verir. Heykəltəraşlıqda metalların istifadəsi həm estetik, həm də struktur baxımından çox vacibdir. Mis və dəmir, məşhur heykəllərin və memarlıq əsərlərinin əsas materiallarından olmuşdur. Məsələn, məşhur "Azadlıq heykəli" ABŞ-da misdən hazırlanmışdır və bu, yalnız onun möhkəmliyini deyil, həm də Amerikanın azadlıq ideyasını simvollaşdırır. Memarlıqda da metal strukturların geniş istifadə olunması, xüsusilə gəmiçilik, aviasiya və müasir infrastrukturda mühüm yer tutur.

3. Metal Sənəti: Zərgərlik və Bəzək Sənəti

Metalların zərgərlik və bəzək sənətində istifadəsi çox qədim dövrlərə gedib çıxır. İnsanlar, metalı həm gözəllik, həm də davamlılıq xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif zərgərlik əşyaları, bəzək əşyaları və qiymətli daşlar üçün istifadə ediblər. Qızıl, gümüş, platin kimi metallar zərgərlik sənətində geniş yayılmışdır. Zərgərlik sənətində metalların istifadəsi yalnız estetik gözəllik baxımından deyil, həm də sənətkarın bacarığını və yaradıcılığını göstərir. Mis və qızıl, bəzən həm klassik, həm də müasir zərgərlik əsərlərində diqqət mərkəzində olmuşdur. Məsələn, qızıl boyunbağlar, gümüş üzüklər və platin qolbaqlar kimi zərgərlik əsərləri, həm istifadəçilərinə estetik məmnuniyyət verir, həm də dövrün mədəni və texnoloji inkişafını əks etdirir. Həmçinin, bəzək sənətində də metalların istifadəsi bir çox mədəniyyətlərdə mühüm yer tutmuşdur. Qızıl və gümüş rənglərində hazırlanan müasir bəzək əşyaları, sənət əsərlərini həm gözəl, həm də dayanıqlı etməklə yanaşı, həm də əl işçiliyi və kreativ düşüncənin göstəricisi olaraq qiymətləndirilir.

Metalların Boyaların Rənginin Hazırlanmasında İstifadəsi

Metalların boyaların rənginin hazırlanmasında istifadəsi, həm sənaye, həm də bədii sahələrdə mühüm rol oynayır. Metallik elementlər boyaların tərkibində xüsusi rəng dəyişikliklərinə və xüsusi parıltılara səbəb olaraq müxtəlif tonların və effektlərin yaranmasını təmin edir. Metalların boyalarda istifadəsi həm texniki, həm də estetik baxımdan çox faydalıdır. Bu, təkcə boya istehsalında deyil, həm də dekorasiya və sənət sahələrində istifadə edilir.

1. Metalların Boyaların Tərkibindəki Rəngə Təsiri

Metalların boyaların tərkibində istifadə edilməsi, müxtəlif rəng effektlərinin yaranmasına səbəb olur. Bu, metalın kimyəvi xüsusiyyətlərinə əsaslanır. Bir çox metal, müəyyən şərtlərdə (istilik, oksidləşmə və s.) fərqli rənglərə çevrilə bilər.

Qızıl (Au): Qızıl, çox nadir və qiymətli bir metal olmaqla yanaşı, parlaq sarı rəngə malikdir. Boyalarda qızılın istifadəsi zənginlik və təmtəraq hissi yaradır. Qızıl rəngi həmçinin bəzək əşyalarında, rəsm əsərlərində və dekorativ materiallarda geniş istifadə olunur.

Gümüş (Ag): Gümüş boyalar, həm estetik, həm də funksional baxımdan geniş istifadə olunur. Onun parıltısı və parlaqlığı, xüsusən metalik effektlər yaratmaq üçün çox əlverişlidir. Gümüş rəngi, müasir dizaynlarda, xüsusilə bəzək əşyaları və sənət əsərlərində istifadə olunur.

Mis (Cu): Mis, çox vaxt yaşıl rəngin və ya narıncı tonlarının yaranmasında istifadə edilir. Misin oksidləşməsi nəticəsində yaranan yaşıl tonlar müəyyən binalarda və heykəllərdə bəzək məqsədilə istifadə olunur. Bu cür yaşıl rənglər, antik və tarixi təsir yaradır.

Dəmir (Fe): Dəmirin rənginin tərkibində olduğu boyalar, xüsusən boz və qəhvəyi tonlar yaradır. Dəmir, həmçinin metal və paslı effektlərin yaradılmasında istifadə olunur. Dəmirin oksidləşməsi nəticəsində qırmızımtıl və pas rəngləri yaranır ki, bu da sənətdə xüsusi bir təsir yaradır.

Kadmium (Cd): Kadmium, xüsusilə sarı və qırmızı rənglərin hazırlanmasında istifadə olunur. Kadmium boyaları, xüsusən sənət və bədii rənglərdə canlı tonlar və təsirli parıltılar yaratmaq üçün istifadə edilir.

Metalların boya sənayesində istifadəsi

Boyaların sənayedə geniş istifadə edilməsinin bir neçə səbəbi var. Metalların boyalara əlavə edilməsi nəticəsində, boya daha dayanıqlı və davamlı olur. Məsələn: Antikorroziya xüsusiyyətləri: Boyalara əlavə edilən metal oksidləri, onların daha uzun müddət davam etməsinə və xarici təsirlərə qarşı dayanıqlılığını artırır. Bu xüsusiyyət avtomobil sənayesində, tikinti sahələrində və dəniz infrastrukturunda xüsusilə vacibdir. İstilik və istilik keçiriciliyi: Bəzi metallar (xüsusən alüminium və mis) istiliyi yaxşı keçirir və bu, xüsusən xüsusi texnoloji və sənaye sahələrində istifadə olunan boyaların formullarında vacibdir.

Məktəb kursu şəxsiyyətin hərtərəfli və harmonik inkişafına yönəlib və humanitar, təbiət və riyaziyyat elmlərindən müxtəlif bilikləri əhatə edir. Belə bir çoxşaxəli mövzuların öyrənilməsi onların bir-biri ilə əlaqəsi olmadan mümkün deyil. Müasir elmi dünyaya nəzər salsaq, görərik ki, bu günün əksər elmi kəşfləri elmlərin kəsişməsində həyata keçirilir[8].

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Concept of general education in the Republic of Azerbaijan (National Curriculum). "The Azerbaijani School" journal, 2006, 1/4. 2
2. Abbasov, M., Əliyev, A. (2009). Kimyanın tədrisində müasir təlim texnologiyaları. Kimya məktəbdə. №1
3. Mehdiyeva, N. (2008). Yeni fənn kurikulumları ilə inteqrasiya. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqiməsələləri. Bakı, "Kövsər". səh. 109
4. Paşayeva, A., Mustafazadə, H., Cəfərov, Y. (2021). Qiymətləndirmə prosesi yeni kurikulum konsepsiyasında. Kimya məktəbdə, № 4(75), s. 4-8.
5. Lysova, G., Nikiforova, T., Prilezhaeva, L., Saveliyev, N. (2010). "Təbiət fənlərinin inteqrasiya tədqiqi". "Şagirdlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi meyarları" monoqrafiyası. Moskva.DOGOU VPO MGPU elmi nəşri.
6. Хасбулатова З.С., Алихаджиева Б.С. ВЗАИМОСВЯЗЬ ХИМИИ И ЛИТЕРАТУРЫ // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 4-3. – С. 466-467;
7. URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=9830>
8. Бурганова И.Н., Фарус О.А. ИНТЕГРАЦИЯ МЕЖДУ ХИМИЕЙ И ИСТОРИЕЙ КАК ПРИМЕР РЕАЛИЗАЦИИ НЕТИПИЧНЫХ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ // Современные наукоемкие технологии. – 2021. – № 8. – С. 152

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-85-90
УДК 378.6

ӘСКЕРИ АРНАЙЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІН ИНТЕНСИВТІ ӘДІСПЕН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

САРИЕВА АСЕМГУЛЬ КЫДЫРБАЕВНА

Шекара академиясының аға оқытушысы, іскери әкімшілендіру докторы
Алматы, Қазақстан

Аннотация: Мақалада шетел тілдерін оқытудың интенсивті әдістері қарастырылған. Шетел тілін оқытудың интенсивті әдістері – шектеулі уақыт ішінде шетел тілін меңгеру, ауызша сөйлеу дағдыларын дамыту және түсіну. Мақалада олардың әдістемелік құндылығы олардың шетел тілдерін оқытудағы тиімділігі мен нәтижелігі тұрғысынан анықталады.

Түйінді сөздер: интенсивті әдіс, суггестопедиялық әдіс, психологиялық суггестия, дидактикалық суггестия, көркем суггестия.

Интенсивті әдіспен оқыту латын тілінен аударылғанда intensio-кернеу, күшейту деген мағынаны білдіреді. 1960-1970-ші жылдардың басында шет тілдерін меңгеру қажеттілігінің артуына байланысты қысқа мерзімде және шағын практикалық мақсаттарда (іскерлік қарым – қатынас тілін, ауызекі тілді білу және т. б.) жалпы атаумен біріктірілген тілді интенсивті немесе жеделдетілген оқытудың әртүрлі әдістері пайда болды. Осыған байланысты зерттеудің жаңа бағыты – интенсивті оқыту әдістемесі де қалыптасты. Бұл бағыт 1960 жылдардың ортасында Болгарияда Г.Лозановтың жетекшілігімен суггестология ғылыми-зерттеу институтында шет тілдерін ғана емес, әртүрлі пәндерді оқытуға қатысты әлемнің көптеген елдерінде кең таралған суггестопедиялық оқыту әдісінің негіздері жасалды. Шет тілдерін интенсивті оқыту мәселесі көптеген психологтар мен лингвист ғалымдардың ғылыми еңбектерінде жарияланды. Г.К.Лозанов, Г. А.Китайгородская, И. Ю.Шехтер, В. В.Петрусинский, А. С. Плесневич және т.б. ғалымдардың еңбектері баспа бетіне жарық көрді. Бұрынғы Кеңес Одағында оқытуды күшейту мәселесі әрдайым көптеген қолдаушыларға ие болған, осы әдіс негізінде оның әртүрлі модификациялары ұсынылды: эмоционалды-семантикалық әдіс (И.Ю.Шехтер), суггестобиблиотикалық интегралды әдіс ((В. В. Петрусинский), ересектерді жеделдетіп оқыту әдісі ((Л.Ш.Гегечкори), жеке тұлға мен ұжымның мүмкіндіктерін белсендіру әдісі (Г. А. Китайгородская), батыру әдісі (А. С. Плесневич), сөйлеу мінез-құлқы курсы (А. А. Акишина), «Экспресс-әдіс» (И. Давыдова) және т.б. «Интенсивті оқыту әдісі» ұғымын Болгар психотерапевт дәрігері Г.К. Лозанов әзірледі, ол бұл әдістің тиімділігі есте сақтау қабілетін дамытуға, тұлғаның интеллектуалды белсенділігін арттыруға, шаршау сезімін жеңілдететін жағымды эмоцияларды дамытуға, және сонымен қатар уәждемені арттыру да көзделді [1, 101 б.]. Мақаланың өзектілігі – әскери арнайы оқу орындарында шетел тілін интенсивті әдіспен оқытудың тиімділігі қарастырылып отыр. Бұл әдістер біраз уақыттан бері қолданылып келе жатқанына қарамастан, барлық оқытушылар шетел тілін интенсивті әдіспен оқытудың қолайлы тәсіліне айқындай алмай отыр. Шетел тілін интенсивті әдіспен оқытудың артықшылықтары мен кемшіліктері көзделінген, интенсивті оқытудың ең тиімді әдістері белгілі бір оқу ортасында қолайлы екенін көрсетеді. Мәселені белгілеу. Шетел тілін интенсивті әдіспен оқыту қысқа мерзімде өтуі үшін, ең алдымен лексиканы меңгеруге бағыттау қажет. Бұл қажеттілік XX ғасырдың ортасында интенсивті оқыту әдістері зерттеліп, қолданысқа ие болды. Ғылыми-техникалық жарылыстың әлеуметтік-шартты салдары ретінде пайда болған оқытудың жаңа әдісі, әрине, нейрофизиология, психология, атап айтқанда қабылдау психологиясы, есте сақтау психологиясы, саналы және бейсаналық, ақпарат теориясы және т. б. білімнің заманауи деңгейін сіңіре алмады және көрсете алмады. Жаңа әдістер басқа шекаралық және сабақтас

ғылымдардың, атап айтқанда тіл білімі, психолінгвистика, психогигиенаның тәжірибесі мен білімін пайдаланды. Бұл әдістерді қолдану шет тілдерін оқытуда коммуникативті тәсілді жүзеге асыру мақсатында жүзеге асырылады.

Білім алушылардың күш-жігерін барынша арттыра отырып, мүмкін болатын ең аз уақыт ішінде оқу материалын игеруді қамтамасыз ететін интенсивті оқыту практика барысында қолданысқа ие болды. Мұндай оқытудың интенсивті әдісі, онда білім беруші мен білім алушының жеке басының мүмкіндігін жандандыру нәтижесінде оқу тобын ұжымға айналдыру процесі жеделдетілді. Ағылшын тілін интенсивті оқыту жеделдетілген дайындық қажет болған жағдайда қолданылды. Бұл уақыт шектеулі болған жағдайда білім алушының білім деңгейін арттыру қажет.

Соңғы зерттеулер мен жариялымдарға талдау жасау. Бүгінгі таңда кәсіптік білім берудің қарқындылығы - бұл уақыт талабы да, білім алушылардың өз қажеттілігі де керек. Осы қажеттіліктерге жауап ретінде өзін ересектерге білім берудегі интенсивті әдіс немесе шетел тілін меңгеруде жеделдетілген оқыту және қысқартылған білім берудің әртүрлі әдіс-тәсілдері мен бағдарламалары қарқынды дамып келеді. Оқу бағдарламасында шетел тілін оқытудағы интенсивті әдістерді пайдалануға ұсыныстар жеткілікті мөлшерде түсті, яғни уақытты шектеулі пайдаланады деп түсіндіреді, сондықтан бұл жағдайларда «интенсивті» ұғымының синонимі «жеделдету» ұғымын білдіреді [1, 102 б.].

Шетел тілін оқытудағы интенсивті әдісті пайдалану туралы тарих бетіне енгізілді, өйткені практикалық тұрғыдан қарағанда шетел тілін үйрену әрдайым қажетті үрдіс болып табылады. 20 ғасырдың басында шетел тілін оқытуда интенсивті әдіс кеңінен таралды, бұл саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайға байланысты шетел тілін интенсивті оқытуға қолайлы, сонымен қатар шетел тілін оқытуда интенсивті әдіс ең тиімді болып табылады. Америкада және басқа да бірқатар елдерде теледидар, радио, телефонды бір оқу құралына, мысалы, магнитофонға сүйене отырып, интенсивті әдістің жаңа нұсқалары жасалуда.

Интенсивті әдістердің басты күші оның курсанттың кешенді тұлғалық дамуына, оқытудың эмоционалды және мотивациялық жағын дамытуға бағытталады. Алайда, оқу материалын уақытында бөлу мәселесі қарқынды оқу курсына ерекше маңызға ие. Қарастырылып отырған әдістің негізін қалаушылардың бірі-педагогика ғылымдарының докторы, профессор, «Тұлға мен ұжымның мүмкіндіктерін жандандыру әдісі» интенсивті оқыту жүйесінің авторы Г.А. Китайгородская [1, 102 б.]. Г.А. Китайгородскаяның айтуынша, оқу процесі ұжымдық өзара әрекеттесу принципіне, «әлеуметтік өзара әрекеттесуге» негізделген, онда оқу материалы мен оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың бірлігі өзара әрекеттесу жағдайы, Нақты жағдайдың бейнесін модельдейтін динамикалық оқиға болып табылады. Г. А. Китайгородская әдістемесіне сәйкес тұлға мен ұжымның мүмкіндіктерін белсендіретін бес негізгі қағиданы ұстану қажет [1, 103 б.].

Біріншіден, бұл оқыту және дамыту функциясын орындайтын және зерттелетін пәнді меңгеруге әкелетін тұлғаға бағытталған қарым-қатынас негізі болып табылады. Айта кету керек, бұл процеске тек шекарашы курсанттар ғана емес, сонымен қатар жалпы білім алушылардың әлеуетін көретін құралы болып табылмайды, бұл шетел тілін оқытудағы интенсивті әдісті қолдану аясында шекарашы курсанттардың қызығушылық арттырады.

Екінші қағида, оқу-тәрбие процесін рөлдік ойындарды ұйымдастыру шеңберінде шекарашы-курсанттар ұсынылған лексикалық материалға сүйене отырып, болашақ кәсіби қызмет үшін қажетті тақырыпты біртіндеп игереді, сонымен бірге рөлдік ойындарға қатысады. Рөлдердің үнемі өзгеруі мотивацияның сақталуына ықпал етеді, ал сол тілдік бірліктер мен грамматикалық құбылыстардың көп қайталануымен берік және икемді сөйлеу дағдысы қалыптасады.

Үшінші қағида, ұжымдық өзара іс-қимыл, шекарашы-курсанттарға бір-бірімен белсенді қарым-қатынас жасау арқылы өз дағдылары мен іскерліктерін жетілдіруге мүмкіндік береді, ал оқытушы-курсант, курсант - топ жүйесіндегі тұлғааралық қарым-қатынастары мен бірлескен мақсаттар шекарашы-курсанттың жеке іс-әрекетін арттыруға себебін тигізеді.

Төртінші қағида, атап айтқанда, шекарашы-курсанттың шығармашылық қабілеттерін барынша көрсетуге ықпал етеді, оқу материалының шоғырлануы шекарашы-курсанттың танымдылық қабілетін арттыру маңызды.

Бесінші қағида, өз кезегінде, тілдік материал мен сөйлеу әрекетін бір мезгілде және қатар меңгеруді, сондай-ақ бір жаттығуда бірқатар кәсіби мәселелерді шешуді қамтамасыз ететін жаттығулардың көп функционалдығы: фонетикалық, лексикалық, грамматикалық материалдарды жаттықтыру және қойылған коммуникативті мәселенің шешімін табу.

Осылайша, әдістеме бойынша оқу процесінде Г. А. Китайгородская шекарашы-курсанттар оқу процесінің орталық фигурасына айналады [1, 103 б.]. Біз шетел тілін меңгеруде ғана емес, сонымен қатар сабақ барысында мотивацияны арттыруда, сондай-ақ ұжымдық коммуникативтік қызмет және курсанттың мүдделерін барынша есепке алу есебінен коммуникативтік құзыреттіліктерді іс жүзінде іске асыруда оң динамиканы байқай аламыз. Мақаланың мақсаты. Интенсивті оқыту дегеніміз - әдеттегі әдістеме бойынша оқыту, бірақ аптасына оқу сағаттарының саны көбірек болады. Айта кету керек, барлық бағдарламалар бойынша және барлық деңгейлер үшін әдеттегі оқыту режимінде оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында көптеген оқытушылар қарқынды оқытудың келесі элементтерін пайдаланады [2, 75 б.]:

- негізгі назар сауатты ауызша сөйлеу дағдыларына және есту арқылы сөйлеуді түсінуге аудару;
- оқу барысында интонацияны жүйелі дыбыстауы;
- ауызша дағдыларды игеруге баса назар аудару, өз ойларын ағылшын тілінде білдіру (тілдік кедергіні жою);
- рөлдік ойындар, кейс-әдістемелер, талқылаулар, ауызша презентациялар, қарым-қатынас жағдайларын модельдеу, шет тілі сабақтарында кеңінен қолдану;
- шекарашы-курсанттарды алғашқы сабақтардан бастап белсенді тілдік практикаға қосу;
- оқу материалын оңтайландыру, шекарашы-курсанттарды жеке мақсаттарын ескере
- отырып, оқу бағдарламаларын құру, яғни тек қажет нәрсені зерттейді.

Шетел тілін оқытудағы интенсивті әдісін таңдау өте маңызды. Шетел тілін оқытудағы интенсивті әдістің мақсаты - ағылшын тілін оқытудың интенсивті әдісін практикада орынды қолдану және тиімді болатын оқу сабақтарын ұйымдастырудың педагогикалық жағдайлары мен ерекшеліктерін зерттеу.

Әрине, шетел тілін оқытудағы интенсивті әдісін басты міндеті - бұл шет тілінің деңгейін арттыру, бірақ сонымен бірге ол білім алушының жеке басын жан-жақты дамытуға, оның интеллектуалды, эмоционалды, мотивациялық жақтарын бір уақытта дамытуға бағытталған. Жұмыстың объектісі интенсивті әдістің жоғары сатысында ағылшын тілін оқыту болып табылады. Әдіскерлер қарқындылықты оқытудың жылдамдығы мен сапасының артуы, белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырылатын жұмыс көлемі ретінде анықтайды. Бұл түсінік қарқындылықтың сандық параметрлерін нақты көрсетеді және қарқындылық оқу табысының сандық көрсеткіштерін арттыруға бағытталған процесс ретінде анықталады.

Зерттеу әдістері. Оқыту әдістері дегеніміз - мақсаттар мен міндеттер жүзеге асырылатын, сондай-ақ мақсатқа жетудің жолдары мен әдіс-тәсілдері анықталатын оқыту бағытын түсіну болып табылады. Барлық интенсивті әдістің басты негізі - адамның жасырын психикалық резервтерін пайдалану, яғни бейсаналыққа сүйену, бұл олардың жоғары тиімділігін қамтамасыз етеді. Бұл жұмыста келесі қайшылықтар анықталды [3, 83 б.]:

- мотивация мен ілімнің нәтижесі арасында;
- сабақтардағы эмоционалды климат пен оқу нәтижесі арасында;
- оқытушының білім алушыларға деген көзқарасы мен оқу нәтижесі арасында.

Осы қарама-қайшылықтардан зерттеудің келесі мәселесі туындайды, яғни ағылшын тілін оқытудың қарқынды әдістерін қолданудың педагогикалық шарттары мен ерекшеліктері қандай?

Шетел тілін оқыту стратегиясы оқытудың әртүрлі тәсілдеріне негізделген. Қарқынды оқу процесін сипаттайтын екі негізгі фактор бар:

Бірінші фактор - белгілі бір мақсаттарға жету үшін ең аз оқу мерзімі. Әдетте, бұл «тұрмыстық» шеңбердегі оқу материалына қатысты. Бұл жағдайда оқу материалының ең аз мөлшері және оның тиісті ұйымы ұсынылады.

Екінші фактор білім алушының барлық резервтерін барынша пайдалануды көздейді. Бұған оқу ұжымындағы ерекше өзара әрекеттесу және оқытуға шығармашылық көзқарас арқылы қол жеткізіледі.

Негізгі материалды баяндау. Шет тілдерін оқытудың шетелдік және отандық теориясы мен практикасында оқытудың топтық формалары барған сайын бекітілуде: бірнеше адамнан (екі, үш немесе одан да көп). Мұндай оқытудың басты артықшылығы - топ ішінде білім алушылар арасында өзара әрекеттесу қалыптасады, олардың бірлескен келісілген қызметі негізгі мақсатты – сөйлеу белсенділігін игеруге әкеледі. Негізінде мұндай білім беру қызметіне ойын технологиясын пайдалануға болады. Ойын технологиясы шекарашы-курсанттардың қызығушылығын арттыруы дәлелді, егер мұндай келісілген іс-әрекеттің шеңберін қабылдаса, онда ол оқу процесін жүзеге асырудың негізгі формасына айналады. Бұл жағдайда оқытушының негізгі міндеттерінің бірі шекарашы-курсанттың қарым-қатынасы ерекшелігі болады. Ол тек белсенділер ғана емес, әр шекарашы-курсанттың бірлескен зияткерлік қызметке қосылатын жағдайды қамтамасыз етуі керек. Туындаған және қойылған проблемаларды жеңу үшін ағылшын тілі сабағында барлық білім алушылар өздерінің ақыл ой күштерін біріктіруі керек.

Заманауи технологиялар дәуірінде оқу процесін заманауи технологияларсыз елестету мүмкін емес: аудио-бейне материалдар, презентациялар, иллюстрациялар, интерактивті тақта және т.б. Шет тілдерін оқыту процесінде эмоционалды факторларды ескере отырып, материалды игеру процесі айтарлықтай белсендіріледі. Дегенмен, біз сипаттайтын интенсивті әдістің артықшылықтармен қатар бірқатар кемшіліктері бар екенін атап өткен жөн. Интенсивті әдістің маңызды кемшілігі - ауқымды дайындық жұмыстары. Бұл оқытушыға да, шекарашы-курсантқа да қатысты.

Топ ішінде тиімді қарым – қатынасты қамтамасыз ету үшін ең қолайлы сипаттамалар келесідей болады деп саналады: топтағы адамдардың онтайлы саны-10-12, шекарашы - курсанттардың орналасуы мүмкіндігінше ыңғайлы, бір-біріне қарауы керек [4]. Көптеген білім беру мекемелерінде осы бағытта жеткілікті бай жұмыс тәжірибесі жинақталған, атап айтқанда 1990 жылдан бастап Новосібір мемлекеттік педагогикалық университетінде инновациялық жоба ретінде әзірленген қарқынды педагогикалық білім беру технологиясы іске асырылуда.

Интенсивті әдістің негізі - қарқындылықты «белгілі бір процестің мақсаты мен міндеттері, осы процестің қарқындылығы, тереңдігі, беріктігі, тиімділігі» түсіндіру болып табылады. Шекарашы-курсанттарға интенсивті білім беру - мақсат субъектіге бағытталғанын біз жақсы түсінеміз. Интенсивті әдісті қолдана отырып, білім беру білім алушылардың жеке және психофизиологиялық ресурстарын барынша тартуға, оларды білім беру жағдайының ресурстарын – білім беру процесінің барлық субъектілерінің денсаулығы мен психологиялық әл-ауқатына нұқсан келтірместен уақыты, мазмұны, әлеуметтік өзара іс-қимыл, ақпарат ресурстарын барынша толық пайдалануға бағыттауға мүмкіндік береді. Басқаша айтқанда, уақытты қысқарту және ақпараттық жүктемелердің артуы емес, интенсивті оқытудың негізгі параметрлері, бірақ сапалы өзгеріс сол уақыт аралығында айтарлықтай үлкен және маңызды білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін білім беру процесі [4, 67.].

Кейбір сарапшылар туындаған мәселелерді мифтер деп атай отырып, осы әдіс аясында қарастырады. Олар кейбір жеңілдетілген, кейде қарқынды оқыту туралы біржақты, кейде қате түсініктерді интенсивті оқытудың «мифтері» деп атайды. Күнделікті сана деңгейінде кездесетін бұл ұқсас ұғымдар өте кең таралған және көбінесе әдістің өзімен байланысты.

Шамасы, мұндай мифтер интенсивті оқыту әдістемесімен таяз және жүйелі түрде таныс емес. Көбінесе «мифтің» туу схемасы келесідей: интенсивті оқыту процесінің кез-келген сыртқы сипаттамасы оқытудың біртұтас контекстінен шығады және әдістің мәні дәл осы жерде көрінеді [4, 68.].

Атап айтқанда, «мифтердің» бірі қарқынды оқыту кезінде грамматика оқытылмайтынын айтады. Мәселе мынада, интенсивті оқытуда грамматиканы оқыту белгілі бір ерекшелікке ие. Мүмкін, қолданыстағы «мифтер» шет тілдерін интенсивті оқыту формасы әдістің мәнін дәл көрсетпейтінін көрсетеді [5, 285.].

Шет тілдерін оқытудағы интенсивті оқытуға бағыттаған Г.А. Китайгородская әдісінде барынша толық жүзеге асырылды. Мұндағы оқытушының міндеті негізінен оқу тобына әр білім алушы үшін жеке маңызды бола алатын, адамдарды біріктіретін және жеке тұлғаның белсенді қалыптасуына ықпал ететін қызметті ұсыну болып табылады. Егер оқытушы өз аудиториясында осындай жағдай жасай алса, онда ол өз қызметін шет тілдерін интенсивті оқыту деп сенімді түрде атай алады.

Шетел тілін оқытуда интенсивті әдістерді сабақтарда қолдану және өткізу дәстүрлі сабақтардан ерекшеленеді, оқытудың өзіндік жүйесі ретінде қарастырылады. Шекарашы-курсанттар үшін шет тілін оқытудың интенсивті әдістерінің тиімділігі зор. Әскери мамандықта оқитын шекарашы-курсанттар әскери университет жағдайында оқыту кезінде интенсивті әдістерге тән жұмыс әдістері мен элементтерін қолдануға болады. Сабақтарда оқытудың түрлерін қолдану психологиялық тұрғыдан ыңғайлы, оқу ортасын құрудың арқасында коммуникативті қиындықтарды тиімді жеңуді қамтамасыз етеді. Интенсивті әдістің ерекшелігі - грамматика ауызша сөйлеудегі немесе аутентік мәтіндерді түсінуде тілдік кедергілерді жеңуге болады, сонымен қатар шетел тілін оқытудың негізгі бағыттарын қарастырады. Дегенмен де, осы мәселелердің барлығын келесідей шешуге болады: курсты бастамас бұрын шекарашы-курсанттарға оқу процесінде қажетті материалдарды қол жетімді пайдалануға болады; тақырыптар санын азайтып, әртүрлі жаттығулар жүйесін қолданыңыз, мысалы, пікірталастар, кейстер, рөлдік ойындар, жағдайлар, интерактивті жаттығулар және т.б.

Интерактивті сабақтардың көбірек болуы топтардың біртұтас болуына ықпал етеді және оқу процесі кезінде оқытушымен талқылауға және өзара әрекеттесуге көбірек ұмтылады. Шекарашы-курсанттар уақытты үнемдеуге дағдыланады, олардың шетел тілін оқуға деген қызығушылықтары артады, өйткені олар оқу процесінің мақсатын нақты түсінеді. Сабаққа қатысу белсенділігі арттырады, өйткені шекарашы-курсанттар бір сабақты өткізіп жібергеннен кейін қалғандарын «қуып жету» өте қиын болатынын түсінеді. Қорытынды. Бұл интенсивті әдістің маңызды артықшылықтарының бірі-жоғары тиімділік, өйткені шекарашы-курсанттар оқытудың бастапқы кезеңдерінде материалда ұсынылған сөйлеу клишелерін қолдана бастайды және қателік жасаудан бас тартады және психологиялық кедергілерді тез жеңеді. Сонымен қатар, интенсивті әдіс шекарашы-курсанттардың білімін жетілдіруге, ынталандыруға бағытталғанын атап өткім келеді, бұл қойылған мақсаттарға жету үшін қажет.

Осылайша, интенсивті әдістер, жалпы шетел тілдерін оқыту әдістемесіне айтарлықтай қуат берді. Қарым-қатынастың материалдық негізін қабылдау және игеру процестерін жандандыру саласындағы интенсивті әдістерге қол жеткізу, оның мотивациясының жаңа резервтерін ашу және ұжымдық өзара әрекеттесудің формаларын дамыту, оның беделі мен тиімділігін арттыру, оқу процесінің тиімділігін арттыру үшін мүмкіндігінше тезірек Шекара академиясының әдістемесіне айналуы керек. Сондықтан бүгінгі күннің өзекті міндеті - шетел тілін интенсивті әдіспен оқытудың тиімділігі зор, Шекара академиясында шетел тілін оқыту әдістемесіне бейімдеу тұжырымдалады.

ПАЙДАЛАНҒАН ЭДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Китайгородская, Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам: Учебное пособие. – 3-е изд., испр. и доп. / Г.А. Китайгородская. –М.: Высшая школа, 2006. С.101-103.
2. Гришечкина Г.Ю., Юкович Е.В. Самостоятельное изучение иностранного языка: эффективные подходы с учётом типа восприятия // Вестник науки и образования. 2023. №4 (135). С.75.
3. Fried-Booth D.L. Modelling of teaching practice for future teachers of the English Language // Journal of Linguistic Studies. 2009. № 2(2). С. 83.
4. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. 3-е изд. М., 2007. С.67-68.
5. Ковальчук, М. А. Девиантное поведение. Профилактика, коррекция, реабилитация [Текст] / М.А. Ковальчук, И.Ю. Тарханова. - М.: ВЛАДОС, 2010. С.285.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-91-97

TƏRBIYƏ PROSESİNDƏ UŞAQLARIN FƏRDI XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN FORMALAŞMASINDA AZƏRBAYCAN UŞAQ BİRLİYİNİN ROLU

ABDURAHMANOVA PƏRVANƏ MAHMUD qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şəki filialının Pedaqogika müəllimi
Şəki, Azərbaycan

Xülasə: Uşaqların tərbiyəsi onların şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol oynayır və bu prosesdə ailə, məktəb, cəmiyyət və sosial institutlar birlikdə fəaliyyət göstərməlidir. Azərbaycan Uşaq Birliyi bu istiqamətdə mühüm işlər görərək uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin inkişafına, inklüziv təhsil imkanlarının genişləndirilməsinə, sosial layihələrin həyata keçirilməsinə və milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına töhfə verir.

Birliyin tərbiyəvi fəaliyyəti uşaqların sosiallaşmasına, liderlik və məsuliyyət hissinin inkişafına yönəlmişdir. Eyni zamanda, inklüziv təhsilin təşviqi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan və sosial həssas qruplara aid uşaqların cəmiyyətə integrasiyasını asanlaşdırır. Sosial layihələr uşaqlarda ünsiyyət, əməkdaşlıq və ictimai fəallıq kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına kömək edir. Milli-mənəvi dəyərlərin aşılınması uşaqların vətənpərvərlik ruhunda böyüməsinə, öz kimliklərini dərk etməsinə və milli irsə sahib çıxmasına şərait yaradır.

Psixoloji inkişafın dəstəklənməsi uşaqların emosional rifahını qorumaq və onların özünəinamını artırmaq üçün vacibdir. Bu məqsədlə Azərbaycan Uşaq Birliyi müxtəlif psixoloji dəstək proqramları, fərdi inkişaf təlimləri və sosial adaptasiya layihələri həyata keçirir. Tərbiyə prosesində fərdi yanaşma tətbiq olunaraq hər bir uşağın unikal xüsusiyyətlərinə uyğun metodlar seçilir.

Gələcəkdə bu sahədə daha geniş miqyaslı tədbirlərin həyata keçirilməsi, inklüziv təhsilin daha da inkişaf etdirilməsi, sosial layihələrin sayının artırılması və psixoloji dəstək proqramlarının gücləndirilməsi tövsiyə olunur. Azərbaycan Uşaq Birliyinin bu istiqamətdə gördüyü işlər uşaqların sağlam, sosial baxımdan aktiv və mənəvi cəhətdən zəngin fərdlər kimi yetişməsinə mühüm töhfə verir.

Açar sözlər: Tərbiyə prosesi, fərdi xüsusiyyətlər, sosial inkişaf, psixoloji inkişaf, inklüziv təhsil, sosial integrasiya, milli-mənəvi dəyərlər, liderlik, vətənpərvərlik, Azərbaycan Uşaq Birliyi, sosial layihələr, psixoloji dəstək

Uşaqların tərbiyə prosesi onların gələcək şəxsiyyət kimi formalaşmasına birbaşa təsir edən mühüm sosial-pedaqoji hadisədir. Hər bir uşaq doğulduğu andan etibarən ailə, cəmiyyət və müxtəlif sosial institutların təsiri altında böyüyür və fərdi xüsusiyyətlər qazanır. Bu xüsusiyyətlər onların sosial mühitə adaptasiyasını, ünsiyyət bacarıqlarını, intellektual inkişafını və emosional balansını müəyyənləşdirən əsas amillərdir. Tərbiyə prosesi yalnız bilik və bacarıqların öyrədilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda, uşağın etik dəyərlərə, sosial məsuliyyətə və mənəvi prinsiplərə yiyələnməsini də əhatə edir.

Müasir dünyada uşaqların fərdi inkişafı və düzgün tərbiyə olunması təkcə ailənin deyil, eyni zamanda dövlət və ictimai təşkilatların da qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biridir. Bu baxımdan, Azərbaycan Uşaq Birliyi kimi təşkilatların rolu xüsusilə önəmlidir. Azərbaycan Uşaq Birliyi uşaqların hüquqlarının müdafiəsi, onların sosial integrasiyası, intellektual və psixoloji inkişafı, mənəvi-əxlaqi dəyərlərə yiyələnməsi istiqamətində müxtəlif proqramlar və layihələr həyata keçirir. Bu qurumun məqsədi yalnız uşaqların təhsil almasına və müəyyən bacarıqlar qazanmasına dəstək olmaq deyil, həm də onların cəmiyyətin layiqli vətəndaşları kimi yetişməsinə töhfə verməkdir.

Tərbiyə prosesində hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması olduqca vacibdir. Çünki hər bir uşaq fərqli psixoloji və sosial xüsusiyyətlərə malikdir. Bəziləri daha lider ruhlu, ünsiyyətçi və aktiv olduğu halda, digərləri introvert, sakit və müşahidəçi mövqeyində ola bilər. Bu fərqliliklərə uyğun yanaşma tətbiq edildikdə, uşaqların istedad və bacarıqlarının üzə çıxması daha asan olur. Azərbaycan Uşaq Birliyi məhz bu fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alaraq inklüziv təhsil

proqramları, psixoloji dəstək xidmətləri və müxtəlif sosial fəaliyyətlər təşkil etməklə uşaqların hərtərəfli inkişafına töhfə verməyə çalışır. [4]

Azərbaycan Uşaq Birliyinin tərbiyə prosesində uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin formalaşmasına necə təsir etdiyi araşdırılacaq. İlk olaraq, Birliyin tərbiyəvi fəaliyyət istiqamətləri nəzərdən keçiriləcək, daha sonra sosial layihələrin uşaqların şəxsiyyət kimi yetişməsindəki rolu, inklüziv təhsilə və milli-mənəvi dəyərlərə verdiyi töhfələr təhlil ediləcəkdir. Bundan əlavə, fərdi psixoloji inkişafı dəstəkləyən pedaqoji yanaşmalar və sonda bu sahədə görülməli işlərə dair tövsiyələr təqdim olunacaqdır.

Uşaqların tərbiyəsi onların gələcəkdə cəmiyyətin fəal üzvlərinə çevrilməsində mühüm rol oynayır. Sağlam psixoloji və mənəvi dəyərlərə malik gənc nəsil formalaşdırmaq üçün ailə, məktəb və ictimai qurumlar birgə fəaliyyət göstərməlidir. Bu baxımdan, Azərbaycan Uşaq Birliyi ölkədə uşaqların tərbiyəsi, onların sosial adaptasiyası, hüquqlarının müdafiəsi və fərdi inkişafı istiqamətində əhəmiyyətli fəaliyyət göstərən təşkilatlardan biridir. Birliyin əsas məqsədi uşaqların fiziki, psixoloji və mənəvi inkişafını dəstəkləyən mühit yaratmaq, onların hüquqlarını qorumaq və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq müxtəlif tərbiyəvi layihələr həyata keçirməkdir.

Azərbaycan Uşaq Birliyi öz fəaliyyətində uşaqların sosiallaşmasına və cəmiyyətə inteqrasiyasına xüsusi diqqət yetirir. Bu məqsədlə təşkilat müxtəlif maarifləndirici proqramlar və psixoloji dəstək layihələri həyata keçirir. Uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun inkişaf proqramları tərtib edilir və onların maraq dairəsinə uyğun tədbirlər təşkil olunur. Məsələn, fərqli yaş qrupları üçün yaradıcı düşürgələr, intellektual yarışmalar, liderlik məktəbləri və sosial məsuliyyət layihələri təşkil edilir. Bu tədbirlər uşaqların şəxsi keyfiyyətlərinin üzə çıxmasına və onların öz bacarıqlarına daha çox güvənməsinə imkan yaradır.

Bundan əlavə, Birlik yetim və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara dəstək proqramları həyata keçirir. Uşaqların psixoloji sağlamlığını qorumaq üçün müxtəlif təlimlər keçirilir, onların ailə mühitinə uyğun adaptasiyasına kömək göstərilir. Eyni zamanda, təşkilat uşaqların hüquqları ilə bağlı maarifləndirici kampaniyalar həyata keçirərək onların öz hüquqlarını bilməsinə və qorumasına şərait yaradır. Bu cür tədbirlər sayəsində uşaqlar hüquq pozuntularına qarşı daha həssas olur və cəmiyyət daxilində özlərini daha güvənli hiss edirlər. [7]

Azərbaycan Uşaq Birliyinin tərbiyəvi fəaliyyətində mühüm istiqamətlərdən biri də milli-mənəvi dəyərlərin uşaqlara aşılmasıdır. Müxtəlif mədəni tədbirlər, folklor festivalları və ədəbi müsabiqələr təşkil edilərək uşaqların Azərbaycan mədəniyyəti və tarixi ilə daha yaxından tanış olması təmin edilir. Milli kimlik və vətənpərvərlik duyğusunun inkişafı üçün təşkil edilən tədbirlər uşaqların öz keçmişini, adət-ənənələrini və milli dəyərlərini qoruyub saxlamasına kömək edir.

Birliyin digər bir vacib istiqaməti isə inklüziv təhsil və sosial adaptasiya proqramlarının həyata keçirilməsidir. Fərqli sosial və fiziki imkanlara malik uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasını təmin etmək üçün müxtəlif layihələr təşkil olunur. Bu proqramlar sayəsində uşaqlar arasında dostluq və əməkdaşlıq ruhu güclənir, qarşılıqlı hörmət və anlayış formalaşır.

Azərbaycan Uşaq Birliyinin fəaliyyəti təkcə tərbiyəvi layihələrlə məhdudlaşmır, eyni zamanda, uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin formalaşmasına da ciddi təsir göstərir. Onların sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmək, psixoloji dayanıqlılığını artırmaq, intellektual və yaradıcı potensialını üzə çıxarmaq üçün Birlik mütəmadi olaraq seminarlar, təlimlər və fərdi inkişaf proqramları həyata keçirir.

Bütün bu fəaliyyətlər Azərbaycan Uşaq Birliyinin uşaqların hərtərəfli inkişafına, onların sağlam psixoloji və sosial mühitdə böyüməsinə verdiyi töhfəni açıq şəkildə nümayiş etdirir. Təşkilatın gördüyü işlər sayəsində uşaqların tərbiyəvi inkişafı daha sistemli və səmərəli şəkildə həyata keçirilir, bu isə onların gələcəkdə öz cəmiyyətində fəal və məsuliyyətli vətəndaş kimi yetişməsinə xidmət edir.

Uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşması onların tərbiyəsi və sosial mühitdə qazandıqları təcrübələr vasitəsilə həyata keçirilir. Bu prosesdə ailənin, məktəbin və digər sosial institutların rolu böyükdür. Xüsusilə, sosial layihələr uşaqların ictimai həyata adaptasiyasını sürətləndirir, onlarda sosial məsuliyyət hissini artırır və şəxsiyyətlərinin inkişafına müsbət təsir göstərir. Azərbaycan Uşaq Birliyi kimi təşkilatlar bu sahədə mühüm fəaliyyət göstərərək uşaqların bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müxtəlif layihələr həyata keçirir.

Sosial layihələr uşaqların ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirən, onlara sosial adaptasiya və komanda işi bacarıqları qazandıran mühüm vasitələrdən biridir. Xüsusilə, Azərbaycan Uşaq Birliyinin təşkil etdiyi müxtəlif düşərgələr, təlim proqramları və interaktiv tədbirlər uşaqların sosial mühitdə rahat davranmasını və öz fikirlərini sərbəst ifadə etməsini təmin edir. Bu layihələr vasitəsilə uşaqlar bir-biri ilə ünsiyyət qurmağı, əməkdaşlıq etməyi və münaqişələri sülh yolu ilə həll etməyi öyrənirlər.

Sosial layihələr uşaqlarda liderlik qabiliyyətlərinin inkişafına da mühüm təsir göstərir. Xüsusilə, gənc liderlərin hazırlanması üçün təşkil olunan proqramlar uşaqlara qərarvermə, strateji düşünmə və məsuliyyət daşıma bacarıqlarını öyrədir. Liderlik məktəbləri, ictimai debatlar və könüllülük layihələri vasitəsilə uşaqlar cəmiyyət üçün faydalı ola biləcək yeni təşəbbüslər irəli sürməyə və ictimai problemlərin həllində iştirak etməyə həvəsləndirilir.

Uşaqların hüquqlarını qorumaq və onlara öz hüquqlarını başa salmaq məqsədilə keçirilən layihələr onların fərdi inkişafında mühüm rol oynayır. Azərbaycan Uşaq Birliyi tərəfindən təşkil edilən hüquq və etik dəyərlər üzrə maarifləndirici seminarlar uşaqların öz hüquq və vəzifələrini dərk etməsinə kömək edir. Bu cür layihələr nəticəsində uşaqlar cəmiyyətdə baş verən problemlərə daha həssas yanaşır və öz hüquqlarını müdafiə etmək üçün biliklər əldə edirlər. [7]

Uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşması onların yaradıcı və intellektual bacarıqlarının inkişafı ilə də sıx bağlıdır. Bu baxımdan, müxtəlif mədəni və elmi müsabiqələr, teatr festivalları, rəsm sərgiləri və innovativ layihələr uşaqların fərdi istedadlarını üzə çıxarmağa kömək edir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin təşkil etdiyi incəsənət və elm sahəsindəki tədbirlər uşaqların tənqidi düşünmə, problem həll etmə və yaradıcı yanaşma bacarıqlarını artırır.

Uşaqların empatiya hissini inkişaf etdirmək və onları cəmiyyət üçün faydalı fəaliyyətlərə yönəltmək məqsədilə müxtəlif könüllülük layihələri həyata keçirilir. Uşaqlar bu layihələrdə iştirak edərək ətraf mühitin qorunması, aztəminatlı ailələrə yardım, yaşlı insanlara dəstək kimi fəaliyyətlərdə iştirak edirlər. Bu, onların sosial məsuliyyət hissini artırır və cəmiyyətə qarşı həssas yanaşmalarına şərait yaradır.

Sosial layihələrin digər bir vacib istiqaməti inklüziv təhsilin və sosial inteqrasiyanın təşviq edilməsidir. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün nəzərdə tutulan proqramlar onların cəmiyyətə daha yaxşı uyğunlaşmasına kömək edir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin inklüzivlik təşəbbüsləri sayəsində fiziki məhdudiyyətləri olan uşaqlar öz bacarıqlarını nümayiş etdirə bilir, eyni zamanda, sağlam həmyaşdları ilə birlikdə müxtəlif fəaliyyətlərdə iştirak edirlər. Bu, cəmiyyətdə bərabərlik prinsiplərinin güclənməsinə töhfə verir.

Sosial layihələr uşaqların şəxsiyyət kimi inkişafında uzunmüddətli müsbət təsir göstərir. Bu layihələr sayəsində uşaqlar daha açıqfikirli, özünəinamlı, sosial baxımdan aktiv və məsuliyyətli fərdlərə çevrilirlər. Azərbaycan Uşaq Birliyinin təşkil etdiyi layihələr yalnız tərbiyə prosesinin bir hissəsi kimi deyil, həm də uşaqların gələcəkdə cəmiyyətin fəal üzvləri kimi yetişməsinə xidmət edən strateji bir yanaşma kimi nəzərdən keçirilir.

Ümumilikdə, sosial layihələr uşaqların həyatına müsbət təsir göstərərək onların şəxsiyyət kimi formalaşmasına və cəmiyyətə inteqrasiyasına böyük töhfə verir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin həyata keçirdiyi layihələr sayəsində uşaqlar yalnız bilik və bacarıq qazanmır, eyni zamanda, cəmiyyətə faydalı vətəndaş kimi yetişmək üçün lazımı sosial keyfiyyətlərə yiyələnirlər. Müasir dövrdə cəmiyyətin inkişafı hər bir fərdin bərabər hüquq və imkanlara malik olması prinsipi üzərində qurulmalıdır. Xüsusilə, təhsil sahəsində inklüzivlik və sosial inteqrasiya məsələləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Inklüziv təhsil fərqli sosial qruplardan olan uşaqların, o cümlədən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, müxtəlif fiziki və əqli məhdudiyyətləri olan, aztəminatlı və həssas qruplara aid uşaqların tamhüquqlu təhsil almasını və cəmiyyətə inteqrasiyasını təmin etməyə yönəlmiş bir yanaşmadır. [7]

Azərbaycan Uşaq Birliyi (AUB) bu sahədə mühüm addımlar ataraq inklüziv təhsilin inkişafına və uşaqların sosial inteqrasiyasına dəstək verir. Təşkilatın əsas məqsədlərindən biri cəmiyyətin bütün üzvlərinin, xüsusilə də uşaqların, sosial bərabərlik şəraitində inkişaf etməsinə imkan yaratmaqdır. AUB müxtəlif layihələr və proqramlar vasitəsilə uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasını dəstəkləyir,

onlara bərabər hüquq və imkanlar təqdim edərək, onların tamhüquqlu vətəndaş kimi yetişməsinə kömək edir.

Inklüziv təhsilin əsas məqsədlərindən biri xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil sistemində cəlb edilməsidir. Bu uşaqların adı məktəblərdə, öz həmyaşıdları ilə birlikdə təhsil alması, onların sosiallaşmasına və cəmiyyətə uyğunlaşmasına müsbət təsir göstərir. Azərbaycan Uşaq Birliyi bu sahədə bir neçə mühüm layihə həyata keçirərək, fiziki məhdudiyyətli və ya müxtəlif psixoloji problemləri olan uşaqlar üçün təhsil mühitinin uyğunlaşdırılmasına töhfə verir.

Təşkilat tərəfindən reallaşdırılan proqramlar çərçivəsində:

- Fiziki məhdudiyyətli uşaqlar üçün uyğunlaşdırılmış təhsil resursları hazırlanır.
- Əqli və inkişaf geriliyi olan uşaqlar üçün fərdi təhsil yanaşmaları tətbiq edilir.
- Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların məktəbəqədər və ibtidai təhsil sistemində integrasiyasını təmin edən layihələr həyata keçirilir.

Bu proqramlar sayəsində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar daha geniş imkanlar əldə edir, cəmiyyətə daha rahat integrasiya olur və onların digər uşaqlarla bərabər inkişaf etməsi üçün münbit şərait yaradılır.

Inklüziv təhsil yalnız fiziki məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması ilə məhdudlaşmır. Müasir dövrdə texnologiyanın inkişafı ilə birlikdə xüsusi təhsil tələbatları olan uşaqlar üçün yeni texnoloji həllər tətbiq edilir.

Bu texnoloji həllər xüsusi təhsil tələbatları olan uşaqların təhsil prosesinə daha rahat integrasiyasına imkan yaradır və onların cəmiyyətə uyğunlaşmasını asanlaşdırır. Azərbaycan Uşaq Birliyi inklüziv təhsilin və sosial integrasiyanın inkişafı üçün mühüm fəaliyyətlər həyata keçirir. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, aztəminatlı ailələrdən gələn və müxtəlif etnik qruplara mənsub uşaqların təhsil hüquqlarını təmin etmək üçün müxtəlif layihələr həyata keçirən təşkilat, inklüziv təhsilin cəmiyyətdə geniş tətbiqini təşviq edir. Bu fəaliyyətlər nəticəsində uşaqlar daha bərabər imkanlara malik olur, onların sosiallaşması və cəmiyyətə integrasiyası güclənir.

Gələcəkdə bu sahədə daha böyük irəliləyişlər əldə etmək üçün inklüziv təhsil proqramlarının daha geniş yayılması, pedaqoji yanaşmaların təkmilləşdirilməsi və inklüzivliyin sosial siyasətin əsas prioritetlərindən birinə çevrilməsi zəruridir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin bu istiqamətdə apardığı işlər ölkədə inklüziv təhsil modelinin formalaşmasına və inkişafına mühüm töhfələr verir.

Tərbiyə prosesi uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol oynayan bir mexanizmdir. Onların dünyagörüşü, davranış qaydaları və əxlaqi prinsipləri məhz bu prosesin gedişində formalaşır. Uşaqların tərbiyəsində əsas istiqamətlərdən biri milli-mənəvi dəyərlərin onlara aşılmasıdır. Milli-mənəvi dəyərlər xalqın tarixindən, mədəniyyətindən, ənənələrindən və sosial-mənəvi inanc sistemindən qaynaqlanır. Bu dəyərlər insanın həyat tərzini, əxlaq normalarını, vətənə və xalqa olan münasibətini müəyyənləşdirir. [1]

Azərbaycan xalqı zəngin mədəni və mənəvi irsə malikdir. Bu irs əsrlər boyu formalaşmış, nəsildən-nəslə ötürülərək xalqın kimliyinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu dəyərlərin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi cəmiyyətin inkişafı və milli birlik baxımından olduqca vacibdir. Uşaqların tərbiyəsində milli-mənəvi dəyərlərin əsas prinsiplər kimi formalaşdırılması onların milli kimliyə sahib, vətənpərvər və əxlaqi baxımdan kamil fərdlərə çevrilməsinə töhfə verir.

Milli-mənəvi dəyərlər tərbiyə prosesində bir neçə əsas prinsip əsasında formalaşdırılır:

➤ Vətənpərvərlik və milli kimlik: Uşaqlara doğma torpağa, xalqa və dövlətə sevgi aşılmalı, onlarda milli dəyərlərə hörmət hissi inkişaf etdirilməlidir.

➤ Ailə dəyərləri: Ailə Azərbaycan cəmiyyətində tərbiyənin əsas mənbələrindən biridir. Valideynlərə, böyüklərə hörmət, ailədaxili münasibətlərin düzgün tənzimlənməsi uşaqların tərbiyəsində xüsusi rol oynayır.

➤ Əxlaqi dəyərlər: Dürüstlük, ədalət, humanizm, yardımlaşma, məsuliyyət kimi əxlaqi dəyərlər uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında əsas komponentlərdən biridir.

➤ Mədəni irsin qorunması: Uşaqlara milli musiqi, ədəbiyyat, incəsənət və tarix haqqında məlumat vermək, onları bu sahələrə cəlb etmək onların milli şüurunun inkişafına müsbət təsir edir.

Bu prinsiplər əsasında uşaqlara milli-mənəvi dəyərlərin aşılması onların mənəvi cəhətdən sağlam, vətənpərvər və cəmiyyətə faydalı vətəndaşlar kimi yetişməsinə imkan yaradır.

Uşaqların milli-mənəvi dəyərlərlə tanış olması ilk növbədə ailədən başlayır. Ailə, uşağın ilkin tərbiyə aldığı mühit olaraq milli dəyərlərin ötürülməsində mühüm rol oynayır. Valideynlər övladlarına milli adət-ənənələri izah etməli, onlara keçmişdən gələn milli-mənəvi dəyərləri öyrətməlidirlər. Ailədə bu dəyərlərin yaşadılması uşaqların tərbiyəsində böyük təsir gücünə malikdir.

Azərbaycan ailə modeli əsrlər boyu formalaşmış və sağlam mənəvi prinsiplər üzərində qurulmuşdur. Bu modelə əsasən, uşaqlara böyüklərə hörmət, ailəyə bağlılıq, əməksevərlik və xeyirxahlıq kimi xüsusiyyətlər aşılır. Ailə tərbiyəsində milli-mənəvi dəyərlərin güclü olması uşaqların tərbiyə prosesində daha sağlam vətəndaşlar kimi yetişməsinə şərait yaradır. [2]

Məktəb uşaqların tərbiyəsində ailədən sonra ikinci mühüm institutdur. Məktəbdə tədris olunan fənlər vasitəsilə uşaqlara milli-mənəvi dəyərlər aşılır. Xüsusilə, ədəbiyyat, tarix, musiqi və incəsənət dərsləri uşaqlara milli irs və dəyərlər haqqında geniş məlumat verir.

Məktəblərdə aşağıdakı yollarla milli-mənəvi dəyərlər uşaqlara təlqin edilir:

1. Milli bayramlar və tədbirlər: Novruz, Qurban bayramı, Müstəqillik Günü və digər milli bayramların məktəblərdə qeyd olunması uşaqlarda milli dəyərlərə sevgi yaradır.

2. Mədəni layihələr və müsabiqələr: Rəsm, şeir, esse yazı müsabiqələri, xalq musiqisi ilə bağlı tədbirlər uşaqların milli kimliyini gücləndirir.

3. Tarixi şəxsiyyətlər haqqında biliklərin verilməsi: Məktəblərdə şagirdlərə Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Heydər Əliyev və digər tarixi şəxsiyyətlər barədə məlumat vermək onların milli şüurunun formalaşmasına müsbət təsir edir.

Azərbaycan Uşaq Birliyi uşaqların milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə olunması üçün müxtəlif layihələr və tədbirlər həyata keçirir. Birliyin fəaliyyəti çərçivəsində uşaqlara milli irs haqqında biliklər öyrədilir, onlara vətənpərvərlik hissi aşılır.

Azərbaycan Uşaq Birliyi tərəfindən təşkil edilən tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

✓ Milli-mədəni irsi tanıdan düşərgələr: Uşaqlara Azərbaycanın qədim adət-ənənələrini, musiqisini, folklorunu öyrədən yay və qış düşərgələri təşkil edilir.

✓ Mədəniyyət festivalları: Xalq yaradıcılığı və milli geyimlərin təqdim edildiyi festivallar uşaqlarda milli kimliyə marağı artırır.

✓ Vətənpərvərlik tədbirləri: Şəhid ailələri ilə görüşlər, tarixi abidələrə ekskursiyalar və hərbi-vətənpərvərlik tədbirləri gənc nəslin milli ruhda böyüməsinə töhfə verir.

Bu cür tədbirlər uşaqların milli şüurunun inkişafına müsbət təsir edir və onların öz mədəniyyətlərinə bağlılığını artırır. Milli-mənəvi dəyərlər uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol oynayır. Ailə, məktəb və ictimai təşkilatlar birlikdə çalışaraq bu dəyərləri gələcək nəsillərə ötürməli, uşaqlarda vətənpərvərlik, milli kimlik və əxlaqi dəyərləri inkişaf etdirməlidir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin bu istiqamətdə gördüyü işlər gələcək nəsillərin milli ruhda yetişməsinə böyük töhfə verir.

Uşaqların fərdi psixoloji inkişafı onların emosional, sosial və intellektual bacarıqlarının formalaşması ilə birbaşa əlaqəlidir. Hər bir uşaq özünəməxsus xüsusiyyətlərə, maraqlara və qabiliyyətlərə malikdir. Onların psixoloji inkişafını dəstəkləmək və şəxsiyyət kimi formalaşmasını təmin etmək üçün pedaqoji yanaşmaların düzgün tətbiqi vacibdir. Müasir təhsil sistemində və tərbiyə prosesində fərdi yanaşma prinsipinin tətbiqi uşaqların öz potensiallarını maksimum inkişaf etdirməsinə kömək edir. [2]

Azərbaycan Uşaq Birliyi uşaqların psixoloji inkişafına xüsusi diqqət yetirən təşkilatlardan biridir. Birlik tərəfindən həyata keçirilən layihələr çərçivəsində uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun inkişaf proqramları hazırlanır, onların psixoloji rifahının qorunması və tədris mühitinə uyğunlaşması üçün müxtəlif metodlardan istifadə edilir.

Uşaqların fərdi psixoloji inkişafı bir neçə əsas aspekt üzrə qiymətləndirilir:

a) Emosional intellektin inkişafı: Uşaqların öz hisslərini dərk etməsi, idarə etməsi və başqalarının hisslərinə anlayışla yanaşması onların sosial uyğunlaşmasına və münasibət qurma bacarıqlarına təsir edir.

b) Özünüifadə və özünüdərək: Uşaqların öz istedadlarını və maraqlarını kəşf etməsi onların özlərinə inamını artırır və fərdi inkişafalarını dəstəkləyir.

c) Tənqidi və yaradıcı düşüncə: Analitik təfəkkür və yaradıcılığın inkişaf etdirilməsi uşaqların problemləri həll etmə bacarığını artırır və onlara müstəqil qərarlar qəbul etməyə imkan yaradır.

d) Sosial uyğunlaşma: Uşaqların kollektivlə işləmək, ünsiyyət qurmaq və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanlarının yaradılması onların cəmiyyətə inteqrasiyasını asanlaşdırır. [7]

Pedaqoji yanaşmalar uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırıldıqda onların psixoloji və emosional inkişafı daha effektiv olur. Müasir pedaqoji nəzəriyyələr fərdi yanaşmanın tətbiq edilməsini və hər bir uşağın xüsusi ehtiyaclarına uyğun metodların seçilməsini təklif edir.

İnklüziv təhsil fərqli təhsil ehtiyaclarına malik uşaqların cəmiyyətə tam inteqrasiya olunmasını nəzərdə tutur. Azərbaycan Uşaq Birliyi inklüziv təhsilin inkişafı üçün müxtəlif təşəbbüslər həyata keçirir və fiziki, psixoloji və sosial çətinlikləri olan uşaqlara bərabər təhsil imkanları yaradır.

İnklüziv təhsil çərçivəsində tətbiq edilən metodlar:

a) Diferensiaslaşdırılmış tədris proqramları

b) Psixoloji dəstək və fərdi inkişaf planlarının tətbiqi

c) Təhsil prosesində texnologiyaların istifadəsi və distant təhsil imkanlarının yaradılması

Psixoloji sağlamlıq uşaqların fərdi inkişafında mühüm yer tutur. Stress, sosial təzyiqlər və psixoloji gərginlik uşaqların inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Buna görə də onların psixoloji rifahının qorunması üçün müxtəlif dəstək mexanizmləri tətbiq edilməlidir.

Azərbaycan Uşaq Birliyi uşaqların fərdi inkişafını dəstəkləyən müxtəlif proqramlar həyata keçirir. Bu proqramlar uşaqların psixoloji sağlamlığını, özünəinamını və sosial bacarıqlarını artırmağa yönəlib.

Bu sahədə görülən əsas işlər:

- Fərdi inkişaf və liderlik proqramları: Uşaqların liderlik bacarıqlarını və özünüifadə qabiliyyətini inkişaf etdirən təlimlər keçirilir.

- Sosial inteqrasiya layihələri: Uşaqlar arasında dostluq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif sosial layihələr və qrup məşğələləri təşkil edilir.

- Təhsil və kreativ inkişaf proqramları: Uşaqların maraq dairələrinə uyğun müxtəlif dərnəklər və yaradıcılıq studiyaları təşkil edilir.

Bu təşəbbüslər uşaqların psixoloji inkişafına müsbət təsir göstərir və onların cəmiyyətdə daha aktiv və uğurlu fərdlərə çevrilməsinə kömək edir.

Fərdi psixoloji inkişaf uşaqların gələcək həyatında uğur qazanmasının əsas şərtlərindən biridir. Düzgün pedaqoji yanaşmalar və inklüziv təhsil strategiyalarının tətbiqi uşaqların fərdi potensiallarını üzə çıxarmağa kömək edir. Azərbaycan Uşaq Birliyinin həyata keçirdiyi layihələr uşaqların psixoloji dayanıqlığını artırmaqla yanaşı, onların sosial və emosional bacarıqlarını inkişaf etdirməyə dəstək verir. Gələcəkdə bu sahədə daha geniş fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi uşaqların sağlam və uğurlu fərdlər kimi yetişməsinə böyük töhfə verəcəkdir. [3]

Uşaqların tərbiyəsi və şəxsiyyət kimi formalaşması uzunmüddətli və sistemli bir prosesdir. Onların cəmiyyətdə layiqli vətəndaş kimi yetişməsi üçün ailə, məktəb və ictimai qurumlarla yanaşı, sosial təşkilatlar da mühüm rol oynayır. Azərbaycan Uşaq Birliyi bu istiqamətdə mühüm fəaliyyət göstərən qurumlardan biri kimi uşaqların fərdi inkişafını, inklüziv təhsil almasını, milli-mənəvi dəyərləri mənimsəməsini və sosial inteqrasiyasını təmin edən layihələr həyata keçirir. Bu fəaliyyətlər uşaqların bilik və bacarıqlarla yanaşı, mənəvi dəyərlərə, sosial məsuliyyətə və psixoloji dayanıqlılığa sahib fərdlər kimi yetişməsinə kömək edir. [2]

Tədqiqatlar göstərir ki, uşaqların tərbiyəsi təkcə akademik biliklər qazanmaqla məhdudlaşmamalıdır. Onların psixoloji, sosial və emosional inkişafı da ön planda olmalıdır. Xüsusilə, fərdi yanaşmaların tətbiqi, uşaqların maraq və bacarıqlarına uyğun tərbiyə proqramlarının hazırlanması onların özünü ifadə etməsinə və potensiallarını tam şəkildə reallaşdırmasına imkan yaradır. Azərbaycan Uşaq Birliyinin həyata keçirdiyi layihələr də məhz bu prinsiplər üzərində qurulmuşdur. Inklüziv təhsilin genişləndirilməsi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan və sosial həssas qruplardan olan uşaqların cəmiyyətə tam inteqrasiyasına töhfə verir. Onların bərabər təhsil

imkanlarından yararlanması, fərqli bacarıq və ehtiyaclarına uyğun metodların tətbiq edilməsi, sosial layihələrə cəlb olunması cəmiyyətin ümumi inkişafına da müsbət təsir göstərir.

Sosial layihələrin uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rolu vardır. Uşaqlar bu layihələr vasitəsilə liderlik qabiliyyətlərini inkişaf etdirir, sosial məsuliyyət hissi qazanır, ünsiyyət və əməkdaşlıq bacarıqlarını formalaşdırırlar. Bu cür tədbirlər onların həyatla bağlı daha geniş dünyagörüşünə malik olmasına, yeni bilik və təcrübələr əldə etməsinə imkan yaradır. Könüllülük proqramları, sosial məsuliyyət təşəbbüsləri və mədəni tədbirlər uşaqların cəmiyyətə faydalı vətəndaş kimi yetişməsində xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Milli-mənəvi dəyərlərin tərbiyə prosesində rolu danılmazdır. Uşaqlara milli irs, mədəniyyət, adət-ənənələr və vətənpərvərlik hissi aşılanmalıdır ki, onlar öz kimliklərini dərk etsinlər və milli dəyərlərə sahib çıxmağı öyrəsinlər. Bu dəyərlərin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi uşaqların milli ruhda böyüməsinə, vətənə və xalqa bağlı fərdlər kimi formalaşmasına xidmət edir. Azərbaycan Uşaq Birliyi bu istiqamətdə müxtəlif mədəni və təhsil layihələri həyata keçirərək uşaqlara milli irsi tanıtdırır və onlarda vətənə sevgi hissini gücləndirir. [5]

Psixoloji inkişafın dəstəklənməsi uşaqların sosial həyatında uğur qazanması üçün əsas şərtlərdən biridir. Onların emosional rifahının təmin olunması, özünəinam və özünüifadə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün müasir pedaqoji yanaşmalar tətbiq olunmalıdır. Azərbaycan Uşaq Birliyi bu sahədə də müxtəlif tədbirlər həyata keçirərək uşaqların psixoloji rifahına töhfə verir. Onların stres və sosial təzyiqlərlə mübarizə aparmasını öyrədən seminarlar, fərdi psixoloji dəstək proqramları və sosial adaptasiya layihələri uşaqların özlərini daha güvənli hiss etməsinə kömək edir. [6]

Gələcəkdə bu sahədə daha uğurlu nəticələr əldə etmək üçün inklüziv təhsil proqramlarının genişləndirilməsi, müəllim və valideynlər üçün təlimlərin artırılması, sosial layihələrin daha da inkişaf etdirilməsi və psixoloji dəstəyin gücləndirilməsi vacibdir. Uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun tərbiyə metodlarının tətbiqi, onlara öz potensiallarını reallaşdırmaq üçün yeni imkanların yaradılması və müasir texnologiyaların təhsil prosesinə inteqrasiyası tərbiyənin daha effektiv aparılmasına şərait yarada bilər.

Ümumilikdə, uşaqların sağlam, özünəinamlı, bilikli və sosial məsuliyyətli fərdlər kimi yetişməsi üçün ailə, məktəb, ictimai təşkilatlar və cəmiyyətin bütün üzvləri birlikdə çalışmalıdır. Azərbaycan Uşaq Birliyinin bu istiqamətdə gördüyü işlər, gələcək nəsillərin daha güclü və təhsilli yetişməsi üçün mühüm addımlardır. Bu təşəbbüslərin davamlı olması və daha geniş miqyasda həyata keçirilməsi uşaqların hərtərəfli inkişafına, onların cəmiyyətə tam inteqrasiyasına və milli-mənəvi dəyərlərə sahib çıxmasına imkan yaradacaqdır.

İSTIFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT SIYAHISI.

1. Fərahim Sadıqov – “Pedaqogika” Bakı 2018, 448 səh.
2. Həqiqət Hacıyeva, Aytən Bayramova – “Təlim və tərbiyə prosesinin həyata keçirilməsi” Bakı 2020, 184 səh.
3. Məmmədali Ağayev – “Pedaqoji fikir tarixində tərbiyə və təhsil” dərs vəsaiti Bakı 2011, 178 səh.
4. Pıralı Əliyev – “Ümumtəhsil müəssisələrində tərbiyə işinin təşkilinin nəzəriyyəsi və metodikası” Bakı 2023, 460 səh.
5. Rüşət Hüseynzadə, Kamalə Qəhrəmanova – “Tərbiyə hüquqi – normativ əsaslar” dərs vəsaiti Bakı 2015, 143 səh.
6. Rüşət Hüseynzadə, Zəfəra Əzizova, Sahib Əliyev, Ülviyyə Verdiyeva – “Pedaqogika” Dərs vəsaiti Bakı, 488 səh.
7. Südəbə İsgəndərova – “Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların pedaqoji reabilitasiyası üçün təlim prosesinin idarə olunması” Bakı 2022, 74 səh.
8. Şəhla Əliyeva, Svetlana Mustafayeva, Xəlidə Həmidova – “Təlim-tərbiyə və inkişaf prosesinin həyata keçirilməsi” Bakı 2020, 300 səh.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-98-104

УДК: 373.3.016

ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ РАБОТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

БЕКК ПЕТР АРКАДИЕВИЧ

Магистрант 2 курса ЗКУ имени М. Утемисова

Научный руководитель: к.п.н., ассоц. профессор СЕЙТЕНОВА С.С.
г. Уральск, Казахстан

Аннотация: В данной статье рассматривается процесс формирования исследовательских умений младших школьников в ходе проектной деятельности. Опытно-экспериментальная работа была проведена на базе КГУ «Переметнинская общеобразовательная школа» в Западно-Казахстанской области и включала три этапа: констатирующий, формирующий и контрольный. На первом этапе выявлялся уровень исследовательских умений учащихся, затем разрабатывались и внедрялись методики, направленные на их развитие, а в завершении анализировалась эффективность проектного подхода. В исследовании участвовали два класса (50 учащихся), результаты демонстрируют, что использование проектной деятельности способствует развитию навыков самостоятельного поиска, анализа и систематизации информации. Полученные данные свидетельствуют о необходимости интеграции проектных методов в образовательный процесс для формирования исследовательской компетентности младших школьников.

Ключевые слова: исследовательские умения, проектная деятельность, младшие школьники, образовательный процесс, педагогическое наблюдение, диагностика, познавательная активность.

Опытно-экспериментальная работа, направленная на изучение процесса формирования исследовательских умений младших школьников посредством проектной деятельности, была проведена на базе КГУ «Переметнинская общеобразовательная школа» отдела образования района Байтерек Управления образования акимата Западно-Казахстанской области. В ходе исследования был определён начальный уровень сформированности исследовательских умений у учащихся, после чего разрабатывались и внедрялись методики, основанные на проектной деятельности, с последующей оценкой их эффективности.

Исследование включало в себя работу с двумя параллельными классами (2 «Б» и 2 «В»), в котором приняли участие 50 учащихся. Основной целью стало выявление возможностей и эффективности проектной деятельности как метода развития исследовательских умений младших школьников.

Основные задачи опытно-экспериментальной работы включали:

1. Проведение диагностики уровня сформированности исследовательских умений у учащихся КГУ «Переметнинская общеобразовательная школа».
2. Разработку и внедрение программы проектной деятельности, ориентированной на развитие исследовательских навыков у младших школьников во внеурочное время.
3. Оценку эффективности проектной деятельности как средства формирования исследовательских умений.
4. Формулирование практических рекомендаций по использованию проектных методик в системе внеурочной работы с младшими школьниками[1].

Исследование проводилось в три этапа:

1. Констатирующий этап (ноябрь – декабрь 2024 года) – анализ исходного уровня сформированности исследовательских умений, сбор данных и первичная диагностика.

2. Формирующий этап (январь – февраль 2025 года) – разработка и реализация программы проектной деятельности, направленной на развитие исследовательских умений.

3. Контрольный этап (март 2025 года) – оценка результатов, анализ динамики изменений и формулирование выводов о влиянии проектной деятельности на исследовательские навыки учащихся.

На констатирующем этапе была проведена диагностика уровня сформированности исследовательских умений младших школьников. В рамках данного этапа использовались следующие методы[2]:

- Педагогическое наблюдение, направленное на выявление особенностей исследовательской деятельности учащихся в процессе выполнения проектных заданий. Наблюдения проводились как в рамках урочной, так и во внеурочной деятельности.

- Анализ продуктов проектной деятельности – изучение исследовательских работ школьников, выполненных в рамках самостоятельных и групповых проектов.

- Анкетирование и опросы учащихся – исследование их осведомлённости об исследовательских методах, уровня мотивации и предпочтений в выборе проектных заданий.

Результаты первого этапа позволили определить основные проблемы в развитии исследовательских умений младших школьников, на основе которых были разработаны коррекционные методики, ориентированные на активное использование проектного подхода в образовательной среде.

Для проведения констатирующего эксперимента, направленного на определение уровня сформированности исследовательских умений младших школьников в процессе проектной деятельности, использовались следующие методики:

- Педагогическое наблюдение, ориентированное на выявление степени самостоятельности учащихся в исследовательской работе, их способности к анализу, выдвижению гипотез и реализации проектных заданий. Наблюдение проводилось во время выполнения детьми исследовательских проектов, групповых и индивидуальных заданий.

- Система проектных заданий, позволяющая оценить уровень сформированности исследовательских умений. Учащимся предлагались комплексные задачи, требующие проведения наблюдений, сбора информации, анализа полученных данных и представления итоговых результатов в виде мини-проектов[3].

- Анализ исследовательских и проектных работ, выполненных младшими школьниками в рамках внеурочной деятельности. Оценивались глубина исследования, структурированность работы, умение формулировать цели и гипотезы, логичность выводов.

- Анкетирование родителей по методике «Познавательная потребность» (С.В. Юркевич), направленное на выявление степени поддержки детьми исследовательской активности дома, уровня их познавательной мотивации и заинтересованности в самостоятельном поиске информации[4].

Для анализа полученных данных использовалась критериальная система оценки уровней сформированности исследовательских умений, предложенная О.А. Ивашовой в работе «Развитие исследовательских умений у младших школьников: методический аспект». В соответствии с этой системой были выделены следующие уровни:

1. Исходный (низкий) уровень – минимальная заинтересованность в исследовательской деятельности, отсутствие знаний о методах исследования. Дети способны выполнять лишь элементарные исследовательские действия по образцу, не проявляют инициативы в поиске решений. Проектная деятельность осуществляется исключительно под руководством педагога, без внесения личных идей и предложений[5].

2. Начальный уровень – отмечается появление внешней мотивации к исследовательской работе, дети начинают понимать сам принцип исследования, могут с помощью учителя формулировать проблему, предлагать возможные варианты её решения. Проектные задания выполняются при активной поддержке педагога, наблюдаются первые попытки самостоятельного поиска информации. Элементы креативности выражены слабо.

3. Продуктивный уровень – формируются как внешние, так и внутренние мотивы к исследовательской деятельности. Дети начинают проявлять самостоятельность в реализации проектных заданий, могут выбирать тему, определять цель и задачи работы (с небольшой помощью учителя). Учащиеся способны анализировать источники информации, делать выводы, представлять результаты в различных форматах. Проявляется индивидуальный подход к решению исследовательских проблем.

4. Креативный уровень – устойчивый интерес к исследовательской и проектной деятельности, высокая самостоятельность на всех её этапах. Школьники самостоятельно формулируют гипотезы, выбирают методы исследования, продуктивно работают с информацией, анализируют данные и творчески представляют полученные результаты. Отличительной чертой является оригинальный подход к решению задач и умение аргументированно обосновывать свои выводы.

Данная классификация позволила оценить эффективность использования проектной деятельности как основного метода формирования исследовательских умений у младших школьников. Результаты констатирующего этапа послужили основой для разработки адаптированной программы проектной деятельности, направленной на постепенное развитие исследовательских навыков у учащихся, что было реализовано на следующем этапе исследования[6].

В рамках исследования мы опирались на предложенные уровни сформированности исследовательских умений, однако для упрощения анализа начальный и продуктивный уровни были объединены в одну категорию. Это позволило более точно отразить динамику формирования исследовательских навыков у младших школьников, вовлечённых в проектную деятельность.

При оценке уровня исследовательских умений младших школьников внимание уделялось следующим компонентам:

- Умение выдвигать гипотезу – способность формулировать предположения на основе имеющихся данных, учитывать возможные варианты развития событий.
- Умение находить в тексте значимую информацию – способность анализировать и выделять ключевые сведения, необходимые для решения исследовательской задачи.
- Умение формулировать вопросы – навык постановки осмысленных, логически выстроенных вопросов, направленных на уточнение проблемы и поиск информации.
- Умение классифицировать – способность группировать данные по различным признакам, устанавливать логические связи между явлениями.
- Умение составлять план своих действий – навык организации работы над проектом, разделения исследовательского процесса на последовательные этапы.
- Умение выделять причинно-следственные связи – способность анализировать взаимосвязи между явлениями, делать логически обоснованные выводы.
- Умение предложить несколько вариантов решения проблемы – навык критического мышления, предполагающий поиск альтернативных подходов к исследуемому вопросу.

Оценка указанных умений проводилась в ходе педагогического наблюдения. Каждое из них оценивалось по трёхбалльной шкале:

- 1 балл – *ребёнок не владеет данным умением.*
- 2 балла – *ученик выполняет действие, но нуждается в помощи учителя.*
- 3 балла – *ребёнок самостоятельно применяет исследовательское умение без посторонней поддержки.*

Полученные данные фиксировались в сводной таблице, позволяя оценить уровень исследовательских навыков учащихся на начальном этапе исследования. Эта информация послужила основой для дальнейшей работы по внедрению проектных методов в образовательный процесс и разработки коррекционных мероприятий для учащихся, испытывающих затруднения в исследовательской деятельности.

Таблица 1. Лист наблюдений за формированием исследовательских умений

№	ФИ учащихся	Умение выдвигать гипотезу	Умение находить в тексте значимую информацию	Умение формулировать вопросы	Умение классифицировать	Умение составлять план действий	Умение предлагать решение проблемы	Общий балл	Уровень
1.									

В рамках исследования были выделены три уровня развития исследовательских умений младших школьников, оценка которых проводилась на основании суммарного балла, полученного по результатам педагогического наблюдения:

– 0–11 баллов – низкий уровень (исходный): ученики демонстрируют слабую познавательную активность, не проявляют самостоятельности в исследовательской деятельности, испытывают затруднения в анализе информации, не могут формулировать гипотезы и вопросы без помощи учителя.

– 12–17 баллов – средний уровень (объединённый начальный и продуктивный): учащиеся проявляют интерес к исследовательской деятельности, способны выполнять проектные задания при поддержке педагога, могут формулировать вопросы, анализировать информацию, но испытывают трудности с самостоятельным поиском решений.

– 18–21 балл – высокий уровень (креативный): дети уверенно владеют исследовательскими методами, способны самостоятельно ставить цели исследования, формулировать гипотезы, разрабатывать план работы, находить нестандартные решения и аргументировано представлять результаты своей деятельности.

Результаты педагогического наблюдения показали, что среди учащихся 2 «Б» класса уровень сформированности исследовательских умений распределился следующим образом:

– 8 человек (32%) продемонстрировали низкий уровень исследовательских навыков. Эти ученики сталкиваются с трудностями при выполнении проектных заданий, не проявляют инициативы в исследовательской деятельности и нуждаются в постоянной поддержке со стороны учителя.

– 14 человек (56%) находятся на среднем уровне. Они способны выполнять проектные задания при частичной помощи педагога, проявляют познавательный интерес, но пока не обладают достаточной самостоятельностью в анализе информации и формулировании исследовательских вопросов.

– 3 учащихся (12%) достигли высокого уровня. Они проявляют активность в исследовательской деятельности, уверенно выполняют проектные задания, формируют гипотезы, анализируют данные и могут находить несколько вариантов решения поставленных задач.

Анализ данных педагогического наблюдения свидетельствует о том, что формирование исследовательских умений у младших школьников ведётся, однако основная часть учащихся (88%) находится на низком и среднем уровнях развития исследовательской компетентности. Это указывает на необходимость усиления работы в данном направлении, в частности, на интеграцию проектной деятельности в образовательный процесс, расширение методов активного обучения, внедрение игровых исследовательских задач и индивидуальных маршрутов развития для учащихся, испытывающих трудности. Дальнейшая работа в рамках формирующего этапа исследования будет направлена на повышение уровня самостоятельности младших школьников в исследовательской деятельности, развитие критического мышления и освоение методов поиска информации через проектные задания.

Обобщенные результаты представлены на рис. 1.

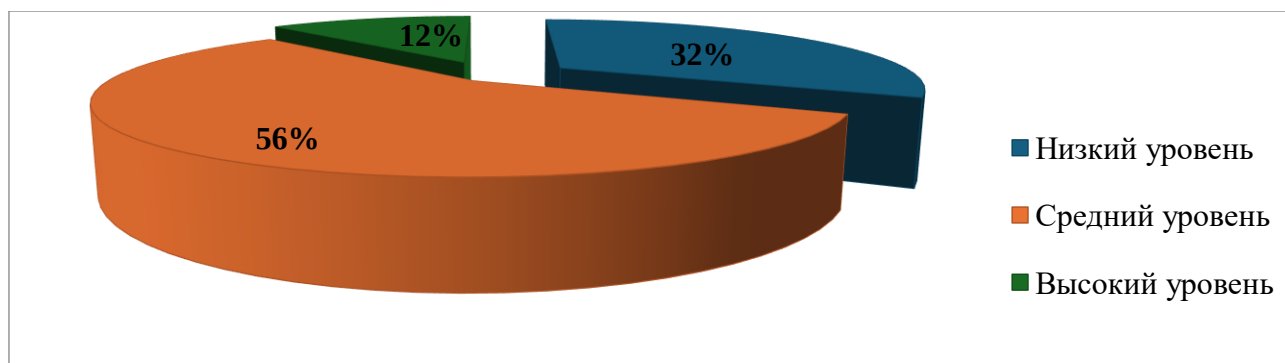

Рисунок 1 – Анализ уровня сформированности исследовательских умений младших школьников по данным педагогического наблюдения в экспериментальном классе.

Примечание: составлено автором

Анализ результатов педагогического наблюдения в 2 «В» классе показал следующий уровень сформированности исследовательских умений у младших школьников:

– 7 учащихся (28%) продемонстрировали низкий уровень. Эти дети испытывают значительные затруднения при выполнении исследовательских и проектных заданий, не проявляют инициативу в формулировании гипотез, анализе информации и самостоятельном поиске решений. Их работа требует постоянного сопровождения со стороны педагога.

– 16 обучающихся (64%) находятся на среднем уровне. Они способны выполнять исследовательские задания с частичной поддержкой учителя, проявляют интерес к проектной деятельности, но испытывают сложности при структурировании своих исследований, формулировании проблем и самостоятельном анализе данных.

– 2 учащихся (8%) достигли высокого уровня исследовательских умений. Они уверенно работают с исследовательскими методами, проявляют самостоятельность в выполнении проектных задач, формулируют гипотезы, анализируют полученные результаты и могут предложить несколько вариантов решения поставленных проблем.

Полученные данные свидетельствуют о том, что процесс формирования исследовательских умений младших школьников в 2 «В» классе осуществляется, однако подавляющее большинство учащихся (92%) находится на низком и среднем уровнях развития исследовательской компетентности. Это говорит о необходимости усиления работы в данном направлении, особенно с группой учащихся, у которых исследовательские умения находятся на начальном этапе формирования. Для повышения эффективности исследовательской деятельности младших школьников требуется активное внедрение проектного подхода в образовательный процесс, расширение системы практико-ориентированных заданий, повышение уровня самостоятельности обучающихся в процессе выполнения исследовательских проектов. В ходе последующих этапов исследования будут разработаны дополнительные методы и инструменты, направленные на стимулирование познавательной активности учащихся и развитие у них критического мышления.

Обобщенные результаты представлены на рис. 2.

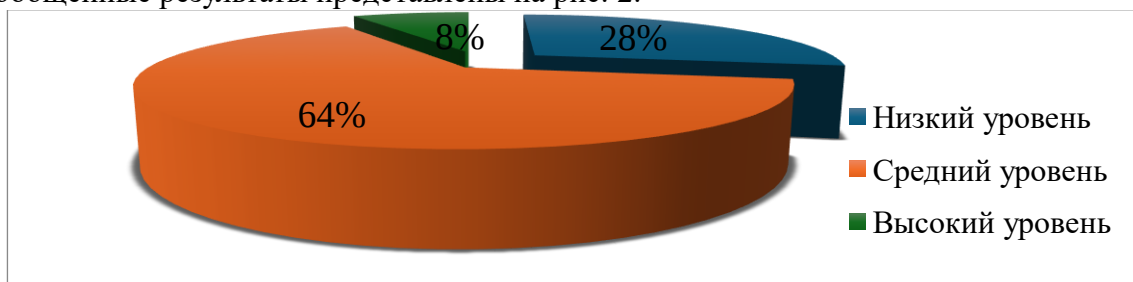

Рисунок 2 – Уровень сформированности исследовательских умений младших школьников по данным педагогического наблюдения в контрольном классе.

Примечание: составлено автором

Для подтверждения результатов педагогического наблюдения нами были проведены дополнительные диагностические исследования, направленные на оценку уровня сформированности исследовательских умений младших школьников в процессе проектной деятельности.

В ходе реализации программы, направленной на развитие исследовательских умений младших школьников в процессе проектной деятельности, была проведена всесторонняя диагностика, включая использование методики «*Познавательная потребность*» В. С. Юркевича для оценки уровня познавательной активности учащихся. Данная методика позволила более точно выявить степень вовлеченности детей в исследовательскую деятельность и их стремление к самостоятельному поиску знаний. По результатам диагностики в экспериментальном классе был зафиксирован значительный рост уровня исследовательских умений. Программа, направленная на проектную деятельность, оказала позитивное влияние на развитие аналитических навыков, способности к самостоятельной работе, а также на повышение познавательной потребности учащихся. Это подтверждается данными педагогического наблюдения и результатами анкетирования, которое было проведено на контрольных этапах эксперимента. В частности, наблюдается увеличение числа учащихся, которые проявляют высокий и средний уровень интереса к исследовательской деятельности, что подтверждает эффективность внедрения проектной методологии.

Важным моментом работы является использование диагностического инструмента, разработанного В. С. Юркевичем, который позволил не только количественно, но и качественно оценить познавательную потребность учащихся, выявить изменения в их мотивации и подходах к выполнению проектных заданий. Результаты анкетирования показали положительную динамику среди большинства учащихся экспериментального класса: рост уровня познавательной активности у 32% школьников и повышение интереса к исследовательским проектам. Проведенный анализ позволил выявить существенные изменения в подходах к проектной деятельности. Учащиеся экспериментального класса стали более активно включаться в процесс исследования, демонстрируя творческий подход и самостоятельность в решении задач. Уровень выполнения проектных работ также значительно улучшился, что связано с правильной организацией образовательного процесса и активным вовлечением учеников в проектную деятельность.

Таким образом, гипотеза, выдвинутая в начале работы, о положительном влиянии проектной деятельности на развитие исследовательских умений младших школьников, была подтверждена. Программа, реализуемая в рамках внеурочной деятельности, успешно способствует формированию у учащихся навыков работы с информацией, анализу данных и выполнению исследовательских проектов.

Исходя из полученных результатов, можно утверждать, что продолжение работы в данном направлении является необходимым для дальнейшего развития исследовательских умений и повышения качества образовательного процесса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Алимova К.Т. Проблемное обучение как метод развития познавательной активности младших школьников // *Казахстанская педагогика*. – 2021. – №5. – С. 38–45.
2. Григорьев Д.В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор: пособие для учителя /Д.В. Григорьев, П.В. Степанов. М.: Просвещение, 2010.223
3. Дашевская А. Е. Исследовательская деятельность педагогов и учащихся. – Методический сборник. Изд. 2-е, доп. Перераб. – Киров: Изд-во Лицея естественных наук, 2003
4. Деменева Н.Н. Современные технологии проведения урока в начальной школе с учётом требований ФГОС: Методическое пособие/ Под ред. Н.Н.Деменевой. – М.6 АРКТИ, 2012. – 152с.
5. Заславский В.М., Воронцов А.Б., Егоркина С.В. Проектные задачи в начальной школе. Авторы: Заславский В.М., Воронцов А.Б., Егоркина С.В..Издательство: Просвещение. 2011. – 176 с.
6. Коваленко О.А. Методы формирования исследовательских умений младших школьников //Начальная школа до и после. – 2011. - №2

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-105-109

UDC: 81'243:37.091.26

ASSESSING READING COMPREHENSION IN KAZAKH AND ENGLISH: INSIGHTS FROM KAZTEST AND IELTS

MALIK AIDANA ZHARASKYZY

Master's student of the Faculty of Philology, Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan

Abstract: *This article examines the assessment of reading comprehension in Kazakh and English through Kaztest and IELTS, highlighting the differences in linguistic structure, test design, and cognitive demands. The study explores how each test evaluates reading proficiency, with Kaztest emphasizing grammatical accuracy and direct comprehension, while IELTS focuses on inference, synthesis, and critical thinking. The research analyzes test-takers' performance, identifying challenges faced by bilingual individuals due to differences in vocabulary, sentence structure, and reading strategies. Findings suggest that successful preparation requires tailored approaches for each test, incorporating both linguistic accuracy and analytical skills. The study provides insights into the implications for bilingual education, test preparation, and language policy, emphasizing the need for balanced instruction in both Kazakh and English reading comprehension. Ultimately, the research contributes to a deeper understanding of multilingual literacy assessment and offers recommendations for improving proficiency in both languages.*

Key words: *Reading comprehension, Kaztest, IELTS, bilingual proficiency, language assessment, test-taking strategies.*

Reading comprehension is a fundamental skill in language proficiency, influencing academic success, professional development, and effective communication. In multilingual contexts, assessing reading skills in different languages presents unique challenges due to variations in linguistic structures, cognitive processing, and test design. This study examines reading comprehension assessment in Kazakh and English through two prominent standardized tests: Kaztest and IELTS. Both tests aim to evaluate proficiency levels, yet they differ significantly in their format, focus, and the skills they prioritize.

Kaztest is designed to assess proficiency in the Kazakh language, particularly for speakers who need certification for academic, professional, or immigration purposes. It emphasizes grammatical accuracy, vocabulary knowledge, and the ability to understand texts rooted in Kazakh linguistic and cultural norms. IELTS, on the other hand, is an internationally recognized English proficiency test that evaluates a candidate's ability to comprehend and analyze diverse academic and general texts. While Kaztest primarily focuses on extracting explicit information and demonstrating grammatical competence, IELTS requires test-takers to engage in critical thinking, inference-making, and synthesizing complex ideas.

Given the structural differences between Kazakh and English, bilingual individuals face unique challenges when preparing for both assessments. Kazakh is an agglutinative language with rich morphological complexity, requiring test-takers to recognize word formations and grammatical markers to grasp meaning. English, in contrast, relies heavily on word order, idiomatic expressions, and discourse cohesion, making comprehension dependent on contextual interpretation rather than morphological analysis. These linguistic differences significantly impact how reading comprehension is tested in each language and how test-takers navigate the respective challenges.

The study explores the cognitive demands of each test, identifying how factors such as text complexity, question formats, and required reading strategies affect performance. Test-takers' experiences highlight key areas of difficulty, including vocabulary limitations, sentence structure variations, and differences in reading habits shaped by language instruction. Additionally, educational background plays a critical role in shaping reading comprehension skills, as individuals with formal

training in English academic reading tend to perform better on IELTS, while those with stronger exposure to formal Kazakh excel in Kaztest.

Understanding the distinctions between Kaztest and IELTS is crucial for educators, policymakers, and language learners aiming to improve bilingual reading proficiency. By analyzing how these tests assess reading comprehension, this research provides valuable insights into the strengths and weaknesses of test-takers, offering recommendations for targeted preparation strategies. As globalization continues to increase the need for multilingual proficiency, developing effective reading skills across different languages is essential for academic and professional success.

The assessment of reading comprehension in Kazakh and English through Kaztest and IELTS provides valuable insights into language proficiency measurement. Both tests are designed to evaluate reading skills, but they differ in structure, scoring, and the cognitive demands placed on test-takers. By analyzing the performance of individuals across both assessments, it is possible to gain a deeper understanding of linguistic challenges and competencies in each language.

Data collected from a sample group of bilingual test-takers who completed both Kaztest and IELTS reading sections revealed significant differences in their performance. Participants with strong proficiency in Kazakh generally performed well on Kaztest, particularly in sections assessing vocabulary recognition, grammar comprehension, and the ability to extract key information from short texts. However, challenges arose in tasks requiring inference-making and contextual analysis, which are less emphasized in traditional Kazakh language education. On the other hand, IELTS reading scores tended to be lower among those who primarily spoke Kazakh, with notable difficulties in handling complex sentence structures, academic vocabulary, and understanding implicit meanings.

A comparative analysis of the texts used in both tests revealed differences in linguistic complexity and textual presentation. Kaztest relies heavily on excerpts from official documents, literary works, and journalistic texts, often requiring direct comprehension rather than interpretative skills. IELTS, in contrast, presents a diverse range of texts, including scientific articles, opinion pieces, and technical reports, demanding a higher level of critical thinking, synthesis, and inferential reasoning. These variations suggest that the cognitive demands of reading comprehension in Kaztest are more focused on factual recall, whereas IELTS challenges test-takers with abstract concepts and argument evaluation.

Another key finding is the impact of test format on reading comprehension performance. Kaztest typically employs multiple-choice and fill-in-the-blank questions that guide test-takers toward specific pieces of information. IELTS, however, incorporates varied question types such as matching headings, true/false/not given statements, and summary completion tasks, which require deeper engagement with the text. The reliance on diverse question formats in IELTS was found to be a significant hurdle for those accustomed to Kaztest's more straightforward approach, as they struggled with scanning techniques, distinguishing main ideas from supporting details, and identifying nuanced arguments.

The study also explored the role of educational background in shaping reading proficiency in both languages. Participants who had undergone formal instruction in academic English demonstrated stronger skills in handling IELTS texts, as their training emphasized analytical reading, skimming, and critical interpretation. Conversely, individuals who primarily studied in Kazakh-language institutions exhibited a higher comfort level with Kaztest reading passages but faced difficulties when transitioning to the IELTS framework. This discrepancy underscores the need for targeted reading strategies when preparing for different language proficiency assessments.

Findings further indicate that reading comprehension difficulties in IELTS were often linked to vocabulary limitations, particularly with words that have abstract or multiple meanings. Kaztest test-takers, however, encountered fewer vocabulary-related difficulties due to the familiarity of lexical items used in official and literary texts. This suggests that IELTS requires a broader lexical range, necessitating exposure to diverse English-language materials, while Kaztest is more manageable for those with a strong foundation in formal Kazakh language structures.

In terms of overall test difficulty, responses from participants suggest that IELTS presents a greater challenge due to its focus on inference, synthesis, and critical engagement with texts. Kaztest, while rigorous in its own right, leans more towards assessing direct comprehension and grammatical accuracy. These differences indicate that success in IELTS reading requires not only language proficiency but also strategic test-taking skills, whereas Kaztest rewards familiarity with linguistic patterns and common textual structures in Kazakh.

Ultimately, this comparative analysis highlights the distinct nature of reading comprehension assessment in Kazakh and English. Kaztest is designed to reflect proficiency in a structured, rule-based linguistic environment, whereas IELTS evaluates adaptability to varied and complex reading contexts. As a result, bilingual individuals preparing for both exams must adopt different reading strategies, with an emphasis on analytical skills for IELTS and precise comprehension techniques for Kaztest. These findings emphasize the importance of test-specific preparation and the need for language learners to engage with a wide array of reading materials to enhance their overall proficiency.

The comparison of reading comprehension assessment in Kazakh and English through Kaztest and IELTS underscores significant differences in language processing, test structure, and cognitive demands. While both assessments serve as measures of language proficiency, they emphasize distinct skills and present unique challenges for test-takers, particularly those navigating both languages. The findings highlight the impact of linguistic background, test design, and educational experience on reading performance, reinforcing the need for targeted strategies in test preparation.

Kaztest is structured to evaluate comprehension within a framework that prioritizes grammatical accuracy, lexical recognition, and direct information retrieval. The test format aligns closely with the structural features of the Kazakh language, which relies on agglutinative morphology and syntactic markers to convey meaning. Consequently, test-takers who are proficient in Kazakh demonstrate strong performance in recognizing explicit details and grammatical constructions but may struggle with tasks that require higher-order interpretation and inference-making. This suggests that Kazakh language education, as reflected in Kaztest, tends to emphasize accuracy over analytical reasoning, which may impact reading comprehension when transitioning to English assessments.

IELTS, on the other hand, presents a more complex reading challenge by incorporating diverse text types, varied question formats, and an emphasis on inference, synthesis, and critical thinking. Unlike Kaztest, which often tests knowledge of formal and literary Kazakh, IELTS requires adaptability to different linguistic contexts, including academic and technical writing. The study results indicate that test-takers with a Kazakh language background often experience difficulties with implicit meaning, paraphrased information, and abstract vocabulary in IELTS. This suggests that success in IELTS is not solely dependent on English proficiency but also on familiarity with test-specific strategies such as skimming, scanning, and recognizing textual cohesion.

A key takeaway from the study is the role of educational background in shaping reading comprehension skills. Individuals who have received instruction in academic English tend to perform better on IELTS, as they are trained in analytical reading techniques and exposure to diverse English-language materials. Conversely, those whose education has been primarily in Kazakh exhibit greater comfort with Kaztest but face difficulties adjusting to IELTS' interpretative demands. This indicates a need for balanced language instruction that integrates both direct comprehension skills, as seen in Kaztest, and critical reading strategies, as required for IELTS.

Another important finding is the influence of test format on performance outcomes. Kaztest, with its straightforward question types such as multiple-choice and fill-in-the-blank, directs test-takers to specific details in the text, reducing the need for extensive reasoning. IELTS, however, employs a range of question formats, including matching headings, identifying the writer's opinion, and completing summaries, which demand deeper engagement with textual structure and meaning. The study suggests that individuals accustomed to Kaztest's structured approach may find IELTS more demanding due to the need for rapid information processing, flexibility in understanding paraphrased content, and distinguishing between fact and opinion.

Vocabulary also plays a crucial role in determining reading comprehension success. IELTS requires a broader lexical range, particularly in academic and professional contexts, making it more challenging for test-takers with limited exposure to specialized English vocabulary. In contrast, Kaztest presents a more familiar linguistic environment, as its lexical choices are often drawn from official documents, literature, and journalistic sources. This difference implies that learners preparing for IELTS need extensive vocabulary-building exercises across multiple domains, whereas Kaztest preparation can be more focused on mastering formal Kazakh expressions and grammatical structures.

Overall, the study highlights the fundamentally different nature of reading comprehension in Kazakh and English, shaped by linguistic typology, test format, and cognitive demands. While Kaztest assesses proficiency within a rule-based linguistic framework, IELTS evaluates adaptability to a dynamic and varied reading environment. This distinction is crucial for bilingual individuals seeking to perform well in both assessments, as success in each requires a distinct set of reading strategies.

The findings reinforce the importance of test-specific preparation. To excel in Kaztest, test-takers should focus on grammatical accuracy, lexical precision, and the ability to extract key information efficiently. For IELTS, a shift towards analytical reading, inference-making, and handling paraphrased information is essential. Additionally, the study underscores the broader implications for language education, suggesting that a well-rounded approach incorporating both direct comprehension and critical reading skills is necessary to develop true bilingual proficiency. Future research could further explore the impact of reading comprehension strategies on bilingual language acquisition and assess how instructional methods can bridge the gap between structured and interpretative reading skills.

REFERENCES

1. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Казтест: структура и критерии оценки. – Нур-Султан: Национальный центр тестирования, 2021. – 96 с.
2. Абдуллина Г. Х. Оценивание навыков чтения в полиязычной среде: сравнительный анализ Казтест и IELTS // Вестник КазНУ. Серия «Филология». – 2020. – № 3 (185). – С. 54–67.
3. Кушербаева А. А., Тлеуова Г. М. Развитие билингвального образования в Казахстане: проблемы и перспективы. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2019. – 152 с.
4. Каримова Л. Р., Нурпеисова Д. Б. Сравнительный анализ методик оценки языковой компетенции в казахском и английском языках // Образовательные технологии и общество. – 2022. – № 4. – С. 45–58.
5. Байтурсынова А. Б. Проблемы языкового тестирования в Казахстане: современные вызовы и решения // Язык и общество. – 2020. – № 2. – С. 20–31.
6. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы. – Нур-Султан: МОиН РК, 2020. – 84 с.
7. Bailey, A. L. The Role of Language Proficiency in Academic Achievement: A Framework for Effective Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – 254 p.
8. Brown, H. D. Language Assessment: Principles and Classroom Practices. – New York: Pearson Education, 2004. – 324 p.
9. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – 265 p.
10. Educational Testing Service. The Official Guide to the IELTS. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019. – 345 p.
11. Moore, T., Morton, J. Dimensions of Test Performance: IELTS Reading and Academic Literacy // Language Testing. – 2018. – Vol. 35, No. 2. – P. 231-255.
12. Weir, C. J. Language Testing and Validation: An Evidence-Based Approach. – London: Palgrave Macmillan, 2005. – 302 p.
13. McNamara, T. Language Testing. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 286 p.
14. Moore, T., Morton, J. Dimensions of Test Performance: IELTS Reading and Academic Literacy // Language Testing. – 2018. – Vol. 35, No. 2. – P. 231-255.
15. Read, J. Assessing Vocabulary. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 210 p.
16. Weir, C. J. Language Testing and Validation: An Evidence-Based Approach. – London: Palgrave Macmillan, 2005. – 302 p.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-110-111

УДК 541-67;863

ИКТ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАГИСТРАНТОВ

ГАСАНОВ ОКТАЙ МАИЛОВИЧ

доцент, доктор философии по физике, АГПУ, Баку, Азербайджан

АДГЕЗАЛОВА ХАТЫРЯ АГАКАРИМ КЫЗЫ

доцент, доктор философии по физике, АГПУ, Баку, Азербайджан

ГУСЕЙНОВ ДЖАХАНГИР ИСЛАМ ОГЛЫ

профессор, доктор физико-математических наук, АГПУ, Баку, Азербайджан

Аннотация: *Процесс обучения немыслим без использования учебников, периодических изданий, справочной и учебно-методической литературы. В связи с возрастающей направленностью процесса обучения на самостоятельную работу и самообразование учащихся, роль источников информации в развитии и формировании ключевых (ценностно-смысловой, учебно-познавательной, информационной и др.), универсальных и профессиональных компетентностей становится одной из значимых. Особое внимание уделяется также информации, представленной в электронном виде: на дисках, в Интернет. На дисках представлены различные энциклопедии, справочники, репетиторы, образовательные комплексы, ориентированные как на массовое использование, так и на ограниченный круг пользователей.*

Ключевые слова: *самостоятельная работа, педагогическом ВУЗ, интернет, сайт, профессиональная компетентность магистрантов.*

При изучении дисциплины «Физика низких температур и сверхпроводимости» большое внимание уделяется информационной поддержке самостоятельной работы магистрантов первого года обучения. Курс «Физика низких температур и сверхпроводимости» позволяет интегрировать все разделы физики и увидеть квантовые эффекты в макроскопическом масштабе. Изложение этого курса предполагает наличие у магистрантов знаний по физике твердого тела. Так как в педагогическом ВУЗе не читается физика металлов, полупроводников и диэлектриков, а для изучения дисциплины нужны эти знания, то вопрос о литературе, необходимой для изучения дисциплины, является актуальным. Данная дисциплина не преподается больше ни в одном педагогическом ВУЗе и, следовательно, какой-либо адаптированной для студентов педагогических ВУЗов печатной литературы практически нет.

Важную роль в освоении курса «Физика низких температур и сверхпроводимости» Интернет. В Интернет представлена информация разного рода сложности, достоверности, поэтому задачей преподавателя на первом этапе обучения является отбор в сети Интернет сайтов, которые содержат достоверную и нужную информацию и доступны для понимания магистрантами. В качестве примера можно привести следующие сайты: <http://ufn.ru/ru/>,

http://fntr.ilt.kharkov.ua/fnt_r.html,

<http://www.ioffe.rssi.ru/journals/ftp/>,

<http://www.energyland.ru/analitic-show-9615>,

<http://kiryushin.boom.ru/uts/p2-15.htm>,

<http://cityshot.by.ru/kiplit/molkip/03.html>,

<http://window.edu.ru/window>.

Список сайтов, которые могут оказать существенную помощь магистрантам при изучении дисциплины «Физика низких температур и сверхпроводимости», можно продолжить, мы лишь остановились на тех, которые наиболее часто используются учащимися

при самостоятельной подготовке к лекционным, семинарским, лабораторным занятиям, а также контрольным и проверочным работам. Помимо непосредственного получения информации по изучаемому предмету, магистранты закрепляют и получают новые навыки по работе с сетью Интернет (поиск информации, электронная почта и др.) и программным обеспечением. Работа с указанной литературой позволяет магистранту самостоятельно анализировать и синтезировать знания в нужной им области. Все это вместе взятое формирует профессиональную компетентность магистрантов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Намазова С. Г., Гасанов О.М. //Построение учебного электронного модуля по физике атомного ядра// «ГЛОБАЛЬНАЯ НАУКА И ИННОВАЦИЯ 2024: ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ» №22. 15 АПРЕЛЬ 2024 АСТАНА, КАЗАХСТАН ст. 75-78.
2. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Разнообразие компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал ENDLESS LIGHT in SCIENCE, 17 Декабря 2022 Алматы, Казахстан, ст. 3-5.
3. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив внедрения компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал «ГЛОБАЛЬНАЯ НАУКА И ИННОВАЦИЯ 2022: ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ» № 4(18). ДЕКАБРЬ 2022, Алматы, Казахстан, ст. 9-11.
4. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив использования компьютерных технологий в средней школе по физике// ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ, №87, Июль 2022 Самара, ст. 46-49.
5. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Особенности виртуального эксперимента в преподавании физики// Журнал «Инновационные научные исследования», выпуск №4-1(18) Апрель 2022, Уфа.
6. Гасанов О.М., Намазова С. Г. //ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНОГО МОДУЛЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ// Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, 10-11 October 2024, Vienna. Austria, ст.63-65.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-112-115

INCLUSIVE EDUCATION IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES AND PATHWAYS TO SUCCESS

MAIRA BOLSYNOVA

An English teacher at Nazarbayev Intellectual School of physics and mathematics, Shymkent, Kazakhstan

ZHADYRA SHRARIPKHAZINA

An English teacher at Nazarbayev Intellectual School of physics and mathematics, Shymkent, Kazakhstan

Abstract. *This paper examines the current state and development of inclusive education in Kazakhstan, focusing on the policies, challenges, and potential solutions for creating an inclusive educational environment. The 2011–2020 state programme for Education and Science development aimed to integrate inclusive education into 70% of mainstream schools by 2020. However, the implementation of these policies has faced numerous obstacles, including insufficient teacher training, lack of inclusive school cultures, and resistance from parents. Drawing on the framework proposed by Booth and Ainscow (2016), this paper highlights the importance of developing inclusive cultures, policies, and practices. It also discusses the need for a bottom-up approach to reforms, involving teachers and school principals in the decision-making process. The paper concludes with recommendations for improving inclusive education in Kazakhstan, such as enhancing teacher training, increasing parental awareness, and adopting successful practices from other countries. By addressing these issues, Kazakhstan can move towards achieving social equality and providing equitable access to quality education for all children, including those with special educational needs.*

Key words: *Inclusive education, Kazakhstan, special needs, mainstream schools, educational reform, teacher training, parental involvement, inclusive cultures, inclusive policies and practices, educational access, teacher-assistants*

The education system in Kazakhstan is undertaking a variety of initiatives and reforms at the moment with the goal of promoting inclusive practices. Inclusive education is a process of developing general education that involves the availability of education for all, in terms of adaptation to the varying needs of all children, hence ensuring access to education for children with special needs. Inclusive education attempts to build a student-centered learning that acknowledges that all children are unique individuals with different abilities and traits. This paper will discuss the policy of implementing inclusive education in Kazakhstan and the issues arising while developing it. Additionally, this paper will offer some actions, which can be taken to improve the current situation in Kazakhstani schools.

In Kazakhstan, there has been an increase in the number of children requiring inclusive education in recent years. Therefore, the 2011–2020 state programme for Education and Science development stated that by the year 2020, 70 percent of all mainstream schools in Kazakhstan should have inclusive education (Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2010). The objectives of which are quite ambitious, planning to reach almost total inclusion by the year 2020 in all mainstream schools of the country as there are numerous children who are having difficulties in obtaining an education due to physical or other factors. However, the specific steps that need to be taken in order to accomplish these goals are not stated. Globally adopted inclusive education reform necessitates fundamental changes in social and educational spheres, thus there are still many unresolved issues relating primarily to the implementation of school inclusion in Kazakhstan.

T. Booth and M. Ainscow (2016) identified three interconnected aspects for the improvement of schools, and these aspects are creating inclusive cultures, producing inclusive policies, and evolving inclusive practices. They highlighted that each of those dimensions is extremely significant

in the process of creating inclusive schools, and that adequate attention should be paid to all three dimensions. It was emphasized that cultures and policies only have an effect when they are put into action and can be seen only in practice. Just as you can learn about values by watching how people act, you can learn about the nature of policies by watching how people try to change how things are conducted. Putting the word "policy" on the front of a document does not make it a policy in any meaningful way, unless it shows a clear intention to control how things are accomplished. A so-called policy document is just words without a plan for how to put them into action. It might be used only to impress inspectors and visitors.

Creating inclusive cultures and social issues are one of the primary concerns. When introducing inclusive education into a school, it is important to assess if teachers, students, and their parents are prepared to welcome a child with special needs. In addition to dealing with financial, technological, and other challenges, it is important to give special attention to the creation of an inclusive culture inside an educational institution. In other respects, the successful implementation of inclusive policies and practices is dependent upon the development of inclusive school cultures that has been carefully prepared for and is maintained over time. Nevertheless, the formation of inclusive cultures in society and educational institutions in Kazakhstan receives insufficient attention.

In addition, another issue of the current system is the top-down approach to reforms in Kazakhstan and the highly centralized form of the educational system (Bardach, 2012 & Bridges, 2014 as cited in Passeka, 2018). The government is insisting on the implementation of inclusive educational practices. However, they are not asking the opinions of teachers or school principals for how this problem might be resolved and how inclusive education practices could be developed further. There are not clear steps or plans to follow. Important to analyze in this case is the type of leadership, as teachers are not the only responsible people. Teachers in Kazakhstan, who are usually at the bottom of hierarchy, simply do not have clear understanding of inclusive education. If teachers do not understand the benefit of inclusive schools to the society, it cannot be developed further. Therefore, the achievement of socialization, the introduction to society, and the development of social experience of all students, including those with special educational needs, is the fundamental requirement for determining the efficacy of inclusive education. This is because inclusive education was designed to benefit all students, not just those with special educational needs. The next step is to raise awareness among the members of the school community by spreading information about certain requirements and offering guidance on how to fulfill those requirements.

There is a lot of debate in the community of parents over this topic. In fact, when you start asking parents why their child should be educated separately from other children and on what basis you proceed when you say that a child with a disability should be educated separately from other children, they respond by saying, "Well, it will be much more useful for him." They present quite serious examples, such as saying that children with disabilities attending a mainstream school are insulted and bullied, and that the educational climate for children in general is very hostile, among other things. Even special psychological-medical-pedagogical commissions (PMPC) tries to persuade children's parents to study at home or in special education institution. However, experience of inclusive practice reveals that children in a mainstream school are lot more flexible, softer, and that they are much more tolerant than we adults are. This is a significant difference between the two groups.

On the other hand, currently, the government of Kazakhstan has made some progress toward its goal of bringing students with special needs and disabilities into regular classrooms. Students with disabilities now have the option of attending mainstream schools if their parents desire so. Parents are responsible for their children's education and development, thus, parents have a role in evaluating the efficacy of various school programs. Ideally, parents can also promote the development of inclusive education policies and practices by collaborating with teachers and school administrators. Therefore, it is necessary to change parents' beliefs and attitude toward inclusive practices in order to accept diverse individual children to school. Therefore, it is the high time for everyone to change their attitude toward inclusive education and children with disabilities.

Inclusion needs to get into the position of becoming the standard, turning into the humanitarian attitude that society accepts. It is necessary to solve the following problems in order for inclusive education to become the standard: the unpreparedness of teachers to work with SEN children, both psychologically and professionally; the difficulty for parents of other students to accept the fact that children with special needs are taught together with their children; the unpreparedness of the facilities and technical base of kindergartens, schools, and other educational institutions; the fears of parents of disabled children due to the potential for exclusion of their children from the classroom.

Achievement of social equality by providing equitable access to quality education for children with disabilities and special educational needs is one of Kazakhstan's most important social and educational concerns at present (OECD, 2014). Regarding changes in educational institutions, teachers also take the greatest responsibility. According to Index of Inclusion (Booth & Ainscow, 2016), inclusion is more of a concept in education that takes a great deal of attention from teachers, their devotion and compassion to children, and the ability to adapt to the individual differences of each student. Students spend most of their school day in the classroom, communicating directly with their teachers. It is the role of the teachers to provide a friendly learning environment in which all students feel secure and equal. Therefore, it is essential to start the process of change with teachers and their teaching style. In order to plan and carry out inclusive education in the classroom, three essential components—pedagogies, curricula, and assessments—must be considered and it is vital, in order to promote student well-being in an effective manner and have an understanding of how each plays a significant part in the development of inclusive teaching (Brussino, 2021). At the moment, schools and teachers are only creating inclusive education in certain regions of Kazakhstan by adapting their curriculum to the need of learners who have special needs. Teachers in the cities as Almaty and Astana's primary and secondary schools have a clear understanding of inclusive education, and at least, they may share some of their own personal experiences.

The position of teacher-assistant and tutor has been established in Kazakhstani schools based on positions that previously existed in schools located in other countries. The educators of the Republic of Kazakhstan are getting an education in the fundamentals of adaptive sports, and together with their counterparts in France, they are establishing unique programs with the goal of integrating adaptive sports into the curriculum of their mainstream schools. With the support of inclusive games, which allow typically developing children as well as children with special needs to take part, a new path of learning is developing. Children are instructed in these support rooms and they are opened by charitable organizations.

In order to stay up with the times and to implement inclusive education, Kazakhstan has had to overcome challenges and make attempts to find solutions to issues that have risen. One way that this has been done is through the adoption of practices that have been developed in other countries. Teacher education institutions must develop a network of training schools and mentors to ensure the practical component of methodological training. These schools and mentors would conduct a series of observations and mentoring sessions with pre-service teacher candidates (Nguyet & Ha, 2010 as cited in Makoelle & Burmistrova, 2021). At this time, there is no course on inclusive education offered at any of the universities in Kazakhstan; nevertheless, all pre-service teachers who intend to become teachers in the future should have the opportunity to take this course. It is only covered briefly as a minor component of both pedagogy and methodology. Currently, only students who are interested in pursuing careers as defectologists and speech therapists are the only ones who can really study it.

On the other hand, there is no agreed-upon definition of the ideal inclusive school because it is an ongoing process, and the school or educational institutions will always have a gap for further progress. After taking everything into account, the present work presented here came to the following conclusions. To begin, it is of the utmost importance to place sufficient emphasis on the development of inclusive school cultures because this serves as the foundation for effective policy and practice. In addition to this, inclusion systems need to be developed in order to see the development of inclusion systems as described in the UNESCO guidelines on inclusion in education (2009) and the Index of

Inclusion (2016). It is essential that a particular standardized vision of the effective inclusive school be clarified, along with the required changes and adjustments that must be made in accordance with the policies of the country and the strategic plan. In addition, there is a chance of success if we attempt to implement small steps toward the implementation of inclusive education in Kazakhstan by altering society attitudes, people's values, teacher practices, and the curriculum.

REFERENCES:

1. Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The index for Inclusion: A Guide to school development led by inclusive values*. Amazon. Retrieved September 24, 2022, from <https://www.amazon.com/Index-Inclusion-School-Development-Inclusive/dp/0993512208>
2. Brussino, O. (2021), "Building capacity for inclusive teaching: Policies and practices to prepare all teachers for diversity and inclusion", *OECD Education Working Papers*, No. 256, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/57fe6a38-en>.
3. Kazakhstan. Ministry of Education and Science. (2010). *State Program of Education Development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020*. Planipolis. Retrieved September 28, 2022, from <https://planipolis.iiep.unesco.org/en/2012/state-program-education-development-republic-kazakhstan-2011-2020-5506>
4. Nguyet, T. & Ha, T. (2010) that you read in Tsediso Michael Makoelle & Valeriya Burmistrova (2021): Teacher education and inclusive education in Kazakhstan, *International Journal of Inclusive Education*, DOI: 10.1080/13603116.2021.1889048
5. OECD (2014), *Reviews of National Policies for Education: Secondary Education in Kazakhstan*, Reviews of National Policies for Education, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264205208-en>.
6. Passeka, Y. (2018). *Leadership for change: Promoting inclusive values and cultures: Semantic scholar*. undefined. Retrieved September 28, 2022, from <https://www.semanticscholar.org/paper/Leadership-for-Change%3A-Promoting-Inclusive-Values-Passeka/c2ace94151b1ff36568aa7b3b7613d7bd902ebc4>
7. Unesdoc.unesco.org. (2009). Retrieved September 2022, from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-116-121

УДК 37

ОКУУЧУЛАРДЫ АДЕП-АХЛАКТЫК ТАРБИЯЛООДО МОЛДО НИЯЗДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУУ

КОЛДОШЕВ М. К.

педагогика илимдеринин доктору, профессордун м.а.,
Ош мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы

БЕРДЫБАЕВ А.К.

Баткен мамлекеттик университетинин ага окутуучусу,
Баткен областы

Аннотация. Сунушталган илимий макалада Молдо Нияздын чыгармаларынын мисалында адеп-ахлак тарбиясынын олуттуулугу жана мектептик билим берүү системасында бул тарбиянын ээлеген орду айкындалды. Молдо Нияздын көркөм-адабий мурастарында камтылган педагогикалык ойлор жаши муунду сапаттуу билим алууга, адилеттүү болуу, эр жүрөктүүлүк жана боорукерлик өңдүү мыкты адамдык касиеттерди тарбиялоого шыктандыруучу рухий потенциалга ээ.

Анын чыгармалары коомдун руханий баалуулуктарын сактоого жана өнүктүрүүгө, ошондой эле жаштарга өзүлөрүнүн бийик инсандык сапаттарын өркүндөтүүгө көмөктөшөт. Молдо Нияздын насыяттарын пайдалануу аркылуу окуучуларды адеп-ахлактык тарбиялоону ишке ашыруу методдорун, аларга моралдык принциптерди жана практикада колдонууну түшүндүрүү жолдору менен коомдун өнүгүшүнө белгилүү өлчөмдө салым кошуу мүмкүн.

Түйүндүү сөздөр: адеп-ахлак тарбиясы, билим берүү, педагогикалык ойлор, салттуу тарбия, социалдык баалуулуктар, маданий мурас, окуучунун руханий дүйнөсү.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ МОЛДО НИАЗА В НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

КОЛДОШЕВ М. К.

доктор педагогических наук, и. о. профессора,
Ошский государственный университет,
Кыргызская Республика

БЕРДЫБАЕВ А. К.

старший преподаватель Баткенского государственного университета,
Баткенская область

Аннотация. В предлагаемой научной статье раскрывается актуальность нравственного воспитания и его место в системе школьного образования на примере произведений Молдо Нияза. Педагогические мысли, содержащиеся в художественно-литературном наследии Молдо Нияза обладают духовным потенциалом вдохновлять молодое поколение на получение качественного образования, на воспитание таких благородных человеческих черт, как справедливость, мужество и сострадание.

Его произведения сохраняют и приумножают духовные ценности общества и помогают молодёжи совершенствовать свои лучшие личностные качества. Посредством использования учения Молдо Нияза в школах можно внести определённый вклад в развитие общества в отношении формирования у учащихся традиционных культурных ценностей,

методом осуществления нравственного воспитания, разъяснения моральных принципов и их практического применения.

***Ключевые слова:** нравственное воспитание, образование, педагогические мысли, традиции воспитания, социальные ценности, культурное наследие, духовный мир учащегося.*

USING THE WORKS OF MOLDO NIYAZ IN THE MORAL EDUCATION OF STUDENTS

KOLDOSHEV M. K.

Doctor of Pedagogical Sciences, Acting Professor,
Osh State University,
Kyrgyzstan

BERDYBAEV A. K.

Senior lecturer at Batken State University,
Batken region

Abstract. *In the proposed research paper, the relevance of moral education and its place in the school education system is revealed using the example of the works of Moldo Niyaz. The pedagogical thoughts contained in the artistic and literary heritage of Moldo Niyaz have the spiritual potential to inspire the younger generation to receive a quality education, to cultivate such noble human traits as justice, courage and compassion. His works preserve and enhance the spiritual values of society and help young people improve their best personal qualities. Through the use of the teachings of Moldo Niyaz in schools, it is possible to make a certain contribution to the development of society in relation to the formation of traditional cultural values among students, method of implementing moral education, clarifying moral principles and their practical application.*

Key words: *moral education, education, pedagogical thoughts, traditions of education, social values, cultural heritage, spiritual world of the student.*

Киришүү. Көчмөн кыргыз коомунда эл арасынан чыккан даанышмандар менен акындардын адеп-ахлак тууралуу насаат сөздөрү кеңири тараган. Инсандын адеп-ахлактык өнүгүүсү көптөгөн факторлорго көз каранды. Алардын ичинде үй-бүлөнүн, мектептин, коомдун, маданияттын жана жеке тажрыйбанын ролу чоң. Тарбия, билим берүү, коомдук чөйрө жана массалык маалымат каражаттары, интернет ресурстар тышкы факторлорду түзсө, ички факторлорго адамдын табияты, анын ички ишенимдери жана баалуулуктары кирет.

Жаш муун тышкы жана ички факторлордун таасири астында өнүгөт. Балдар айлана-чөйрөдөн алынган маалыматтарды, жүрүм-турум үлгүлөрүн жана баалуулуктарды кабыл алып, аларды өзүнүн адеп-ахлактык мүнөзүнө айлантат. Мектепте адеп-ахлактык тарбия берүү учурдагы жана келечектеги коомдун талаптарына шайкеш келүүсү чоң мааниге ээ [4]. Анткени билим берүүдө балдардын интеллектуалдык жактан өнүктүрүү менен катар, алардын моралдык жана руханий өнүгүүсүнө да шарт түзүшүбүз керек.

Адеп-ахлактык жана эрктүүлүк сапаттарды тарбиялоо: чынчылдык жана эрктүүлүк, адеп-ахлактык тазалык, коомдук жана жеке турмушта жөнөкөйлүк, жупунулук, улууларды урматтоо маанилүү [2]. Биз жаңы коомду курууга тоскоол болгон адилетсиздикке, жалкоолукка, терс сапаттарга баланын жаш кезинен сабырсыз мамиле кылуусун тарбиялашыбыз керек. Балдарды адеп-ахлактык жактан тарбиялоонун маанилүүлүгү төмөндөгүдөй зарылдыктар менен түшүндүрүлөт. Биринчиден, адептүү же адепсиз балдар болуп төрөлбөйт. Алар багытталган тарбиянын негизинде ушундай калыптанат. Экинчиден, балдар адеп-ахлактык тажрыйбага ээ болуу үчүн чоңдордун жана мугалимдердин багытына жана колдоосуна дайыма муктаж. Балдардын өз алдынча тажрыйбасы кеңири эмес жана толук кандуу эмес [3].

Учурда өлкөбүздө жүрүп жаткан коомдук өзгөрүүлөр татаал руханий кыйынчылыктарга дуушар болууда.

Эгемендүүлүк алганыбыздан бери отуз үч жылдан ашык убакыт өтүп, ушул мезгил аралыгында жаңы муун өсүп жетилди. Бул муун мурдагы муундардан бир топ айырмаланат. Анткени, алар санариптик технологиялардын жана массалык медианын таасиринде тарбияланды. Учурда балдардын дүйнө таанымы жана адеп-ахлактык сапаттары тайыздалып баратышына медиа каражаттарынын (өзгөчө санариптик технологиянын) тийгизген таасири кооптонууну жаратууда. Мурдагы коомдо балдар моралдык баалуулуктарды үйрөткөн мультфильмдерди көрүп чоңойсо, азыркы муун агрессивдүү экшн фильмдерин, зордук-зомбулук камтылган видео оюндарды жана интернеттеги чектөөсүз маалымат агымын кабыл алып жатышат.

Андыктан жакшы моралдык сапаттарды өркүндөтүүгө жана терс мүнөздөрдү жоюуга багытталган системалуу билим берүү өтө зарыл. Инсандагы ар кандай сапаттар, акыл-эстин өнүгүү деңгээли, дене бой жетилгендик жана адеп-ахлактык калыптануу менен бирге болгондо гана коомго пайдалуу болот. Окуучунун өнүгүүсүнө адеп-ахлактык тарбия кандай таасир этерин, анын мүнөзү кантип өзгөрөрүн жана моралдык жактан жаңы деңгээлге чыгарын мугалим жакшы түшүнүшү зарыл. Адеп-ахлактык өнүгүү өспүрүм куракта негизинен социалдык чөйрөдө үйрөнгөн тажрыйбалар аркылуу калыптанат жана психологиялык өнүгүүнүн, физиологиялык жетилүүнүн тездешти менен коштолот. Бул куракта адеп-ахлактык өнүгүүнүн багыттоочу факторлорунун бири – идеалдар. Өзүнө идеал издөө, ошондой болууга умтулуу, кыялында эңсөө, идеал туткан адамдын нравалык сапаттары, алардын иш-аракети, кандай мамиле күтүнүүлөрү менен тыгыз байланышат. Алгач идеалдар балада эрксизден, аң-сезимдүү түрдө изденүүсүз (б.а. күтүлбөгөн өңдүү) пайда болсо, кийин өспүрүм куракта жана жаштыкта идеалдын элестери адеп-ахлактык умтулууларга туура келген жана адептик жүрүм-турумга таяныч катары кызмат кылган адамдарды активдүү издөө менен жүрөт.

Изилдөөнүн методдору: теманын алкагында тиешелүү мазмунду ылгоо, окуп-үйрөнүү, талдоо, синтез, индукция, дедукция, салыштыруу, конкреттештирүү, жалпылоо ж.б. илимий таануучулук методдор колдонулду. Ошондой эле тексттеги «себеп-натыйжа» байланышын иликтөө, интерпретациялоо иш-аракеттери жүргүзүлдү.

Негизги мазмун. Кыргыз элинин жазгыч акыны, ойчулу жана агартуучусу катары белгилүү болгон Молдо Нияз өз чыгармалары аркылуу адамдын ички дүйнөсүн, инсандык сапаттарын тарбиялоого жана коомдогу адеп-ахлактык нормаларды бекемдөөгө зор салым кошкон [5]. Молдо Нияздын санаттары элибиздин тарыхындагы ири көркөм-руханий мурас болуп, учурда түзүлгөн жаңы жагдайларда анын маанилүүлүгү жана орчундуулугу ого бетер жогорулоодо. Акындын чыгармалары адеп-ахлактык тарбиянын негизги булагы катары колдонулуп, өзгөчө жаш муунду туура жолго салууга, нарктуу жашоого үндөөгө багытталган.

Илимий маалыматтарга караганда акын атайын медресе ачып, балдарга ислам окуусун жайылткан. Фергана өрөөнүндө диний билим берүүнү уюштуруп, жаш балдарды топтоп алып, аларды арабча тамга менен кыргыз тилинде окуткан. Анын дарстары кызыктуу экендигин, чыгыш акындарынын, өзүнүн ырларын окуп бергендигин, балдарды поэзиянын керемет дүйнөсүнө жетелегендигин, араб тилин үйрөткөндүгүн айтуу менен Молдо Нияздын медресесинде окутулган сабактардын мазмунун андап-туюуга болот [6]. Акындын чыгармаларында адамдын адеп-ахлагы жана жүрүм-туруму терең чагылдырылып, санаттардын мазмунунда исламдык көз караштар өзөктүү орун ээлейт. Ошондой эле куран аяттарынын таасири байкалып, руханий баалуулуктар даңазаланат. О дүйнө (б.а. тиги дүйнө) менен бул дүйнөнүн өтмө, кайталанма диалектикалык байланышы аркылуу жашоонун чыныгы мааниси ачылып, адам баласы үчүн түбөлүктүүлүк менен убактылуулуктун ортосундагы айырмачылык көрсөтүлөт.

Молдо Нияздын чыгармаларына көз жүгүртсөк турмушта болгон окуяларды реалдуу сүрөттөөсүнө күбө болобуз. Санаттарындагы дагы бир мүнөздүү өзгөчөлүк - адеп-ахлак тарбиянын басымдуулук кылганында.

Алсак, төмөндөгү эки сапта эле терең педагогикалык-философиялык ой камтылган:

Кара калем, ак кагаз,

Хатты худай жаратты[1, 28-б], – бул саптар окуунун, жазуунун, илим-билимдин маанилүүлүгүн белгилеп, адамдарга таалим-тарбия берүүнүн баалуулугун көрсөтүп турат.

Майданга кирип, баш берген,

Мартти худай жаратты[1, 28-б], – деген ыр саптарында акын эр жүрөктүүлүктү, тайманбастыкты, баатырдыкты жана кыйын, тагдыр чечээр учурларда баш болуп чыгууга даярдыкты даңазалайт. «Майданга кирип баш берген» – бул, албетте, адамдын күрөшкө, кыйчалыш жана сыналган учурларга даяр туруу, алдыңкы катарда болуу дегенди билдирет жана мындай сапаттар үлкөн баалуулук болуп саналат. «Март» - бул каарман, кайраттуу жана Ата мекенин коргоого даяр турган адамдын символу катары кароого болот. Кудайдын бул сапатты жараткандыгын айтканда, адамдын табиятында бул сапаттын өнүмдөрү, белгилери болот жана ал жаралган кырдаалга жараша өнүгөт, айкын көрүнөт деп түшүнүүгө болот.

Жогорудагы маани-мазмунга тутумдаш болгон төмөнкү саптарды карап көрөлү:

Алай журттун султаны

Азимдай мартди көрбөдүм.

Миң башылар ичинде

Биринчи султан молло Азим

Мындай мартти көрбөдүм.

Алты-Арыкка сен барсаң

Аиткахар миң башы

Риштанга сен барсаң

Каландардин баласы

Шакирдей мартди көрбөдүм.

Карванин журту бейарман

Баламатка жолугуп

Бакирдей мартди көрбөдүм [1, 82-б.].

Акын жоомарт адамды жогору баалаган. Бул инсандык касиетти ыр саптарында кайра эле «март» деген түшүнүк аркылуу сыпаттайт. Чынында, март киши кең пейил, ак көңүл, жарык маанай, меймандос, адамгерчиликтүү болот. Чыгыш улуу ойчулу Ал-Фараби ачкөздүктү, сараңдыкты эң пас адамдык сапат катары мүнөздөйт. Көрүнүктүү акын, публицист, тарых иликтөөчү, жазуучу, коомдук ишмер Муса Сапаев саптарда аты аталган Молдо Азимди эл ичинде жогору аброй, кадыр-барк күткөн инсандык сапаттарын мүнөздөп келип: «Азим миң башы Молдо Нияздын санатчылык талантына тан берип, Алайга барганда сый-урмат көрсөтүп тосуп алып турган», - дейт [7, 55-б.].

Мына ушундай адамдык бийик сапаттарды алып жүргөн марттарды акын эр жүрөк, тайманбас, эрдик көрсөткөн азаматтар менен бирдей деңгээлге коюп, тең карайт. Бул көз караш, биздин оюбузча, туура. Анткени, кең пейилдүүлүктү, берешендикти, кайрымдуулукту, мындайча айтканда адамдын жоомарттык сапатын, эрдик жасаганга тете жумуш, иш-аракет катары баалоого болот. Жогорку саптарда султан Азимдин, Аиткахардын, Шакирдин, Бакирдин марттыгын алкап ырдайт. Андагы Алты-Арык, Риштан жергеси азыркы Өзбекстанда жайгашкан.

Күмүш соккон устага

Галайды берип коюптур[1, 29-б].

Күмүш соккон уста – өз ишине кылдат, так, зергер, чебер уста жөнүндө кеп жүрүүдө. Мындай колунан көөрү төгүлгөн уста адам ыраазы болгудай, жоопкерчиликти сезүү менен купулга толумдуу жумуш аткарат.

Төмөндөгү саптарда болсо, акын материалдык жана руханий байлыктарды салыштырып, чыныгы байлык адамдын жан дүйнөсүндө, жүрөгүндө, акыл-эс жана ой жүгүртүүсүндө жашаарын баяндайт. Руханий дүйнөнүн байлыгын ал жогору көркөм ой жүгүртүүнүн, элестетүүнүн бийиктиги, образдуулук менен булбулдун мукам үнү жана гүл аркылуу (бажырайган гүлгө конгон булбулдун жагымдуу сайрап турган элесин көз алдына келтириңизчи...) сүрөттөөдө. Материалдык байлык убакыттын өтүшү менен алмашып же

жоголуп кетиши мүмкүн болсо, руханий байлык түбөлүктүү жана адамдын жашоосундагы маанилүү баалуулук катары аңдалат. Гүл - айлана-чөйрөгө өзгөчө көркөмдүк, сулуулук тартуулаган, табияттын ажайып бир табери. Булбулдун «ширин тилин» жана гүлдү байланыштыруунун өзүндө, акындык чоң жаратмандык, табылга жатат.

*Сарайдагы байларга
Сандыкка кагаз толтуруп,
Пулду берип коюптур.
Түндө тынбай сайраган,
Тили ширин булбулга
Гүлдү берип коюптур*[1, 29-б].

Ошентип, жогоруда баяндалаган педагогикалык ойлордун негизинде болочок муунду тарбиялоо жаатында төмөндөгү тыянактарга келүү мүмкүн.

Корутунду:

- Молдо Нияздын санаттарын пайдалануу аркылуу мектеп окуучулары адеп-ахлак баалуулуктар жөнүндө терең түшүнүк алышып, аларды күнүмдүк жашоосунда колдонууну үйрөнүшөт;

- акындын ыр саптарында камтылган маани-мазмунду окуучулар менен биргеликте талдоо, чечмелөө иш-аракети, адеп-ахлак тарбиясынын өзөктүү компоненттери болуп саналган адамгерчилик, намыскөйлүк, ынсаптуулук жана адилеттүүлүк сапаттарынын калыптануусуна көмөк көрсөтөт;

- анын санат-насыят ырларында адамды жакшылык жасоого үндөө, акыл калчап иш тутунуу жана туура жүрүм-турум күтүнүп жашоону даңазалоо башкы орунду ээлейт;

- Молдо Нияздын чыгармаларындагы таалим-тарбиялык, билим берүү, адеп-ахлактык ойлорду пайдалануу - окуучулардын бул түшүнүктөрдү аңдап-туюусуна, өз көз караштарынын туура нукта калыптануусуна жана күнүмдүк жашоо тажрыйбалары аркылуу алардын тууралыгын ырастоого мүмкүнчүлүк түзөт;

- акындын санаттарында чагылдырылган идеалдар, баалуулуктар жана адамдын ички жан дүйнөсүн терең ачуу далалаты, түшүнүү менен жаралган сүрөттөөлөр, мүнөздөмөлөр, албетте, жаш муундун адеп-ахлактык өнүгүүсүнө чоң таасир тийгизет.

Жогорудагыдай таалим-тарбиялык ойлорду мектеп турмушунда колдонуу менен мугалим, класс жетекчи окуучулардын аң-сезиминде алгылыктуу оң мүнөздөрдү, жакшы адаттарды билинбестен, ырааттуу калыптандырып, аларды туура жолго багыттоого жетишет.

Жыйынтыктап айтканда, Молдо Нияздын санаттары кыргыз элинин руханий жана маданий көөнө мурасы катары адеп-ахлак тарбиясын өркүндөтүүдө, коомдун келечеги жаштарыбыздын туура жана туруктуу багытта өнүгүшүнө, салттуу таалим-тарбиябыздын түзүлгөн жаңы шарттарга ылайык натыйжалуу колдонулуусунда маанилүү орунду ээлейт.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Молло Нияз. Санат дигарасттар / Арап тамгасындагы эски жазмадан азыркы тамгага Р. Зулпукаровдун көмөгү менен көчүргөн, китеп кылып түзгөн жана Баш сөзү менен сөздүктөрүн, кошумчаларын жазган Омор Сооронов. – Б.: «Учкун», 1993. – 176 б.
2. Жусуп Баласагын. Куттуу билим. - Бишкек: 2011. - 488 б.
3. Алимбеков А. Кыргыз эл педагогикасындагы адеп тарбиясы. - Б.: «Улуу Тоолор», 2018. – 112 б.
4. Карасартова Ж.Б., Күренкеев Т.К. Өспүрүмдөрдү адеп-ахлактыкка тарбиялоо бүгүнкү күндүн талабы / Известия ВУЗов Кыргызстана, № 4, 2017. - С. 107-109.
5. Колдошев М. К. Молдо Нияздын патриоттук көз караштары болочок муунду мекенчилдикке тарбиялоонун ресурсу катары / Эл агартуу: илимий-педагогикалык жана методикалык журнал. 2023, №6, DOI:10.34855/elagartuu2023.6 - 37-43-66.
6. Абдыкерим Муратов, Бекмурза Зулуев, Мисиралы Колдошев. Молдо Нияз - алгачкы агартуучу. - Бишкек: Китеп.kg, 2023. - 160 б.
7. Сапаев Муса. Молдо Нияз. Улуттук татыктуулук үчүн күрөш: Тарыхый-философиялык көркөм публицистика. - Б.: «Турар», 2023. - 248 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-122-128

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТРЕБОВАНИЙ К СПЕЦИАЛИСТАМ ПО РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ООП НА ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ОСНОВЕ ЗА РУБЕЖОМ И В КАЗАХСТАНЕ

ШОТЫБАЕВА ЛАУРА АБЫЛҚАСЫМҚЫЗЫ

Казахский Национальный Женский Педагогический Университет, Алматы, Казахстан

КЕНЖЕБАЕВА ГАУХАР ЕРМАХАНБЕТОВНА

Комунальное государственное учреждение" вспомогательная школа-интернат"отдела образования город Шымкент

Аннотация. В статье проанализированы законодательные требования к специалистам, занимающимся оценкой и обучением детей с особыми образовательными потребностями (ООП). В рамках исследования были рассмотрены опыты в европейских государствах, США и Республике Казахстан. В статье представлен сравнительный анализ законодательных и профессиональных стандартов, касающихся требований к специалистам, участвующим в оценке особых образовательных потребностей (ООП) в Казахстане и за рубежом (США, Европа, Канада). В качестве методологии исследования использовались методы литературного обзора, анализа, синтеза, сравнения и обобщения научной литературы и статей в базе данных Scopus. Результаты исследования показали, что требования к специалистам в США, Европе и Канаде регулируются национальным законодательством и профессиональными ассоциациями. Например, в США и Канаде педагоги-психологи должны иметь степень магистра или доктора, а в Германии и Нидерландах психотерапевты должны пройти специальную лицензию и сертификацию. В то время как в Финляндии психологам требуется степень магистра, в Люксембурге достаточно 5-летней степени бакалавра. В Казахстане в оценке детей с ООП принимают участие педагоги-психологи, логопеды, специальные педагоги и неврологи, а их квалификация ограничивается степенью бакалавра. В статье также проанализирована вариативность системы подготовки специалистов в Европе. Показано, что в Великобритании требования к психологам и педагогам-психологам законодательно регулируются на высоком уровне, в то время как в других странах такие требования иногда реализуются через профессиональные ассоциации. В результате исследований установлено, что подготовка специалистов и их квалификационные требования существенно различаются в каждой стране.

Ключевые слова: особые образовательные потребности (ООП), педагог-психолог, логопед, специальный педагог, профессиональные стандарты.

Введение. В настоящее время для всех европейских государств необходимо проводить работу по утвержденным учебным программам и определенным требованиям. Существуют требования к опытным врачам, психологам и педагогам, работающим с детьми с особыми образовательными потребностями. Однако требования к образовательным и квалификационным категориям в каждом государстве различаются. Кроме того, в Европейском союзе существуют директивы, связанные с легкой миграцией специалистов из одного государства в другое. Соответственно, специалисты в Европейском союзе могут работать по специальности в этом государстве, если их образование соответствует национальным стандартам в государстве назначения. В силу того, что медицина-это уже давно рассматриваемая профессия, она распределяется по разным отраслям в разных государствах. Например, врач, практикующий в Великобритании, требует, чтобы он прошел обучение, одобренное общим медицинским советом. Кроме того, Генеральный медицинский совет также рассматривает заявки опытных врачей из-за рубежа, которые хотят работать по специальности в Великобритании. Утверждение специалиста одобряется только тогда, когда его

квалификация соответствует требованиям Королевского коллежа. Хотя образовательный стандарт регулируется на одном уровне в каждом государстве, он может быть разным по подготовке и по квалификации в каждом государстве. В Европе обучение в высшем учебном заведении заканчивается получением диплома и квалификационной степени. В государствах с более низким уровнем развития могут быть приняты на работу специалисты, окончившие школы в обучении детей, требующих особого образования младшего возраста. Некоторые штаты также выпускают курсы повышения квалификации учителей. Высокий уровень вариативности наблюдается при обучении специальности психология. Оценкой детей ООП занимается педагог-психолог в зарубежных странах, а в Казахстане проводится командная оценка. В командном оценивании принимают участие педагог-психолог, логопед, специальный педагог и невролог. Соответственно, к специалистам предъявлялись различные требования по обращению с оценкой и обучением детей со стороны иностранных государств и РК. Основная цель данной статьи-провести сравнительный анализ требований, предъявляемых на законодательной основе к специалистам, занимающимся оценкой и обучением ООП. Для этого мы рассмотрели европейские государства, США и РК.

Обсуждение литературы. В отличие от Казахстана оценкой особых образовательных потребностей занимается педагог-психолог. В США и Канаде государственные и региональные советы по психологии организуют экзамены, чтобы кандидаты могли получить лицензию и пройти сертификацию. Деятельность педагогов-психологов в этих государствах, особенно в США, в последние годы расширяется. Об этом свидетельствуют проведенные исследования компетентности педагогов-психологов. Пересмотр закона об инвалидах (IDEA) в 2004 году и принятие закона "каждый учащийся добивается успеха" [1] в 2015 году привели к изменению парадигмы как в образовании, так и в практике школьной психологии. Постепенный сдвиг парадигмы в этом направлении позволил школьным психологам не только заниматься оценкой, но и принимать расширенные лидерские функции на школьном и районном уровнях [2]. Национальная ассоциация школьных психологов подчеркнула важность привлечения школьных психологов для улучшения многоуровневых систем поддержки, в то время как создание потенциала для достижения успеха учащихся должно создавать возможности для каждого ученика [3]. Несмотря на то, что школьные психологи все чаще берут на себя такие руководящие роли, многие местные сотрудники продолжают заниматься "традиционной" изолированной практикой психолого-педагогической оценки и написанием отчетов. Исторически более 50% работы школьного психолога было связано с большой нагрузкой на проведение психолого-педагогической оценки [4]. Однако по мере того, как многие школы отошли от реакционных моделей предоставления академических, поведенческих и социально-эмоциональных услуг, возрастает необходимость использования уникальной подготовки школьных психологов к профилактической практике для управления усилиями многоуровневых систем поддержки [5].

Проблема квалификации в европейских государствах варьируется в зависимости от государства. Психологи и педагоги-психологи обучаются в этих государствах от 4 до 5 лет в последние годы. Однако Болонский процесс сильно влияет на проблему квалификации в европейских государствах. Это сложный политический процесс, поскольку он считается утверждением уникального стандарта в системе образования с целью обеспечения свободного перемещения кадров между европейскими государствами.

Оценку особых образовательных потребностей в Казахстане осуществляет командная группа. В его состав входят врачи (невропатолог, лор, окулист) и специалисты (педагог-психолог, специальный педагог и логопед). При этом требования к специалистам не такие высокие, как в европейских государствах. Они могут проводить оценку со степенью бакалавра образования. В последние годы, в связи с увеличением количества магистров, все больше привлекает магистров при трудоустройстве. Для оценки детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане также достаточно степени бакалавра. Тем не менее, при трудоустройстве (оценка проводится комиссией, сформированной из группы специалистов в

педагогически-психолого-медицинском консультативном учреждении) выбирают специалиста с квалификационной степенью магистра или доктора.

На примере швейцарского законодательства следует уточнить процедуру направления обучающихся с неврологическими заболеваниями в больницу, чтобы отличить некоторые психотерапевтические подходы и методы, которые мы используем при рассмотрении примера существующего правового регулирования образовательных и учебных программ для психотерапевтов и психологов, от методов, которые не основаны или еще не основаны на научных данных. Поэтому при рассмотрении квалификаций специалистов высоко ценится умение быть компетентными как в правовом отношении, так и в умении усваивать законы [6].

García и другие [7] утверждают, что создание ресурсных сетей, продвижение инклюзивных методов или педагогические поездки были определены как наиболее эффективные стратегии, чтобы педагоги-психологи и школьные консультанты могли развивать и повышать квалификацию специалистов в области образования без отрыва от производства для улучшения инклюзивного образования. Выводы подчеркивают важность более высокой квалификации педагога-психолога в сочетании различных стратегий, помогающих мобилизовать знания и продвигать инклюзивные практики.

Marshall et al. [8] провели исследование профессионального мастерства школьного психолога в работе с учащимися с расстройствами аутистического спектра (РАС), прикладным поведенческим анализом (АВА) и другими общими областями. В этом исследовании приняли участие 215 школьных психологов-специалистов и докторантов или стажеров по школьной психологии. Шкала эффективности прикладного анализа поведения (АВАЕС) смоделирована на основе анкеты эффективности Хубера (HITS). Был изучен вклад качества обучения, объема обучения и знаний о РАС в прогнозирование профессиональной самооценки, измеряемый HITS и ABAS. В результате было установлено, что демонстрация результатов в работе с ребенком дает результаты применения путем анализа собственной ситуации в задачах, основанных на АВА [9].

В исследовании методов оценки школьных психологов изучались методы оценки тревожности учащихся с аутизмом школьными психологами, понимание их роли в процессе оценки и предполагаемые потребности в обучении. Результаты исследования показали, что методы оценки требуют преобразования.

Материалы и методы. Для теоретического анализа требований к специалистам, участвующим в оценке особых (особых) образовательных потребностей в Казахстане и других странах (США, Европа, Канада), был использован литературный обзор данных в научно-методической литературе, анализ рецензируемых статей в базах данных Scopus. Отбор статьи производился по ключевым словам и фразам. Проанализировано 10 источников. Проведен обзор статьи, в которой проанализированы требования и законодательные основы к специалистам в оценке детей с ООП в Европе, США, Канаде и Казахстане. Для обработки полученных данных в результатах проведенных исследований использовались анализ, синтез, сравнение и обобщение данных результатов. Для эффективного анализа выполнены: специалисты, участвующие в оценке в каждом государстве, требования к ним.

Результат исследования и обсуждение. США должны получить лицензию на обслуживание на территории штата. Квалификация на степень магистра или доктора требуется для различных специальностей и юрисдикций.

В Европе, как и в других государствах, организация работы психолога встречается крайне редко. Это (например, в Германии и Нидерландах) оценка может входить в компетенцию психотерапевта, а не профессионального психолога. Хотя на законодательной основе проблема квалификации не рассматривается во многих западноевропейских государствах, уровень образования, предоставляемого психологам, и научное сообщество психологов находятся на очень высоком уровне. Однако из них также можно заметить различия: в Испании сильное влияние оказывает коллегия психологов, а во Франции небольшие организации объединены во французскую Федерацию психологов. В Восточной

Европе психологические ассоциации увеличивают количество членов и расширяют круг своих услуг. Например, в Турции и Чешской Республике разрабатывают свои системы для проведения этических практик. Одной из его основных функций является разработка сертификата психологов европейского стандарта. Это позволяет государству определить минимальные требования к психологу-мигранту, ищущему работу из-за рубежа. Европейские агентства в области развития особой системы образования определили требования к специалисту в следующей Европе:

- * В Финляндии психологам требуется квалификация магистра.

- В Люксембурге будет достаточно 5-летней степени бакалавра, хотя 5-летнее обучение специалистов в Германии, Австрии и Франции соответствует нынешней степени магистра. Раньше логопеды и лингвисты требовали стать высококвалифицированными специалистами, но в настоящее время считается, что специальной университетской квалификации достаточно.

- * В Германии оценку проводит педагог-психолог, однако рекомендации других специалистов, в частности клинических психологов, они учитывают.

Почти все учителя, ведущие работу с детьми, нуждающимися в особом образовании, проходят специальную подготовку. В последнее время в Испании существует 5-летняя учебная программа для психологов, которая дает глубокие знания в области педагогики и психологии. Кроме того, как государственные служащие, так и психологи должны пройти специальную квалификацию для поступления на государственную службу. И логопеды, и лингвисты сначала получают квалификацию учителя, а затем в течение года получают квалификацию специального специалиста.

- * В законодательно регулируемой Италии психологи должны сдать экзамен на получение лицензии. В Литве школьные психологи получают ученую степень и диплом. Логопеды и лингвисты должны иметь ученую степень.

- * В Нидерландах, как и в Чехии, психологи должны быть высокообразованными в соответствии с особыми образовательными потребностями и проходить дополнительную подготовку в оценке особых образовательных потребностей.

- * В Австрии психологи должны получить степень магистра, которая должна иметь дополнительную квалификационную категорию как в области психологии, так и в области педагогической психологии.

В указанных выше европейских государствах специалистов обучают на групповой основе, что особенно полезно для изменения основ социальных идей и способствует формированию реалистичной картины как профессии, так и профессиональной идентичности [10].

Психологическая ассоциация Великобритании существует уже 100 лет и известна во всем мире. Чтобы стать его членом, психологи в области образования и клинической направленности должны иметь высшее образование в этой области. Например, педагоги-психологи должны иметь докторскую степень, чтобы стать членами. До этого педагоги-психологи должны иметь высшее образование, которое было основным компонентом образовательной программы по психологии, и степень магистра в этой области, одобренную британской психологической ассоциацией.

С августа 2009 года начато законодательное регулирование деятельности психологов, практикующих в Великобритании. По ней предусмотрено право выдачи лицензий для советских психологов и педагогов-психологов, занимающихся лицензированием по медицинским специальностям. Перечень обязательных предметов при подготовке педагогов-психологов в Великобритании выглядит следующим образом: оценка обучения, оценка индивидуальных различий и достижений, повышение активности и мотивации учащихся, образовательный контекст, общество и культура, языковая грамотность, инклюзивное образование и особые образовательные потребности, поведенческие проблемы, связанные с поведенческими проблемами [11].

Логопеды и лингвисты обязаны пройти 4 года практики, чтобы заниматься своей практикой. Законодательством закреплена последовательность курсов повышения квалификации, которые обязаны проходить логопеды. Также такие курсы повышения квалификации созданы для учителей-предметников, работающих с детьми с особыми образовательными потребностями. Квалификация учителей в Англии регулируется общим педагогическим советом Англии. Для педагогов, работающих с детьми с нарушениями зрения, обязательно наличие квалификации у специалистов. Это не обязательно для специальных специалистов, хотя они обязаны пройти курсы повышения квалификации. Кроме того, координаторы, работающие с детьми с ограниченными возможностями здоровья, должны иметь квалификацию педагога. Логопеды не занимаются оценкой потребности в особом образовании в зарубежных государствах.

С августа 2009 года начато законодательное регулирование деятельности психологов, практикующих в Великобритании. По ней предусмотрено право выдачи лицензий для советских психологов и педагогов-психологов, занимающихся лицензированием по медицинским специальностям. Перечень обязательных предметов при подготовке педагогов-психологов в Великобритании выглядит следующим образом: оценка обучения, оценка индивидуальных различий и достижений, повышение активности и мотивации учащихся, образовательный контекст, общество и культура, языковая грамотность, инклюзивное образование и особые образовательные потребности, поведенческие проблемы, связанные с поведенческими проблемами [11].

Логопеды и лингвисты обязаны пройти 4 года практики, чтобы заниматься своей практикой. Законодательством закреплена последовательность курсов повышения квалификации, которые обязаны проходить логопеды. Также такие курсы повышения квалификации созданы для учителей-предметников, работающих с детьми с особыми образовательными потребностями. Квалификация учителей в Англии регулируется общим педагогическим советом Англии. Для педагогов, работающих с детьми с нарушениями зрения, обязательно наличие квалификации у специалистов. Это не обязательно для специальных специалистов, хотя они обязаны пройти курсы повышения квалификации. Кроме того, координаторы, работающие с детьми с ограниченными возможностями здоровья, должны иметь квалификацию педагога. Логопеды не занимаются оценкой потребности в особом образовании в зарубежных государствах.

Таблица 1: сравнительный анализ оценки особых образовательных потребностей иностранного государства и РК

Р/с	Государства	Специалисты, участвующие в оценке	Требования к специалистам
1	США	Педагог-психолог	Квалификация степени магистра или доктора зависит от законодательства на территории штата
2	Канада	Педагог-психолог	Квалификация степени магистра или доктора требуется для различных специальностей и юрисдикций
3	Германия и Нидерланды	Психотерапевт	Получает лицензию и сдает экзамен для прохождения сертификации
4	Финляндия	Психолог	Психологам требуется квалификация магистра
5	Люксембург	Педагог-психолог	5-летняя степень бакалавра
6	Германия	Педагог-психолог, однако рекомендации других специалистов, в частности клинических	5-летняя степень бакалавра

		психологов, они учитывают	
7	Швейцария	Педагог-психолог	5-летняя степень бакалавра
8	Казахстан	Педагог-психолог, логопед, специальный педагог, невропатолог	4-летняя степень бакалавра

На основании приведенной выше информации можно сделать вывод, что подготовка педагогических кадров в каждом государстве разная. В США, Канаде и Великобритании существует давняя традиционная система подготовки, и их деятельность регулируется сильными профессиональными организациями; например, квалификация и этическая практика психологов регулируются Американской психологической ассоциацией. Со временем уровень требований к специалистам растет во всех штатах. Он установил требование магистра в сертификате, а затем требует докторскую степень. В том числе в Великобритании уровень требований к логопедам, психологам очень высок, и если он предусмотрен на законодательной основе, то в других европейских государствах требование не предъявляется сильно. Например, Португалия признала свой этический кодекс для психологов только в 2008 году через свою профессиональную ассоциацию. С 1981 года реализуется программа обучения педагога-психолога, но требования к этой профессии рассматриваются на законодательной основе. Тем не менее, мнение и рекомендации высококвалифицированных и опытных специалистов в каждом государстве обязательно учитываются при принятии законодательных актов.

Вывод. Школьные психологи в целом имеют явные преимущества в качестве лидеров по внедрению профилактических и интервенционных услуг для учащихся с проблемами психического и поведенческого здоровья по нескольким причинам. Во-первых, школьные психологи работают над природной экологической системой, в которой дети проводят много времени. Это обеспечивает надежную контекстную оценку и мониторинг прогресса, а также легкий доступ к предлагаемым услугам. Кроме того, школьные психологи проходят обучение в качестве скоординированных, разносторонних защитников с учетом культурных особенностей школьной деятельности. Их опыт реализации программ и принципов распределения ресурсов в рамках многоуровневой системы может способствовать разработке систематических процедур для удовлетворения потребностей всех учащихся в психическом и поведенческом здоровье. Учитывая объем учебных программ по школьной психологии, дальнейшая интеграция с существующим содержанием, связанным с теорией лидерства и оказанием услуг в области психического здоровья, является необходимым следующим шагом в развитии услуг в области психического здоровья в школе [12].

Педагогический коллектив школ с инклюзивным обучением детей с ООП в меньшей степени ощущает необходимость методического обеспечения своей деятельности и взаимодействия с профессиональным сообществом, чем педагогический коллектив специальных школ для детей с ООП, но при этом потребность в повышении квалификации персонала ощущается гораздо острее.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН ӘДБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Официальный сайт Министерства образования США: <https://www.ed.gov/essa?src=rn>
2. Fan, C., Denner, P.R., Bocanegra, J.O., Ding, Y. School psychologists' willingness to implement Rti: The role of philosophical and practical readiness (2016) Contemporary School Psychology, 20 (4), pp. 383-391. <https://doi.org/10.1007/s40688-016-0096-8>
3. Eagle, J.W., Dowd-Eagle, S.E., Snyder, A., Holtzman, E.G. Implementing a Multi-Tiered System of Support (MTSS): Collaboration Between School Psychologists and Administrators to Promote Systems-Level Change (2015) Journal of Educational and Psychological Consultation, 25 (2-3),

- pp. 160-177. <http://www.tandfonline.com/toc/hepc20/10.1080/10474412.2014.929960> current. doi:
4. Bernhardt, V.L. Toward systemwide change (2015). *Educational Leadership*, 73 (3), pp. 56-61. <http://www.educationalleadership-digital.com/fe301177ff662da3db575c44aaf22017/565cfbc4/pp/edleadership201511-14467409970003ac675508f-pp.pdf?lm=1446740997000>
 5. Brown, M.B., Holcombe, D.C., Bolen, L.M., Thomson, W.S. Role function and job satisfaction of school psychologists practicing in an expanded role model (2006). *Psychological Reports*, 98 (2), pp. 486-496. doi: [10.2466/PRO.98.2.486-496](https://doi.org/10.2466/PRO.98.2.486-496)
 6. García, Odet Moliner; Mas, Paula Fabregat. New roles and strategies for educational psychology counselling to promote inclusive education in the valencian community [Nuevos roles y estrategias de asesoramiento psicopedagógico para promover la educación inclusiva en la comunidad valenciana] (2021) *Revista Espanola de Orientacion y Psicopedagogia*, 32 (1), pp. 59 – 75. DOI: 10.5944/REOP.VOL.32.NUM.1.2021.30740. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85106263714&doi=10.5944%2fREOP.VOL.32.NUM.1.2021.30740&partnerID=40&md5=d9d42e5c97cb479cfa26e27e0c54b01a>
 7. Perrez, Meinrad P. Acknowledging educational programs in psychotherapy for psychologists: Possible ways of government regulation (2021) *Counseling Psychology and Psychotherapy*, 28 (4), pp. 144 – 166. DOI: 10.17759/CP.2020280408. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85099291795&doi=10.17759%2fCP.2020280408&partnerID=40&md5=e242e186f5eff70bde21dff0fcd67066>
 8. Marshall, Amanda P; Ding, Yi; Harris, Abigail; Zusho, Akane (6507927673); Shen, Yangqian (57215789226); Wu, Ying. Graduate training in school psychology: Applied behavior analysis and autism spectrum disorder (2023) *Psychology in the Schools*, 60 (6), pp. 2090 – 2111. DOI: 10.1002/pits.22853. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85147214062&doi=10.1002%2fpits.22853&partnerID=40&md5=d97b27f011ee50709c161a80f210f3e6>
 9. Nathanson, Emma W; Rispoli, Kristin M. School Psychologists' Assessment Practices for Students with Co-Occurring Anxiety and Autism Spectrum Disorder (2022) *Journal of Applied School Psychology*, 38 (2), pp. 177 – 204. DOI: 10.1080/15377903.2021.1941468. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85109104910&doi=10.1080%2f15377903.2021.1941468&partnerID=40&md5=16df762fcaeb02d2e0c4892cfa0df5c0>
 10. Falgares, Giorgio; Venza, Gaetano; Guarnaccia, Cinzia. Learning Psychology and Becoming Psychologists: Developing Professional Identity through Group Experiential Learning (2017) *Psychology Learning and Teaching*, 16 (2), pp. 232 – 247. DOI: 10.1177/1475725717695148. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85022094152&doi=10.1177%2f1475725717695148&partnerID=40&md5=032f218fd6a80fcac661b3045cdb7997>
 11. Long, Martyn; Wood, Clare; Littleton, Karen; Passenger, Terri ; Sheehy, Kieron. The psychology of education (2010) *The Psychology of Education*, pp. 1 – 438. DOI: 10.4324/9780203840092. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84865114666&doi=10.4324%2f9780203840092&partnerID=40&md5=2d16631077175112b4173ac71357ccc1>
 12. Augustyniak, Kristine. School psychology leadership in behavioral and mental health intervention and consultation (2021) *Principles of Leadership in School Psychology*, pp. 57 – 74. DOI: 10.1007/978-3-030-84063-1_4 https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85164627827&doi=10.1007%2f978-3-030-84063-1_4&partnerID=40&md5=7c76d42077f305fdac206ea00c70cf50

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-129-134

УДК К 378.14.015.62

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНІДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

ЕДЕНОВА А.М., ҒАЛИМОЛЛА А.Н., КУТЛИКАДАМОВА М.А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,
жаратылыстану факультетінің білім алушылары

Ғылыми жетекшісі: САРИМБАЕВА Б.Б.

Ақтөбе, Қазақстан

Аннотация. В статье рассмотрены научно-теоретические основы технологии проблемного обучения, практическое применение в школе, преимущества и недостатки технологии проблемного обучения. Целью научного исследования является проведение литературного обзора проблем эффективности использования технологии проблемного обучения при обучении школьников. В исследовании использовались методы исследования и анализа психолого-педагогической и методической литературы.

Эффективность внедрения элементов технологии проблемного обучения в учебный процесс способствует повышению познавательной активности и интереса учащихся к занятиям, а также повышает учебную активность и создает благоприятные условия для реализации общеобразовательных навыков.

Ключевые слова: технология обучения, проблемное обучение, проблемный цикл обучения, эффективность технологии обучения, влияние на учебную деятельность.

Abstract. The article discusses the scientific and theoretical foundations of problem-based learning technology, its practical application in school and the advantages and disadvantages of problem-based learning technology. The purpose of the scientific study is to conduct a literary review of the problems of the effectiveness of the use of problem - based learning technology in teaching schoolchildren. The study used methods of research and analysis of psychological, pedagogical and methodological literature.

The effectiveness of introducing elements of problem-based learning technology into the educational process contributes to increasing the cognitive activity and interest of students in the lesson, as well as increasing educational activity and creating favorable conditions for the implementation of general educational skills.

Keywords: learning technology, problem-based learning, problem-based learning cycle, effectiveness of learning technology, impact on learning activity.

Аннотация. Мақалада проблемалық оқыту технологиясының ғылыми-теориялық негіздері, мектептегі практикалық қолданысы және проблемалық оқыту технологиясының артықшылықтары мен кемшілік мәселелері қарастырылған. Зерттеуде психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді зерттеу және талдау әдістері қолданылған.

Оқу процесіне проблемалық оқыту технологиясының элементтерін енгізудің тиімділігі оқушылардың таным белсенділігін және сабаққа деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді, сондай ақ, оқу белсенділігін арттырып, жалпы білім беру дағдыларын жүзеге асыруға қолайлы жағдай жасайды.

Кілт сөздер: оқыту технологиясы, проблемалық оқыту, проблемалық оқыту циклі, оқыту технологиясының тиімділігі, оқу белсенділігі.

Кіріспе. Қазіргі таңда оқыту мен оқу ерекшеліктерінің бірі - оқушылардың бойында жоғарғы ойлау дағдыларын қалыптастыра отырып, оларды қоғамның белсенді мүшесі болуға

бейімдеу. Оқу процесінде оқушыларға заманауи талаптарға сәйкес білім беру, бәсекеге қабілетті ұрпақты тәрбиелеу, оқыту мазмұнын жетілдіру, олардың әдістері мен құралдарының бірлігін қамтамасыз етеді. Бұл оқыту технологиясы оқушылардың бойында ХХІ ғасыр дағдыларын дамытуда проблемалық оқыту қағидатын сабақта қолданысын зерттеу арқылы, оқушылардың максималды түрде өзін-өзі дамытуындағы оқу жоспарлары мен оқыту бағдарламаларын меңгертуге бағытталған. Көптеген жылдар бойы оқушыларға сыни тұрғыдан ойлау және аналитикалық мәселелерді шешу дағдыларын беру үшін оқыту әдістері үнемі жаңартылып, өзгеріп отырды. Сондықтан проблемалық оқыту технологиясы білім алушыларға қазіргі әлемдегі мәселелерді шеше білу дағдыларын меңгерту үшін оқытуда кеңінен қолданылуда.

Проблемаға бағытталған оқыту (PBL) - бұл оқушыларға бағытталған тәсіл, онда оқушылар ашық мәселені шешу үшін топта жұмыс істеу арқылы пәнді оқу барысында белсенді оқу әс-әрекетіне көшеді. Оқушылар алдына қойылған мәселе мотивация мен оқуды ынталандырады [1, 5-6 б].

Проблемалық оқыту (PBL) оқушыларға проблемаларды шешу арқылы танымдық дағдыларды игеруге мүмкіндік береді. (Hmelo-Silver, 2004). Оқушылардың оқу процесі барысында өз бетінше оқу дағдылары дами отырып, шын өмірде кездесетін мәселелерді өз бетінше шешуге дағдыланады. Білім берудегі проблемалық оқытудың рөлі, оқушыларды дамытудағы қолданысы жайлы шетелдік ғалымдардың зерттеулері жетерлік (Van Tassel-Baska, 2003; Hmelo-Silver, 2004; Han, 2017). Алайда аталған әдістеменің қазақстандық білім беру саласында таралуы мен нәтижесі белгілі. Тек Джон Хопкинс университеті Дарынды балалар орталығының дайындаған «Дарындылықты дамыту бағдарламасы» аясында негізгі түсініктері мен әдістемелік нұсқаулары берілген (2011) [2].

Gallagher (2012) дұрыс құрылымдалмаған (ill-structured) проблеманың дұрыс құрылымдалған проблемадан айырмашылығы мынада дейді:

- * проблеманы шешу үшін көбірек ақпарат жинау керек;
- * проблеманың шешу жолы бір ғана формуламен не жолмен шектелмеуі керек;
- * жаңа ақпарат пайда болған сайын проблеманың шешу жолы өзгеріске енеді;
- * оқушылар 100 % дұрыс жауапты тапқандығына сенімді бола алмайды [3, 413-443б.].

Han (2017) проблемалық оқыту әдісін тәжірибеге алғаш енгізген екі мұғалім мен олардың он бес оқушысының рефлексиясы және кері байланысына негізделген зерттеу жұмысын ұсынды. Зерттеу нәтижелері әдістемені қолданғаннан кейінгі бақылау жұмыстары қорытындыларының әдістемені енгізудің алдыңғысына қарағанда, әлдеқайда жоғары болғанын көрсетеді (919-бет). Оқушылармен жүргізілген сұхбат нәтижелеріне назар аударсақ, олар проблемалық оқыту қолданған сабақтардың қызықты әрі мағыналы болғаны туралы пікір білдірген. Сонымен қатар олар еркіндікті сезініп, оқуға деген ынталарының ояңғанын жеткізеді. Зерттеуге сүйенсек, проблемалық оқытудың төмендегідей артықшылықтары бар:

- дарынды оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескереді;
- оқушылар түрлі дереккөзбен жұмыс істейді;
- баға үшін емес, білім алу үшін оқуды насихаттайды;
- көшбасшылық қабілет дамиды;
- проблеманы шешу, нәтижелерді талдау және презентациялау жүзеге асады;
- оқушылар өз оқуын саралай алады;
- бір-бірінің оқу жетістігін бағалай алады.

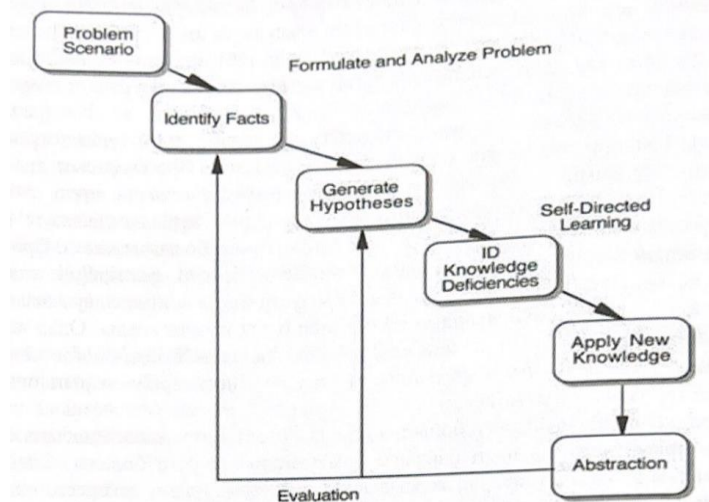
Алайда бақылаушының жазбаларында екі түрлі проблеманың туындағанын жазады. Ол, біріншіден, мұғалім рөлінің дұрыс айқындалмауы. Мұғалім өзін фасилитатор ретінде ұстауы керек. Әр оқушының ойын мұқият тыңдап, өз бетінше проблеманы шешуге ынталандыру, топтардағы жұмыстың тиімділігін қадағалау, көмек қажет жағдайды анықтау, уақытты дұрыс бөлу, тиімді кері байланыс беру, кедергілерді жоюға атсалысуы қажет. Осындай қабілеттер проблемалық оқыту әдісі жүзеге асып жатқан сыныпты басқаруда аса қажет. Екіншіден, оқушылар бұрын-соңды бұндай жаңа режимде оқымаған соң белсенділік танытпауы мүмкін.

Оқушылар нәтижені болжамдауда мәліметтерді өңдеп, талдауда және сұрақтар қоюда қиындықтарға тап болған. Осы сәтте мұғалім қажетті білімді уақытылы беруі керек. Проблемалық оқыту әдісін үйренген оқушылардың бойында қорқыныш пен сенімсіздік болмағаны абзал [4, 912-9246].

Hmelo-Silver (2004) проблемалық оқыту процесін цикл түрінде ұсынады (1-сурет). Цикл проблемалық сценарийден басталады. Проблемалық сценарий құрастыру мұғалімнен біліктілік пен шығармашылықты талап етеді. Өйткені проблема шынайы өмірде қолданысқа ие және дұрыс құрылымдалмауы керек. Яғни бір ғана шешімі бар немесе алдын ала жауабы анық болмауы қажет. Проблема ұсынылғаннан кейін оқушылар шағын топтарда белгілі фактілерді анықтап, болжамды жауапты (гипотезаны) табады. Осы тұста мұғалімнің қолдауы аса қажет. Одан кейінгі кезеңде оқушылардың өз бетінше оқуы жүзеге асады. Олар қажетті білімді жинақтайды, үйренгендерін тәжірибеде қолданады. Пайда болған нәтижені гипотезамен салыстырып, қорытынды шығарады. Цикл проблемалық оқытуды қысқаша әрі нақты сипаттаған.

Бұдан кейін оқушылардың бойында дамуы қажет Блум таксономиясына сәйкес жоғары ойлау дағдыларының барлығы қамтылғанын көруге болады. Одан өзге оқушылардың шағын топтарда жұмыс істей алу мүмкіндігін ескерсек, олардың ынтымақтастық, өз бетімен оқу, яғни ХХІ ғасыр дағдылары дамитыны сөзсіз. Автор Barrows пен Kelson-ге сілтеме жасай отырып, проблемалық оқыту әдісінің мынадай мақсаттарын ұсынады:

1. Икемді (flexible) және терең білім негізін қалыптастыру.
2. Тиімді проблеманы шешу дағдыларын жетілдіру.
3. Өзіндік оқу, өмір бойы оқу дағдыларын дамыту.
4. Командада тиімді жұмыс істей алу.
5. Оқуға деген ішкі мотивацияның оянуына әкелу [5, 3-166].

1-сурет. Проблемалық оқыту циклі.

VanTassel-Baska (2003) айтуынша, проблемалық оқыту әдісіне негіздеп оқыту барысында төрт не бес оқушыдан тұратын топ дұрыс құрылымдалмаған шынайы өмірден алынған проблеманы шешу үшін біріге жұмыс істейді. Мұғалім олардың оқу процесін ұйымдастырушы ретінде «Нені білеміз?», «Нені білуіміз керек?», «Қалай біле аламыз?» деген сұрақтардан тұратын проблемалық тақтаны «need-to-knowboard» толтыруды, дұрыс сұрақтар қоюды қадағалап, қолдау білдіреді. Дайын білім берілмейді. Оқушылардың білімімен қатар өмір бойы оқу дағдылары да жетіледі.

Van Tassel-Baska (2003) қазіргі таңда проблемалық оқытудың тәжірибеде түрлі атаумен қолданылып жүргенін айтады. Ол шығармашылық проблеманы шешу (Creative Problem Solving), проблема қою арқылы оқыту (Inquiry-Based Learning) және проблемалық оқыту (Problem-Based Learning) арасында айырмашылықтың бар екенін және әрқайсысының мақсаты

эртүрлі екендігін салыстырып көрсетеді. Соған сәйкес шығармашылық проблеманы шешуде оқушылар өздері талқылау мен пікірталас барысында проблеманы анықтап, соны шешу үшін күш біріктірсе, проблема кою арқылы оқытуда мұғалім оқушыларға алдын ала дайындаған проблемалық сұрақ қояды. Оқушылар сұраққа жауап беру үшін түрлі мәтінмен жұмыс істейді, зерттеу жүргізеді. Ал проблемалық оқыту олардан басқаша және күрделі екенін айтады (9-бет). Автор Wiliam мен Магу-дің талдауларына сүйене отырып, PBL оқушының білім алуына үш түрлі бағытта әсер ететінін жазады. Ол, біріншіден, жүйелер туралы концептуалды оқыту, яғни проблеманы шешуде оқушылар тек бір емес, бірнеше пән саласының білімдерін сіңіруге мүмкіндік алады. Екіншіден, ғылыми зерттеу процесінің орын алуы, яғни проблеманы шешуде эксперименталды әдістің кең қолданысы көрініс табады. Үшіншіден, ғылыми- пәндік оқу орын алады, яғни пәннің ғылыми мазмұны түрлі ресурсқа талдау жасау арқылы қарастырылады [6, 36-386].

Проблемалық оқытуды енгізуде түрлі мәселелер орын алуы мүмкін. Солардың бірі - мұғалімдердің біліктілік деңгейінің төмен болуы. Ол қосымша ізденісті, шығармашылық жұмыстармен айналысуды, іздену мен оқушыларды үнемі ынталандырып, мотивациясын арттыруды талап етеді. Сонымен бірге сыныптағы оқушы санының көп болуы да, бұл оқыту технологиясын қолдануда кедергі болуы мүмкін [7, 2086].

Проблемалық оқыту өзіндік ойлауды, таным дағдыларының жоғары деңгейін, интуиция, психикалық реакциялардың жылдамдығы сияқты қабілеттерді дамытады. Дидактиканың белгілі бір жүйесін қолдана отырып, оқытудың бұл түрі стандартты емес мәселелерді шешуді қажет ететін ситуациялық жағдайларды оқушылардың алдына қояды. Сонымен қатар, оқушылар өз білімдеріне сүйене отырып, ғылыми гипотезаларды тұжырымдайды және олардың орындылығын әртүрлі тәсілдермен негіздейді [8, 45-476].

Зерттеу нәтижелері: Биология сабағында PBL қолдану үлгілері.

Сынып: 8

Тарау: 8.3А Ағзаның реттелуі мен бөліп шығаруы.

Оқу мақсаты: 8.2.3.2 Өсімдіктердегі фотопериодизм рөлін сипаттау.

Дифференциация қағидасы: проблемалық тегеурін

Проблемалық жағдаят:

Қытайда күріш плантациясының қожайындары көршілес химия зауытына шағым жазды. Олардың айтуынша, химия зауыты күндіз-түні үнемі қалдықтарды ұзақ уақыт жағып келеді. Бұл оларды күріштерінің дұрыс гүлдемеуіне әсерін тигізген. Нәтижесінде олар шығынға ұшырап отыр. Төменде «Мәселені зерттеу тақтасының» оқушылармен толтырылған үлгісі берілген (1-кесте).

Бізге не белгілі?	Нені анықтау керек?	Біз оны қандай жолмен анықтаймыз?
1.Плантацияның фабрикаға жақын орналасқаны 2.Заводтың ұзақ уақыт бойына 24 сағат қоқыс жаққаны 3.Күріштің дұрыс гүлдемеуі 4.Күріш өнімінің төмендегені	1. Басқа фермерлердің орналасуы әсер етті ме? 2. Түнде жарық сәулесінің күрішке әсері қандай? 3. Күріштің биологиясын білесіз бе? 4. Өнімділікке не ықпал етті?	1.Жарықтың шашырап түсуінің әсері 2. Күн ұзақтығының өсімдік гүлденуіне әсері 3. Күріштің гүлдеуі туралы энциклопедиядан және биология оқулықтарынан анықтау 4. Күріштің өнімділігі туралы білу

1-кесте. Мәселені зерттеу тақтасы

Мұғалімге арналған нұсқаулық:

Тапсырма оқушылардың зерттеу жүргізу арқылы когнитивті ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған. Тапсырманың екінші бөлігі оқушылардың биологиялық ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Мәселені зерттеу тақтасы бойыша топтағы оқушыларды жұмыстарын ұйымдастыруға нұсқаулық:

1. «Мәселені шешу жолдары» бөлімінде топтағы әр оқушы бір пункт бойынша жұмыс істейді және өз жауабын топ мүшелеріне ұсынады.

2. Топ мүшелері келіскеннен кейін жауаптары жазылады.

Бағалау: Топтардың жұмысы өзара бағаланады (2-кесте). [9, 29-426].

Бағалау критерийлері:	Дескрипторлар:
Өсімдіктердегі фотопериодизм рөлін сипаттау.	• Өсімдіктің өсуіне жарықтың әсерін түсіндіре алады • Фотопериодизм ұғымын түсіндіреді • Фотопериодизм өсімдіктің жарық күн ұзақтығына бейімделу жағдайына әсер ететіндігін біледі

2-кесте. Бағалау критерийлері мен дескрипторлар.

Осылайша, проблемалық оқыту технологиясының ерекшелігі оқушыларды нақты оқу мақсаттарына қол жеткізуді көздеу, бұған белгілі бір білім көлемін алу ғана емес, сонымен қатар оларды оқу және өмірлік проблемаларды шешуде қолдана білу болып табылады. Сол себепті жаратылыстану (химия, биология, информатика және физика) пән мұғалімдері бірлесу арқылы кәсіби қауымдастық құра отырып, ХХІ ғасыр дағдыларын дамытуда PBL-дің қолданысын зерттеуге мүмкіндік ашады[10, 58-676].

Нәтижесінде саралап оқытудың проблемалық тегеурін принципін қолдану арқылы дайындалған тапсырмалар жинағының үлгілері пайда болған. Тапсырмалар оқу мақсаттары мен оларға сәйкес келетін критерийлер бойынша құрылып және әр тақырыпқа сәйкес проблемалық жағдаяттар құрастырылып, сол жағдаяттарды «Мәселені зерттеу тақтасы» мен «FILA» кестесі арқылы шешуге бағытталған. Сонымен қатар тапсырмалар зертханалық жұмыс, кесте, график, сурет және сандық пен сапалық эксперименттік есептер түрінде ұсынылған. Проблемалық жағдаяттарға жауап беруге қиналған оқушыларға бағыттаушы, жетелеуші сұрақтар ұсынылып, академиялық тілді негізге ала отырып талдауға, жауап беруге бағыт- бағдар беріліп отырады[11, 17-276].

Қорытынды: Жүргізілген жұмыстардың нәтижелерін сараптай келе, зерттеу тобы өзінің алдына қойылған зерттеу мақсаты бойынша PBL оқушылардың ХХІ ғасыр дағдыларын дамытуға жағдай жасайды және бірлесе зерттеу жүргізген мұғалімдердің шығармашылық, зерттеу, командада жұмыс дағдыларының артуына әкелген. [12, 72-756]. Әдебиеттерде сипатталғандай, проблемалық оқыту оқушылардың өз бетінше оқуына, проблеманы шешуде шығармашылық, зерттеу, сыни ойлау дағдыларының жетілуіне септігін тигізген. Оған оқушылардың оқу сапасы мен үлгерім көрсеткіштері дәлел. Зерттеу қатысушыларының пікіріне сүйенсек, проблемалық оқыту туралы ортақ концептуалды түсініктің қалыптасқаны айқын көрінген [13, 51-526].

Қорытындылай келе, проблемалық жағдаяттарды өмірмен әсіресе оқушыларға таныс жағдайлармен байланыстыру жоғары деңгей дағдыларын (талдау, жинақтау, бағалау) дамытуға көмектеседі. Бұған апта сайын бірлесе дифференциация принциптерін ескере отырып, тапсырмаларды әзірлеп, ресурстарды және бағалау құралдарын жоспарлап өткізілген сабақтар әсіресе кешенді талдау сабағы, сауалнама нәтижелері және сабақ барысындағы оқушылардың ұсынған жауаптары дәлел бола алады. Олар берілген проблемалық жағдаяттарға назар аударып, нақты жауап беруге үйренеді. Мәтінді тану, оны түсіну, талдау, саралау, қорытынды жазу және пікірлер мен ұсыныстар беруге дағдыланған. Өткізілген сабақтарды талдай келе, PBL ХХІ ғасыр дағдыларын дамытады деген қорытындыға келуге болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Аксенова И.В., Богучарская И.Г. Мектептегі сабақтарда проблемалық оқыту тәсілі. - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2018. - 6.с
2. АОО «Назарбаев Зияткерлік мектептері» Дарындылықты дамыту бағдарламасы. СТУ. (2011).
3. Gallagher, SA. . (2012). Adapting Problem-Based Learning for Gifted Students. Methods and Materials for Teaching the Gifted. - P. 413-443.
4. Han, K.S. (2017). Why & How We Apply PBL of Science-Gifted Education. Creative Education, 8, 912-924. <https://doi.org/10.4236/ce.2017.86066>
5. Hmelo-Silver, CE. (2004). Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? Educational Psychology Review. 3(16).
6. VanTassel-Baska, J (2003). Selecting Instructional Strategies for Gifted Learners. Focus on Exceptional Children. 3(36). DOI: 10.17161/fec.v363.6801
7. Оконь В. Основы проблемного обучения - М.: Просвещение, 1968 - 208 с.
8. Дородникова И.М. Проблемный метод обучения как средство развития творческих способностей студентов//Известия Волгоградского государственного технического университета. - 2009. - Т. 10. - No 6. - 45-47 .с
9. Идиатулин В.С. Принцип проблемности в обучении. Школьные технологии. - 2010-No4. - 29-42с.
10. Каратаева Н.Г. Аспекты поискового подхода при решении нестандартных задач в концепции проблемного обучения. Научные проблемы гуманитарных исследований. - 2009. - No 12. - 58-67 с.
11. Лекерова Г.Дж. Активные методы обучения как психологическая основа развития мотивации в процессе обучения. Психология обучения. - 2009. No 6. - 17-27 с.
12. Нестеренко А.А. Синтез малых форм как инструмент проблемно-ориентированного обучения. Пед. технологии. - 2009. - No 6. - 72-75 с.
13. Радулова Е.Н. Создание проблемной ситуации. Открытая школа. - 2009.-N° 6. -51-52 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-135-138

**ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЗАҚ
ХАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ҚҰРАЛДАРЫМЕН ДАМУДА
ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ МЕҢГЕРУ ЖОЛДАРЫ**

ИБРАЕВА МАГРИПА КУРМАНБЕКОВНА

Абай атындағы ҚазҰПУ, Философия докторы (PhD)
Қазақстан республикасы, Алматы қаласы

***Аңдатпа:** Мақалада қазақ халық шығармашылығының ерте жастағы баланы дамытудағы мәні ашылған. Мақалада балалардың танымдық белсенділігін ерте жастан дамыту қажеттігі негізделді. Баланың танымдық белсенділігін дамыту мәселесі қарастырылған еңбектерге талдау жасалды.*

***Кілттік сөз:** ерте жас, танымдық белсенділік, құзіреттілік.*

**ПУТИ ОВЛАДЕНИЯ КОМПЕТЕНЦИЯМИ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ
АКТИВНОСТИ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ КАЗАХСКОГО
НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА**

ИБРАЕВА МАГРИПА КУРМАНБЕКОВНА

КазНПУ им. Абая, старший преподаватель, доктор философии (PhD)
Республика Казахстан, город Алматы

***Аннотация:** В статье раскрыто значение казахского народного творчества в развитии ребенка раннего возраста. В статье обоснована необходимость развития познавательной активности детей в раннем возрасте. Проведен анализ работ, в которых рассматривается проблема развития познавательной активности ребенка.*

***Ключевое слово:** ранний возраст, познавательная активность, компетентность.*

**WAYS OF MASTERING COMPETENCIES IN THE DEVELOPMENT OF
COGNITIVE ACTIVITY OF YOUNG CHILDREN BY MEANS OF KAZAKH FOLK ART**

IBRAEVA MAGRIPA KURMANBEKOVNA

KazNPU named after. Abaya, Senior lecturer, Doctor of Philosophy (PhD)
Republic of Kazakhstan, Almaty city

***Abstract:** The article reveals the importance of Kazakh folk art in the development of an early age child. The article substantiates the need for the development of cognitive activity of children at an early age. The analysis of works in which the problem of development of cognitive activity of the child is considered is carried out.*

***Keyword:** early age, cognitive activity, competence.*

Ерте жастағы балалардың танымдық белсенділігін дамытуда қазақ халық шығармашылығы құралдарын тиімді пайдалану қажеттігі бізге ҚР білім беру жүйесіндегі заңнамалық құжаттар мен бағдарламаларда мектепке дейінгі балалардың, соның ішінде оларды ерте жастан дамытуда танымдық белсенділікті дамыту, халық шығармашылығын пайдалану мәселелерінің қазіргі жағдайына тоқталып өтуді жөн көрдік.

Жалпы мемлекеттің адам тәрбиесіне, жаңа өмірлік мақсаттарды қалыптастыруға қатысты әлеуметтік тапсырысы білім беру мекемелерінде келесі нормативті-құқықтық құжаттарға сәйкес жүзеге асырылып жатыр:

- БҰҰ бала құқығы туралы конвенциясы,

- ҚР «Білім туралы» заңы,
- ҚР «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заңы және т.б.

Аталмыш құжаттарда білім беру мекемелері, сондай-ақ, халық мәдениетінің дәстүрлерін оқып білуге, халық шығармашылығының төл туындыларын сақтап, дамытуға жағдай жасаулары тиіс делінген. Балалар мен жасөспірімдерге рухани-адамгершілік, патриоттық тәрбие беруде, олардың мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастыруда отандық мәдени мұраның бір бөлігі ретінде көркем халық шығармашылығының рөлін нығайтуға ерекше көңіл бөлінеді.

Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі ұйымдарының білім беру, нормативті-құқықтық қызметін реттейтін негізгі құжат – Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту:

- ✓ баланың өмірін қорғауды және денсаулығын нығайтуды, толыққанды физикалық дамуын, Қазақстан Республикасы халықтарының ұлттық салт-дәстүрлері негізінде салауатты өмір салтының құндылықтарын қалыптастыруды;
- ✓ мектеп жасына дейінгі баланың жеке дамуының толыққанды кеңістігін құруды және кешенді сүйемелдеуді қамтамасыз етуді;
- ✓ тілді және ана тілін, қатынас мәдениетін дамытуды, сауаттылық негіздерін меңгеруге дайындауды;
- ✓ мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік, құндылық бағдарын адамның оң мінез-құлқы, мінез-құлық нормалары мен ережелері, қазақстандық қоғамда қалыптасқан халықтық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар үлгісінде қалыптастыруды;
- ✓ өз Отанына, туған өлкесіне сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерге құрметпен қарауға, қоршаған орта, отбасы, түрлі ұлт өкілдеріне деген ізгі қарым-қатынасқа тәрбиелеуді;
- ✓ балада қоршаған ортаның тұтас бейнесі, өзі және әлеуметтік ортасы туралы алғашқы түсініктерді қалыптастыруды;
- ✓ баланың танымын дамытуды, интеллектуалдық іс-әрекет тәсілдерін қалыптастыруды, білуге құштарлықты дамытуды;
- ✓ баланың бейнелеу, көркем тілдік, музыкалық іс-әрекетінде эстетикалық сезімдерін, шығармашылық қабілетін дамытуды қамтамасыз етеді.

Білім беру салаларының мазмұны ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті, балалардың өзіндік іс-әрекеті және ересек адам мен баланың бірлескен іс-әрекеті арқылы іске асырылады және балалардың өмір бойына әлеуметтік табыстылық пен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге қажетті физикалық, тұлғалық, зияткерлік қасиеттерін дамытуға, негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған [1, б. 22].

Соның ішінде біз 1-3 жас аралығындағы құзыреттіліктерді атап өтеміз:

Денсаулық сақтау құзыреттілігі –

Мәдени-гигиеналық дағдылар: жеке бас гигиенасының алғашқы дағдыларын меңгереді;

Дене шынықтыру: жүгіру, өрмелеу және секіруде алғашқы дағдыларды меңгереді;

Дербес қимыл белсенділігі: кейбір қимылдарды ересектердің көрсетуімен орындайды;

Салауатты өмір салты: қауіпті жағдайда сақ, шынықтыру рәсімдерін өткізу кезінде жағымды көңіл-күйде болады.

Коммуникативті-тілдік құзыреттілік –

Қатынас мәдениеті: құрдастарымен байланысқа түседі;

Тілдің-грамматикалық құрылымы: түсінікті болу үшін ойын дұрыс айтуға тырысады;

Тілдің дыбыстық мәдениеті: Дауысты және дауыссыз дыбыстарды дұрыс айтады;

Сөздік: өзі, отбасы мүшелері, сүйікті ойыншықтары туралы сұрақтарға жауап береді;

Байланыстырып сөйлеу: тілегін, сезімін және ойын білдіру үшін сөздерді қолданады;

Шығармашылық тілдік қызмет: саусақ ойындарын, тақпақтарды жатқа айтады;

Шығармаларды қабылдау: халық ауыз әдебиеті шығармаларына эмоционалды түрде өз ойын білдіреді.

Танымдық құзыреттілік –

Заттардың қасиеттерін бағдарлау: заттардың түрін, негізгі түсін, пішінін, фактурасын ажырата алады;

Қоршаған ортаны тану: адамдар мен олардың іс-әрекеттеріне қызығушылық пен құштарлық білдіреді;

Құрастыру дағдылары: ересектердің көрсетуімен қарапайым құрылыстарды жасай алады;

Экологиялық мәдениет негіздері: жануарлар әлеміне тілектестік және қамқорлық қарым-қатынасын білдіреді;

Қарапайым математикалық ұғымдар: кеңістікте бағдарланудың алғашқы дағдыларын көрсетеді;

Іздеу және эксперименталды іс-әрекет: түрлі заттармен эксперимент жасайды (ажыратады, біріктіреді, құрастырады);

Ақпаратпен жұмыс: түрлі ақпарат көздеріне қызығушылық танытады.

Шығармашылық құзыреттілік –

Музыкалық іс-әрекет: музыкалық фразаның жоғары және төмен дыбысталуын ажырата алады, ересектермен бірге ән айтуға ықылас білдіреді;

Нәтижелі іс-әрекет: қарындаш, фломастер, гуашь және ермексаздың көмегімен ұқсас бейнелерді жасайды;

Қоршаған ортаны эстетикалық қабылдау: ұлттық ойыншықтарды қарай отырып, қуаныш, эмоционалдық сезім білдіреді.

Әлеуметтік құзыреттілік –

Мінез-құлық дағдылары: өзін-өзі ұстау ережелерін, нормаларын түсінеді, сәлемдесу, қоштасу және алғыс сөздерін айтады;

Ересектермен және құрдастарымен өзара іс-әрекеті: жақын адамдары мен құрдастарына ықылас, тілектестік, жанашырлық білдіреді;

Адамгершілік нормалары туралы түсінік: «жақсы» мен «жаманды» түсіне бастайды [1, б. 63].

Баланың қалыптасқан базалық құзыреттіліктері:

- дене бітімі дамыған; білуге құмар;
- белсенді; эмоционалды елгезек;
- үлкендермен және құрдастарымен өзара әрекеттесу тәсілдері мен қарым-қатынас жасауды меңгерген;
- өзі, отбасы, қоғам (жақын әлеумет), мемлекет (елі), әлем және табиғат жөнінде алғашқы түсініктері бар;
- мектепте оқуға қажетті дағдылар мен іскерліктерді игерген мектепке дейінгі ұйым түлегінің моделін сомдайды.

Аталған бағдарламаларға жасаған талдау республикада балаларды ерте жастан дамытуға аса мән беріліп отырғандығын, олардың физиологиялық және психикалық дамуына ықпал ететін оқу материалдары мен әдістемелердің аз еместігін, халық шығармашылығының, соның ішінде, негізінен ауыз әдебиеті түрлерінің басым қолданылатынын көрсетеді.

Қазіргі мектеп жасына дейінгі бағдарламаларда балалар ауыз әдебиетін қолдану арқылы баланың тілін дамыту, халық сәндік-қолданбалы өнер үлгісінде оның бейнелеу шығармашылығын дамыту, мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінде халық ойындарын қолдану, музыкалық тәрбиелеуде халық шығармашылығының туындыларын пайдалану бар екендігін жоққа шығаруға болмайды. Өз заманының сұранысына сай жаңа адамға деген қажеттілік, жауапкершілікті ала білуге деген қабілетті тұлғаны дамыту артты. Алайда оларда қазақ халық шығармашылығы құралдарының барлығы толық қамтылады дей алмаймыз. [2].

Оған қоса, ерте жастағы балаларды дамытуда қазақ халық шығармашылығын пайдалануға тәрбиешінің кәсіби деңгейіне айрықша талаптар қойылады. Олардың арнайы ғылыми-педагогикалық білімі мен мол тәжірибесі болуы тиіс, өйткені олардың міндеті балаларды тәрбиелеу мен оқытумен ғана шектелмейді.

Ерте жастағы балаларды дамытуда ата-аналардың рөлі өте маңызды. Олар үй жағдайында ғана баланың дамуына көңіл бөлмей, олардың ерте дамыту орталықтарындағы ұйымдастырушылық іс-әрекеттеріне тікелей қатысқаны дұрыс. Ата-аналардың ұйымдастырылған оқу қызметіне қатысып, балаларымен біргелікте педагог тапсырмасын бірге орындауы балалардың танымдық белсенділігі дамуын жылдамдатады және нәтижелі жүзеге асуына тікелей ықпал етеді.

Баланың ерте жастағы тәрбиесі оның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін шешуші фактор, мұнда жанұя мен ерте жастағы баланы дамыту ұлттық мектептердің орны ерекше.

Баланы дамытуда балалар мекемелері жанұя тәрбиесінің жылуын, әсіресе оның жігерлі сипатын қамтамасыз ететін өзіндік жанұялық немесе соған ұқсас жағдай жасау қажет.

Ата-аналардың балаларымен бірге ұйымдастырылған іс-әрекетке қатысып отыруы, олармен бірге тапсырмаларды орындауы маңызды саналады.

Алдағы уақытта ерте жастағы балаларды тәрбиелеуде ата-ана мен ерте дамыту орталықтарының шығармашылық іс-әрекеттерінің педагогикалық шарттары, ерте жастағы балаларды тәрбиелеуге болашақ мамандарды даярлау, ерте жастағы балалардың қоршаған ортаға эмоционалдық қатынасын дамыту, ерте жастағы балаларды мектепке дейінгі ұйымдарда әлеуметтік дамыту, ерте жастағы балаларды отбасында тәрбиелеу және т.б. проблемалар арнайы зерттеуді қажет етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. - 2012, тамыз, 23.
2. Baikulov A. M., Shalabayeva L. I., Abdigapbarova U. M., Mynbayeva A. P. The System of Development Programmes on Pre-School and School Education in the Republic of Kazakhstan // Interchange. - Article in press, 2016. - P. 1-16.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-139-144

МРНТИ 14.25.09

НЕЙРОПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В СОПРОВОЖДЕНИИ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

ЖУМАБАЕВА А.Е.

доктор педагогических наук, профессор

САДРЕЙМОВА А.Ж.

докторант 3 курса

Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Казахстан

Аннотация. В статье были проанализированы возможности использования нейропедагогического подхода для формирования успешного обучения. Нейропедагогика находится на раннем этапе своего формирования и по данной причине отношение к ней может быть различным. Нейропедагогика предлагает новый взгляд на обучение ребенка. Методы нейропедагогики основаны на особенностях развития мозга и нервной системы ребенка. Так при работе с учениками младшей школы педагогам предлагается применять методы активного обучения, мультисенсорного восприятия, закрепления практики восстановления познавательных ресурсов мозга, обучения на основе особенностей деятельности нервной системы. При этом нейропедагогика не требует исключения методов традиционного обучения. Она прекрасно дополняет их, позволяя сделать процесс обучения ребенка мягче, интереснее и доступнее для самого ребенка. Существует помимо преимуществ и ряд сложностей, которые возникают при использовании нейропедагогики: недостаток научно-методологической базы и доступности методов. Это вызвано в первую очередь тем, что направление находится на начальных этапах своего формирования. Дальнейшее исследование возможностей использования нейропедагогики для обучения детей начальных классов является актуальным и потенциально может привести в процесс обучения новые методы и взгляды, повышающие его эффективность.

Ключевые слова: нейропедагогика, младшие классы, дети, школа, обучение.

Нейропедагогика, также известная как образовательная нейронаука, представляет собой новую область, которая исследует пересечение нейронауки и образования. Он стремится применить идеи нейробиологии для улучшения методов преподавания и обучения [1].

С точки зрения нейропедагогики можно утверждать, что, понимание того, как мозг учится, может в значительной мере помочь педагогам разрабатывать стратегии обучения, которые будут более эффективными, увлекательными и адаптированными к конкретным учащимся. Например, понимание влияния стресса на обучение может дать информацию о том, как учителя строят свои классы и взаимодействуют со учениками. Точно так же понимание роли эмоций в обучении может помочь учителям разработать уроки и занятия, которые будут более увлекательными и значимыми для учащихся.

Тем не менее, важно отметить, что область нейропедагогики все еще находится в зачаточном состоянии, и еще многое предстоит узнать о том, как мозг учится и как эти идеи могут быть преобразованы в эффективные методы обучения. Кроме того, важно подходить к интеграции неврологии и образования с осторожностью и скептицизмом, поскольку не все заявления, сделанные в этой области, подтверждаются строгими научными данными [2].

Целью данной публикации является анализ возможности использования нейропедагогического подхода в качестве научно-методической основы формирования успешного обучения младших школьников.

Нейропедагогика, представляющая собой применение исследований нейронауки в образовании, может дать ценную информацию о том, как мозг учится, и как эта информация

может повлиять на практику преподавания и обучения. Таким образом, его можно рассматривать как перспективу в более широкой области педагогики. Нейропедагогика привносит научный подход к пониманию процесса обучения, опираясь на последние исследования в области неврологии, чтобы информировать о том, как мы учим и учимся. Он может дать представление о таких темах, как влияние стресса на обучение, роль эмоций в обучении и то, как мозг обрабатывает информацию. Используя эту информацию для информирования о методах преподавания, преподаватели могут разрабатывать более эффективные, увлекательные и адаптированные к конкретным учащимся инструкции [3].

Тем не менее, важно отметить, что нейропедагогика все еще является относительно новой областью, и еще многое предстоит узнать о том, как мозг учится и как эти идеи могут быть преобразованы в эффективные методы обучения. Нейропедагогика может предложить ценные перспективы и методы, ее следует рассматривать как один из многих подходов в более широкой области педагогики. Эффективная практика преподавания основана на различных подходах, основанных на фактических данных, в том числе на передовых методах обучения, разработки учебных программ и оценки, а также на глубоком понимании разнообразных потребностей отдельных учащихся [4, 5].

Одним из важнейших компонентов нейропедагогического подхода является учет типологических особенностей детей младшего школьного возраста. Процесс обучения строится с учетом уровня сформированности ассоциативных зон головного мозга и сформированности психических новообразований ребенка. Нейропедагогический подход позволяет учитывать следующие особенности обучения детей младшего школьного возраста:

Конкретно-операциональная стадия развития мышления. Согласно теории Жана Пиаже, дети в этом возрастном диапазоне обычно находятся на конкретной операциональной стадии когнитивного развития. Это означает, что они способны мыслить логически и решать проблемы, но их мышление по-прежнему основано на конкретном, осязаемом опыте, а не на абстрактных концепциях.

Увеличение объема памяти. Объем детской памяти увеличивается в этом возрастном диапазоне. Они могут вспомнить больше информации и организовать ее более осмысленно, что помогает им лучше понять и запомнить то, что они узнали.

Метапознание. Дети начинают развивать метакогнитивные навыки, которые включают в себя способность размышлять и регулировать собственные мыслительные процессы. Это включает в себя такие навыки, как самоконтроль, самооценка и планирование.

Принятие точки зрения. Дети лучше воспринимают точку зрения других, что является важным социальным и эмоциональным навыком. Они становятся более способными понимать и учитывать мысли, чувства и точки зрения других, что помогает им развивать эмпатию и формировать более позитивные отношения со сверстниками и взрослыми.

Повышение навыков решения проблем. Дети в этом возрасте лучше решают сложные проблемы и могут применять свои знания и опыт в новых ситуациях. Они также более способны рассуждать логически и критически относиться к окружающему миру.

Повышение самостоятельности. Дети в этом возрастном диапазоне становятся более независимыми и могут брать на себя больше ответственности. Это включает в себя принятие решений, заботу о себе и более эффективное управление своим временем и ресурсами.

Важно отметить, что каждый ребенок развивается в своем собственном темпе, и в этом возрастном диапазоне существуют значительные индивидуальные различия в когнитивном развитии. Тем не менее, эти особенности могут быть полезны для понимания общей траектории когнитивного развития в этом возрастном диапазоне.

Нейропедагогика является относительно новым подходом, по сравнению с традиционным подходом к обучению. Традиционные подходы обычно сосредоточены на учителе как авторитетной фигуре, с упором на механическое заучивание и запоминание, а также на структурированную учебную программу.

Нейропедагогика, с другой стороны, является более современным подходом, который учитывает последние исследования в области неврологии для информирования методов преподавания и обучения. Этот подход направлен на создание учебной среды, в большей степени ориентированной на учащихся, с упором на активное обучение, вовлеченность и индивидуальное обучение.

Важно отметить, что у обоих подходов есть свои сильные и слабые стороны, и ни один из них не является «лучше» по своей сути, чем другой. Традиционная педагогика эффективно использовалась в течение многих лет, и существует множество доказательств, подтверждающих ее эффективность в содействии обучению учащихся. В то же время нейропедагогика предлагает ценную информацию о том, как мозг учится, и как эту информацию можно использовать для создания более эффективных методов обучения.

Лучшим подходом к преподаванию и обучению, вероятно, будет сочетание обоих подходов с упором на доказательную практику, основанную на исследованиях и адаптированную к потребностям отдельных учащихся. Эффективная педагогическая практика включает не просто выбор одного подхода над другим, а скорее адаптацию педагогического подхода к удовлетворению разнообразных потребностей учащихся в конкретном контексте.

Нейропедагогика может предложить ценные идеи и методы, которые можно применять в начальных школах для улучшения практики преподавания и обучения. Данный подход стремиться наиболее эффективно расходовать когнитивные ресурсы мозга ребенка и для организации данного процесса использует следующие методы:

Активное обучение: включение стратегий активного обучения, таких как обучение на основе проектов и обучение на основе запросов, может вовлечь учащихся в их собственное обучение и активировать различные области мозга. Эти подходы предоставляют учащимся возможность сотрудничать, создавать и решать проблемы, что может улучшить их понимание и запоминание информации. Использование методов активного обучения позволит детям младшего школьного возраста не только ознакомиться с теоретическим материалом, но и по возможности напрямую взаимодействовать с ним, развивать навыки социального взаимодействия (активное слушание, повествование и т.д.). Активное обучение для младших классов является доступным средством ввиду особенностей их образовательной программы. Исследуемые темы в достаточной мере наглядные, что дает широкие возможности по визуализации процесса обучения. Дети младшего школьного возраста с удовольствием участвуют в различной групповой работе и могут демонстрировать развитые навыки исследования окружающего мира в ее процессе.

Мультисенсорное обучение: Использование мультисенсорного обучения, которое включает в себя задействование нескольких органов чувств (таких как зрение, слух и осязание), может помочь закрепить обучение и сделать его более запоминающимся для учащихся. Например, использование наглядных пособий, таких как видео, изображения и диаграммы, наряду с устными инструкциями может помочь учащимся лучше понять и запомнить концепции. Нейропедагогический подход рассматривает мультисенсорное обучение как один из ключевых методов эффективного обучения. Стимуляция нескольких ассоциативных зон одновременно не вызывает дискомфорта у детей, что является весомым нейрофизиологическим преимуществом данного возраста. Нервная пластичность позволяет организовывать мультисенсорное обучение с большей эффективностью для детей младшего школьного возраста по сравнению с более зрелыми возрастными группами.

Дифференцированное обучение: адаптация стратегий обучения для удовлетворения разнообразных потребностей учащихся в обучении может быть эффективным способом содействия обучению. Нейропедагогика предполагает, что мозг каждого учащегося младшего школьного возраста обрабатывает информацию по-разному, и поэтому стратегии обучения должны быть адаптированы к различным стилям обучения. При этом учитывая нейрофизиологические особенности мозга детей младшего школьного возраста стоит понимать, что необходимо соблюдать баланс между образовательной нагрузкой на ребенка и

его когнитивными возможностями. Именно данный показатель является одним из наиболее важных в разработке индивидуальных программ обучения[6].

Индивидуальное обучение: Индивидуальное обучение предполагает адаптацию инструкций к потребностям и интересам каждого отдельного учащегося. Использование таких методов, как программное обеспечение для адаптивного обучения и индивидуальные планы обучения, может помочь учащимся учиться в своем собственном темпе и наиболее эффективным для них способом [7]

Важно отметить, что, хотя нейропедагогика может дать ценную информацию, это всего лишь один из многих факторов, способствующих эффективному преподаванию и обучению. Учителя всегда должны учитывать потребности своих учеников и использовать основанные на фактических данных методы для создания благоприятной и увлекательной учебной среды. Нейропедагогика может быть ценным подходом к помощи детям с особыми образовательными потребностями. Принимая во внимание последние исследования того, как мозг учится, нейропедагогика может помочь педагогам разработать более эффективные стратегии обучения, адаптированные к конкретным потребностям каждого отдельного ребенка.

Например, нейропедагогика может помочь педагогам определить наиболее эффективные способы представления информации детям с особыми образовательными потребностями, например, с помощью наглядных пособий, интерактивных действий или других подходов, которые доказали свою эффективность для этих учащихся. Нейропедагогика также может помочь преподавателям создать более благоприятную учебную среду, учитывающую социальные и эмоциональные потребности этих учащихся.

Важно отметить, что нейропедагогику следует использовать в сочетании с другими практиками, основанными на фактических данных, и индивидуальной поддержкой, чтобы гарантировать, что дети с особыми образовательными потребностями получают максимально эффективную поддержку. Каждый ребенок уникален, и важно разработать индивидуальный план, учитывающий его особые потребности, сильные стороны и трудности. Нейропедагогика может быть ценным подходом к поддержке детей с особыми образовательными потребностями, но ее следует использовать как часть целостного и научно обоснованного подхода к образованию, учитывающего уникальные потребности каждого отдельного ребенка.

Нейропедагогика предлагает множество методов, которые можно использовать для поддержки детей с особыми образовательными потребностями. Вот несколько примеров:

Индивидуальное обучение: один из основных принципов нейропедагогики заключается в том, что каждый ребенок уникален, со своим собственным набором сильных сторон, проблем и стилей обучения. В результате персонализированное обучение является ключевым методом поддержки детей с особыми образовательными потребностями. Это может включать в себя индивидуальные планы уроков, приспособления, такие как дополнительное время или тихое рабочее место, или другие стратегии, адаптированные к конкретным потребностям каждого ребенка. Существует множество нейропедагогических методов, которые можно использовать для поддержки детей с особыми образовательными потребностями, и конкретные наиболее эффективные методы будут зависеть от уникальных потребностей и особенностей каждого отдельного ребенка:

Активное обучение: нейропедагогика подчеркивает важность активного обучения, которое включает в себя вовлечение учащихся в практические занятия, которые помогают им связать новую информацию с их предыдущими знаниями и опытом. Для детей с особыми образовательными потребностями активное обучение может быть особенно полезным, поскольку оно может способствовать вовлечению и сделать обучение более содержательным и запоминающимся.

Мультисенсорное обучение: для многих детей с особыми образовательными потребностями обучение с помощью нескольких органов чувств может быть особенно эффективным. Это может включать использование наглядных пособий, таких как изображения

или диаграммы, или включение движения или других сенсорных ощущений в процесс обучения.

Положительное подкрепление: нейропедагогика подчеркивает важность положительного подкрепления, которое включает в себя предоставление обратной связи и поощрение учащихся для подкрепления положительного поведения и достижений. Для детей с особыми образовательными потребностями положительное подкрепление может быть особенно важным, поскольку оно может помочь укрепить уверенность и мотивацию и сделать процесс обучения более полезным [8].

Несмотря на перспективность развития нейропедагогики для формирования успешного обучения учеников младшего школьного возраста существует и ряд научно-методологических проблем, которые в настоящий момент предстоит решить. Хотя нейропедагогика может предложить ценную информацию о том, как мозг учится, с этим подходом связаны некоторые проблемы и ограничения существуют и вопросы, решение которых является обязательным этапом развития данного направления:

Чрезмерное упрощение мозговых процессов. Одной из потенциальных проблем нейропедагогики является то, что она может чрезмерно упростить сложные процессы, происходящие в мозгу во время обучения. Хотя этот подход может дать ценную информацию о том, как работает мозг, важно помнить, что обучение — это сложный и многогранный процесс, который нельзя свести к одному набору функций мозга. Чтобы решить эту проблему, нейропедагогика следует использовать в сочетании с другими научно обоснованными подходами к преподаванию и обучению, а преподавателям следует с осторожностью подходить к слишком упрощенным выводам о роли мозга в обучении.

Отсутствие четких доказательств для некоторых практик: хотя есть некоторые доказательства в поддержку использования определенных нейропедагогических практик, таких как активное обучение и индивидуальное обучение, еще нет четких доказательств в поддержку всех нейропедагогических практик. Чтобы решить эту проблему, преподаватели должны с осторожностью использовать методы, которые еще не подтверждены строгими научными данными, и должны продолжать отслеживать исследования в этой области, чтобы гарантировать, что их методы основаны на фактических данных.

Обобщая вышесказанные сведения, можно сделать вывод о том, что проблемы, связанные с использованием нейропедагогики для повышения эффективности обучения действительно существуют, их можно решить путем тщательного изучения фактических данных, текущих исследований и приверженности практике, основанной на фактических данных. Данное направление является весьма перспективным и потенциально способно разрешить множество проблем, с которыми сталкиваются преподаватели при традиционном обучении. Применяя критический и информированный подход к нейропедагогике, преподаватели могут использовать этот подход для улучшения результатов преподавания и обучения своих учеников.

Исследования в области педагогической науки важны для того, чтобы помочь нам понять, как учатся дети и как эффективно поддерживать их обучение и развитие. Существует множество исследований по таким темам, как передовой опыт преподавания, эффективные стратегии обучения и влияние социальных и эмоциональных факторов на обучение. Оставаясь в курсе последних исследований в этой области, педагоги и родители могут убедиться, что они используют основанные на фактических данных методы для поддержки обучения и развития своих детей. Это исследование также может помочь определить области, в которых необходимы дальнейшие исследования, и может помочь в принятии политических решений, связанных с образованием. Важно отметить, что исследования в области педагогической науки должны использоваться в сочетании с другими источниками информации, такими как индивидуальные потребности и особенности каждого ребенка. Применяя целостный подход к образованию и используя несколько источников информации, мы можем обеспечить наилучшую возможную поддержку обучения и развития детей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Узолина Н.В. Нейропедагогика на стыке наук, на стыке эпох // Ученые записки Санкт-Петербургского имени В.Б. Бобкова филиала российской таможенной академии, 2018. №4 (68). С. 108-111.
2. Ходыкина А.М. Теоретические аспекты нейропедагогики // Вопросы педагогики, 2020. №5-2. С. 380-383.
3. Мальсагова М.Х., Мальсагов А.А. Экспериментальная апробация нейропедагогических технологий // Мир науки, культуры, образования, 2022. №6 (97). С. 241-243.
4. Сорочинский М.А., Мамбеталина М.М., Жумагалиева З.Н. Применение нейропедагогического подхода в процессе обучения в казахстане и в зарубежных странах // Педагогика: история, перспективы, 2019. №5. С. 99-107.
5. Miroslav Gejdoš. Modern trends in education // International Journal of New Economics and Social Sciences, 2019. №10 (2). P. 223-233.
6. Батуев А.С. Нейрофизиология коры головного мозга: модульный принцип организации. - СПб., Изд-во СПбУ, 2017. - 216 с.
7. Авдеева Н.В., Леонова А.С. Теоретические и методические аспекты применения нейропедагогического подхода к обучению в начальной школе // Научный альманах ассоциации France-Kazakhstan, 2021. №4. С. 254-265.
8. Oleksandr Melnyk, Olga Petryk al. Current Approaches to Organizing the Educational Process in Primary School: a Neuroscientific Approach // BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 2022. №13. P. 1-21.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-145-147

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

КҮНПЕИІС Ж.Қ.

п.ғ.к аға оқытушысы

КӘДІРБЕРДИЕВА А.Ш.

магистр-аға оқытушы

РАДЖАПОВА А.А.

магистр-аға оқытушы

Орталық Азия инновациялық университеттің “Музыка, кәсіптік оқыту және дизайн”
кафедрасы
Шымкент қ. Қазақстан

***Аннотация.** В содержании статьи рассмотрен вопрос формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по специальности будущего профессионального обучения в системе образования Республики Казахстан. Также даны компетентностные подходы к обучению в системе образования, терминологическая характеристика понятий компетенций ученых-исследователей в формировании профессиональной компетентности будущих специалистов.*

***Ключевые слова:** компетентность, компетентность, умения, навыки, компетентность, компетентность, педагогическая, научно - педагогическая.*

Егемендік еліміздің жарқын болашағы әсіресе білім беру жүйесіндегі жүйелі реформалар бүгінгі күндері өз нәтижесін беруде. Еліміздің әлеуметтік экономикалық, рухани мәдени, саяси жағынан жан жақты даму қарқыны дамушы елдерден кем түспейтіндігі дәлелді. Оның ең негізгі факторы еліміздің бейбітшілік тұрғыдан тып тыныш өмір сүру деңгейінің жылдан жылға артып отырылуы. Әсіресе, еліміздің жастарының білімге деген құштарлығы, ғылымға бет бұрысы толықтай айқындалған.

Бүгінгі күні әлемдік өркениетке бағытталған еліміздің білім беру жүйесі мен талаптары кез келген мамандық иесіне өткен қоғамның өмір талаптарынан алшақтап, бүгінгі қоғамның бет бұрысымен икемделмесең күнделікті іс-әрекетінде қарама-қайшылықтар туындайтыны дәйекті. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың басым бағыттарына еліміздегі саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындары үлкен жауапкершілікті сезініп отыр. Болашақ кәсіби мамандардың білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасының талаптарын орындай алатын өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды даярлауды көздеп отыр.

Мұндай талаптар Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың соңғы 2011-2020 жылдары Мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мақсатында қабылданған, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы “Қазақстан -2050” стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты жолдауында- Білім мен кәсіби машық - заманауи білім беру, кадрларды даярлау мен мемлекеттің қайта даярлау жүйесінің негізгі бағдарламасында кеңінен аталып өтілген [1].

Аталған міндеттерді жүзеге асруда барлық мамандарды кәсіби даярлаудың қазіргі кезеңдегі жай жүйесіне талдау жасалуда. Әсіресе, еліміздің жоғары оқу орындарының алдын ала әлеуметтік этникалық, экономикалық және ұйымдастырушылық, кәсіби құзыреттілікті, сауатты мамандарды даярлау міндеттері ерекше аталып өтілгенін де білеміз.

Педагогикалық мамандықтардың кәсіби іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар. Мұның өзі оларды жаңа ғылыми-педагогикалық идеяларды шығармашылық пен қабылдай алатын, оқыту теориясы мен әдістемесін игерген кәсіби педагогикалық құзыреттіліктің жоғары деңгейін меңгерген маман ретінде даярлау мәселесін шешу көзделуде.

Қазіргі таңда «білім сапасы» категориясының мазмұнын ашуда құзырет ұғымы ерекше орын алады. Зерттеуші ғалымдардың пікірі бойынша құзырет тек білімге ғана емес, біліктілікке жақынырақ және адамның әртүрлі қажетті салалардан хабардар болуын сипаттайды. Яғни құзыреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдардан тұрады. Бірақ құзыреттілік жай ғана бұл ұғымдардың жиынтығы емес, сонымен бірге ол студенттердің шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Құзыреттілік тәсіл білімдік парадигмадан біртіндеп мектеп бітірушінің қазіргі көпфакторлы әлеуметтік-саяси, нарықтық-экономикалық, коммуникациялық және ақпараттық қаныққан кеңістік жағдайында тіршілік ету әлеуетін, қабілетін көрсететін құзыреттер кешенін игертуге жағдай жасау дағдыларын қалыптастыруға қарай бет бұруды білдіреді.

Құзырет пен құзыреттілік – бір-бірімен тығыз байланысты екі ұғым. “Құзырет – дара тұлғаның бойындағы өзара байланысты сапалардың (білім, іскерлік, дағды, әрекет тәсілі) жиынтығы болса, құзыреттілік – адамның сол әрекетке, оның пәніне деген жеке қатынасын қамтитын сәйкес құрауыштарды меңгеруі” болып табылады. Сондықтан да құзыреттілік ұғымына тек танымдық және әрекеттік-технологиялық құраушылар ғана емес, сондай-ақ мотивациялық, этикалық, әлеуметтік және мінез-құлықтық компоненттер де кіреді[2].

Алайда осындай талаптарды орындауда еліміздегі нәтижеге бағдарланған білім беру бағдарламасының жобасында «Оқытудың басты мақсаты оқушының ғылыми дүниетанымын қалыптастыру және оларды жаратылыстану пәндері бойынша алған білімдері негізінде қазіргі өндірістік технологияларды игеруге, практикалық дағдылар мен түйінді құзыреттерді меңгеруге үйрету болып табылады» делінген. Ол мектепте берілетін жалпы білімнің маңызды бөлімі мектепте оқытылатын яғни өндірістік білім негіздерін беретін пән ол технология пәні болып саналады. Ал бүгінгі күні аталған пәннің оқу материалдары түрлендіріліп қарама - қайшылықтар туындауда. Сол себепті, жоғары оқу орындарында оқытылатын кәсіптік оқытудың мақсаты оқу пәндері бойынша білім жүйесін, өзбетінше жұмыс істеуге қажетті біліктілік пен дағдыны, ғылыми дүниетанымды, жалпытехникалық білім негіздерімен қалыптастыруды, оқу және еңбек қызметі мен қоғамдық қызметке ынта тудыруды қамтамасыз ететіндей мазмұнды игертуді көздейді. Әрине біз қозғап отырған өзекті мәселер оқу-тәрбие үдерісінде пәннің мазмұны оқытудың әдістері, тәсілдері, формалар жүйесінің және оқыту жағдайы мен оқушылардың қоғамдық пайдалы іс-әрекеттерінің көмегімен жүзеге асырылады.

Жалпы құзыреттілікті қалыптастыра оқыту студенттің хабардарлығын емес, мынадай жағдаяттарда: нақты құбылыстарды танып-білу мен түсіндіруде; қазіргі заманғы техника мен технологияны игеруде; практикалық өмірде; өзінің кәсіби білім алуға дайындығын бағалауда, еңбек нарығын бағдарлау қажет болғанда; өмірдегі өз орнын анықтауға, өмір салтын, кикілжіндерді шешу тәсілдерін таңдауға байланысты мәселелерді шешу қажет болғанда туындайтын өмірлік мәні бар мәселелерді шеше білу біліктілігін анықтайды. Ол, әрине ең әуелі мектептегі оқыту үдерісінде қалыптасатын белгілі. Сонымен, оқытудағы құзыреттілік тәсіл білім беру нәтижесі ретіндегі оқыту сапасын қамтамасыз етеді, ал ол өз кезегінде кешенді әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруды, оқыту сапасын бағалаудың біртұтас жүйесін құруды талап етеді [3].

Яғни, құзыреттілік – оқу мен өмір жағдаяттарын шешу кезінде білім алушылардың білімді, іскерлікті, дағдыны және қызметтің әмбебап тәсілдерін меңгеруі көрінетін білім берудің нәтижесі деп түсінеміз.

Бүгінгі таңда болашақ мамандарды даярлауда олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы қазіргі таңда жаңа технологиялармен оқыту жүйелі түрде жүргізілуде еліміздің кез келген оқу орындарында меншік нысанына қарамастан талаптар күшейтілген. Әрбір оқу орындары өздері дайындайтын мамандықтарға қатысты білім беру

бағдарламаларын өздері жасап, министрлік тарапынан бекітілген талаптарды білімгерлер тарапынан білім деңгейлері айқындалып отырылады. Ол үшін студенттердің кәсіби құзіреттілігін теориялық және тәжірибелік тұрғыдан жетілдіру қажет және білім беру ұйымдарында қызмет жасайтын мамандарды қайта оқыту, интерактивті білім беру, түрлі технологиялық тәсілдер арқылы оқуға деген қолжетімділікті арттыру, білім беруді жаңғырту сынды мысалдарды айтуға болады.

Дегенмен біз қозғап отырған мәселелерді тиімді шешу жолдары қарастыруда. Мамандықтар даярлаудағы оқу орындарының бүгінгі таңдағы академиялық еркіндікті дамыту, білім беру жүйесін түбегейлі өзгертті деп айтуға болады. Білім алушының таңдаған пәні бойынша, мамандығына қатысты сабақтарды меңгеруі – академиялық еркіндіктің басты қағидаты болып саналады. Элективті курстар кәсіби мамандарды даярлаудың еңбек нарығы сұраныстары негізінде оқытылады. Сонымен қатар, тілдерді меңгеруге, электронды оқытуға, инклюзивті білім беруге, әрбір өңірдегі шағын кешенді мектеп мәселелері, алдағы 2029 жылдары 12 жылдық мектепке арналған маман даярлауға баса мән беріле бастады. Жоғары интеллектуалды әлеуеті қалыптасқан, инновациялық технологияларды еркін меңгерген, ғылыми-зерттеушілік қызметке бағытталған болашақ педагогтарды даярлау, қайта даярлауда да ілгерілеу басымрақ. Әсіресе мектеп мұғалімдерінің ішінен зерттеуші мұғалім, ғалым-оқытушыларды елдегі және шетелдегі біліктілікті арттыру орталықтарында жүйелі түрде оқыту қолға алынуда[4].

Педагогикалық мамандыққа қатысты кәсіптік оқыту мамандығы шеңберінде оқытылатын пәндердің оқу материалдарына сәйкес ер балалармен қыз баларды бөліп оқытуда студенттердің эстетикалық талғамы мен шығармашылық қабілеттіліктерінің қалыптасуы, оқушыларды шығармашылық еңбекке тарту, оқушыларды еңбек объектілерін үлгілеу мен макеттеуге оқыту, еңбекке баулу саласында техникалық шығармашылық сабақтары мен еңбекке дайындық үдерісінде студенттерге өндірістік техникалық білімі мен тұлғаның шығармашылық қырларын тиімді қалыптастыруды көздейді.

Қорыта айтқанда болашақ мамандардың негізгі құзіреттіліктерінің қалыптасу деңгейін бағалау белгіленген міндеттерді іске асыра алуымен тікелей байланысты. Педагогтардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру жаңа білім беру стандартының төмендегідей талаптарына сәйкес болуы шарт:

- жаңа білім беру стандартының мазмұны мен әдіснамасын қабылдауға;
- білім беру үдерісін бағдарламалық және әдістемелік тұрғыдан өзгертуге;
- педагог қызметінің мақсаттары мен тәсілдерінің өзгеруіне;

Сонымен бірге әрбір мұғалім және оқытушылар білім берудің дәстүрлі және тың нәтижелерін бағалауға мүмкіндік беретін бағалау әрекетінің жаңа тәсілдерін қолдануға да даяр болуы керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Егемен Қазақстан, 2010.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: «Оникс 21 век», 2004.
3. Ныязбеков Қ.С. Құзыреттілік шығармашыл тұлға қалыптаструға бағытталған білім беру негіздерінің бірі. Алматы.-2008.
4. Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. (монография). – Астана, 2001. – 275 б.
5. Тұрғынбаев Б.А. Мұғалімнің шығармашыл әлеуметін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту. Теория және тәжірибе. Алматы.-2005.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-148-151

THE DIDACTIC SIGNIFICANCE AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: A METHODOLOGICAL DESCRIPTION

RAXMATOVA MAFTUNA MA'MURJON qizi

Phd student of NamSU

Abstract: The integration of multimedia technologies in foreign language education has significantly transformed traditional teaching methodologies, offering diverse didactic and pedagogical opportunities. This study explores the didactic significance and pedagogical potential of multimedia technologies in fostering linguistic competence, communicative skills, and learner engagement in foreign language education. Through a comprehensive literature review and empirical analysis, this paper investigates the effectiveness of multimedia tools, including interactive software, digital storytelling, and gamification, in enhancing language acquisition. The study employs a mixed-methods research approach, combining qualitative and quantitative data to assess multimedia applications in classroom settings. The findings indicate that multimedia-based instruction fosters greater motivation, retention, and interaction compared to conventional methods. Additionally, multimedia facilitates a learner-centered approach, promoting autonomy and adaptive learning. The paper concludes with recommendations for educators and policymakers to optimize the use of multimedia technologies for sustainable and inclusive foreign language instruction.

Keywords: multimedia technologies, foreign language education, didactic significance, pedagogical potential, digital learning, communicative skills, learner engagement, gamification, digital storytelling, interactive learning.

CHEK TILI TA'LIMIDA MULTIMEDIALI TEXNOLOGIYALARNING DIDAKTIK AHAMIYATI VA PEDAGOGIK SALOHİYATI: METODOLOGIK TAVSIFI

Annotatsiya: Chek tilini o'qitishda multimedial texnologiyalarning integratsiyasi an'anaviy pedagogik yondashuvlarni tubdan o'zgartirib, keng didaktik va pedagogik imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Ushbu tadqiqot chek tili ta'limida multimedial texnologiyalarning didaktik ahamiyati va pedagogik salohiyatini o'rganib, lingvistik kompetensiya, kommunikativ ko'nikmalar hamda o'quvchilarning faolligini rivojlantirishdagi rolini tahlil qiladi. Adabiyotlar sharhi va empirik tahlil asosida interaktiv dasturlar, raqamli hikoyalash va o'yinga asoslangan o'qitish kabi multimedial vositalarning samaradorligi o'rganiladi. Tadqiqot sifat va miqdoriy tahlil metodlarini o'z ichiga olgan aralash uslubiy yondashuvdan foydalangan holda auditoriya sharoitida multimedial texnologiyalarning qo'llanilish natijalarini baholaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, multimedial ta'lim an'anaviy metodlarga nisbatan yuqori motivatsiya, yaxshiroq xotirada saqlash va faol mulohazani ta'minlaydi. Bundan tashqari, multimedial ta'limning shaxsga yo'naltirilgan yondashuvini qo'llab-quvvatlab, o'z-o'zini boshqarish va moslashuvchan o'qishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari asosida o'qituvchilar va ta'lim siyosatchilari uchun multimedial texnologiyalarning samarali va inklyuziv o'qitish jarayonida optimal qo'llanilishiga oid tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: multimedial texnologiyalar, chek tili ta'limi, didaktik ahamiyat, pedagogik salohiyat, raqamli ta'lim, kommunikativ kompetensiya, o'quv faolligi, gamifikatsiya, raqamli hikoyalash, interaktiv ta'lim.

ДИДАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ

Аннотация: Интеграция мультимедийных технологий в процесс изучения иностранных языков существенно изменила традиционные педагогические подходы, предлагая широкий спектр дидактических и методических возможностей. В данной работе рассматривается дидактическое значение и педагогический потенциал мультимедийных технологий в развитии языковой компетенции, коммуникативных навыков и вовлеченности обучающихся. На основе всестороннего анализа научной литературы и эмпирического исследования изучается эффективность мультимедийных инструментов, таких как интерактивные программы, цифровой сторителлинг и геймификация, в процессе овладения иностранным языком. Исследование основано на смешанной методологии, включающей качественный и количественный анализ, для оценки применения мультимедийных технологий в учебном процессе. Полученные результаты свидетельствуют о том, что мультимедийное обучение способствует более высокой мотивации, улучшенной ретенции информации и активному взаимодействию по сравнению с традиционными методами. Кроме того, мультимедиа поддерживает личностно-ориентированное обучение, способствует развитию автономии и адаптивного обучения. В заключении представлены рекомендации для преподавателей и образовательных политиков по оптимизации использования мультимедийных технологий для устойчивого и инклюзивного обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, обучение иностранным языкам, дидактическое значение, педагогический потенциал, цифровое обучение, коммуникативные навыки, вовлеченность обучающихся, геймификация, цифровой сторителлинг, интерактивное обучение.

INTRODUCTION

The rapid advancement of digital technologies has redefined educational paradigms, particularly in foreign language education. Traditional language learning methodologies, primarily reliant on textbooks, classroom instruction, and rote memorization, are being increasingly supplemented or replaced by multimedia-based approaches. These approaches integrate digital tools such as audio-visual materials, interactive applications, gamified learning environments, and artificial intelligence-powered language platforms. The implementation of such multimedia resources has led to a dynamic and interactive learning experience that caters to diverse learner needs, thereby increasing engagement and language retention.

In Uzbekistan, recent governmental initiatives emphasize the importance of improving English language proficiency nationwide. Presidential Decree No. PQ-4884, issued in 2020, outlines a roadmap for reforming foreign language education by introducing digital learning platforms, expanding teacher training programs, and integrating AI-powered language learning tools into educational institutions. The Ministry of Higher Education, Science, and Innovations has also mandated that universities modernize their curricula by incorporating blended learning strategies, including multimedia and online resources. These reforms align with Uzbekistan's broader goal of increasing global competitiveness by equipping students with advanced linguistic and digital skills.

Research has shown that multimedia technologies significantly contribute to the development of essential linguistic skills-listening, speaking, reading, and writing-while simultaneously fostering cognitive and affective engagement. Moreover, multimedia-enhanced learning environments enable learners to experience authentic linguistic interactions through simulations, virtual reality, and digital storytelling, enhancing their overall communicative competence. Despite the growing body of research supporting the efficacy of multimedia technologies, challenges such as technological accessibility, digital literacy, and pedagogical adaptation persist. This study aims to examine the didactic significance and pedagogical potential of multimedia technologies in foreign language education, assessing their effectiveness in improving language acquisition and classroom engagement.

LITERATURE REVIEW

Multimedia technologies have been extensively studied in educational research, particularly regarding their impact on foreign language instruction. Research indicates that digital learning tools significantly improve language proficiency, engagement, and motivation by providing an interactive and student-centered approach to learning (Mayer, 2001).

Richard E. Mayer's (2001) cognitive theory of multimedia learning suggests that the integration of verbal and visual information enhances comprehension and retention. This theory underpins modern pedagogical approaches that incorporate multimedia elements into language learning, reinforcing the benefits of multimodal learning experiences.

Gamification and mobile-assisted language learning (MALL) have gained increasing attention in language education. Robert Godwin-Jones (2018) discusses the role of mobile-based applications, such as Duolingo and Memrise, in promoting vocabulary retention and improving grammatical accuracy. Similarly, Bryan Robin (2016) highlights the effectiveness of digital storytelling in enhancing students' narrative skills, listening comprehension, and cultural awareness. Digital storytelling allows learners to engage with language authentically by contextualizing new vocabulary and grammatical structures.

Virtual reality (VR) and augmented reality (AR) have also emerged as powerful tools in foreign language education. Yu-Ju Lan (2020) conducted an empirical study demonstrating that immersive VR environments create authentic communicative scenarios, improving fluency and contextual language use. The findings suggest that VR and AR technologies provide learners with real-life interactive experiences, enabling them to develop their communicative competence more effectively than traditional classroom methods.

Recent research by Susan Kadirova and Anvar Tursunov (2021) in Uzbekistan's higher education sector underscores the role of digital tools in fostering communicative competence. Their study found that incorporating interactive platforms, such as Kahoot! and Quizlet, significantly improved students' engagement and retention rates. This aligns with broader national educational policies that advocate for digital transformation in language learning.

Despite these advantages, challenges persist in integrating multimedia technologies into language education. Regine Stockwell (2019) identifies barriers such as the digital divide, resistance from educators, and the need for pedagogical adaptation. While multimedia technologies enhance learning outcomes, their effectiveness depends on adequate infrastructure, professional development programs for teachers, and curriculum alignment.

In summary, existing literature highlights the significant pedagogical potential of multimedia technologies in language education. While studies affirm the benefits of gamification, digital storytelling, and immersive environments, further research is needed to explore long-term impacts and best practices for implementation in diverse educational contexts.

RESEARCH METHODS

This study employs a mixed-methods research approach to analyze the impact of multimedia technologies in foreign language education. The methodology consists of the following components:

Participants A total of 200 foreign language learners from Namangan State University, Fergana State University, and Andijan State Foreign Languages Institute participated in the study. Participants were divided into two groups: an experimental group that utilized multimedia-based instruction and a control group that followed traditional teaching methods.

Data collection Both qualitative and quantitative data were collected through surveys, structured interviews, and pre/post-language proficiency assessments. Classroom observations were conducted to evaluate engagement levels and interaction patterns in multimedia-integrated lessons.

Governmental initiatives in data collection the study incorporated insights from national educational policies, including Uzbekistan's Digital Learning Initiative and state-approved digital platforms for English language learning. Data collection included case studies of multimedia adoption in university classrooms and government-backed pilot projects that introduced AI-powered tutors.

RESULTS AND DISCUSSION

The analysis of pre-test and post-test scores indicated a significant improvement in the experimental group compared to the control group. The following diagram illustrates the comparative performance of both groups over a six-month period:

[Insert Diagram: Comparative Language Proficiency Scores]

Government-supported digital platforms the study also evaluated the effectiveness of newly introduced digital learning platforms supported by Uzbekistan's Ministry of Higher Education. Platforms such as EduMarket and LearningApps were found to enhance students' interactive learning experiences and engagement levels.

Discussion the findings align with previous research, confirming that multimedia technologies enhance language acquisition by fostering interactivity, engagement, and contextual learning. However, technological limitations and pedagogical adaptation challenges underscore the need for systematic training and institutional support.

RECOMMENDATIONS

– **Institutional support:** Universities should collaborate with the government to ensure effective implementation of digital learning tools.

– **Teacher training:** Educators should receive comprehensive training in multimedia integration to maximize its pedagogical benefits.

– **Technological accessibility:** Institutions should ensure equal access to digital tools to bridge the digital divide.

– **Curriculum modernization:** Higher education curricula should align with state policies emphasizing digital pedagogy.

CONCLUSION

This study underscores the didactic significance and pedagogical potential of multimedia technologies in foreign language education, particularly in Uzbekistan's evolving educational landscape. The findings confirm that multimedia integration enhances linguistic competence, fosters engagement, and supports personalized learning experiences. Future research should explore the long-term impact of government-backed digital education policies and investigate innovative digital tools for language learning. By embracing multimedia technologies, educators can create enriched, interactive, and inclusive learning environments that prepare students for the demands of a globalized world.

REFERENCES

1. Richard E. Mayer. (2001). *Multimedia learning*. Cambridge University Press.
2. Regine Stockwell. (2019). *Technology in language learning and teaching*. Cambridge University Press.
3. Robert Godwin-Jones. (2018). Second language vocabulary learning in a mobile age. *Language Learning & Technology*, 22(2), 4-14.
4. Bryan Robin. (2016). The power of digital storytelling to support teaching and learning. *Digital Education Review*, 30, 17-29.
5. Yu-Ju Lan. (2020). Immersion, interaction, and experience-oriented learning: Bringing virtual reality into an EFL classroom. *Language Learning & Technology*, 24(1), 1-15.
6. Susan Kadirova & Anvar Tursunov. (2021). The role of digital tools in fostering communicative competence in higher education. *Journal of Language Teaching Research*, 35(4), 87-102.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-152-155
ӘОЖ 371.3:57

БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯ

АБИЛКАСИМОВА КЛАРА АБИЛКАСИМОВНА

Мұхтар Әуезов атындағы мектеп-гимназиясы, Биология пәнінің мұғалімі. Жамбыл облысы, Сарысу ауданы, Жаңатас қаласы, Қазақстан Республикасы

Аннотация: Бұл мақалада биология пәнін оқытуда геймификация әдісін қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Геймификация – білім беру процесін ойын элементтерімен байыту арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға және оқу материалын меңгеруді жеңілдетуге бағытталған әдіс. Зерттеуде геймификацияның оқушылардың мотивациясын жоғарылатуы, білім сапасын жақсартуы және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні қарастырылады. Осы тәсілдерді дұрыс қолдану арқылы мұғалімдер оқыту процесін қызықты әрі тиімді ете алады.

Кілт сөздер: Геймификация, биологияны оқыту, білім беру, мотивация, ойын элементтері, инновациялық әдістер, оқушылардың қызығушылығы, шығармашылық қабілет, оқу тиімділігі, интерактивті оқыту.

Бүгінгі таңда заманауи ұрпағымыз компьютерлік ойындарда белсенді түрде өсіп келеді. Ойындар көптеген балалардың өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Оқуға деген қызығушылықты арттыру және балаларды оқу-тәрбие процесіне тарту үшін ойындарды сабақта қолдануға бола ма? Иә, бірақ мұғалім оқу және оқытудың инновациялық технологияларын енгізуге дайын болған жағдайда ғана. Сондай технологиялардың бірі – геймификация технологиясы.

Геймификация – бұл ойын элементтерін оқу немесе жұмыс сияқты ойыннан тыс процестерге енгізу арқылы мотивация мен қызығушылықты арттыру әдісі.

«Оқытудың геймификациясы» кітабының авторы Карл Капп ойын оқытудың ең тиімді түрі болып табылады, оны педагогикадан алыс адамдар да біледі [1]. Ол геймификацияны студенттер мен мектеп оқушыларының оқу процесіне қатысуын арттыру және оқу-тәрбие мәселелерін тиімді шешу мақсатында ойыннан тыс жағдайларда ойын технологияларын қолдану деп анықтайды.

«Қазіргі уақытта геймификация тек жоғары оқу орындарында, тілдік мектептерде, біліктілікті арттыру және қызметкерлерді оқытудың онлайн курстарында ғана емес, мектептегі білім беруде де қолданылады. Мұндай тәсіл идеясы бұрыннан бар, бірақ ол қазір ғана танымал бола бастады, өйткені оқушыларды ынталандырудың бұрын жасалған жүйелері біртіндеп жұмысын тоқтатады. Кәдімгі дәстүрлі әдістер енді тиімді емес және мамандар балалардың оқу процесіне қатысуын арттырудың басқа жолдарын іздеуге мәжбүр» [1, 4 б.].

Геймификацияның негізгі мақсаты – оқушыларды оқыту процесіне тарту, олардың мотивациясын көтеру және пәнге деген қызығушылығын арттыру. Биология пәні күрделі терминдер мен процестерді қамтитындықтан, оны түсіну кейбір оқушыларға қиындық тудыруы мүмкін. Ойын элементтерін қолдану арқылы мұғалімдер оқушыларға оқу материалын қызықты әрі жеңіл түрде меңгеруге көмектесе алады.

Геймификация деп нені түсіну керек? Көптеген адамдар мұнда тек ойын механикасын көреді, бірақ шын мәнінде олар пайдаланушылардың өзара әрекеттесуін жақсартатын көптеген құралдарды қамтиды. Геймификация мен ойынға негізделген оқытуды ажырата білген жөн. Ойын тәсілі – бұл белгілі бір ойын аясында оқыту, ал геймификация – мотивацияны арттыру мақсатында ойын тәсілдерін күнделікті процестерде қолдану. Мысалы: үй тапсырмасының алуан түрлілігі. Бұл геймификация ма? Жоқ. Ал оқушының үй тапсырмасын орындағаны үшін алатын ұпайлары ше? Ол да емес. Бірақ егер оқушылар орындаған тапсырмалардың ұпайларын жалпыға қолжетімді етсек, онда біз рейтингтік жүйе

аламыз. Бұл қазірдің өзінде бәсекелестік, яғни бұл геймификация болады. Рейтингке әсер ететін қиындығы әртүрлі тапсырмалар үшін белгілі бір бонустар ұсынылса, бұл да ойын ойнау болады. Осылайша, бұл оқу процесін әртараптандыруға және оған тек ойын-сауық құрамдас бөлігі ғана емес, сонымен қатар білім беру, әлеуметтік және мотивациялық компонентті де енгізуге мүмкіндік беретін механика немесе құралдар жиынтығы.

Геймификация оқу процесін айтарлықтай жеңілдетеді және сонымен бірге оларды аяқтаудан қуаныш сезімін алады. Бұл тәсіл кез келген тәжірибені ойын сияқты сезінуі мүмкін, бұл оқушылардың оқу процесіне қатысуына оң әсер етеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл сүйікті ойыныңыздың қиын деңгейін аяқтау қуанышымен салыстырылатын тапсырмаларды орындаудан басталады. Кез келген ойында қатысушылардың мотивациясы бар екенін есте ұстаған жөн. Бұл ойыншы кезеңдердің бірінде ойыннан бас тартпау үшін қажет. Оқушылардың алға жетелейтін нақты мақсаты болуы керек. Бұл принципке геймификация табиғи түрде сәйкес келеді. Бұл бала әрбір келесі деңгейде алатын бонустар болуы мүмкін. Ойын барысында әдетте қатысушының мінезі дамиды. Ал ол қанша тапсырма орындаса, соғұрлым оның мінезі күшейе түседі. Осы принцип геймификацияда жұмыс істейді. Сыныпта оны сыныптастары көбірек тануы мүмкін. Сонымен қатар, көптеген ойындарда деңгейді аяқтағаннан кейін кейіпкерге алтын тиындар, сыйлықтар немесе виртуалды гауһар тастар беріледі. Деңгей неғұрлым қиын болса, соғұрлым көп марапаттар болуы мүмкін. Марапаттау геймификацияның негізгі принциптерінің бірі болып табылады. Бүгінде оқушыларға оң баға беру сияқты үстемеақылар, өкінішке орай, бірте-бірте жұмысын тоқтатып жатыр. Оқушы тапсырманы жақсы немесе өте жақсы орындаса, бір нәтиже – баға болатынын біледі. Бірақ қосымша марапаттар әдетте баланы тезірек, жақсырақ әрекет етуге итермелейді және қосымша қызығушылық пайда болады. Табысты оқушыны бір үй тапсырмасынан босату сияқты бонус мотивацияны арттыруға көмектеседі.

«Геймификацияның негізгі принциптерінің арасында қосымшаларды бөліп көрсетуге болады. Мысалы, ойындар бәсекеге қабілетті элементтерді, топ тапсырмаларын және әртүрлі дамып келе жатқан сюжеттердегі оқиғаларды қамтуы мүмкін. Белгілі бір тақырыпқа сәйкес ойын нұсқасын таңдау керек болады. Геймификацияның артықшылығы – ол балалардың оқу процесіне көбірек қатысуын тудыруға және олардың пәнді оқуға деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Оқушылар пәнді ерекше қызығушылықпен қабылдайды, егер оған ойын элементі қосылса. Күнделікті жұмыс тапсырмалары, егер оларды орындауға ниет болса, монотонды және қызықсыз болуды тоқтатады. Сонымен қатар, геймификация тапсырмаларды орындауға және оларды белгіленген мерзімде орындауға көмектеседі» [2, 54 б.].

Жаңатас қаласының Мұхтар Әуезов атындағы мектеп-гимназиясының 28 оқушысы эксперимент жұмысына қатысты. Оқушылардың орташа жасы – 14-15 жас. Зерттеу жұмысымыз үш кезеңнен тұрды. Бірінші кезең 9-сынып оқушыларының биология сабағына қатысуының бастапқы диагностикасын жүргізуді талап етті. Бұл кезең келесі әрекеттер алгоритмін қамтыды: эксперименттік және бақылау топтары анықталды; оқушылардың сабаққа қатысуын көрсететін тестілеуді әзірлеу; нәтижелерді өңдеу және талдау. Нәтижелерді өңдеп, сараптай келе, оқушылардың 28%-ы оқу процесіне қызығушылық танытпауы, 32%-ы оқу процесіне тартылғаны, 10%-ы пәнге деген қызығушылығы бар, бірақ оқу процесіне қатыспағаны анықталды. Тестілеуден кейін эксперименттік және бақылау топтары анықталды.

Эксперименттік топта биологияны оқыту үрдісінде геймификация қолданылса, бақылау тобында сабақ ойын элементтерін қолданбай дәстүрлі түрде жүргізілді. Эксперименттің ұзақтығы 2 ай болды. Әр топқа әр түрлі оқыту әдістерін қолдана отырып, биология сабақтары берілді. Таңдалған тақырыпты меңгерудің соңғы нәтижесін балалардың жетістіктерін бағалау критерийі ретінде пайдалану туралы шешім қабылданды. Осылайша, сандық бағалау қорытынды тестілеу нәтижелері бойынша эксперименттік және бақылау топтарындағы оқушылардың орташа оқу үлгерімін есептеу және салыстыру негізінде жүзеге асырылады. Әдістеменің сандық нәтижелерінен басқа, зерттеуге геймификация әсерінің сапалы бағасын ашатын сауалнама сұрақтары енгізілді. Сапалық бағалау қатысушылардың сабақтың ойын

форматына және жалпы ойынға деген көзқарасын білдірді. Ойын компоненті практикалық сабақтар аясында өткізілді. Оқушылар алдымен топқа бөлінді, содан кейін ойын кейіпкерлері өз қалаулары бойынша тағайындалды, команда аттары ойлап табылды, команданың символы таңдалды.

«Командалар тапсырмалардың 50%-дан астамын орындап, жақсы білім деңгейін, практикалық дайындықтарын, дағдылары мен ептіліктерін көрсетті. Ойын аяқталғаннан кейін оқушылар арасында сауалнама жүргізіліп, олардан сабақтың жалпы форматын, өз қабілеттерін жүзеге асыру мүмкіндігін, ұсынылған тапсырмалардың күрделілігін, ойынның ұйымдастырылу деңгейін, бақылау деңгейін және алдағы уақытта осындай іс-шараларды өткізудің қаншалықты орынды екенін бес балдық шкала бойынша бағалау ұсынылды. Геймификация элементтерімен тренинг өткізіп, балалардың пәнге қатысуы бойынша тестілеуді қайта тапсырғаннан кейін нәтиже төмендегідей болды. Оқушының шамамен 28%-ы оқу үдерісімен айналыспайды, 63%-ы оқу үдерісімен айналысады және 9%-ы пәнге қызығушылығы бар, бірақ оқу процесіне қатыспайды. Сауалнама нәтижелеріне сүйене отырып, біз жалпы алғанда, оқушылар сабақты өткізудің бұл форматын тартымды деп тапты, оқылатын материалды бекітудің қызықты тәсілін, интерактивті компоненттің болуын атап өтті, бірақ барлығы бірдей топта жұмыс істеу қабілетін көрсетпейді. Эксперименттік топта квест, тапсырмалар сияқты ойын элементтері қолданылды. Әр сабақта оқушылар алған білімдерін пайдалана отырып орындауға тиісті тапсырмалар алды. Тапсырмалар жұмбақтарды құрастыру мен жұмбақтарды шешуден презентациялар құру мен зерттеу жүргізуге дейін әртүрлі болды. Мысалы, «Гормондарды іздеуде: эндокриндік жүйенің құпияларын ашу». Бұл квест студенттерге эндокриндік жүйені зерттеуге белсенді қатысуға, алған білімдерін қолдануға және топтық жұмысты дамытуға көмектеседі» [3, 47 б.].

Тапсырмаларды орындағаны үшін балалар ұпай алды, содан кейін оларды бағаға айналдыруға болады. Ұй тапсырмасын орындау және сабақта жұмыс істеу үшін оқушы белгілі бір ұпай санын ала алады, оны бағаға айналдыруға болады. Түрлендіру қатынасы бойынша жүреді: 50 ұпай / 5 балл; 40 ұпай / 4 балл; 30 ұпай / 3 балл. Айыппұл жүйесі де бар. Сабаққа кешігіп келу/сабаққа келмеу, нашар мінез-құлық көрсету және сабаққа дайын еместігі үшін ұпайларды шегеру.

Сонымен, геймификацияны қолдану кезінде мұғалімдер нені ескеруі керек?

1. Нұсқаулыққа бағыну. Оқушыларды ойын ережелерімен таныстыру өте маңызды. Егер оқушылар оларды не күтіп тұрғанын түсінсе, бұл іске қатысу және қызығушылық таныту ең жоғары көрсеткіш болады.

2. Қорқынышты жою. Көбінесе мұғалімдер, әсіресе жаңадан бастағандар ойын элементтерін енгізуден қорқады, балалар ересек адамдар және ойынға қосылғысы келмейді деп сенеді. Бірақ бұл қате. Тәжірибе көрсеткендей, оқушылар қуана ойнайды.

3. Оқушыда әртүрлі мотивация болуы керек. Геймификация элементтері оқушыларға сыртқы ынталандырулармен әсер ететіндіктен, олардың көпшілігі балаларда сыртқы мотивацияны белсендіреді, бұл үлкен күшке ие, бірақ, өкінішке орай, бұл ұзақ мерзімді емес. Мектеп оқушыларына алты ай бойы «жетістіктері» мен рейтингін сақтау қиынға соғады. Сондықтан ішкі мотивацияны байланыстыру қажет: оқушы өзі жұмыс істеп жатқан мақсаттарын тұжырымдап, оқуды өзін-өзі реттеуге ұмтылуы керек; нәтижеге мұғалім немесе ата-ана емес, өзі жауапты екенін көрсету керек.

4. Эксперимент. Оқу процесінде әртүрлі форматтарды енгізуден қорықпаңыз, әртүрлі ойын механикасын сынаңыз. Стандартты монотонды сабақтар уақыт өте қызықсыз және нәтижесіз болады.

5. Қанағаттану. Бұл геймификацияның ең маңызды мақсаттарының бірі. Оқушы жетістікке жеткен сайын қанағаттанады. Сондықтан ойын құралдары адамдар өздеріне берілген атақтарға ықтимал қатысты болатындай етіп жасалуы керек.

Осылайша, жұмыс барысында геймификация мәселелері бойынша әдебиеттер зерттеліп, ойын әдістерін қолдана отырып, сабаққа дейін және сабақтан кейін оқушылардың оқу

процесіне қатысуының диагностикасы жүргізілді. Биология сабақтарында геймификацияны тиімді қолдану бойынша ұсыныстар да әзірленді.

Биология пәнін оқытуда геймификацияны қолдану оқушылардың білім алуға деген ынтасын арттырып, олардың білім сапасын жақсарттады. Бұл әдіс оқу процесін қызықты әрі тиімді етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан қазіргі заманғы педагогтер геймификациялық әдістерді кеңінен қолданып, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеруі қажет. Сонымен қатар, мұғалімдерге геймификациялық элементтерді тиімді қолдану үшін арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастырылуы маңызды. Оқытушылардың инновациялық әдістерді меңгеруі – білім сапасын арттырудың негізгі кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Варенина Л.П. Білім берудегі геймификация // Білім және педагогика ғылымдары. Тарихи және әлеуметтік-ағартушылық ой. – М.: Труд, 2014.
2. Вербах К. Еңгізу және жеңу: бизнес қызметіндегі ойын ойнау. -М.: Фербер, 2015. – 223 б.
3. Выготский Л.С. Ойын және оның баланың психикалық дамуындағы рөлі // Психология сұрақтары. – 1996. – №6. – 62–76 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-156-159
ЭОЖ 372.851

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНА ДАЙЫНДАЛУ ЖӘНЕ ОНЫ ЖОСПАРЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

РЫСТАНБЕКОВА МЕРУЕРТ КАЛАМБЕКОВНА

Мұхтар Әуезов атындағы мектеп-гимназиясы, Математика пәнінің мұғалімі.
Жамбыл облысы Сарысу ауданы, Жаңатас қаласы, Қазақстан Республикасы

Аннотация. Бұл мақалада математика сабақтарына дайындалу және оны жоспарлау технологиясы қарастырылады. Сабақты жоспарлау барысында оқу мақсаттарын анықтау, тапсырмаларды құрылымдау және оқушылардың білімін бағалау тәсілдері талданады. Математика сабағына дайындалу және оны жоспарлау барысында мұғалім қандай іс-әрекеттер орындауы керектігі талқыланады. Сонымен қатар, математиканы оқытуда проблемалық оқыту және сараланған тәсілдердің рөлі сипатталады.

Кілт сөздер. математика, сабақ жоспары, оқыту технологиясы, цифрлық ресурстар, педагогикалық әдістер, математика оқулығы., технология.

Математика сабақтарының сапасы ең алдымен мұғалімнің кәсіби дайындығына байланысты. Мұғалімнің кәсіби дайындығы деп нені түсінеміз? Ол құрылымы жағынан өте күрделі, көп қырлы және шығармашылық еңбекті талап ететін үздіксіз үдеріс. Математика сабағы – математика пәнінің өзіндік ерекшелігін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың негізгі формасы ретінде дидактика анықтаған сабақтың өзіндік көрінісі, дербес түрі. Сондықтан мектептегі математика сабақтарында білімдік, тәрбиелік, дамытушылық және практикалық сияқты міндеттер іске асырылады.

Математика сабақтары ең алдымен, оқушыларды математикалық білім, білік және дағдылардың жүйесімен қаруландырады, яғни ол білімдік міндет атқарады. Математика сабақтарында математикалық білімнің мазмұны және оқытудың әдіс-тәсілдері, оқушының іс-әрекетін ұйымдастырудың формалары мен орындалатын жұмыстың түрлері, оқушының бойында қандай да бір сапалық қасиеттердің қалыптасуын жүзеге асырады, демек математика сабақтарында тәрбиелік міндет те шешіледі.

Сондай-ақ сабақ барысында оқушыларға әралуан іс-әрекеттер, соның ішінде ақыл-ой іс-әрекеттерін (салыстыру, жалпылау, абстракциялау, топтастыру, жүйелеу және т.б.) орындауға тура келеді. Ендеше, математика сабақтары дамытушылық міндет те атқарады. Осының бәрі баланы өмірге бейімдейді, дайындайды, демек математика сабағы практикалық міндеттерді де атқарады.

Біздің ойымызша, қазіргі заманғы математика мұғалімнің математиканы оқыту бағытындағы еңбегі жемісті болуы үшін, оның төмендегідей құрылымдағы кәсіби дайындығы жоғары деңгейде болуы керек.

Біріншіден, оның математикадан теориялық дайындығы жоғары болуы тиіс, яғни мұғалім математика пәнін жетік білуі керек, мұғалімнің математика пәнін қазіргі заманғы ғылым мен техниканың өскелең талаптарына сай дәрежеде білуі оны дұрыс оқытудың қажетті шарты болып табылады. Мұғалім жоғары оқу орнынан алған теориялық білімдермен шектеліп қалмай, оны тұрақты түрде жетілдіріп отыруы тиіс.

Екіншіден, оның психологиялық-педагогикалық дайындығы жоғары деңгейде болуы керек. Мұғалім психология мен педагогика оқулықтарындағы жалпы теориялық қағидаларды терең біліп қана қоймай, қазіргі заманғы оқытудың технологияларын, әсіресе, жаңа буын математика оқулықтарына негіз етіп алынған дамыта оқыту технологиясының теориялық мәселелерін жетік меңгеруі керек.

Үшіншіден, мұғалімнің әдістемелік-математикалық даярлығы жоғары болуы керек. Ол мерзімді педагогикалық басылымдарды, сондай-ақ озат мұғалімдердің іс-тәжірибелерін үнемі

зерттеп, математиканы оқыту жөніндегі қазіргі заманғы озық педагогикалық технологияларды пайдалануға бет бұруы тиіс. Мұнан кейін ұзық мерзімді жоспар негізінде орта мерзімдік жоспар жасауға кіріседі.

Міне, осындай үш түрлі мәселені қамтитын жоғары деңгейдегі кәсіби даярлық математика сабағын өткізуді дұрыс ойластырудың, нақты жұмыс жоспары ретіндегі сабақ жоспарын жасаудың кепілі болып табылады.

Математикадан қысқа мерзімді сабақ жоспарын жасау математика мұғалімдерінен көп уақыт пен қажырлылықты талап ететіндігі белгілі. Математика басқа сабақтарға қарағанда жиі болады. Тәжірибеге қарағанда, көпшілік мұғалімдердің қысқа мерзімді сабақ жоспары басқаша болып, оның сабақ үстіндегі оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыру жұмыстары жоспарға мүлдем сәйкес келмейтіндігін байқауға болады, яғни сабақ жоспарға сәйкес өтілмейді де оның нәтижесі мен сапасы төмен болып шығады. Біздің ойымызша, бұның басты себебі көпшілік мұғалімдердің сабақ жоспарын 45 минут ішінде орындалуға тиісті нақты жұмыс жоспары, оның өзі мен оқушыларының бірлесіп орындайтын іс-әрекеттерінің жиынтығының көрінісі ретінде бағаламауынан деп білеміз.

Математика сабағына дайындалу және оны жоспарлау барысында мұғалім қандай іс-әрекеттер орындауы керек?

«Математика сабағы туралы айтқанда, оның типін анықтап алу ең басты мәселе болып табылады. Сабақтың типі қойылып отырған дидактикалық мақсатқа орай анықталуы тиіс. Олай болса, өткен материалдарды қайталау, жаңа материалды оқып-үйрену, оқып-үйренген мәселелерді тиянақтау, бекіту, оқып үйренген материалды қорытындылау және жалпылау, оқушылардың білімін тексеру және т.с.с. міндеттердің қайсысы нақты сабақтың негізгі мақсаты болуына орай қайталау, жаңа материалды игеру, білімді тиянақтау және бекіту, білімді қорытындылау және жинақтау, білімді тексеру сияқты сабақ типтерінің болуы мүмкін.

Алайда, сабақта жоғарыда аталған міндеттердің әрқайсысы жеке-жеке алынбай, олардың бәрінің де бір сабақтың өзінде қамтылуы мүмкін. Математика сабағының мазмұнын, құрылымын және ұйымдастыру формасын анықтаудағы ең басты құрал оқулық болып табылады» [2.33 б.]. Жаңа буын математика оқулықтары жекеленген сабақтарға лайықталып жасалған. Оқулық әр сабақтың үлесі болып табылатын жаттығулардың бірнеше тобын қамтиды. Атап айтқанда:

1. Өткен материалды (алдыңғы сабақта өткен, екі-үш күн, бір апта, бір ай немесе бір жыл бұрынғы) қайталаумен және пысықтаумен байланысты жаттығулар тобы.

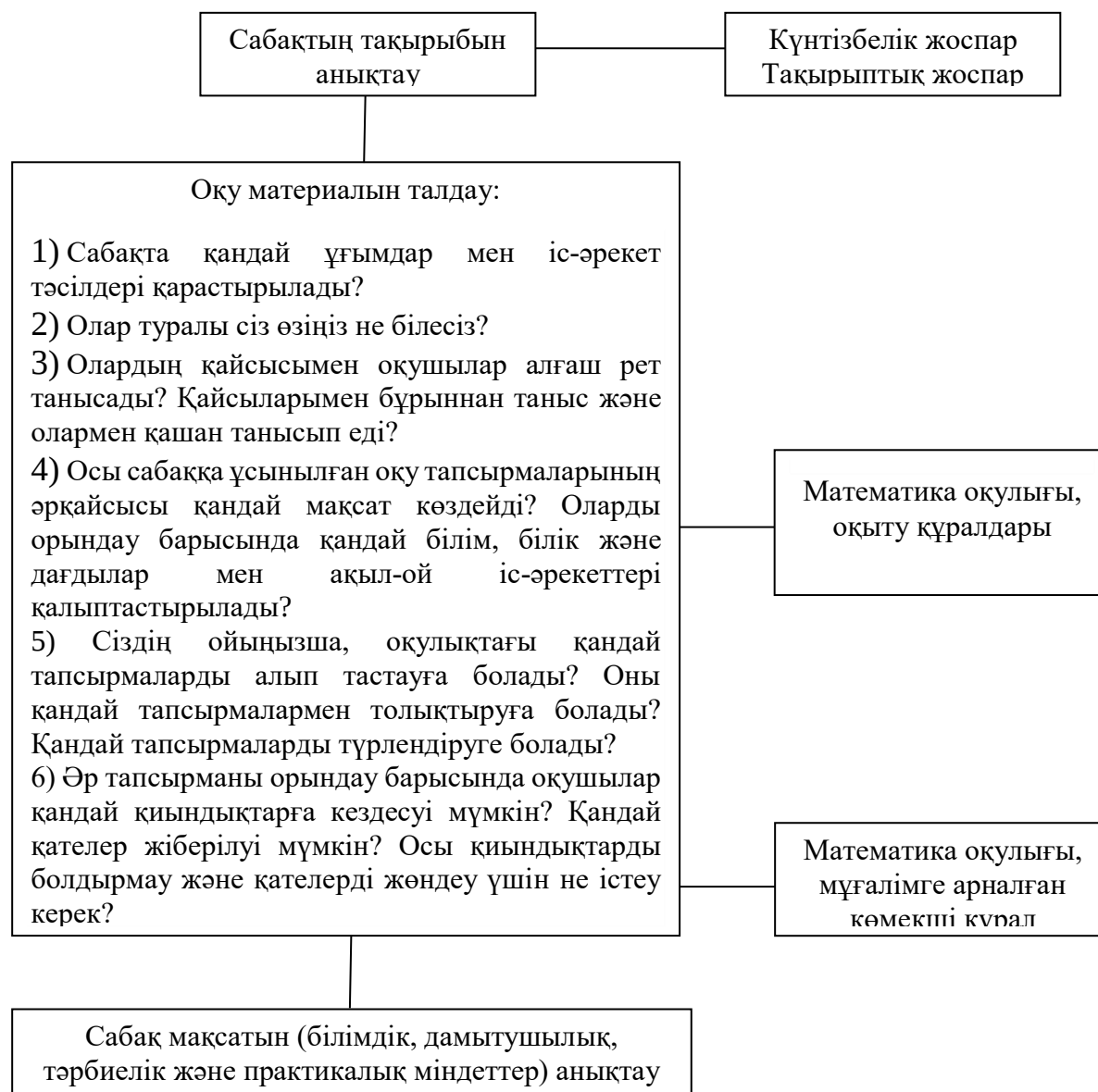
2. Сабақта қарастырылуға тиіс мәселеге оқушыларды дайындаумен байланысты жаттығулар тобы.

3. Тікелей жаңа материалмен байланысты жаттығулар тобы.

4. Ілгеріде қарастырылатын қандай да бір күрделі мәселеге оқушыларды алдын ала дайындауды және танымдық қабілеттерді дамыта түсумен байланысты жаттығулар тобы.

5. Шығармашылық деп аталатын, балаларға бұрыннан белгілі үйреншікті түрде ұсынылатын жаттығулардан өзгеше стандарт емес, үйреншікті емес түрдегі жаттығулар тобы.

Бұл жұмысты неден бастап, қандай ретпен жүргізу және оны қалай аяқтау керек? Әдетте, педагогика мен әдістеме оқулықтарында бұл сұрақтарға нақты жауап беріле бермейді. Сондықтан да болар, көпшілік мұғалімдер (әсіресе, жас мұғалімдер) сабаққа дайындалу және оны жоспарлау технологиясын білмейді де осы бағыттағы өзінің педагогикалық еңбегін ғылыми тұрғыда дұрыс ұйымдастыра алмайды. Осыларды ескере отырып, біз сабаққа дайындалу және оны жоспарлаудың төмендегідей (Сызба 1) ұсынамыз.

Сызба 1 - Сабаққа дайындалу және оны жоспарлау

«Сабақ барысында пайдаланылатындай нақты жұмыс жоспары ретіндегі сабақ жоспарын жасау үшін мұғалім, ең алдымен, сабаққа дайындалу мен оны жоспарлау технологиясын жан-жақты меңгеруі қажет. Бұл жерде технология сөзін жайдан-жай келтіріп отырған жоқпыз. Қазіргі кезде психологиялық және педагогикалық әдебиеттерде «технология» ұғымы кеңінен пайдаланыла бастады. Бұл термин өмірге компьютерлік техниканың келуімен және білім беру саласында жаңа компьютерлік технологияның енуімен сипатталады. Ғылымда дамудың жаңа бағыты – технологиялық бағыт өмірге келді. Ғылымдағы осы технологиялық бағыттың пайда болуы және оның педагогикада тереңірек зерттеле басталуы кездейсоқтық емес. Себебі педагогика ғылымы ежелден-ақ білім беруге, оны өмірде пайдалануға, жоғары нәтиже алуға, оқытудың жаңа формалары мен әдістерін табуға ұмтылады» [1.32 б.].

Сондықтан, ең алдымен, «технология» сөзінің этимологиясын, мән-мағынасын ашып алайық.

«Технология» сөзі грек тілінен енген екі сөз тіркесінен құралған:
«techne» - шеберлік, өнер, іскерлік дегенді білдірсе;

«logos» – ғылым, ілім. Демек ол, тура мағынасында, шеберлік пен өнер туралы ғылым дегенді білдіреді. Технология ұғымы қазіргі мағынасында, әсіресе, шаруашылықта (өнер-кәсіпте, ауыл шаруашылығында, т.б.), адам баласының ғылыми - өндірістік қызметінің әр алуан түрлерінде жиі қолданылады. Мұнда ол өндірістік процестердің қандай да бір тиісті нәтижеге қол жеткізілетіндей етіп жүзеге асырылу тәсілдері (амалдары, операциялары) туралы білімдердің жиынтығын білдіреді.

Сонымен, технологияның мәнді белгілері мен сипаттамалары мыналар:

- 1) қандай да бір бөліктердің жиынтығы (үйлесімі, бірігуі);
- 2) бөліктердің тізбектілігі, логикалығы;
- 3) әдістер, тәсілдер, амалдар, операциялар (бөліктер ретінде);
- 4) нәтижелілік.

Міне, осы мәнді белгілер педагогикалық технологияға, сондай-ақ сабаққа дайындалу және оны жоспарлау технологиясына да тән болып табылады.

Біздің тарапымыздан ұсынылып отырған осы сызба бойынша сабаққа дайындалу барысында көп уақыт үнемдеуге болады, сондай-ақ ол жүйелілігімен, тізбектілігімен және нәтижелілігімен ерекшеленеді. Ең бастысы, бұл схема бойынша әрекет ету мұғалімнің осы бағыттағы педагогикалық еңбегін ғылыми тұрғыда дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Кейінгі уақыттардағы педагогикалық және әдістемелік мерзімді басылымдарда математика сабақтарының әр алуан жаңа түрлері де жиі кездесіп жүр. Олар панорамалық, интеграцияланған, сайыс, жарыс, аукцион, саяхат, концерт, ертегі сабақтар және т.б. Бұл атаулар сабақтың типін емес, оның түрін анықтайды.

Жалпы алғанда, сабақтың түрі оның белгілі бір типіне орай, әр түрлі орындаушының жүргізетін сабақтары бойынша анықталуы тиіс. Мысалы, бір ғана тақырып бойынша өткенді қайталау деп аталатын сабақ типіне орай әр мұғалім өзінше сабақ өткізуі мүмкін.

Математика сабақтарының нәтижелі болуы, ең алдымен оған қойылатын негізгі талаптарды ескеруге тікелей байланысты болып табылады. Математика сабақтарына қойылатын мынадай негізгі талаптар бар:

1. Математика сабақтарында жалпы сабаққа қойылатын психологиялық, гигиеналық және педагогикалық талаптар ескерілуі тиіс, өйткені математика сабақтарына қойылатын талаптар педагогика ғылымында анықталған талаптардан туындайды және математика пәнінің өзіндік ерекшелігіне орай жүзеге асырылады.

2. Сабақ мақсаты комплексті түрде жоспарлануы және бағдарлануы тиіс.

3. Сабақтың мазмұны оның мақсатына орай тиімді түрде іріктеліп алынуы керек.

4. Сабақта қойылатын оқыту әдістерінің ара-қатынасы дәл анықталуы керек, өйткені сабақтың сапасы оқытудың бір ғана әдісін әмбебап әдіске айналдырумен анықталмайды, керісінше, әр түрлі әдіс-тәсілдерді үйлесімді ара-қатынаста қолданумен анықталады.

5. Оқытуды ұйымдастырудың тиімді формасы таңдап алынуы керек, яғни бүкіл сыныппен, жекеленген оқушылармен немесе олардың топтарымен орындалатын жұмыстар үйлесімді болуы тиіс.

6. Сабақ нақты нәтижеге жетуге бағытталуы тиіс және сол нәтижеге қол жеткендігі сабақтың үстінде айқын көрінуі керек те, соған сүйеніп дәлелденуі тиіс.

7. Сабақ үстінде оқушылардың өздігінен жұмыс орындауы ұйымдастырылуы тиіс және оған ұсынылатын тапсырмалар әр оқушының дайындығының деңгейіне сәйкес болуы керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. -Астана, 2008.
2. Сағымбекова П., Сарыбекова К.Н. Математика сабақтарына дайындалу мен оны жоспарлаудың әдістемесі: Оқу құралы. –Тараз: Тараз университеті, 2021.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-160-164

UDC: 378.147:004.738.5:811.111

ENHANCING PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING WITH MOBILE TECHNOLOGIES: A CASE STUDY OF «HELLOTALK»

AMANBAY MAKPAL MUKHTARKYZY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

MUSABEKOVA TOMIRIS ERBOLKYZY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Scientific advisor OSSOKINA DARYA OLEGOVNA

PhD, associate professor at

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Abstract. *This article examines the impact of mobile technology on language learning, with a particular focus on the HelloTalk application, which facilitates personalized language practice by connecting learners with native speakers. The paper outlines key features of the app, including vocabulary-building tools and interactive techniques such as spaced repetition, which contribute to improving learners' engagement and progress. In addition to highlighting the app's benefits, the article addresses several challenges that limit its broader adoption and reduce its overall effectiveness in formal educational contexts.*

Keywords: *«HelloTalk», mobile technology, language learning, personalized learning, vocabulary, Foreign Language Teaching (FLT).*

Introduction

Over the past decade, mobile technologies have significantly transformed the landscape of language learning, providing learners with more flexible, accessible, and interactive educational opportunities. Mobile devices have gained widespread popularity and offer increasingly advanced features, expanding their educational potential [1]. According to the UNESCO Institute for Statistics, mobile technology is now accessible to users across most regions of the world, supporting both formal and informal learning contexts [1]. In particular, personalized language learning—tailoring instruction and practice to individual learners' needs—has become a critical component of effective language acquisition. Among the many available tools, HelloTalk, a language exchange platform, connects learners with native speakers for authentic communication, offering both structured language support and real-time interaction.

Literature review

The importance of mobile technologies in enhancing language learning has been widely recognized in recent research. Wang et al. emphasize that mobile applications support personalized learning, adapting to individual learners' goals, preferences, and progress [2]. Lee [3] and Alvarez [4] highlight that applications such as HelloTalk provide real-time opportunities for communication with native speakers, helping bridge the gap between theoretical knowledge and practical language use. Kim and White also note that interactive features, including direct feedback and collaborative exchanges, support the development of vocabulary, grammar, and speaking skills [5].

Brown and Martin further argue that mobile platforms extend language learning beyond the classroom, encouraging autonomous practice in informal settings [6]. In addition, Sanchez and Holt point out that platform like HelloTalk foster cross-cultural engagement, enriching the learning process with both linguistic and cultural benefits [7]. However, several challenges remain. Fox and Palinscar stress that unequal access to digital devices and reliable internet connectivity continues to limit participation, especially among disadvantaged learners [8]. Furthermore, Selwyn highlights the need

to improve learners' digital literacy to help them navigate educational technologies effectively [9].e training, which can hinder the effectiveness of platforms like «HelloTalk».

Methods or Methodology

This conceptual study employs a qualitative synthesis approach to examine the role and effectiveness of the HelloTalk application in supporting personalized English language learning. The study consolidates insights from peer-reviewed academic research, published case studies, and user feedback documented in existing literature. By triangulating data from multiple sources, the study aims to present a comprehensive overview of the app's capabilities, advantages, and limitations within the context of mobile-assisted language learning (MALL) and personalized educational strategies.

The methodological approach is non-empirical, meaning no original data collection (such as surveys, interviews, or experiments) was conducted directly by the authors. Instead, the analysis is based on a systematic review of secondary sources, including journal articles, educational technology reviews, user satisfaction reports, and previously published evaluations of HelloTalk in both formal and informal learning environments. This secondary data was carefully selected to represent a range of perspectives, from educational researchers, language instructors, and language learners themselves.

The qualitative analysis focuses on identifying recurring themes related to user engagement, app functionality, pedagogical value, and technical or economic barriers that impact the successful adoption of the platform. Special attention is paid to features that contribute to personalized learning experiences, such as adaptive feedback, real-time corrections from native speakers, and customizable learning paths. These features are analyzed within the broader framework of learner autonomy, self-regulated learning, and digital language learning strategies.

The study also considers how HelloTalk fits into the evolving landscape of MALL, comparing its functionality and pedagogical value to other widely used language learning applications. This comparative lens helps situate the findings within the larger discussion of technology-enhanced language learning.

Although no original fieldwork was undertaken, the combination of theoretical analysis, case study synthesis, and user feedback interpretation provides a holistic understanding of how HelloTalk can be used to enhance personalized language learning experiences, particularly for learners of English.

Analysis and results

HelloTalk functions as both a social platform and an educational tool, designed to facilitate language exchange between learners and native speakers across more than 100 languages. The app combines real-time communication features with interactive learning tools, enabling both structured and spontaneous language practice. According to Johnson and Smith, core features such as text chat, voice messaging, video calls, and collaborative text correction are consistently highlighted by users as valuable for improving fluency, grammar awareness, and pronunciation [10]. The familiar, social media-like interface lowers the barrier to participation, making the platform accessible and engaging, particularly for younger users accustomed to digital communication [2].

As Kim and White note, immediate feedback from native speakers through corrected texts and conversational responses enhances learners' understanding of contextual language use and helps address errors in real-time, reinforcing practical communication skills [5]. This authentic language practice helps learners develop cultural sensitivity, an essential component of communicative competence.

A key strength of HelloTalk is its personalization options, which allow learners to adjust display preferences, select topics of interest, and set learning goals tailored to their individual needs and proficiency levels. Wang et al. emphasize that this adaptive personalization, which ranges from basic visual customization to dynamic content adaptation, aligns closely with learner-centered educational strategies [2]. This customization enhances motivation by ensuring that learning materials remain relevant and engaging for each individual.

Beyond individual interactions, the app supports collaborative learning through group chats, thematic forums, and interactive community posts, where learners can seek advice, participate in discussions, and exchange language tips [11]. This peer-to-peer interaction reinforces language skills and cultivates a sense of belonging to a global learning community [12]. Brown and Martin highlight that this flexible, anytime-anywhere access supports learners in integrating language study into their daily routines [6].

Another notable feature, HelloWords, focuses specifically on vocabulary acquisition. Combining spaced repetition techniques, interactive flashcards, and gamified quizzes, HelloWords facilitates long-term vocabulary retention [14]. By offering thematic word lists and progress-tracking tools, this feature enables learners to monitor their development and target specific areas for improvement. Nugroho et al. emphasize that this combination of interactive learning and structured review accelerates vocabulary acquisition and enhances word recall in conversational contexts [14].

Puspita et al. report that learners who regularly engage with HelloTalk experience increased confidence in speaking, improved self-correction habits, and higher motivation to communicate with native speakers [16]. The combination of real-time interaction, collaborative learning, personalized content, and gamified practice contributes to a well-rounded, engaging, and effective learning experience.

Table 1: Key Features and Benefits of HelloTalk for Personalized Language Learning

Feature	Description	Reported Benefits
Real-Time Messaging	Text, voice, and video chat with native speakers	Fluency improvement, error correction in context [5], [10]
Text Correction Tool	Native speakers edit messages with highlighted changes	Immediate grammar feedback, improved writing skills [5], [10]
HelloWords Vocabulary Tool	Spaced repetition, flashcards, and themed lists	Enhanced vocabulary retention, targeted learning [14], [15]
Personalized Learning Paths	User-selected topics, custom goals, and adjustable settings	Increased learner motivation and autonomy [2], [4]
Community Interaction	Forums, group chats, cultural exchange posts	Peer learning, intercultural competence, global community sense [6], [7], [12]
Gamification Elements	Vocabulary quizzes, progress tracking, user challenges	Increased engagement, sense of accomplishment [14], [15]

This table-style infographic visually summarizes the core features of HelloTalk alongside the specific learning benefits reported in existing research. Each feature is linked to a clear pedagogical outcome, emphasizing how HelloTalk supports personalized and collaborative language learning.

Discussion of Findings

Despite its many benefits, HelloTalk presents certain challenges. Reliable internet access remains critical for effective use, yet connectivity problems often disrupt sessions, particularly in areas with limited infrastructure [8]. Additionally, the freemium model limits access to essential features, such as advanced translations and unlimited conversations, restricting students who cannot afford premium subscriptions [16]. As Smith and Li highlight, financial barriers particularly affect learners from economically disadvantaged backgrounds, reducing their opportunities for engagement [16]. Time constraints imposed by the free version also lead to rushed or incomplete practice sessions, diminishing the quality of learning [16].

Broader challenges in technology integration persist in educational contexts. Digital inequalities limit access for some learners, while varying levels of digital literacy mean that some students struggle to navigate mobile platforms effectively [8], [9]. Educators play a crucial role in addressing these challenges by integrating technology strategically, aligning it with curriculum goals, and providing students with training in both technical skills and online safety [9]. Ensuring a balance

between technology-based and face-to-face instruction remains essential to fostering deeper learning and sustained engagement [8].

Conclusion

The growing integration of mobile technologies into language learning has opened new avenues for personalized, flexible, and learner-centered education, with applications such as HelloTalk demonstrating strong potential to enhance English language acquisition. By providing real-time interaction with native speakers, HelloTalk fosters authentic communication experiences, bridging the gap between classroom theory and real-world practice. Its personalized features, including adjustable learning settings, interactive feedback tools, and gamified vocabulary learning, allow learners to tailor their language practice to individual preferences, supporting a more motivated and autonomous learning process.

However, the effectiveness of HelloTalk as an educational tool depends on several external factors. Reliable access to technology and the internet is essential for learners to fully engage with the platform's features, yet digital inequality continues to pose a significant barrier, particularly in economically disadvantaged regions. Additionally, the freemium business model, while allowing initial access, limits full functionality to paying users, which can exclude some learners from benefiting fully from its tools and resources. These economic barriers are particularly impactful for students from low-income backgrounds, restricting their participation in sustained language practice.

Teacher involvement also plays a crucial role in ensuring effective integration of mobile applications into formal learning processes. Educators can enhance learning outcomes by curating appropriate content, guiding students in setting achievable goals, and helping them develop digital literacy skills necessary for effective app navigation. Teachers can also foster blended learning environments, combining app-based practice with classroom instruction to maximize the benefits of both face-to-face interaction and technology-enhanced learning.

Furthermore, the potential of HelloTalk extends beyond linguistic benefits. By connecting learners with speakers from diverse cultural backgrounds, the app promotes intercultural awareness and competence, preparing students for global communication in academic, professional, and social settings. This cultural dimension enriches the language learning experience and aligns with modern educational goals of developing global citizens.

Future research should explore longitudinal studies that examine how sustained use of HelloTalk influences language retention, communicative confidence, and cross-cultural competence over time. Comparative studies with other mobile-assisted language learning (MALL) platforms could further clarify the specific benefits and limitations of HelloTalk in different educational contexts. Investigating strategies for integrating HelloTalk into blended learning programs, teacher training initiatives, and institutional curricula would also help establish best practices for its effective use in formal educational settings.

In conclusion, HelloTalk holds significant promise as a tool for personalized, interactive, and culturally enriching language learning, provided that issues of access, support, and integration are thoughtfully addressed.

LITERATURE:

1. UNESCO Institute for Statistics. Mobile learning technologies and their global impact // UNESCO Report. – 2019. – No. 3. – P. 12-25.
2. Wang C., Jones A., Patel S. Personalization in mobile language learning applications // Computer-Assisted Language Learning. – 2018. – Vol. 25, No. 3. – P. 180-195.
3. Lee J. Mobile technology in language education: The case of «HelloTalk» // Journal of Digital Learning in Higher Education. – 2022. – Vol. 19, No. 3. – P. 45-60.
4. Alvarez M. Mobile-assisted language learning: Personalization through interactive tools // Journal of Language and Technology. – 2019. – Vol. 12, No. 2. – P. 67-85.
5. Kim H., White C. Interactive mobile learning: Examining «HelloTalk»'s effectiveness in second language acquisition // Computer-Assisted Language Learning Journal. – 2020. – Vol. 15, No. 2. – P. 120-138.
6. Brown P., Martin R. The role of mobile platforms in language acquisition beyond the classroom // International Journal of Language Studies. – 2020. – Vol. 14, No. 1. – P. 32-50.
7. Sanchez E., Holt R. The social and cultural benefits of mobile-assisted language learning // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. – 2018. – Vol. 56, No. 2. – P. 98-114.
8. Fox R., Palinscar A. Addressing the digital divide in technology-based language learning // Educational Research Review. – 2019. – Vol. 19. – P. 23-40.
9. Selwyn N. Digital literacy and student challenges in mobile learning environments // Journal of Educational Computing Research. – 2017. – Vol. 55, No. 4. – P. 532-550.
10. Johnson R., Smith P. User experience and learning outcomes in mobile language apps // Language Teaching and Learning. – 2021. – Vol. 29, No. 4. – P. 75-93.
11. Chen Y., Li J. Collaboration and communication in online language learning environments // Journal of Applied Linguistics and Language Research. – 2021. – Vol. 8, No. 1. – P. 21-37.
12. Garcia T., Yamada S. Virtual classrooms and online language exchange platforms: Bridging cultures through technology // Journal of Intercultural Communication. – 2020. – Vol. 10, No. 3. – P. 56-71.
13. Zulaikah N., Rashid A., Karim Y. The role of mobile learning applications in vocabulary acquisition: A study on «HelloTalk» // Journal of Language and Technology Research. – 2024. – Vol. 16, No. 2. – P. 88-102.
14. Nugroho A., Siregar L., Ismahani M. The effectiveness of spaced repetition in vocabulary learning using HelloWords // TESOL Journal. – 2021. – Vol. 12, No. 4. – P. 78-93.
15. Damayanti S., Nugraha R., Saputra Y. The cognitive benefits of language learning apps: A study on «HelloTalk» users // Journal of Educational Technology. – 2024. – Vol. 15, No. 1. – P. 112-128.
16. Puspita L., Srisudarso M., Tauhidin T. Narrative inquiry research on «HelloTalk»'s impact on English speaking skills // Journal of Second Language Acquisition. – 2023. – Vol. 18, No. 2. – P. 200-220.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-165-168

UDC 371.337:81'243

IMPLEMENTING MINECRAFT: EDUCATION EDITION: GAME-BASED STRATEGIES FOR FOREIGN LANGUAGE TEACHING (FLT)

TAZHIYEV TAMIRLAN BATIKHOLLAULY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

OZHIGANOV KIRILL IGOREVICH

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Scientific advisor **OSSOKINA DARYA OLEGOVNA**

PhD, associate professor at

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Abstract. *The integration of game-based learning in foreign language instruction is increasingly regarded as a means of improving engagement and proficiency in learners. The use of Minecraft: Education Edition is presented here as a digital learning support in foreign language learning. Theoretical models of gamification, constructivism, and motivation theory guide analysis of how Minecraft builds communicative proficiency, creativity, and cooperation. Practical application in the classroom, challenges, and potential solutions are explored.*

Keywords: *game-based learning, foreign language instruction, Minecraft: Education Edition, gamification, constructivism, digital tools*

Introduction

The use of learning tools and gamification has been widely accepted to enhance learner engagement and learning outcomes [1, p. 12]. In foreign language learning (FLT), interactive and immersive learning environments facilitate application of language and memory improvement. UNESCO [3, p. 10] indicates that digital learning tools are increasingly used to deliver interactive and productive learning experiences. Researchers such as Gee [4, p. 23] and Karsenti and Bugmann [5, p. 3176] in their respective meta-analyses indicate learning through games to enhance engagement and mastery of skills. Among all learning tools, Minecraft: Education Edition stands out in flexibility, popularity among learners, and flexibility in learning a language [6].

The intent of this paper is to present evidence of ways in which using Minecraft: Education Edition can enhance engagement and learning outcomes in learning a language. The objectives include review of theory of gamification and game-based learning (GBL), identification of key aspects of Minecraft that support learning a language, provision of practical application strategies, and review of potential challenges and solutions.

Literature review

Gamification is often used interchangeably with game-based learning, though each is applied to a different end. Gamification is applied to describe using game-like mechanisms, such as rewards or points, in day-to-day learning contexts, while game-based learning is applied to describe using actual games to work towards learning objectives. In comparison to more conventional methods of instruction, game-based learning is more interactive to learners, more motivational, and more engaging.

Theoretical frameworks of game-based learning in foreign language learning take their inspiration in a range of basic pedagogical models. Constructivist learning theory, developed by Piaget [7] and elaborated on by Vygotsky [8], posits that learners construct knowledge best in active, social contexts. The virtual, social environment of Minecraft is in line with this position, providing learners with the opportunity to apply language in practical contexts whilst practicing their linguistic competency. Self-determination theory [9] highlights the importance of intrinsic motivation to

learning, observing the importance of autonomy, competence, and relatedness—facets that already provide a natural aspect of game-based contexts. Connectivism [10] also facilitates learning as a process of knowledge construction in digital networks of engagement and in working in cooperation, making Minecraft a suitable medium of language learning in a digital age.

Recent studies continue to affirm that game-based learning is effective in learning a foreign language. Khoshnevisan and Le [1, p. 20] confirmed that digital game-based contexts highly facilitated vocabulary learning and motivation of EFL learners. Similarly, Reinhardt [2, p. 15] emphasized that game-based language learning facilitates authentic interaction, scaffolding, and immersion that lead to communicative competency. The studies of Peterson [11, p. 2] and Zheng [12, p. 41] affirm that multiplayer online games hold a great potential to facilitate cooperative learning, in particular in task-based and role-playing contexts. The evidence attests to the rationale that Minecraft: Education Edition is a helpful resource in learning linguistic and social competencies in FLT [6].

Theoretical foundations of gamification and game-based learning

The realization of a difference between gamification and game-based learning is instrumental to their use in learning contexts. The former is used to describe using elements of a game such as badges, leaderboards, and points to enrich learning processes in a more conventional approach. The latter is used to describe using actual computer or video games as a primary method to pursue learning objectives. Both approaches differ from typical pedagogical methods that apply passive learning approaches and memory methods of learning.

The effectiveness of game-based learning is also backed up by a body of learning theory. The learner-centered and experiential approaches emphasized in constructivist theory, outlined in work done by Vygotsky, Piaget and Papert [8; 7], place high stakes in social interaction and experiential learning in cognitive development. Self-Determination Theory developed by Ryan and Deci [9] emphasizes the underlying role of intrinsic motivation in learning, suggesting that autonomy, competence, and relatedness provide basic ingredients of learner engagement. Further, connectivist theory linked to digital literacy argues that learning in a digital learning system can be facilitated using a set of networked resources and collective practices [10].

The application of game-based learning methods to foreign language learning is of great utility in that game play is interactive in nature. Such methods provide exposure to virtual contexts in a manner that enhances communicative competency, creativity, autonomy, and cooperation. The interactive virtual learning context provided in such titles as Minecraft: Education Edition allows for learner engagement, providing learners with the means to apply language competencies in contextualized, realistic contexts.

Minecraft: Education Edition – key features

Minecraft: Education Edition was developed as an educational variant of the basic game, to enable structured learning in a controlled environment. The platform is also provided with a range of tools for educators, such as server control capabilities, non-playable characters (NPCs) to enable simulated interactions, and configurable game mechanics such as command blocks and editable worlds.

For learners, the platform is offered with a range of advantages, such as improvement in communication skills via role-playing situations and encouragement of creativity and problem-solving capabilities via cooperative work. The high level of engagement that is visually engaging and furthermore, emotional in nature stimulates learners to build a deep emotional connection to the learning material. The flexibility of the platform allows educators to design lessons that range from vocabulary-based mini-games to large project-based assignments, such as designing a virtual "City of the Future" annotated in the target language.

Practical strategies to implement Minecraft: Education Edition in foreign language learning

Several pedagogical strategies can be applied in Minecraft: Education Edition to support learning a foreign language. One of such strategies is using role-playing missions in a manner that introduces learners to a learning process in which natural speech is facilitated by building theme-

based environments such as shopping centers, airports, or museums. Such settings enable learners to use particular vocabulary and speech strategies in action. Clearly outlined role-playing scenarios such as “Tourist in a Foreign City” or “Searching for Artifacts in a Museum” dramatically enrich the language-learning process.

A robust alternative approach is to use quest-based and project-based assignments. The classic quest structure includes set objectives, virtual world exploration, knowledge accumulation, application of language proficiency, and reflection of the overall process. Cooperative work such as reconstruction of a historical place or a place of great cultural significance encourages cooperation and respect for different cultures while improving linguistic proficiency at the same time. In addition, these assignments also provide possibilities for dialogue, written instructions, and presentations in a target language.

The inclusion of grammar and vocabulary practice in a virtual Minecraft environment is possible using the creation of themed rooms that require learners to apply accurate linguistic patterns to move forward. The inclusion of computer-based response mechanisms, i.e., command blocks that release objects once a correctly provided response is given, allows learning to a great extent. In addition, tools of assessment integrated in the system, i.e., in-game portfolios, online journals, and reflection essays, work as primary indicators of student progression. Online tools such as Google Classroom and Moodle can also be used to deliver assignments, monitor achievements, and provide structured assessments. Here is an example of implementing the instrument.

Lesson Plan Example: "At the Market"

Objective: Students will practice vocabulary related to shopping, money transactions, and polite conversation.

Materials: Minecraft: Education Edition, digital worksheets, vocabulary list.

Activities:

Students build a virtual marketplace with different stalls (e.g., fruit stand, clothing shop).

Assign roles: some students are sellers, others are buyers.

Students engage in transactions using set dialogues ("How much does this cost?" / "It costs five emeralds.").

Reflection activity: students write a short dialogue summary in their journals.

Assessment Rubric:

Vocabulary Use (10 points)	Effective use of relevant words and expressions.
Pronunciation & Fluency (10 points)	Clear speech and natural dialogue flow.
Interaction (10 points)	Ability to negotiate and respond appropriately.
Creativity & Engagement (10 points)	Active participation and innovative market design.

Advantages, challenges and solutions

There are many advantages of applying Minecraft: Education Edition in learning a foreign language. The interactive nature of the platform enhances learner motivation a great deal, and problem-solving and cooperative learning result provides more active engagement in the language [1, p. 22]. The flexibility of the platform means that it can be applied in a large number of linguistic and cultural contexts, making it a highly valuable resource for educators.

There also arise challenges that must be solved. The technical requirements of the platform demand a stable internet connection and enough hardware, something that is not always a given in every school or learning institution. In addition, educators must be provided enough training in order to be in a position to use Minecraft in their instructional strategies effectively [14, p. 45]. Another challenge is distraction, in that when game aspects take over educational objectives, it is distracting.

Implementation Outcomes and Future Prospects

Observations from case studies also show that learning in Minecraft: Education Edition increases motivation in learners and increases linguistic proficiency [13; 14; 15]. Both qualitative and

quantitative evidence also shows that learning in games increases vocabulary recall and allows for more proficient use of language in communication [5, p. 3190].

Conclusion

In summary, Minecraft: Education Edition is a highly interactive, dynamic medium of foreign language learning that facilitates communication, creativity, and cooperation. As it is a means of situating learners in meaningful language contexts, it is a highly useful auxiliary to new language pedagogy. The instructor's function is to structure guided learning in the platform such that game-based learning is linked to learning objectives. The instructor's function is to structure guided learning in the platform such that game-based learning is linked to learning objectives. Professional collaboration and more studies need to be undertaken to unlock this new learning approach's potential to generate new innovations in foreign language learning.

REFERENCE

1. Khoshnevisan B., Le T. Digital game-based contexts for vocabulary learning and motivation of EFL learners // *Journal of Computer-Assisted Language Learning*. 2022. Vol. 35, no. 7. P. 12–29.
2. Reinhardt J. Gameful second and foreign language teaching and learning // *Language Teaching*. 2019. Vol. 52, no. 2. P. 14–27.
3. UNESCO. Digital Learning Tools for Productive Learning. Paris, 2022. (URL и дата обращения — при необходимости.)
4. Gee J. P. Good Video Games and Good Learning: Collected Essays on Video Games, Learning, and Literacy. New York: Peter Lang, 2007. 179 p.
5. Karsenti T., Bugmann J. Exploring the educational potential of Minecraft: A systematic review // *Education and Information Technologies*. 2020. Vol. 25, no. 4. P. 3175–3199.
6. Brand J., Kinash S. Crafting minds in Minecraft // *Education Technology*. 2013. Vol. X, no. X. P. X–XX.
7. Piaget J. The Language and Thought of the Child. London: Routledge and Kegan Paul, 1972. 250 p.
8. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.
9. Ryan R. M., Deci E. L. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions // *Contemporary Educational Psychology*. 2000. Vol. 25, no. 1. P. 54–67.
10. Siemens G. Connectivism: A learning theory for the digital age // *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*. 2005. Vol. 2, no. 1. P. 3–10.
11. Peterson M. Multiplayer online role-playing games for second language acquisition // *Computer Assisted Language Learning*. 2020. Vol. 33, no. 1–2. P. 1–5.
12. Zheng D., Newgarden K., Young M. Multiuser virtual environments and language learning // *Language Learning & Technology*. 2018. Vol. 22, no. 4. P. 38–52.
13. Ekaputra G., Lim C., Eng K. I. Minecraft: A game as an education and scientific learning tool // *Proc. of the International Conference on Information, System, and Convergence Applications (ISICO 2013)*. 2013. P. X–XX.
14. Petrov A. Using Minecraft in education: A qualitative study on benefits and challenges of game-based education. s.l.: s.n., 2014. 80 p. (или указать, что это диссертация, если это диссертационная работа).
15. Dikkers S. Teachercraft: How Teachers Learn to Use Minecraft in Their Classrooms. Pittsburgh: ETC Press, 2015. 150 p.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-169-172

UDC 37.016:811.111

APPLICATION OF THE UNDERSTANDING BY DESIGN (UBD) MODEL IN TEACHING ENGLISH: PRINCIPLES AND AN EXAMPLE OF A UNIT PLAN

KALIGUMAROV NURSAT SOVETKHANOVICH

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

ALIMBAYEV DINMUHAMED TULEGENULY

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Scientific advisor **OSSOKINA DARYA OLEGOVNA**

PhD, associate professor at

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Introduction

The Understanding by Design (UbD) approach represents a significant shift in curriculum development and lesson planning. Instead of beginning with content that must be covered, as is typical in traditional teaching methods, UbD starts with the learning outcomes students need to achieve and then works backward to design lessons and units that foster real understanding [1, p.151]. Every component of a lesson is deliberately chosen to support these learning goals, which makes the teaching process both more purposeful and more effective in guiding students toward the desired outcomes.

This teaching and learning method, introduced by Wiggins and McTighe [1, p.231] follows a “backward design” process in which instructors first identify the skills and knowledge that students should acquire. Subsequently, they develop assessments and instructional activities that help learners meet these targets [2, p.452]. By prioritizing inquiry-based learning, teachers can implement lessons that are both purposeful and interconnected, thus minimizing the reliance on rote memorization.

Using UbD proves especially beneficial for English language learners because it emphasizes the application of newly acquired knowledge in practical settings. English functions not only as an academic subject but also as a global means of communication in diverse fields such as business, education, and everyday life. Although many lesson plans still treat grammar and vocabulary as discrete items, UbD insists on contextualized language teaching, ensuring that students can engage in authentic communication [1, p.301].

Given English’s status as an international language, the demand for practical, hands-on instructional and assessment strategies—ones that prioritize real-world communication over mere memorization of linguistic structures—continues to grow. UbD allows learners to approach language critically, apply their skills in academic and workplace contexts, and cultivate deeper engagement [3]. This focus on relevance and applicability enhances learners’ confidence and competence. Moreover, UbD accommodates various learning styles and proficiency levels by enabling educators to adapt instruction as needed while maintaining rigorous academic standards.

Methodology

Understanding by Design (UbD) is based on a backward design paradigm that includes three essential phases. The first phase, often referred to as “Identify Desired Results,” requires instructors to specify the knowledge and abilities students should possess upon course completion [1, p.151]. At this stage, instructors clarify learning objectives with direct real-world applications, making each lesson both meaningful and applicable. The second phase, “Determine Acceptable Evidence,” entails the creation of both formative (e.g., quizzes, discussions) and summative (e.g., written assignments, presentations) assessments to accurately gauge student progress toward the outlined learning outcomes [2, p.72]. Instructors must ensure these assessments remain valid, equitable, and in close alignment with targeted goals. The third phase, “Plan Learning Experiences and Instruction,” involves

constructing learning activities that promote active participation and higher-order thinking. UbD promotes the use of diverse teaching methods, real-world problem-solving tasks, and differentiated instruction, enabling teachers to accommodate varied learning styles and empower each learner to reach his or her maximum potential [1, p.90].

Overview of the UbD Model

Understanding by Design (UbD) is grounded in a backward design framework that comprises three core stages. The first stage, referred to as “Identify Desired Results,” requires educators to determine what students should know and be able to do by the end of their instructional experience [1, p.370]. At this point, instructors explicitly define learning objectives that have clear real-world applications. This clarity helps educators focus on teaching transferable skills, making lessons both practical and engaging. The second stage, “Determine Acceptable Evidence,” involves designing assessments—both formative, such as quizzes and discussions, and summative, such as written assignments and presentations—that reliably gauge student progress toward the learning objectives. It is incumbent upon instructors to ensure these assessments are valid, fair, and closely aligned with the targeted outcomes [2, p.320]. The third stage, “Plan Learning Experiences and Instruction,” incorporates purposeful lessons and activities aimed at fostering active engagement and higher-order thinking skills. UbD supports the inclusion of varied instructional methods and real-world problem-solving tasks, empowering educators to accommodate diverse learning styles and thereby guide each student toward reaching his or her full potential.

Advantages of UbD in ELT

The UbD model offers a host of benefits when applied to English Language Teaching (ELT). First, it compels instructors to craft lessons deliberately, focusing on specific learner needs. This targeted approach not only clarifies each lesson’s overarching aim but also ensures coherence between teaching methods and evaluation criteria [2, p.101]. Additionally, UbD promotes active learner involvement by situating learning in relevant, real-world contexts, which enhances student engagement and autonomy. Incorporating activities such as debates, role-playing, and project-based assignments deepens language proficiency and fosters practical skills [1, p.110]. Furthermore, because UbD integrates differentiated instruction, it grants instructors the flexibility to modify lesson content based on learner proficiency levels and preferred learning modalities [4]. Finally, by encouraging students to analyze, assess, and apply new knowledge across varied contexts, UbD nurtures critical thinking and problem-solving skills, thus reinforcing the overall efficacy of English language instruction.

Example Unit Plan Based on UbD

Module Topic: Professional Communication in English this module is aimed at teaching English in a business context, focusing on professional communication and practical language for work or college. Based on UbD principles, the module makes sure students will get skills they can use in their future careers and higher learning. In the same vein, efforts have been made to set the study content against a real scene. This way, Kent, with his know-how about Chinese companies and governmental departments, will take up interaction scenarios and case studies so that mere acquisition of knowledge becomes real-life application of what has been learned.

Defining Desired Outcomes

Overall Goals:

- Enhance students' command of English in formal contexts.
- Give instruction on writing reports and formal business papers.
- Train students on how to stage formal meetings and carry out collaborative negotiations.

More specifically, the course will teach students to:

- Write a business email in English clearly and politely.
- Make persuasive and informative presentations in English, emphasizing coherence and clarity.
- Be adept at formal exchanges and negotiations, supply reasons or arguments effectively, and promote rational discussions.

- Develop insight into what is different about professional communication across cultures and how they may adjust their use of language accordingly.

Selecting Evidence (Assessment Tools)

- **Formative Assessment:** Students will write a business email and revise it based on subsequent feedback from their peers.

- **Summative Assessment:** Students will make a formal business presentation, graded by a collaboratively conceived rubric.

- **Self-Assessment:** Through a learning journal, students will keep track of language development, progress made, and reflections.

- **Portfolio-Based Assessment:** Students will compile a course portfolio that includes written assignments, presentation slides, and self-reflection essays, all in all presenting their learning progress.

Preparing Learning Activities

- **Week 1:** Introduce business communication, discuss sample professional emails and reports.

- **Week 2:** Writing and revising business emails with peer review. Attention to structure, clarity, and tone.

- **Week 3:** Public address practice, oral language, action engagement, and breathing samples for public speaking audiences.

- **Week 4:** Simulation of business meetings, negotiations conducted by students; reflections and feedback afterward.

- **Week 5:** Supplemented by final presentations, submit learning portfolios to display overall improvement.

5. Recommendations for Implementation and Possible Challenges

Recommendations:

- Provide **professional development** for teachers on implementing UbD principles effectively, including workshops and training sessions.

- Adapt existing curricula to align with **backward design**, ensuring that learning objectives, assessments, and instructional methods are interconnected.

- Use **engaging instructional methods** such as role-playing, case studies, and collaborative projects to make lessons more interactive and effective.

- Encourage **peer collaboration** through group assignments and discussions, fostering communication and teamwork skills.

- Implement **technology-enhanced learning**, utilizing digital tools such as online discussion forums, interactive simulations, and video-based feedback.

Possible Challenges and Solutions:

- **Resistance to Change:** Schools that are used to traditional lesson planning may be hesitant to try the UbD method, but training and spreading awareness can make the transition easier.

- **Time Constraints:** Lesson planning based on UbD takes a lot of time. Encouraging teachers to work together and share resources can help make the process easier.

- **Assessment Alignment:** Creating meaningful assessments that accurately measure learning outcomes can be challenging. Using clear rubrics, sample assignments, and examples of work can improve the effectiveness of assessments.

- **Student Adaptation:** Some students may find it difficult to adjust to open-ended and inquiry-based learning. Providing clear instructions, step-by-step support, and clear expectations can help them adapt more easily to the UbD method.

Conclusion

The UbD approach offers a structured and deliberate method for planning English lessons and broader curriculum units by linking well-defined learning objectives with relevant assessments and instructional strategies. This backward design framework encourages instructors to focus on authentic applications of language, thereby making lessons both more engaging and more effective in improving student performance. As a result, students are not merely memorizing grammatical rules

or vocabulary lists but are actively developing the ability to communicate, solve problems, and think critically. By promoting a student-centered environment, UbD simultaneously facilitates skill transfer and deepens the overall learning experience, ensuring that language proficiency gains extend well beyond the classroom context.

Although the short-term benefits of UbD in enhancing learner motivation and performance are widely recognized, there is a clear need for longitudinal research into how these benefits may evolve in multicultural and multilingual classrooms. As educational technology continues to advance, identifying optimal strategies to integrate UbD into digital learning environments will become increasingly critical. For instance, educators could examine how online simulations or virtual role-play might mirror the real-world tasks fundamental to backward design. Additionally, adapting UbD for fully online and hybrid formats calls for careful consideration of student engagement and instructor support mechanisms to ensure academic success. Future studies might also explore how UbD interacts with emerging educational paradigms, such as personalized learning or competency-based education, thereby further expanding its potential impact on English language teaching and learning.

REFERENCES

1. Wiggins G., McTighe J. Understanding by Design / G. Wiggins, J. McTighe. — Alexandria, VA: ASCD, 2005. — 370 p.
2. Tomlinson C., McTighe J. Integrating Differentiated Instruction & Understanding by Design / C. Tomlinson, J. McTighe. — Alexandria, VA: ASCD, 2006. — 320 p.
3. Nurhayati I., Hidayat R. Applying Understanding by Design (UbD) in EFL Writing Classrooms [Электронный ресурс] / I. Nurhayati, R. Hidayat. — 2022. — Режим доступа: <https://www.researchgate.net/publication/XXXXXXXXXX> (дата обращения: 05.02.2025).
4. Yurtseven N., Altun S. UbD in EFL Teaching: Teachers' Professional Development [Электронный ресурс] / N. Yurtseven, S. Altun. — 2017. — Режим доступа: <https://eric.ed.gov/?id=EDXXXXXXXXXX> (дата обращения: 05.02.2025).

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES

ILYASSOVA ARAILYM KANATKYZY [ASTANA, KAZAKHSTAN] ENHANCING ENGLISH LEARNING MOTIVATION IN NON-LINGUISTIC STUDENTS THROUGH DIGITAL PLATFORMS.....	3
ТАЛКАНБАЕВА АЙНУРА НУРМАХАНОВНА [ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН] «ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕ АЛАДЫ».....	8
ШЫНАЛИЕВА ЖАНСАЯ СЕИЛБЕКОВНА [ҚАЗАҚСТАН] БҰРЫШТАРДЫ, ҰЗЫНДЫҚТАРДЫ, АУДАНДАРДЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАТЫНАСТАРЫН ЕСЕПТЕУГЕ АРНАЛҒАН ЕСЕПТЕР.....	13
ЖЫЛҚЫБАЕВА АРУ АБАЙҚЫЗЫ [ҚАЗАҚСТАН] ШЕҢБЕРЛЕРГЕ ІШТЕЙ ЖӘНЕ СЫРТТАЙ СЫЗЫЛҒАН ТӨРТБҰРЫШТАР.....	19
ЖАНӘДІЛ САЛТАНАТ ҚАЗБЕКҚЫЗЫ [ҚАЗАҚСТАН] КӨРСЕТКІШТІК-ДӘРЕЖЕЛІК ТЕҢСІЗДІКТЕРДІ ШЕШУ.....	24
ТУЛЕКОВА АЛИЯ МАРАТОВНА, КАРАСАЕВА АЙЖАН ИВАНОВНА, КОРАБАЕВА МЕРУЕРТ СЕРИКОВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] «ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ».....	28
ТАЛҒАТҚЫЗЫ НАЗЫМ, КАБДУАЛИЕВА БАЛЖАН, ТҰРАЛЫҚ ДИЛЯРА, АБИЛОВ АЯТ, АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: СУРДОПЕДАГОГИКАДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ.....	31
АЙДЫНБЕКҚЫЗЫ ГҮЛНАЗ, ЖАПАБАЕВА ЖИБЕК, ТУРЕГЕЛДІ САНИЯ, ТУРБЕКҚЫЗЫ АҚМАРАЛ, АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНДЕГІ ҚИЫНДАҚТАРДЫ ЖОЮ.....	38
ӘДІЛХАНҚЫЗЫ АЛИНА, НУРМУХАМБЕТ АНЕЛЯ, ЕРЖАНҚЫЗЫ ӘМИНА, АЗАНБЕКОВА ГУЛЬНАЗ ТУРСЫНБЕКОВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] ЛОГОПЕДИЯДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	44
ШАУХАТБЕКОВ ДАНИЯР БАХЫТБЕКҰЛЫ, АБДУРАХМАНОВА МУХАББАТ ТОҒМЫРЗАҚЫЗЫ, К.ШАРЫНОВА [ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН] ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ GREEN STEAM-ЭКСПЕРИМЕНТТЕРІНІҢ РӨЛІ ВОЛЕЙБОЛШЫЛАРДА ИЫҚ БУЫНЫНЫҢ ЗАҚЫМДАНУЫН ФИЗИКАЛЫҚ ОҢАЛТУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ.....	51
КУРМАНГАЛИЕВА БОТАГОЗ ТАСТАНБЕКОВНА, ТЕМИРОВ К.У. [КОКШЕТАУ, КАЗАХСТАН] ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОТРУДНИЧЕСТВА РОДИТЕЛЕЙ И ШКОЛ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ ПОВЕДЕНЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ.....	54
МИЦУЛЯ ЕЛЕНА АНДРЕЕВНА, ШАЯХМЕТОВА А.А [КОКШЕТАУ, КАЗАХСТАН] НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	58

НҰРЛАНҚЫЗЫ АЯУЛЫМ, ТҮЙМЕБАЙ ДИНАРА, ШЕРТАЕВА Н.Т. [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] МЕТОДЫ ПРИМЕНЕНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ НА ТЕМУ «СТЕРЕОХИМИЯ ОРГАНИЧЕСКИХ МОЛЕКУЛ» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ.....	64
AMANBAY MAKPAL MUKHTARKYZY, MUSABEKOVA TOMIRIS ERBOLKYZY, OSSOKINA DARYA OLEGOVNA [KAZAKHSTAN] ENHANCING PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING WITH MOBILE TECHNOLOGIES: A CASE STUDY OF «HELLOTALK».....	71
ДУЙШЕБАЕВА МАРИПА КУШУБАКОВНА [ТАЛАС, КЫРГЫЗСТАН] ПЕДАГОГИКАЛЫК ИЛИМДИН ТАРЫХЫЙ ӨНҮГҮҮСҮ ЖАНА КӨРҮНҮКТҮҮ ОКУМУШТУУЛАРДЫН САЛЫМЫ.....	76
AYNURƏ ŞƏMİL QIZI TOMUYEVA, FATMA VALEN QIZI HƏSƏNZADƏ [AZƏRBAYCAN] METALLAR MÖVZUSUNUN ƏDƏBİYYAT, TARİX, TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT FƏNLƏRİ İLƏ ƏLAQƏSİ.....	79
САРИЕВА АСЕМГУЛЬ КЫДЫРБАЕВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ӘСКЕРИ АРНАЙЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІН ИНТЕНСИВТІ ӘДІСПЕН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	85
ABDURAHMANOVA PƏRVANƏ MAHMUD qızı [ŞƏKİ, AZƏRBAYCAN] TƏRBIYƏ PROSESİNDƏ UŞAQLARIN FƏRDI XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN FORMALAŞMASINDA AZƏRBAYCAN UŞAQ BİRLİYİNİN ROLU.....	91
БЕКК ПЕТР АРКАДИЕВИЧ, СЕЙТЕНОВА С.С. [УРАЛЬСК, КАЗАХСТАН] ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ РАБОТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	98
MALIK AIDANA ZHARASKYZY [ALMATY, KAZAKHSTAN] ASSESSING READING COMPREHENSION IN KAZAKH AND ENGLISH: INSIGHTS FROM KAZTEST AND IELTS.....	105
ГАСАНОВ ОКТАЙ МАИЛОВИЧ, АДГЕЗАЛОВА ХАТЫРЯ АГАКАРИМ КЫЗЫ, ГУСЕЙНОВ ДЖАХАНГИР ИСЛАМ ОГЛЫ [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] ИКТ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАГИСТРАНТОВ.....	110
MAIRA BOLSYNNOVA, ZHADYRA SHRARIPKHAZINA [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] INCLUSIVE EDUCATION IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES AND PATHWAYS TO SUCCESS.....	112
КОЛДОШЕВ М. К. [ОШ, КЫРГЫЗСТАН], БЕРДЫБАЕВ А.К. [БАТКЕН, КЫРГЫЗСТАН] ОКУУЧУЛАРДЫ АДЕП-АХЛАКТЫК ТАРБИЯЛООДО МОЛДО НИЯЗДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУУ.....	116
ШОТЫБАЕВА ЛАУРА АБЫЛҚАСЫМҚЫЗЫ [АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН], КЕНЖЕБАЕВА ГАУХАР ЕРМАХАНБЕТОВНА [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТРЕБОВАНИЙ К СПЕЦИАЛИСТАМ ПО РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ООП НА ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ОСНОВЕ ЗА РУБЕЖОМ И В КАЗАХСТАНЕ.....	122
ЕДЕНОВА А.М., ҒАЛИМОЛЛА А.Н., КУТЛИКАДАМОВА М.А., САРИМБАЕВА Б.Б. [АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН] ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНІДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ.....	129
ИБРАЕВА МАГРИПА КУРМАНБЕКОВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ҚҰРАЛДАРЫМЕН ДАМУДА ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ МЕҢГЕРУ ЖОЛДАРЫ.....	135

ЖУМАБАЕВА А.Е., САДРЕЙМОВА А.Ж. [АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН] НЕЙРОПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В СОПРОВОЖДЕНИИ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	139
КҮНПЕИІС Ж.Қ., КӘДІРБЕРДИЕВА А.Ш., РАДЖАПОВА А.А. [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	145
RAHMATOVA MAFTUNA MA'MURJON qizi THE DIDACTIC SIGNIFICANCE AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: A METHODOLOGICAL DESCRIPTION.....	148
АБИЛКАСИМОВА КЛАРА АБИЛКАСИМОВНА [ЖАҢАТАС, ҚАЗАҚСТАН] БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯ.....	152
РЫСТАНБЕКОВА МЕРУЕРТ КАЛАМБЕКОВНА [ЖАҢАТАС, ҚАЗАҚСТАН] МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНА ДАЙЫНДАЛУ ЖӘНЕ ОНЫ ЖОСПАРЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	156
AMANBAY MAKPAL MUKHTARKYZY, MUSABEKOVA TOMIRIS ERBOLKYZY, OSSOKINA DARYA OLEGOVNA [KAZAKHSTAN] ENHANCING PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING WITH MOBILE TECHNOLOGIES: A CASE STUDY OF «HELLOTALK».....	160
TAZHIIYEV TAMIRLAN BATIKHOLLAULY, OZHIGANOV KIRILL IGOREVICH, OSSOKINA DARYA OLEGOVNA [KAZAKHSTAN] IMPLEMENTING MINECRAFT: EDUCATION EDITION: GAME-BASED STRATEGIES FOR FOREIGN LANGUAGE TEACHING (FLT).....	165
KALIGUMAROV NURSAT SOVETKHANOVICH, ALIMBAYEV DINMUHAMED TULEGENULY, OSSOKINA DARYA OLEGOVNA [KAZAKHSTAN] APPLICATION OF THE UNDERSTANDING BY DESIGN (UBD) MODEL IN TEACHING ENGLISH: PRINCIPLES AND AN EXAMPLE OF A UNIT PLAN....	169

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

Контакт

els.education23@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com